భారతి

సచిత్ర మాసపత్రిక

అధిపతి

కా. నాగేశ్వరరావు

సంపాదకుడు

గన్నవరపు సుబ్బరామయ్య

సంపుటము ౧౧, సంచిక ౯

ఆంధ్రపత్రికా ముద్రాలయము, మద్రాసు

౧౯౩౪

విషయసూచిక

త్రివర్ణచిత్రములు:—గౌరీశంకరులు; శుక్లనవమి; శుక్లదశమి.

సాధారణచిత్రములు:— మధుర శిల్పచిత్రములు ౭; రామేశ్వర దేవాలయము; కొడైకెనాలు చిత్రములు ౩; ఉదకమండల చిత్రము ౧; మహాబలేశ్వర చిత్రము ౧; తలచేరి చిత్రములు ౨; మారేపల్లి రామచంద్రశాస్త్రిగారు; కూనూరు: కొండ, సారంగములో రైలుమార్గము; సుందరప్రదేశము; 'మాశిభవన్' లక్నో; లక్నో విశ్వకళాశాల; అతిప్రమాణ మగు దీపస్తంభము - కద్రి; రాయచూరు యుద్ధము - కృష్ణదేవరాయలు; సయాము చిత్రములు ౨; శిలాశిల్పము; ఇనుపచెప్పులు; కొండకిందిబాట- ఉదకమండలము; సూర్యాస్తమయము; వ్యంగ్యచిత్రములు; ఇతరచిత్రములును.

సంపు. ౧౧ భావసంవత్సరము, భాద్రపదమాసము (సెప్టంబరు ౧౯౩౭) సంఖ్య ౯

బలి

పెమ్మరాజు లక్ష్మీపతి

౧

మొలలోతురొంపిలోపల గొడ్ల వెనువెంట చేనంతయును దమ్ముచేసినాడు,
తనయాలితోఁగూడ తానును వంచిన నడుమెత్తకయ నారు నాటినాడు,
మూనతిరిగినదాది మొక్కమొక్కకుజూడ్కి వరపుచు కలుపెల్ల పెరికినాడు,
రేయింబవళ్లు కన్నూయుట కుడుచుట మరచి మళ్లకు నీరు మలిపినాడు,
రెండుపుట్లొక్కయెకరమే పండుననగ జేసి కోసి యొకచో కుప్పవేసి నూర్చి
రాసిగాజేసి దానిపై నాసలెల్ల నిలుపుకొని స్వామిరాకకై నిలిచినాడు.

జనుము సమంబుగా నెదుగు చక్కని చిక్కని చేనిమధ్య నూ
ర్చిన వలయంబులో కయిలుచేసిన సన్నని కృష్ణకాటుకలో
గొనబుగ రాసిచేసి కడుగుండ్రడగ గడ్డికడెంబు పెట్టి రా
సిని గని పుట్లలెక్కలు గణించుచు [illegible] దానునొక్కచున్.

ఈగింజలలోవచ్చెడు - భాగముతో మనము బ్రతుకవచ్చు,సరికదా
యీగడ్డియు సీకాడయు - నీగొడ్లకు జాలు నొక్కయేటికి ననుచున్.

ఆయమాయకు డాలితో నట్లు మాట - లాడుచుండెను; మధ్యాహ్న మగువరకును
నూర్చి డస్సినపశువులు నోళ్లకొనల - పరక లొకకొన్ని మునిపంట గొరుకుచుండె.

పడమటిదిక్కునందు నొకబారెడుమేరకు ప్రొద్దువ్రాలె; న
ప్పడపుడు చేనిలో జనుపపూతగెలల్ కెరటాలు కొట్టున
ట్లపరెడు పూటపైరు రివటల్; పెడపాపటదిద్దినట్లు క
న్పడు నొకకాలిబాట బడి వచ్చిరి రాసినిబట్టు కర్షకుల్.

చయ్యన్నను రాసిత్రవ్వి బస్తాలకెత్తి - వార్చియున్నారు వారు భూస్వామిరాక
బడిబడిగవచ్చె ద్రొక్కుడుబండినెక్కి - యొక్కనవనాగరకుడు డబుక్కు మెరయ.

అతనిని దూరమందు గనినంతన చేనునకడ్డమై రయో
ద్ధతి నెదురేగి డాసి యనుదాత్తత మే నరవంచి మ్రొక్కగా
నతడు ద్విచక్రవాహనము నల్లనడిగ్గి, "యిదేమిరాసి బ
ట్టితి రెవరానతిచ్చి రిపు డే చనుదెంచెదనంచు బల్కనే ?"

అనుచునా రైతుపైన కట్టలుకబూని - మెరుపువారినకన్నుల కరకుచూపు
నిగుడజేయుడు నతడును నివ్వెరపడి - 'రాసిబట్టినయంతన దోసమేమి ?

అమరకమేకదయ్య, తమయంశము తాము గ్రహింపుడయ్య, న్యా
యమె తలగాచునయ్య, తమ రాగ్రహమున్ వహియింప గ్రొత్తవా
రమె కికురింపగా, తరతరంబులనుండియు మేము మీదుపా
దములనె నమ్మికొల్తుముకదా' యని యాతడు పల్కుచుండగన్.

'మాటలు కట్టిపెట్టు మనుమానముబొందని బూమిసామి, టా
టోటులులేని కర్షకకుటుంబములున్ కనరావు భూమిలో;
మాటలు పూతపెట్టుదురు మాయకులౌ జనులెల్ల తాము క
న్మాటొనరించి చేయు బహుమాయలకున్ నిజ' మంచు బల్కుచున్.

మేజోళ్లషయునిగల్లని - పైజామలు తొడిగినట్టి పాదరక్షలతో
నాజనుము పడగద్రొక్కుచు - వేజని బస్తాలు లెక్కపెట్ట దొరకొనెన్.

"ఒకటి రెండుమూడు నొకపదియిరువది" - యనెడు లెక్క చివర కరువదయ్యె
నెంచిచూడ భూమి నెకరంబు లొకమూడె - చిత్రమయ్యె చేను చితుకబండె.

తన రాకకు బూర్వమె రా - సిని బట్టినటన్న కోపచిహ్నము ఘనమై
తన మొగమున నొకదెస పం - టనుగూర్చిన సంతసమును దాచి మెరయగన్.

అతడు పడినట్టి శ్రమ సుంత యరయబోడు - తా నొకపరాన్నభుక్కని తలచబోడు
"మేముభూస్వాములుగనె జన్మించినాము - వీండ్రు బానిసలుగ సంభవించినారు."

అను నయోమార్గమునబడి యతనిభావ - మనెడుబలుధూమశకటంబు, అగ్గిపొగలు
బుసలుకొట్టుచు చరచరబోవు నెటకొ - మధురచైతన్యగమన సౌందర్యమెడలి.

వలయమగు బాట వెనుక నేర్పరచినారు - కనులు రెంటికి గంతలు కట్టినారు;
గానుగెద్దునుబోలె వక్రముగ నరుడు - తిరుగుచున్నట్టిదారినే తిరుగుచుండు.

ఎకరాకుఁ బదిరెండుచొప్పునను మున్నేర్పాటుకాబడ్డ 'బిల్
మక తా ముప్పదియారుసంచులును బండ్లన్వైచి, 'యీగింజ లిం
టికి దోలించుకపోదు నేటి కిక, గడ్డిన్ రేపుకట్టించి దొ
డ్డికిజేర్పించెద మోపులన్నియును మేటిన్ వేయనౌ నచ్చటన్.'

అనియీరీతిని నాతడాడునవి 'తానాలించి' యా! మంచి చ
క్కని యేర్పాటు లొనర్పగాగలవు నిక్కంబీవు; మాకిచ్చుగ
డ్డిని ధాన్యంబును మాకునిచ్చెదవు లోటేలేదు మాకింక, గ
డ్డిని కట్టించెదుగాక ముందయిన వడ్డీలెక్క కట్టింతువా!

ఎవరియబ్బసొమ్ము! యేనాటిబాకీలు! - అసలునకును మోసమగునొ, యేమొ
యేదొసాకుచెప్పి దేయేటికాయేడు - చాలు పత్ర మింక జచ్చునేమొ!

నీతాత వ్రాసినాడట - మాతాతకు నోటు, తిరిగి మాతండ్రికి తా
నీతండ్రి వ్రాసినాడట - యాతేదీనుండి నేటికయిన దెరుగుదే?'

అన రిచ్చవడుచు నేదియొ - యనబోయెడు నతనికడ్డమగుతీరున తా
దనధోరణి సాగించుచు - నునువు, చనవు, వాడిమెరయునటు లిట్లనియెన్.

'తండ్రిగారు కాలధర్మంబునందుట, - తల్లిగారు గడపదాటకుంట
పోయి చదువుకొరకు పొరుగూర నేనుంట - కాపురమున కిట్టి గతులు మూడె.

ఐనను నమ్మగాదగినయట్టి యతండొకడేడి? యొక్కనా
డైనను చెప్పవైతివికదా యట్టువ్రాసిన నోటుమాట నీ
వైనను; మొన్నడోజరిగినట్టిది యే నెటులూహసేతు? నే
హూనొక రెండురోజులిక నట్టులెపోయిన; సొమ్ము దుమ్మొకా.

సొమ్మొగవేయుటకే మార్గమ్ములు కనిపెట్టుచుంద్రుదుగాని తిరిగి యా
సొమ్ము వసూలిచ్చెడు పాపమ్మునబోనొల్లడొకడు వసుమతిలోనన్.

ఇట్టి పాపబుద్ధు లిటు పుట్టుచునికిచే-కూడుగుడ్డ లేక మాడుచుందు
'రింత వదలివేయు డిది తీసికొనుడని' - కొంత యిచ్చుటయిన గొంతమేలు.

అని వేరుతీరుదోపగ-నను నాతని పలుకు ములుకు లర్థముగాకు
న్నను వానిమొగము తీరును - గని చేతులు కట్టి వినయగరిమ వెలయగన్.

'మాటలు చెప్పజాల మిక మాటలచాటున మాటులొగ్గు టా
టోటుతనంబు చూపు టకటొంకు గొనంబు లెరుంగమయ్యా, మా
మాటలు సూటియైన వొకమాటకు నొక్కటెయర్థ మొక్కటే
బాట యనేకమార్గముల బట్టగ విద్దెలునేర్చినారమే?

ప్రాణములు తీయువిషముండు పాములకును - చీలికలు రెండుగానుండు నాలుకలకు
ఒక్కటియె నాల్క-మాటయు నొక్కటయ్య-మాకు భూసేవచేయు నమాయకులకు.

మీరలో చిన్నలు లోకముం దెలియ రేమేనన్న గోపింతు రె
వ్వారేచందమువారలో యెరిగి సంభాషింపగాబోలు, మీ
వారెవ్వారును నెన్నడైన ననిరే పల్లెత్తు మాటైన, న
య్యో రామా! తమ రిట్లు పల్కనగునే యోజించు డయ్యా' యనన్.

మనమున కోపము రెచ్చగ - తనకన్నులజోడు చెవుల దప్పించుచు, నా
తనిదెస నెగ దిగ నిలువున - కనుగొని కనులెఱ్ఱవారి కణ కణ లాడన్.

'మాటలు నేర్చిన కుక్కవు - పోటుల కల కారుదున్నపోతువగుట యీ
నాటికి తెలిసెను ఛీ! ఛీ! - మాటల నటుకట్టిపెట్టుమా యికనైనన్.

మాటకు మాట తీర్చెదవ మాకును నీకును నెంత యంతరం
బేటికి నీకు నింతమద మేగతి దిట్టినవైన చెల్లు మా

బోటులు, నీవు నీపొగరుబోతు జవాబులు కట్టిపెట్టి మా
నోటు వసూలొసంగి పయినూరును వేయును నీతులాడుమీ!'

*   *   *   *   *   *

౨

అసలుజన్మ కొంత యధికారమిచ్చెను - ధనము దానిపై మదంబుపెంచె
పట్టణంపుచదువు !—' బదులుచెప్పుట తప్పు ' - అనుచు 'నోటు'గూర్చి యనియెనిట్లు.

'తాత గతించినాడెపుడో తండ్రియు దా మరణించె మొన్న నీ
కోతల ముందునాటివరకుం గల యప్పులు లెక్కచూచి, మే
మాతరి నిండుచూలుకల యావును సంతకుదోలి సొమ్ము, ము
ప్పాతిక తెచ్చియిచ్చితి మబద్ధము కా దిది పోల్చిచూడుడీ!

పదిరూపాయలనేవో మందులకున్నై పంపించి, యావెన్క*, డా
గుదొరం జేరగబిల్చి నేటికివి కైకొండంచు దా నిచ్చె నే
బది రూపాయల కాగితంబొకటి మీ 'బాబయ్య' గా నున్న యా
పదునైదున్ తమ బావగారి కిడి నా పద్దిట్లు వే తెమ్మనన్.

'దానికి నేమితొందర నిదానముతోడ వసూలువ్రాయగా
నౌనది లెక్కచూడవలె నావలర 'మ్మని చెప్పినారు మీ
మేనమరందిగా 'రిపుడు మించినదే మొకనాటిలోన నే
పూన 'ని యానుకాదనక యట్టులె యింటికిబోతి నంతటన్.

అదియెట్టి దొంగరోగమొ - తుదముట్టెను నాటిరాత్రితో నంతయు, నే
నుదయమున నేగునప్పటి - కదియంతయు గోలగోల యాసమయమునన్.

నమ్మిన నమ్ముడయ్యె మరి నమ్మక పోయిన నల్లియానుగా
కమ్మెయి నేడ్చువారిగనినంతట నాకును నేడ్పువచ్చె; నా
సొమ్మును కాగితమ్మున వసూలిడజేసెడుమాట దోచలే
దమ్మరునాడు వచ్చువర కప్పుడ మీరును వచ్చినారు కా.

అంత మీరు వారు నంద రొక్కుమ్మడి - నేడ్వసాగినా రొకింతలోన
మిమ్ము విడచివచ్చి మీమేనమరదిగా - రపుడు నన్ను పెద్దయరుగుమీా.

---

* డాగుదొర = డాక్టరు.

నిలువబెట్టి 'యోరి! నీపద్దులోనింక - పదికొకింతలోపు బాకికలదు
యిచ్చినట్టిదాని కిదెవసూ లనిచెప్పి - వేలిముద్రను గొని వెడలు' మనియె.

అనిచెప్పగ 'ఏమేమీ!' - యనియురుముచు తనదుజేబునందలి నోటుల్
'కనుడిది యిందరు' ననుచును - తనచేతం దీసిచూపి తగ నిట్లనియెన్.

'ఎగబెట్టినబాకీలకు - పొగబెట్టుట వంటిదిపుడు బొంకుట నీకున్
తగదిది బొంకినమాత్రన - నగునే యింగ్లీషురాజ్య మదియున్నదిరా.

"గవ్వయైన పోదు కాలు సేతులు కట్టి - పెట్టి ముక్కు నేలబెట్టి రాచి
నే వసూలుచేతు నిదిగోచూడుము! బలి - గోరుచుండె పత్ర మోరిదొంగ"!

చూడుడు న్యాయమంచు తనచుట్టును నున్న జనాళితోడ మా
టాడుచు కాగితంబు గనుడంచును చూడుడు వ్రేలిముద్ర నీ
జాడ నిశానిచూడు డిదె సాక్షులు చేసిన సంతకంబులన్
జూడుడు వీడుపెట్టిన వసూ లెటనున్నదొ చెప్ప డిందుపై.

అనుచును దా నాకాగిత - మును వెనుకటి ప్రక్కజూపి బొంకెననుట కే
మనుమాన మింక నేమని - యనదగు? నాసొమ్ముపోవు నా యింతటిలో.

పదియునైదునుగావు రూక లొక డబ్బైయైదు తానిచ్చనే?
అదియే నిక్కమయేని పత్రమున దా నావేళ వ్రాయింపడే
అదనుం దప్పగజేయు వెర్రి యెవడయ్యా! చేయిదాటించి నె
మ్మదిమై యేమరునాడు వచ్చునటె? నమ్మన్ వచ్చునే యిన్నియున్.

మరియు నందులోన మాయమాట లికెన్ని? - అమ్మగారివిడచి, యచటనున్న
నన్నువిడచి, యెవరొ నామేనమరదితో - తాను నడపెనంట! తగవిదెల్ల!

ఎట్టుల నమ్మవచ్చు నివియెల్లను మాయలమారివృత్తికిన్
బుట్టినయిల్లు వీడు, చెడుబుద్ధులు తాఁ జెడిపోవుకోసమే
పుట్టిన వెట్లు సందదికి పూతలుపెట్టుచు మాయగోడతో
గట్టెనొ చూడుడయ్య కనుకట్టుగ గారడివానిరీతిగా.

పదిరూపాయల కించుక - కొదువట, ఋణమెల్ల దీర్చుకొనెనట, నొక డ
బ్బది పయిన నయిదురూకలు! - అదియునుగొని మోసగించిరట వేరెవరో!

ఆమేనమరది నాతో - నేమియు తా జెప్పియుండ డీవిషయము, నే
నేమందు! పోయెమరునా - డే మదరాసున కపుడ చెప్పడే నిజమైనన్.
ఐన నాకదేల యావల నతడును-మీరుకూడి క్రిందమీద బడుడు,
నగదురూపకముగ నాసొమ్ము నాకిమ్ము-లేక పొలమువదలి లేచిపొమ్ము!

* * * * *

అదరెను గుండెలు ఝల్లున-చెదరెను మానసము మేనచెమ్మట గ్రమ్మెన్
మొదటికి వచ్చెను ఋణమిది - తుదముట్టునె, లేక నేనె తుదముట్టుదునో!
తీరెను చాలభాగ మికతీరగనున్నది కొంచెమంచు నే
నూరటబొంది యుండితి నయో! ఋణమన్ పెనుత్రాచుపాముకున్
కోరలు వెండి మొల్చినవి గుండెగుభిల్లున కూలిపోయెడిన్
భారము మీది, నన్నిచట పాలను ముంచిన నీటముంచినన్.
అనుకొన్నట్టులె కొంపగూల్చెనుగదా అయ్యయ్యొ ఆయయ్య యే
ననుమానించియు మిన్నకుండితిని, మీయందున్న విశ్వాసమే
నను నమ్మించిన దేమిసేతు నయయో నాగోయి నేత్రవ్విగొం
టిని నాపిల్లలనోట నేటి కిటుమట్టిన్ గొట్టుకొంటింగదా.
నమ్మితి సేవచేసితిని న్యాయముదప్పక గోవునమ్మి మీ
సొమ్మును చేత బెట్టితి వసూలిడినట్లు నటించి, కండ్లలో
దుమ్మును కొట్టినా డిపుడు దూరపుపట్టణమందు నున్నవా
డెమ్మెయి బోవువాడ ఋణ మేగతి దీర్చెడువాడ దైవమా!
బ్రదుకెల్ల పోగుచేసిన - పదిడబ్బులవిలువ లేదు పదపడి యొకడె
బ్బదివైదు నెట్లుతీర్చెద - పదుగురుబిడ్డల నికెట్లు బ్రతికింతు నయో!'
అని బ్రతిమాలుచు నత డా-తనిపాదము లంట నతడు తన్నుట గని యా
తనిబిడ్డ లేడ్వసాగిరి - కనుగొనువారెల్ల కరుణ కరగిరి యతడున్.
'అందిన జుట్టుపట్టుకొని యందకయుండిన కాళ్లబట్టునీ
చంద మెరుంగమే! యిపుడు జాలిజనించెడు మాటలేల? నీ
పిందరబిడ్డలం గనుట యెవ్వరికో యుపకారము! యిప్పుడే
మందువు? సొమ్ము మానుమనియా? కలనైనఁ దలంపబోకుమా!

చచ్చినయాతని పెండ్లికి - వచ్చినదే కట్నమనుచు భావించెద నీ
విచ్చెదవా చచ్చెదవా - యిచ్చట నివి విడిచిపెట్టి యేగుము త్వరగా.

ఇవి సొమ్ముచేసుకొనియెద - కవులున కొకయేడు గడువుగల దైనను, నీ
వు వెడలి యేగుమిక మ-మ్ము వదలిపెట్టి వచ్చు బుద్ధియు నాకున్.

అని యీరీతిని 'స్వస్తి' చెప్పి యికపై నాలస్య మింకేల, యే
లనుమానించెదరయ్యా నంచు లివిమెల్లన్ బండ్లకెక్కించి వే
చనుడీ ప్రొద్దదె క్రుంకుచున్నదనుచున్ సాగించి యాబండ్లవె
న్కను తానేగెను; దిక్కులేని రయితొక్కం డచ్చటన్ పిల్లలన్.

చెరి యొకప్రక్కజేర్చికొని చెంపల కన్నులనీరు గారదు
ర్భరమగు దుఃఖభారమున వందురుచుండెను, వానిబాధ తా
మరసినయట్లు గడ్డితిను టల్లన మాని మొగంబులెత్తి శా
క్కరములు దీనదృష్టులను గన్గొనుచుండెను వాని నంతలోన్.

అతని దైన్యస్థితిని జూచి యవిసిపోయి - నట్టిగుండెలరక్తంబు నాకసమున
దెసల పైపైకిఁ జిమ్మినదేమొ యనగ - జగము మునిగెను సంజకెంజాయలోన.

తనకనులార సర్వవసుధాప్రజలెల్లరు చేయుకార్యముల్
కనుగొను కర్మసాక్షికి యుగంబులు కల్పము లట్టికార్యమం
దున చని యున్కిచే విసువుదోచియొ, యూరకచూచి యేగుటల్
తనకది నైజమౌటనొ యథార్థమెరింగియు చెప్పడింతయున్.

3

కటికచీకటిరాకాసి కారుజడల - ముడులువిప్పుచు విరియంగబోసినటుల
నతని హృదయంబులోబలె నఖిలదిశల - యందు ప్రబలాంధకారంబులావరించె.

అంత పంటపండించిన యట్టి తనదు - రెండుచేతులు నరకిన ట్లుండెనపుడు
దేవునకు నైన తనబాధ తెలియజేసి - మ్రొక్కుకొనెడు యుపాయంబు పుట్టకుండ.

అతనిభావంబు భూగర్భమందు, పడిన - కొలది లోతులు తెలియరాకుండు కారు
చీకటుల నంతకంతకు శీఘ్రగతిని-పోయి తలక్రిందుగా పడిపోవుచుండె.

నిలువ నాధారమగు నవనీతలంబు - అతనిపాదాలక్రింద లేనట్టిదయ్యె
కనుల బొటబొట నశ్రువుల్ కారుచుండె - భూమి కంపింప నీర ముప్పొంగునటుల.

తలపయి కూటికుండగల తట్టయు జంకను పిల్ల ముందువె
న్కల నెడపిల్ల లిర్వురును కల్గిన యాతనియాలువచ్చు న
య్యలుకును గాంచినంత తనయంతికమందు మెలంగుచున్న పి
ల్లలెదురుపోయి వేడుక చెలంగగ తల్లినిగూడివచ్చుచో.

రేపుకొరకు నేడేవిచారింప నెరుగ - కపుడు దొరకిన దప్పడ యనుభవించు
నట్టి చిన్నతనంపు తియ్యందనంబు - చింద, చిందులుద్రొక్కు నా కందువులను.

కాంచి యొకింత సంతసముఁ గాంచె; తళుక్కని మేఘమాలలో
చంచలపోలె నయ్యదియు చంచలమై లయమయ్యె, నన్నిటిన్
ముంచిన చిమ్మచీకటుల మున్గెను వానిమనంబు త్రోవగ
న్పించదు పిచ్చివానికరణిన్ తలపేది చరించుచుండగన్.

మినుకుమినుకని దూరాన మెరయుచుండు - చిన్నిచిన్నిచుక్కలయొక్క చిరువెలుంగు
లైన నతనికి గానరానట్లు, పైన - గ్రమ్మె నకాల కాలమేఘంబు లపుడు.

అతనియాలువచ్చి యంతంత నాపంట-కలను నాల్గుదెసలు కలయజూచి
తట్టదింపి యంత తనభర్త గనుగొని-'యేనిధాన్య మిప్పుడేమియయ్యె;

'ఇంటికి దోలినావె యిట కేటికి నన్నిపు డిట్లు కూడు దె
మ్మంటివి? బండ్లతోచనక, యక్కట చీకటి నిట్టులొంటిగా
నుంటివిదేల' యన్న నత 'ఓసి! తలంపగ నింకవెల్తు రీ
కంటికి గానరాదు; కలికాలము మాయలమారి; మారియే.'

అని జరిగినకథయంతయు - వినిపింపగ గుండెపగిలి విలపింప దొడం
గిన తల్లిజూచి బెగ్గిలి-ఘనముగ రోదనముజేయ గడగిరి బుడుతల్.

ఆధారం బొకయింత లేదు వ్యవసాయంబెల్ల వమ్మయ్యె, క్షు
ద్బాధల్ తీరెడు దారిలేదు, తనసంతానంబు గాపాడు వా
డే ధర్మాత్ముడు గానరాడు భువి గూడే లేదటంచున్ మహా
బాధన్ పొందినవాని డెందమిదినా వ్యాఖ్యానముల్ సాధ్యమే.

తెలవారిన యంతన యం-బలికై చిప్పలను చేత బట్టెడు తన పి
ల్లల గని యేమిడు, కన్నీ-రొలికించు టెగాక, యేమి యున్నది యింటన్.

నలువది యేండ్లు పైబడియె నల్వురుబిడ్డలతండ్రి!, తండ్రి తా
తలు కృషియందె మేనులు హతంబొనరించిరి, చేతులార వం
దలు మరివేలు పుట్టులను తానును పండగజేసె; గంజి నీ
ళులె కరవయ్యెనేడతని లోపమొ,? దైవములోపమో కటా!

దైవము చేసినాడనుచు దబ్బరలాడెదరేల చూడగా
నీవిధి కష్టమందు జనులెల్లరు కూటికిలేక మాడుటల్
కావరమెత్తి సోమరు లఖండసుఖంబుల మున్గితేలుటల్
దైవమొనర్చెనే నతడు దైవమొ, లేకొక పెద్దదయ్యమో!

దయ్యముకన్న క్రూరముకదా తలపోయగ మర్త్యసంఘ మ
య్యయ్యొ తలంప నెంద రిటు లన్నము బట్టయు లేక యార్తిమై
కుయ్యిడుచున్నవారొ కనుగొందురె? యెవ్వరికేమిపోయె? యీ
కొయ్యతనం బిదేమిటికొకో జనియించె హృదంతరంబులన్.

చేసినతప్పు లేదు, విధిచేతల కర్థము కానరా దనా
యాసకరంబుగా నసువు లార్పెడు మెత్తనికత్తులంధవి
శ్వాసము లేచి యీచదువుసంధ్యలు రాని జనాళినెల్ల రా
కాసులుపోలె బొక్కడచు కాలమునం దిక వార్త లేటికిన్.

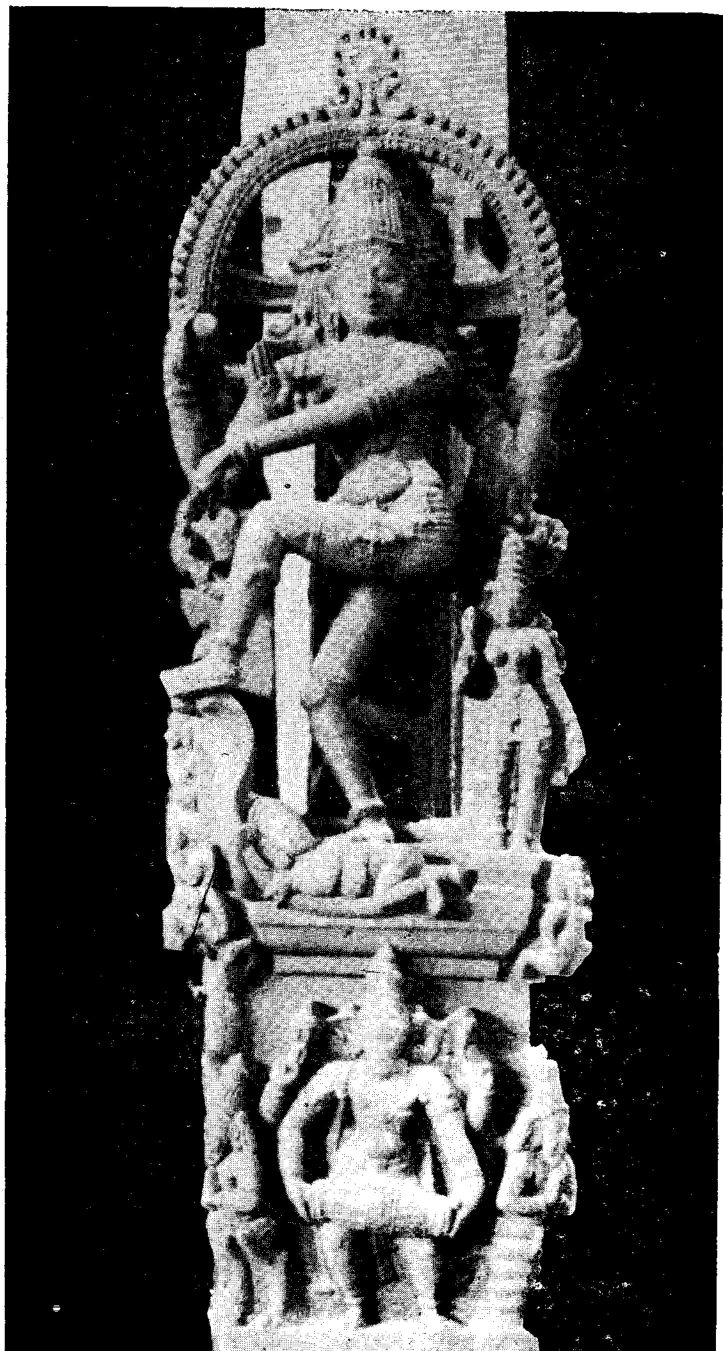
బ్రదుకది ద్రవ్యపుర్వు ముచికపట్టున ప్రేలెడుకాయ దాని ప
ట్టు దొలగనేని యప్పుడపడుర్వు ధరపై; నిటులయ్యె మానవా
భ్యుదయము ద్రవ్యబద్ధమయిపోయె సమస్తము; క్షుద్రజంతులే
తుదకు సుఖంబు జెందెడి; నధోగతివట్టెడు మర్త్యపద్ధతుల్.

చీకటు లినుమడిగా దివి జీకాకుగ నల్లుకొనిన జీమూతములే
యాకృపణు భగ్నహృదయ-వ్యాకులతను బాహ్యజగముపై ప్రకటించెన్.

సకుటుంబంబుగ నర్థరాత్రమున నాశాదీపికా శూన్యమై
వికలంబైన మనంబుతో నతడు స్తంభీభూతుడై పోయె, కా

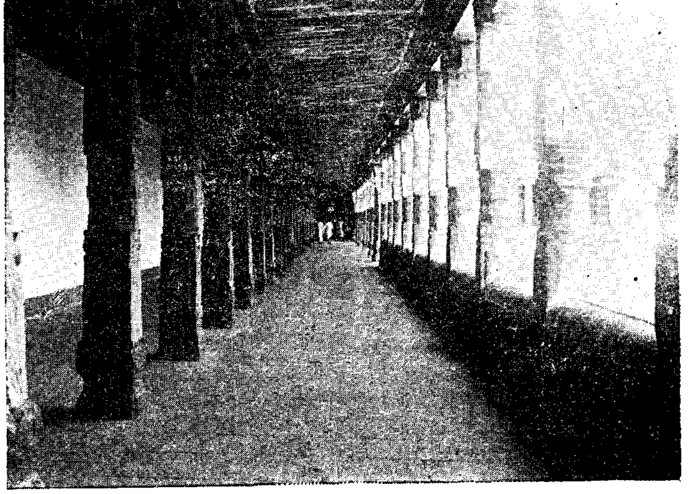
మధుర శిల్ప చిత్రములు ౭

K. P.

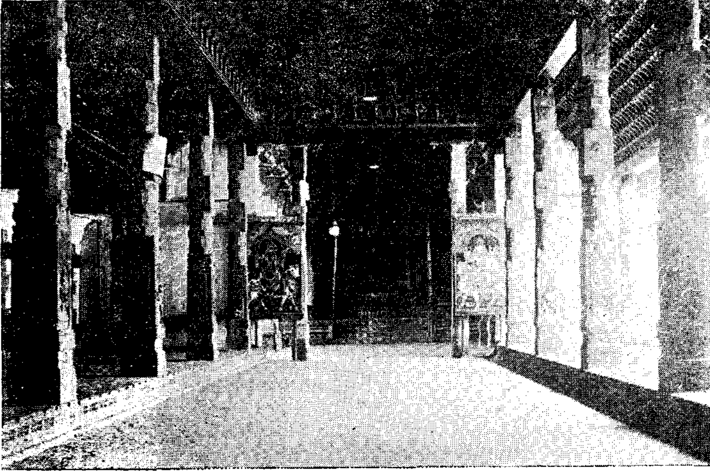

౧. నటరాజు

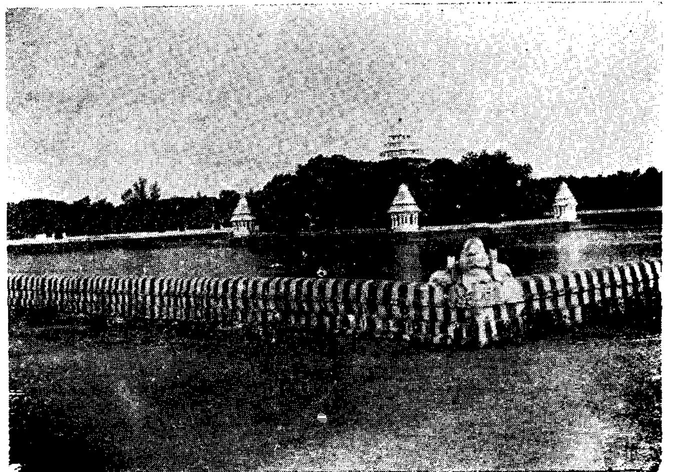
మధుర దేవాలయము-స్తంభము, శిల్పము-ఒకేరాయి.

౨. పొందామర కొలను
దక్షిణపువైపు వసారా, మధుర.

3. మధుర దేవాలయమునందలి
కల్యాణమంటపము

౪. మధురయందలి
విశాల సరోవరము
మధ్యను సుందర మంటపము.

టుక మేఘంబులనుండి వెల్వడియె తోడ్తో దయ్యముల్ భూతముల్
వికటాభీలమహాట్టహాసములతో విన్వీథి గగ్గోలుగ౯.

తళతళమను మెరపులతో - పెళపెళ నురుములును పెఠిలుపెఠిలున పిడుగుల్
గలవాన రేగె, యుప్పెన - బలె నంతయు ముంచి ప్రబలపవనేరితమై.

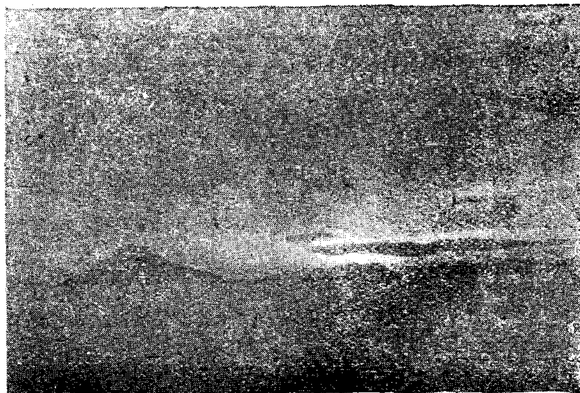
కారుమేఘాల కటికచీకటులలోన - మొరయుచును, మెరయుచును నెత్తిమొత్తువాన
కోహటించుచు తలదాచుకొనుట కొక్క - యిరవువెరవునుదోచ కయ్యెడ నతండు.

కడెమునందుండి సందెడుగడ్డి లాగి - సందొనర్ప తల్లియు పిల్లలంద రందు
దాగి తలదాచుకొనిరి అతండు వారి - కెడముగా నందె తనకయి యిరవుచేయు.

నంతలో రెండుచెక్కలైనట్లు ప్రేలి - లోక మొకసారిమెరసి తళుక్కుమనియె;
ఆవెలుగు తళ్కుబెళ్కులో నతనిజీవి-తాంధకారంబు కాంతిమయత్వమందె !

‘ మనుజుండు చెరుపగా మిగిలినయది దైవంబు చెరచె లేదికధర్మం
బనునది హర ! హర ! యొకరైనను మిగులరు, మాయపిడుగు నాశముచేసె౯.

అదియు గొంతమేలె, యారీతిజచ్చుట - బ్రదికియుండి యేమిబావుకొనును,
బ్రదుకెచావు, చావుబ్రతుకయ్యె, లేమిచే - ననిరి జనములు — ఔర ! అర్థనీతి ! ’

సూర్యోదయం   R. R.

కవి - ప్రకృతి

చిరుమామిళ్ల శివరామకృష్ణప్రసాదు బి. ఏ.,

పరాత్పరుని సృష్టిసౌందర్యమున కాలవాలమైన ప్రకృతియందు, కవికుమారుడు సదా మంగళప్రదములగు దృశ్యములనే గాంచుచుండును. స్వార్థమునకై మిగుల హేయములగు కార్యముల నొనరించు మానవావళి యందు నివసించు కవి యప్పుడప్పుడు దోదార్పబడి ప్రకృతిమాతయొడిలో హృదయశాంతిని గాంచును. లోకమున సుకవి కోరునదేదియును లేదు. విలువగల ఆణిముత్యాలకోవకన్న, సెలయేటి నీటితుంపురులె, ఆతని నధికముగ నలరించును. అస్తమయ కాలములందలి కావిరంగు, గుబురులయందు దాగి గాన మొనరించు కోయిలకంఠరవము, పుప్పొడి కణముల పుక్కిటబట్టి కమ్మతావుల జిమ్ముచు, కలకలనవ్వు కలువకన్నెలకు లుకుంఠనము, కవికుమారుని తన్మయునిగా నొనరించును.

ప్రకృతి, కవికుమారుని దుఃఖసమయములం దోదార్చు మిత్రుడు, సంతోషసమయములం దుత్సాహమును రెట్టించుసఖుడు, అధికమగు నీతిని బోధించి సన్మార్గమును జూపుగురుడు.

కుసుమకోమలియొక్క తెలిమంచు ముసుగు నీడలయందు దోబూచులాడుచు, అళికుమారుని అవ్యక్త గానవాహినియం దుద్భవించు లేతతరగల నురుగుల మరుగున నుయ్యాలలూగుచు, సెలయేటిబోటి నాట్యమున కలరుచు, కవికుమారుడు ఇతరులకెరుకలేని యానందము ననుభవించుచున్నాడు.

ప్రకృతినుండి సేకరించిన నీతిని ప్రజలకు పంచిపెట్టి తన స్వార్థత్యాగమును విశదపరచుచున్నాడు. ఆతని కంటికొనలయం దవఘళించు కాంతిపుంజము, పలుకుల యందలరెడి తియ్యదనము, తలఁపులయందుండు పవిత్రత, దేశకల్యాణమునకు దారిదీయును.

ఎన్నియో విధముల ప్రకృతిని కవికుమారు డారాధించుచున్నాడు. ప్రకృతినిగాంచి యున్నదున్నట్లు వర్ణించుట యొకవిధము. ఈపద్ధతి ప్రాచీనకవులయొక్కయు, ఆధునికకవుల యొక్కయు, గ్రంథములయందు విరివిగ గన్పట్టును.

ప్రకృతినివర్ణించు సందర్భములయందు మానవ ప్రపంచమునకు చెందిన విషయముల నందు జొప్పించి, వింతరీతి ప్రకృతిచిత్రమును పాఠకుని కనులయెదుట ప్రదర్శించు కళాప్రతిభలుగల కవులుగలరు. ఇది రెండవ విధము.

మానవాతీతములగు విషయములను, బోధింపవలసి వచ్చినపుడును, స్వార్థమునకై పాపకార్యముల నాచరింప నడుముగట్టిన మానవునకు నీతి గరుపవలసినప్పుడును, కవికుమారుడు ప్రకృతిపై నాధార పడుచున్నాడు. అర్థాంతరన్యాసాలంకారము, మొదలగువాని సహాయమున, ప్రాచీనులును, ఆధునికులును, పెక్కుస్థలముల యందు, విలువగల నీతిని ప్రకృతినుండి సేకరించి, మానవులకు బోధించి యున్నారు. ఇది మూడవ విధము.

ప్రకృతిని వర్ణించుచు, ఆవర్ణనము కథావస్తువున కెట్టి యంతరాయమును గల్పింపకుండునట్లు విచిత్రరీతిని, దానిని కథయందే లీన మొనరించి, కథవెంట, వర్ణనమును గూడ నడపించుట నాల్గవవిధము.

ప్రకృతినిగాంచి తన్నుదా మరచిపోయి, భావోన్మాదమున గాన మొనరించుచు, ప్రకృతిలో తానపుడు లీనమగుటకు మిగుల యుత్కంఠను వెలువరించుట వేరొక విధము.

భావనాప్రపంచమునకు సృష్టికర్త యగు కవికి సాధ్యముకానిదేది? గ్రంథమునందలి మొదటిపుటలో 'ఉక్కుపుప్పొడిరాలు యుద్ధభూమిని', 'శూర జన కంఠ నిర్గతశోణితమును' జూపి పాఠకుని వణకింపగలడు; రెండవపుటలో 'చలువమ సౌరభంబు నడచి మెల్లడు

లేతగులాబిమొగ్గగుర్ దులయగు నాదుజవ్వనము దోసిట బట్టి భవత్పదాంబుజంబులకడ నిల్పితిం బ్రణయపూజకు వేళ యతిక్రమించె' నని 'ఆకార రేఖాగుణశ్రీకిం బట్టపురాణియైన యొకరాజీవాక్షి' చేపలికించి, యల రింపగలడు. ఇట్టి ప్రజ్ఞావంతుడగు కవికుమారు డేరీతి ప్రకృతిమాత నారాధించి, పైనవివరింపఁబడిన ప్రకృతి పరిశీలనమునందలి భేదములను తనగ్రంథములందు బ్రదర్శించెనో విచారింపవలసి యున్నది.

సంస్కృతవాఙ్మయమునందు, కాళిదాస భవభూతుల రచనములందు ప్రకృతివర్ణనములు హృద్యములుగ పొందుపరుపబడియున్నవి. ముఖ్యముగ ఉత్తర రామచరితనాటకమునందు భవభూతి తనప్రకృతిపరిశీలనానైశద్యమును పెక్కుచోట్ల ప్రదర్శించియున్నాడు:

"శ్లో. కండూల ద్విపగండపిండ కషణోత్కంపేన
సంపాతిభిః ఘర్మస్రంసిత బంధనైః స్వకుసుమైః
రచయంతి గోదావరీమ్......"

అనుశ్లోకమువలన కవివర్యుని ప్రకృతివర్ణనమునందలి ప్రతిభ వెల్లడికాకపోదు. ఏనుఁగులు దురదచే బోదెలకు రుద్దుకొనుచున్నప్పుడు వృక్షములు కదలుటచేత వేడివలన తొడిమలు సడలియున్న సుమములురాలి నీటియందు పడుటవలన, ఆవృక్షములు గోదావరీనదిని పూజించుచున్నట్లున్నవి, అని వర్ణించుటలో కవి గనుపరచిన చాకచక్యము, అతనిపలుకులయం దిమిడియున్న సత్యము, పాఠకునకు సంతసము గూర్పకపోదు. మరియు,

శ్లో. నిష్కూజ స్తిమితాః క్వచిత్క్వచి దపిప్రోచ్చండ
సత్త్వస్వనాః స్వేచ్ఛాసుప్తగభీర భోగభుజగశ్వాస
ప్రదీప్తాగ్నయః, సీమానః ప్రదరోదరేషు విరలస్వ
ల్పాంభసోయాస్వయంతృష్యద్భిః ప్రతిసూర్యకైరజ
గరస్వేదద్రవః పీయతే."

మొదలగు శ్లోకములందలి యౌచిత్యము తన్మయునిగా జేయును; ఎండవేడికిఅలసి, త్రాగ నీరులేక తపియించుచున్న తొండలకు నట్టడవిలో కొండచిలువల చెమట నీరుగాక మరేమి లభించును? ఈవర్ణనము బీభత్సముగా నున్నను, సత్యదూరముగాక కవివర్యుని పరిశీలనాప్రభావమును వ్యక్తపరచుచున్నది.

ఆంధ్రకవుల రచనములందును ఇట్టి చక్కని ప్రకృతివర్ణనలు పెక్కులు గన్పట్టుచున్నవి. ముక్కు తిమ్మనార్యుడు పారిజాతాపహరణమున:

"ఒక భృంగంబు పరాళినీ మదన
తంత్రోన్మాది ప్రాణేశ్వరిన్
మకరందాసవ మత్త నబ్జగృహసీ
మం బెట్టి తాబోయి సం
జకుఁజన్ వచ్చి తదాననమ్ముకుళమే
జాడం జొర న్రాకయా
మికుఁడో నా దరికెం గొలంకు రమకు
న్నేలెంత హీనంబొకో."

అని వర్ణించి, ఒకప్రకృతిరహస్యమును వెల్లడించుచున్నాడు. ఒకభ్రమరము ప్రాణేశ్వరిని అబ్జగృహసీమయందుంచి తనదారిబోయి సంజకుతిరిగివచ్చి, ముకుళితమైన పద్మమునందు చిక్కువడిన ప్రణయిని జేర నేయుపాయంబుదోపక, యామికునికీతి గృహము (పద్మము) చుట్టునూ దిరుగ మొదలిడెనట ! ఈరచనమునందలి చక్కదనమున కెవరు సంతసింపరు? ప్రొద్దుగ్రుంకినంతనే పద్మములు ముకుళించుననియు, అందు మకరందమును త్రాగి మత్తిలియున్న తుమ్మెద లందే చిక్కుబడియుండి, మరల తూరుపుకనుమలనుండి భాస్కరుడు తొంగి చూచినంతనే పద్మములు వికసింప, అందున్న తుమ్మెద లెగిరిపోవునని; ఒకప్రకృతిరహస్యము వెలువరింపబడినది. ఇం దెట్టి యసత్యమును లేదు; ప్రతిదినము జరుగుచున్న విషయమునే కవి; 'పరాళినీమదనతంత్రోన్మాది,ప్రాణేశ్వరిన్ మకరందాసవమత్త నబ్జగృహసీమం బెట్టి' తాను బోయెననియు, మరల తిరిగివచ్చి 'యామికుడో నా దరిగెన్' అనివర్ణించుచు, తుదిని, 'న్నేలెంతహీనంబొకో' అని నిట్టూర్పువిడుచుచు, భావనాప్రపంచమునందలి గాలి తరగలపై పాఠకుని, ఉయ్యాలలూపుచున్నాడు.

పింగళి సూరనార్యుడు, ప్రభావతీప్రద్యుమ్నమునం దొకచోట:

"మృదులపవనాహతి నొకింత గదలియాడు
పల్లవము మాటునను దోచు మొల్లమొగ్గ
చాలుగతి బుల్కుబడి మోవిచాటున గన
బడుచు నింతి పల్వరుస కన్పాటింతిపఱుచు."

అని నుడివి, పాఠకునకు సంతసము గూర్చుచున్నాడు. ఈపైపద్యమునందలి భావమెంత సున్నితముగానున్నదో పదములంత సుకుమారముగ నున్నవి. గుబురుగానున్న మొల్లపొద; పిల్లగాలి కల్లనల్లన కదలియాడుచున్న చిగురుటాకులు; చిగురుటాకులమాటున దాగియుండి కొలదికొలదిగ బయల్పడుచున్న మొల్లమొగ్గలు; పాఠకుని కన్నులయెదుట గానవచ్చుచున్నవి; అందలి సుకుమారమగు చక్కదనమును, సొంపు తడియారని పదములనుండి యూటలూరుచున్న భావమును, ఆతడు చవిజూచుచున్నాడు. ఇది మిగులసూక్ష్మమగు విషయము; కాని ఇందధికానందమునుగూర్చు ప్రకృతి విలాసమొకటి దాగియున్నది. ఆచిగురుటాకుల, కులుకుందనమునందును, మొల్లమొగ్గల తొంగిచూపులయందును, అది నిండియున్నది; రసికుడగు కవియే దానిని గాంచగలడు.

ఆధునికాంధ్ర కవికుమారులయందును ప్రకృతి నీక్షించి, ఆరాధించువారు లేకపోలేదు.

అది వర్షాకాలము. ఆకాశము మేఘావృతమై యున్నది. ఏవైపు పరికించినను పచ్చనిపైరులే! కొండలపైనున్న వృక్షములు చిగురుబెట్టి ముచ్చటగనున్నవి. భూమినానుకొని యేకొన్ని మేఘములు వ్రేలాడుచున్నవి; మిన్ను విరిగిపడకుండునట్లే, పర్వతములు స్తంభములుగా నమర్పబడినవి. ఇట్టిదృశ్యమునుగాంచి యొక కవికుమారుడొనరించిన యూహ నొకింత యాలకింపుడు:

'తలములకు నాకపమునకంతరము లేక
నీలనీరదమాలలు నిలుచుండు
నేలపై మిన్ను పడకుండ నిలుపుచుండు
స్తంభములనంగ గిరులు దృశ్యంబులయ్యె.'

ఈభావచిత్రమునందలి సౌందర్యము కొనియాడదగినది. ప్రకృతినిగాంచి పరమసంతోషమున కాలముగడుపు కవివర్యుని లేఖినినుండి, సత్యసారములగుచిత్రములు వెలువడునా?

ఈక్రింది పద్యమునందలి భావము లత్యున్నతములు. తెనుగుబాసయొక్క తియ్యదనమునకు తియ్యదనముగూర్చు పదసామాగ్రితో భావములను వ్యక్తపరచి తన ప్రకృతిపరిశీలనా వైశారద్యమును ప్రకటించుచున్నాడు; కవికుమారుడు;

"ఎలదేటి చిరుపాట సెలయేటి కెరటాల
బడిపోవు విరికన్నె వలపుర్వోలె,
తీయని మల్లెపూదేనెసోనల పైని
తూగాడు తలిరాకుదోనె వోలె
తొలిప్రొద్దు తెమ్మెరత్రోవలో బయనమై
పరువెత్తు కోయిలపాటవోలె
నెల్లువలై పారు నెలదివెన్నెలలోన
మునిగిపోయిన మబ్బుతునకవోలె
చిరుతతొలకరివానగా, జిన్నిసోనగ
బొంగిపొరలెడు కాల్వగా నింగికెగయు
కడలిగా బిల్లగ్రోవిని నెడలువింత
తీయదనముల లీనమై పోయెమొదద."

తొలకరివానలోని సొగసు, పొంగిపొరలెడి కాల్వలోని కులుకుందనము, నింగికెగయు కడలిలోని గాంభీర్యము, ఎలదేటిపాటలోని తియ్యదనము, వెన్నెలలో కరగిన మబ్బుతునకయొక్క మృదుత్వము, ప్రకృతిపరిశీలనా దక్షుడగు కవికి గాక ఇతరులకెట్లు తెలియగలదు? సామాన్యమానవు డిట్టివానిని గాంచినను, సంతసింపనేరడు; కృత్రిమపదార్థములందు ప్రీతిగలవా డిట్టివానిని గుర్తింపజాలడు.

"చందమామకు నదియేమి సంబరంబొ?
ఆటసందడిలోనున్న యట్టివేళ
చెట్లకొమ్మల సందుల చెంతజేరి
యారిన చిగుళ్లలో మంచునీరువోసి
యెన్నియో ముత్తియముల గాపించుచుండు."

ఇందొక ప్రకృతిరహస్యము వెలువరింపబడినది. తడిలేక సౌందర్యమును గోల్పోయిన చిగురుటాకులకు చక్క

దనముగూర్చ మంచునీరు పోయుచున్నాఁడట. చందమామ! చల్లనివెన్నెల కుప్పతిల్లిన చిన్నినీటిబొట్లు, ముత్యములహారములవలె మెఱయుచున్నవట! చిగురుటాకులలోనికి దూరి సర్వజ్ఞుఁడగు కవి యొకరహస్యమును వెలువరించినాఁడు.

ఇట్లే వెదకిచూచిన, ఆధునికాంధ్రకవుల రచనములందిట్టివి పెక్కులు గోచరించును. కొలఁదిదినములలో ప్రచురింపఁబోవుచున్న 'ఆధునికాంధ్రకవులు-సృష్టిపరిశీలనము,' అను వ్యాసమునందీవిషయమునుగూర్చి విపులముగ వివరింతునని, మనవిచేయుచున్నాను.

ఇంతదనుక, ప్రకృతిని యున్నదున్నట్లు [అచ్చటచ్చట కొలఁది యతిశయోక్తులతో,] కవులెట్లు తమ గ్రంథములయందు పొందుపరచిరో క్లుప్తముగ వివరించితిని.

ప్రకృతిని వర్ణించునపుడు, మానవులకు చెందిన విషయములను ప్రకృతియం దారోపింపఁజేసి, వింతరీతి కవులు తమ రచనానైపుణ్యమువలన ప్రకృతిమాత నేరీతి, ఆరాధించిరో విచారింపవలసియున్నది.

పారిజాతాపహరణమున, నక్షత్రవర్ణనము పట్ల కవియసమానమగు ప్రతిభను వెల్లడించియున్నాఁడు: చంద్రునకు చిలిపితన మాపాదింపఁబడినది, సైకతస్థలములందు బాలికలు ఉబుసుపోకకై, నిర్మించు కుప్పలకు, నక్షత్రములు పోల్పఁబడినవి. మరియు, విజయము నందివచ్చిన మగనిపై దీవఁబ్రాలుచల్లు, వీరసతుల చెయిదము లిచట ప్రస్తరింపఁబడినవి. వెండిని తీగెలు తీయుట కేర్పడిన కమ్మచ్చురంధ్రము లిచటవర్ణింపఁబడినవి. ఇవియన్నియు మానవప్రపంచమునకు, చెందినవిషయములు; తనహృదయమునందలి భావమును పాఠకుని మనమునందు జొప్పించుటకు, కవి ప్రకృతియందు వింతవిషయముల నేరీతి ఆపాదించుచున్నాఁడో తిలకింపుఁడు:

"కారాకున్న కటికిచీకటి మొగుల్మొత్తంబు
గురిసిన వడగండ్లు గుంపులనఁగ
గవజక్కవలు వాయఁ గరనాళములయందు
రుంపమాదుపటికకంపుటుండ లనఁగ
నెల్లెడ మిన్నేటియిసుమున నచ్చర
కొమలిడ్డ వెన్నెలకుప్పలనఁగ
దెలివివెన్నెల వెండితీవెలు నిగిడించు
చదలు కమ్మచ్చు బెజ్జములనంగ
జగముగెల్వంగ దండెత్తు మగనిమీఁద
లీలరతిచల్లు దీవనబ్రాలనంగ
వేఁడివెలుగెండ గ్రాగిన విన్నుమేన
నెక్కొను చెమటబొట్లు నాజూకలమర."

ఇట్టిరచనమునం దాధునిక కవికుమారులును తీసిపోరు. కొండవీటి పాగమబ్బులను వర్ణించునపుడు ఒకకవిరాజు కనుబరచిన రచనాపాటవము కొలఁది యిడరానిది. కొండలయం దచటచ్చట అతుకులుబడి నిలచియున్న పాగమబ్బుతునకల కాంధ్రాభిమాన మాపాదింపఁబడినది. అచ్చటి ప్రకృతిరమణీయతను ఆపాగమబ్బు లాకొండచరియలలో దాగియుండినప్పటిశోభ, పాఠకున కెఱుకబరుపవలచి, అచ్చటిశిథిలదుర్గలక్ష్మికి పాగమబ్బులూడిగమాచరించుచున్నవని వింతరీతి కవి వర్ణించుచున్నాఁడు. రాచసిరి యుడిగిపోయినంతనే తమగృహములను వదలి మానవులు మటుమాయమైరిగాని, అచ్చటి పాగమబ్బులు మాత్రము, అభిమానమును చంపుకొననేరక, తొల్లింటి వైభవమును మరచిపోనేరక;

"ఒకసారి వలిపమ్ము చికిలిముత్యాల యం
చులవోలిక నుపత్యకల చరించు,
ఒకసారి జఘనభాగోపరిప్రస్తచే
ల విధాన గిరిమొదళ్ల బడిపోవు
ఒకసారి గిరిలక్ష్మి మొకముపై మొగలి
పుప్పొళ్లాడుకొన్నట్లు చెల్లరేగు
ఒకసారి స్వేదబిందుకములు రత్యంత
వేళా కుచావృత్తి విస్తరించు
చిరుతపాగమబ్బు లీకొండ సీమపలుచ
బడి, విశీర్ణమై, ధూతమై, తడిసి, రాచ
సిరి యుడిగిపోయినట్టి యీశిథిలదుర్గ
లక్ష్మికొనగూర్చు వెట్టి యలంకృతులను."

కన్నులకు గట్టినట్లు, గాలికి తేలిపోవు పొగమబ్బులను వర్ణించి, వానియందు ఆంధ్రాభిమానమును వ్యక్తపరచి, పాఠకులకు వానియెడ గౌరవమునుగూర్చిన కవివర్యుని కళాప్రతిభలు ప్రశంసింపదగియున్నవి.

మానవుని జీవితమునకు సత్ప్రవర్తనము వన్నెగూర్చును. సత్ప్రవర్తనము నలవరచుకొనుటకు, నీతిమూలాధారము. సద్గ్రంథముయొక్క ఆశయము పాఠకునియందు నైతికాభివృద్ధి నతిశయింపజేయుటయే; కావున కవి పాఠకున కట్టి యవకాశమును గల్పింపవలయును. ప్రవిమలమగు నీతిని బోధించుటకు కవికి యాధారములు పెక్కులు గానరావు. ప్రకృతిసూత్రము లెన్నడును విచ్ఛిన్నములు గావు. కావున ప్రకృతి నాధారపరచుకొని కవివర్యు డమూల్యమగు నీతిని బోధింపగలడు.

మేఘము లొకొక్కసమయమునందు కొండల నావరించియుండుట యెల్లరకు తెలసినవిషయమే. వేసవికాలములందు కొండలయందు వృక్షముల రాపిడివలన బుట్టినదావాగ్ని వర్షముల మూలముననే శమించును. ఈ విషయము నాధారపరచుకొని, ఎట్టిలుబ్ధుడైనను, తన్ను జేరవచ్చిన యుపకారికి ఆతిథ్యమొసగి గౌరవించును, అను నీలమువంటి నీతిని, కాళిదాసు యక్షునిచే మేఘునకు జెప్పించి, లోకమునందలి మానవులకుగూడ దీనిని బోధింపదొరకొనెను.

త్వా మాసారప్రశమితవనో
  పప్లవం సాధు మూర్ధ్నా
వక్ష్య త్యధ్వశ్రమపరిగతం
  సానుమా నామ్రకూటః;
నక్షుద్రోపి ప్రథమసుకృతా
  పేక్షయా సంశ్రయాయ
ప్రాప్తేమిత్రే భవతి విముఖః
  కింపున ర్య స్తథోచ్చైః.

ఇందొకనీతి వెలువరింపబడినది, ఒకప్రకృతిరహస్యము బయల్పరుపబడినది. లుబ్ధుడగు మానవు డిట్టిపలుకులను వినియైన తనగుణమును మార్చుకొనడా?

ఇట్లే, భర్తృహరి, కుజనసజ్జనుల మైత్రియందలి భేదములను వ్యక్తీకరింపదలచి, ప్రకృతినియమము నొక దాని నాధారపరచుకొని, దానిసహాయమున తన నీతిసూత్రమును వెలువరింపగలిగెను. ఈ ప్రకృతిసూత్ర మెట్లు సర్వకాలములందు అజేయమై నిలువగలదో, అట్లే మానవప్రపంచమును పరీక్షించి, వెలువరచిన విషయము గూడ, నజేయమై వెలుగొందునని కవివర్యుని యాశయము:

"శ్లో. ఆరమ్భగుర్వీ క్షయిణీ క్రమేణ
  లఘ్వీ పురా వృద్ధిముపైతి పశ్చాత్;
  దినస్య పూర్వార్ధపరార్ధభిన్నా
  ఛాయేవ మైత్రీ ఖలసజ్జనానామ్."

[మొదలుజూచిన కడుగొప్ప పిదప గురుచ
ఆది కొంచెము దర్వాత నధికమగుచు
దనరు దినపూర్వపరభాగజనితమైన
ఛాయపోలిక కుజనసజ్జనులమైత్రి.]

ఇందు, ప్రొద్దుటిపూటనీడ మొదలు పెద్దదిగానుండి క్రమముగా క్షీణించుననియు, మాపటిపూట నీడ మొదట జిన్నదిగానుండి, పిదప బెరుగుననియు, నొకప్రకృతిరహస్యము వెలువరింపబడినది. అట్లే దుర్జనులమైత్రి మొదట బెద్దదిగానుండి క్రమక్రమముగ క్షీణించుననియు, సజ్జనులమైత్రి మొదట జిన్నదై పిదప బెరుగుననియు నొకనీతి బోధింపబడినది.

పాలవంటికులమునం దుద్భవించినవానికి యెరుకలెట్టి నీచములగు విషయముల నాపాదింపజేసినను, వాని కులగౌరవమునకు లోటు రానేరదు; అనునీతిని ప్రకృతిసిద్ధమగు నొకవిషయమునకు బోల్చి, యొక యాధునికాంధ్ర కవికుమారు డెట్లు సమర్థించుచున్నాడో గమనింపుడు:

"అక్కట, పండువంటి మరి
  యాదకునెక్కిన మీకులీనతన్
దక్కువచేసి వ్రాసిన వి
  ధంబున బద్దియముల్ ధ్వనించెడిన్
చక్కని మల్లికాకుసుమము
  నన్ జరియించి మదద్విరేఫముల్
రెక్కలు రాచియందు సవ
  రింపగ జాలునె నీలివన్నెలన్."

ఇం దుపమానోపమేయము లెంత ముచ్చటగ మేళవింప బడినవో తిలకింపుడు. ఇందలి యుపమానమును ప్రకృతి మాతయే కవికి సమకూర్చియున్నది; దాని నాధారపర చుకొని అమూల్యమగునీతిని కవి లోకమున కెఱుకపరచి నాడు.

కథాసంవిధానమున కంతరాయము రాకుండునట్లు ప్రకృతివర్ణనమును గొనితెచ్చి, కథలోజరిగెన, జరుగ వలసిన విషయముల నందు ప్రతిబింబించునట్లు జేయుచు వింతరీతి కథను నడుపుట వేరొకవిధము. ఇందొకవైపు ప్రకృతివర్ణనము, వేరొకవైపు కథావస్తువు, జంటగా ముందునకు సాగుచు కవివర్యుని రచనాకౌశలమును వ్యక్త పరచును :

" ఆశీలవతి యట్టులగచాట్టుపడుట
చూడజాలగలేక సురలతోఁ చెప్పి
తోడ్తెచ్చి యామెకు తోడుపడంగ
బూని యేగనో నాగ భానుండు చనియె.

నిర్ఘోషరాత్రైన నెలతుకమీద
చెడునింద మోపిన చెనటిపై ప్రకృతి
కినిసెనోయన సంజకెంజాయలొలసె.

మచ్చరించినయట్టి మదపతిబుద్ధి
అంధకారనిమగ్న మగుసన్న రీతి
నిబిడాంధకారంబు నిండెలోకమున.

*   *   *   *

సవతిపై సొడ్డుగా సాహసంబడర,
తెల్లవారగ మడ్డుదీతు; నామగని
మనసుమెప్పింతు నామగడెల్లి నన్ను
కైకొను నేకుందుకందులులేక;
సరివారిలో నే మసలగందుననుచు
చిన్ని యాయెఱుకత చిత్తాంబుజమున
జనియించుచున్న యాశాజ్యోతులనగ
మెఱసె చుక్కలు మింటమినుమినుక్కనుచు.

*   *   *   *

యపవాదుపుట్టించినట్టి తొయ్యలికి
తలవంపులనునేడు, తప్పదటంచు
గట్టిగానొక్కి వక్కాణించునట్లు
కోళ్లు మువ్వరుసలఁ గూసె గొంతెత్తి.

*   *   *   *

తెలవారుమును మడ్డుతిరునాళ్లు చూడ
పల్లెపల్లెలనుండి పైనమైవచ్చు
ప్రజకు మార్గము జూప ప్రాగ్దిశారమణి
కడగిపట్టిన దొడ్డకరదీపమనగ
వెలిగె తూరుపుచక్కి వేగురుచుక్క. "

ప్రకృతియంతయు జరుగబోవు విషయమునకే ఎదురు చూచుచున్నట్లు విశదపరచి, కథా వస్తువునందలి యుత్కృష్టతనుగూడ కవి నెలువరించుచున్నాడు.

ప్రకృతినిగాంచి కవి తన్మయుడై, అందు లీన మగుటకు నుత్కంఠను నెలువరించుట మరియొకపద్ధతి. ఏవనమునోతిలకించి, హృదయము పులకింప, తనకానంద మును గూర్చుచున్న చిగురుటాకులలో తా నొకడై యుండగోరుటయు గలదు :

" ఆకులో నాకునై పూవులో బూవునై
కొమ్మలో గొమ్మనై నునులేత రెమ్మనై
ఈయడవి దాగిపోనా
ఎట్లైన
నిచటనే యాగిపోనా ?

గలగలనివీచు చిరుగాలిలో గెరటమై
జలజలనిపాఱు సెలపాటలో దేటనై
ఈయడవి దాగిపోనా
ఎట్లైన
నిచటనే యాగిపోనా ?

పగడాలచిగురాకు తెరచాటు తేటినై
పరువంపు విరిచేడె చిన్నారిసిగ్గునై
ఈయడవి దాగిపోనా
ఎట్లైన
నిచటనే యాగిపోనా ?

తరులెక్కి యలనీలగిరినెక్కి మెలమెల్ల
జదలెక్కి జలదంపు నీలంపు నిగ్గునై

ఈయడవి దాగిపోనా
ఎట్లైన
నిచటనే యాగిపోనా ?

ఆకలా దాహమా చింతలా వంతలా
ఈకరణి వెఱ్ఱినై యేకతమ తిరుగాడ
ఈయడవి దాగిపోనా
ఎట్లైన
నిచటనే యాగిపోనా ?

ఆంధ్రవాఙ్మయమున కలవడిన క్రొత్తపోకడలలో నిది యొకటి.

ఇట్లు ప్రకృతిలోలీనమై, ప్రకృతిపజ్ఞ పాఠముల నేర్చుకొనినకవి తోడివారలకేమని హెచ్చరించుచున్నాడో తిలకింపుడు :

"భావనాబలమున్నది ప్రకృతియున్న
దిట్టముండిన బదములకేమి కొఱత ?
వారిదవిహారనగశృంగపదము లరసి
స్వాదుజలపూర్ణ నదనదీపదము లరసి
సార్థకంబుగ భావించి సరసకావ్య
మొకటి వ్రాయుము! వ్రాయుము! సుకవిచంద్ర!
సముదకోకిల కలకూజితములలోన
ప్రముదిత మయూర కేకారవములలోన
బంజర శుకీశుకానులాపములలోన
ప్రకృతి యవ్యక్తమంజుల ధ్వనులు నెఱపి
వినుచున్నది చెవియొగ్గి వినుము! వినుము!
రమణనొకసారి నీలాంబరంబు దాల్చి
చెలగి యొకసారి వెన్నెలచీర దాల్చి
పొసగ నొకసారి మంచుమేల్ముసుగు దాల్చి
లీల నొకసారి మేఘమాలికల దాల్చి
గడియ కొకరీతిగా నలంకారసరణి
నెరపుచున్నది ప్రకృతి నీనికటమందు
లసదలంకారముల లక్ష్యలక్షణముల
దెలిసియుంటి వికేమి కావలయు నీకు."

అని హెచ్చరించి ధన్యుడైనాడు. అందులకే :

"కవితబోలిన మధురవస్తువులు లేవు
కవులబోలిన ధన్యమానవులు లేరు."

అను సత్యమును లోకమున కెఱిగించి శాశ్వతయశస్సును సంపాదించుకొనినాడు.

హుగ్లీనది-కలకత్తా

G. V. S. M.

స్వర్గీయ బసవరాజు అప్పారాయని గీతములు

చతుర్వేదుల లక్ష్మీనరసింహాం

'Death's little rift hath rent the faultless lute,
The singer of undying songs is dead.'

ఖ్యాతి వహించిన మూర్తి అప్పారావుగారు. జీవితము గోచరాగోచరావస్థలకు ఎడములేక మిరుమిట్లుగొల్పిన మెరుపుతీగ; నిరంతరగానము సల్పిన కోకిల; ఎడతెగని మృదుమధురస్వనము లీనిన మురళి. పోయెను; అగోచరుడై పోయెను. వైరాగ్యమే శరణ్యము. భగవత్సాన్నిధ్యమున నాతని గీర్తించుటకై పోయినాడు. అయ్యొ, అప్పారాయకవి మృతజీవుడు.

'The seasons change, the winds they shift and bear
The grass of yester year
Is dead; the birds depart, the groves decay:
Empires dissolve and peoples disappear:
Song passes not away—
Captains and Conquerors leave a little dust
And Kings a dubious legend of their reign;
The swords of Caesors they are less than rust
The poet doth remain.
Dead is Augustus, Maro is alive.

ఋతువులు మార్పు చెందును, వానితోపాటు ఋతుధర్మములునూ. ఒక సామ్రాజ్యము నశించి మరియొక సామ్రాజ్యమునకు తావొసంగును. కవిత్వమన్న స్థిరము! రాజుల పాంచభౌతికశరీరములు తిరిగి పంచభూతములలో లయమగును. మిగులునది వారిచరిత్రయే. వీరాధివీరుల ఆయుధములు తుప్పుపట్టి తునియలౌను. కవియన్న శాశ్వత బ్రహ్మపదవి నలంకరించును.

కవి జీవితము

'ఆరువేలనియోగిబ్రాహ్మణుడు. కౌశిక సగోత్రుడు. తండ్రి పిచ్చయ్యగారు. తల్లి వెంకమ్మ. జననము ౧౩-౧౨-౧౮౯౪. కృష్ణాజిల్లా పడమటగ్రామమున మేనమామలగు గోవిందరాజులవారియింట పుట్టి పెరిగెను.

స్కూలుఫైనల్ వరకు బెజవాడ C.M.S. హైస్కూలులో చదివి ౧౯౧౨ లో పరీక్షయం దుత్తీర్ణుడయ్యెను. తదుపరి చెన్నపురి రాజధాని కళాశాలయందు బి. ఏ. వరకు చదివి ౧౯౧౬ లో పట్టభద్రు డయ్యెను. కొన్నేళ్లు విశ్వదాత నాగేశ్వరరావు గారి చలవవలన 'భారతి, ఆంధ్రపత్రికలకు' సహాయసంపాదకుడుగా నుండెను. బి. ఎల్. చదువుట కుపక్రమించిన తదుపరి ౧౯౨౬ లో

బెజవాడయందు న్యాయవాదివృత్తిని కాలక్షేపము చేసెను. ఊహాగానము చేయుచు గగనమార్గమున సంచరించువాని కీ వృత్తి యెట్లు సరిపడగలదు? ఏహ్యమైనదని దూరినాడు.

ఈకపటనాటకాల నేనింకనాడ
లేను, తెరదించుడీ, కొరగానినాలి
వేసములవేసి పొట్టకై మోసగించి
పరులయాచించి, లాలించి బతుకలేను.

అదేమికర్మమోగాని ఏదేశమందైనను 'కవి' యనువాని వెనువెంట నుండెడిది లేమి. పాశ్చాత్యకవులుగూడ నట్టిసంకటములకు లోనౌచుండెడివారు. 'Grub street misery' అనుభవింపనివారు బహుకొద్ది. మనకవులలో, శ్రీ రాళ్లపల్లి అనంతకృష్ణశర్మ గారు చెప్పినట్లు "ఆలిముక్కరకు ముత్యములేకపోయినను, ముంగిట ముత్యాల ముగ్గులు పెట్టెడివారు" అనేకమంది యుండెడివారు. రాజపోషణ యున్నను లేమి ననుభవించిన కవిశేఖరులు పెక్కుమంది గలరు. కవి సాధారణముగ లేమి వెంట జన్మించును.

"ఒక్కచిఱుపేదగుడిసెలో నుద్భవిల్లి
నాడు, కవికూన పదియవనాడు మంత్ర
సాని దెప్పిన దన్నముచాలదంచు
మంత్రమో! సణ్గినాడో బ్రాహ్మణుడువచ్చి"

నూటికి కోటికి అపవాదేమో గాని. అప్పారావుగారు గూడ పైదాని కపవాదు కారేమో.

౧౯౩౨-వ సంవత్సరములో న్యాయవాదివృత్తిచాలించి పత్రికానిర్వాహణోద్యోగమున జేరనెంచి ఢిల్లీపోయెను.

అచటనుండి ఆంధ్రుల నిరాదరణము నెలుగెత్తి చాటించినాడు.

* * * *

* * * *

ఆంధ్రమాత నన్ను కాస్త ఆదరించి
[యున్నయెడల
ఇంత దూరదేశానికి యేల వలసరావల
[యును?

* * * *

కానివేళ చేరదీసి కడుపునిండ తిండిబెట్టి
కనికరించె నీఢిల్లికన్న ఆప్తులెవరునాకు?

* * * *

అని పొట్ట నిమురుకొనెనో లేదో! మనోవైకల్యము కలిగెను. ఢిల్లీనుండి బయలుదేరి బెజవాడకువచ్చి కుమ్మమూరు గ్రామములో చికిత్సచేయించుకొనెను. కాని లాభము లేకపోయెను. ౧౦-౬-౩౩ వ తేదీన ఈశ్వర సాన్నిధ్యమున కేగెను.

సంసారము

మేనరికముచేసుకొనెను. ఒక కుమార్తె కలిగెను. మరణించెను. బిట్టు శోకించినాడు; విషాద గీతము వ్రాసినాడు భగవంతుని దూరుచూ.

కత్తిబెట్టి పొడిచినావోయ్ దేవా !

*　　*　　*　　*

నిలువ్రాన యిల్లు దోచేశావ్ దేవా !

*　　*　　*　　*

వెలలేని మణి కాజేశావ్ దేవా !

తిరిగి తన్ను దూరుకొనినాడు.

*　　*　　*　　*

*　　*　　*　　*

బంగారు పండంటి పసి బాల కలిగె !
పెట్టి యెవరిని యేమి తిట్టుకున్నామొ
ఇచ్చిన్న దైవమూ మర్చి పోడాయె !

దోబూచులాడు దేవుడు మరల సుందర వదనారవిందమును చూపినాడు. ఇంతలోనె శోకము అంతలోనె ఆనందము.

వేదాద్రి శిఖరాన వెలిగేటి జోతి
నాపూరి గుడిసెలో దీపమైవున్నె !

*　　*　　*　　*

*　　*　　*　　*

పరమాత్ముడౌ జగద్వ్యాపిపాపాయి
ఇరుకునా గుండెలో యిమిడిపోయేనె ?

పాపాయి లీలలు పాడినాడు.

ఇంతలోనె వంత
వేదాద్రిశిఖరాన వెలిగేటి జోతి
మినుకుమని కాసేపు, కునికిపోయింది.

మానవుడు దేవదేవుని చేతియందలి కందుకము. గగనవీధి కెగురగొట్టును, వెను వెంటనే వైరాగ్యమును కలుగజేయుపతనమును కల్గించును. ఎగురునది భూమికి పడక తీరదు. చక్కిలిగింతలో కిచకిచలాడించును. గిల్లి ఏడ్పించును. ఇవియ ఆతని క్రీడలు.

కవిత్వము

భావకవిత్వమును మనవారు బహు భంగుల నిర్వచించియున్నారు. చివరకు భావములేనికవిత్వము భావకవిత్వమనిగూడ యనిరి. అసలు కవిత్వమన నేమి ? నిఘంటుకారులు దీనిని వేర్వేరువిధముల నిర్వచించి యున్నారు.

" Poetry is the embodiment in appropriate language of beautiful or high thought, imagination or emotion, the language being rhythmical, usually metrical and characterised by harmonic and emotional qualities, which appeal to, and arouse the feeling and imagination"

'Webster'

(ఉపయుక్తభాషలో సుందరములు, ఉన్నతములు నగు భావములను సమావేశపరచుటయే కవిత్వము. అందులో కల్పన, భావావేశము కూడ ఉండవలెను. భాష పద్యాత్మకముగను, పాఠకుల హృదయములో అనుకూలభావోద్రేకం కలిగింపగలదిగ నుండుట యవశ్యము)

భాష పద్యాత్మకముగ నుండవలెననునది గూడ కొందరిచే ఖండింపబడినది.

'There is poetry in prose, and prose in poetry'　　'Chesterfield'

పద్యాత్మకముగనుండినను లేకుండినను, ఉపయుక్తమగుభాష, ఉన్నతములగు భావములు ఉండవలెను. అన్నిటికన్న ముఖ్యము భావోద్రేకమును కలిగింప గలిగియుండుట. అంతియేకాని ఛందస్సుపట్టింపులు పనికిరావు. ఏది ఛందోబద్ధముకాదు?

" Poetry is the art of expressing in melodious words the thoughts which are the creations of feeling and imagination"
'Chambers'

(మధురశబ్దములలో కల్పనను, భావ ప్రసూతములగు నూహలను ప్రకటించుకళను కవిత్వమందురు.)

కవియన నెవడు?

ఛందోబద్ధముగ వ్రాసినంత నే కవులైన కవికానివాడెవ డుండును?

' Poets are all who love, who feel great truths and tell them; and the truth of truth is love' 'Bailey'

ప్రేమ, పరమ సత్యానుభవము కలిగి వాటిని ప్రకటింపగలుగువాడు కవి. సత్యములో పరమసత్యము. ప్రేమ.

కవిత్వ మెట్లుండవలెను?

' Poetry ought to be simple, sensuous and impassioned' 'Milton'

కవిత్వము సరళముగను, ఇంద్రియ గమ్యముగను, భావపూర్ణముగను ఉండవలెను.

ఇట్టి యంశములన్నియు అప్పారాయని కవిత్వమందు సహృదయునకు చూపట్టక మానవు. ఏవృత్తమం దున్న నేమి? కావలసినది రసము. అదియే ముఖ్యమైన " కోమటై పుట్టితే నేమి? మా గాంధి " అనుదానితో అప్పారాయనికీర్తి యాకసమునంటినది. ఇట్లే జాతీయగీతములు చాల వ్రాసినాడు. సంపదకు చంకలుకొట్టినాడు. విచారముతో పిచ్చివానివలె నవ్వినాడు. చిత్తరంజనుని మరణమును గురించి ' ఊరేగింపు ' అని వ్రాసినాడు.

రాచకీయగీతములు కొన్ని గలవు. అందు వ్యంగ్యములు స్ఫుటముగ వ్యక్తమగుట కష్టముగనున్నది. కాలోచితముగ వ్రాయబడి నవిగాన నప్పటిపరిస్థితులపట్టి గ్రహింపనగునే కాని వేరుమార్గము కనుపించునటుల లేదు.

భక్తిపరుడు బసవరాజుఅప్పారావుగారు ఈగీతములయందు వ్యక్తములు పలుతెరంగుల నడిపించియున్నారు. చదువునప్పుడు మనవెంట భావములు, భావములవెంట మనము పరుగిడునట్లుండును. అప్రయత్నముగా చిందులు తొక్కింపచేయునట్లుండును.

నల్లవాడే
గొల్ల
పిల్లవాడే
(పుట. ౧౦౮)

" పరమశివా యని నోటనిండుగా
పల్కవేమి రా యీ వేళయినా "

అని భజగోవింద శ్లోకములు పాడినాడు.

"వొద్దోయీ వేదాంతము
వొద్దూవొద్దంటే వినవె!"

అని మిథ్యావాదులను భక్తిమార్గమున పడి పొందు అని దారిచూపినాడు.

'ఒక్కపరి కోకిలమ్మటులొక్కసారి
గరుడగంధర్వ కిన్నరీగానభణితి
బాలపవనుడుపూల నుయ్యాలలూపునట్లు'

వినపడు కృష్ణమురళీగాన రస మాస్వాదించి చొక్కి ఝుంకార మొనర్చినాడు.

'The eyes that looked through life and gazed on God.'

లోక వ్యవహారములలో భగవంతుని చూడగల్గిన దృష్టి కలిగినవాడు.

యశోధరావిలాపమున అట్టియెడనుండు మనోవృత్తి (Pshychology) ని చిత్రించిన రీతి యద్భుతము.

మాధవీలత కింక
మంటికౌగిలి యేన?
కన్నిబాబా! నీకు
కలలైన రాలేద?

మరణావస్థయందు చక్కనివృత్తమున 'Charge of the light brigade'ను అనుకరించుచు

'ఇటు గాంచ మహాప్రళయమ్మే
అటు..................
ఈదిశ ఘోరదవానలమే
ఆదిశ...................'

'కుంకుమ పసుపులుమోముపై పూసు
కొందువేల పార్వతివలె సాధ్వీ
సంకరయువతులు నీ దేదీప్య
కుంకుమతేజము మెచ్చెదరే?'

అని లోకమున నాగరికతపేర చేయు దురాచారములను గురించి వాపోయినాడు.

లైలామజ్నూను యందు లైల మజ్నూనువద్దకుపోయినపుడు మజ్నూనుయొక్క ప్రేమాతిరేకమును ప్రౌఢముగ చిత్రించినాడు.

'లైలవా కల్ల నీవెట్లు లైలవౌదు
....
బోయె మజ్నూను ఆనందపురము జేర'

ఎంత లోతుంటుందో
యీసముద్రముచిట్టి
....
నాప్రేమ లెఖ్ఖా, జమా

అని సముద్రునిగంభీరతను, చిట్టిప్రేమతో పోల్చి సముద్రుని గేలిచేసినాడు.

'ప్రేమ లెఖ్ఖాజమా' యనుటలో, పరవశత్వమును జెందిన ప్రేముడి లక్షణములు తేటతెల్లము. భావగాంభీర్యమున కనుగుణముగ పదసామగ్రిని (Choice of Words) ఏరుటయందు అప్పారాయ డసమానుడు.

కుతుబ్ మీనార్, టాజ్ మహాల్ అను రెంటియందును (భావములు), టాజ్ వలె సౌందర్యముగను, కుతుబ్ మీనార్ వలె గగనతలము నంటుచూ భావసౌధము నిర్మించినాడు.

కామితమిచ్చే మామిడిపండూ
కవులకు మిగిలిందీ.

అంతకన్న మిగలవలసిన దేమున్నది? ఏమి మిగులగలవు. మిగిలినవి కవులపాలే.

ఇట్టిమహోన్నతభావములతో నిండినవి చాలగలవు.

శ్లాఘోగీతములు, రవీంద్రునిగీతములు ఒకటి యర కాళిదాసునివి చక్కగా తర్జుమా చేయబడినవి.

'హితోపదేశ' మార్గము చిత్రముగ నున్నది. చాటొద్దా, నీకుమాటొద్దా యనుట వ్యతిరేకముగనున్నది. ఆంధ్రరత్న దుగ్గిరాల గోపాలకృష్ణయ్యగారి హితోపదేశము "యింకను భావములు ప్రస్తరింపబడవలయు"నని.

ఆంధ్రవాయుసందేశము (వ్రాతప్రతి) కనబడకుండుట విచారకరము. మచ్చునకైనను మిగిలినందులకు సంతసము.

ధర్మప్పరాయని ధర్మము కని వినని. అట్టిదాత లేడని యార్తిపొందునేమో యని (వార్తావహుడైనయాగంధవహుడు) అచ్చటి దాసీజనముల వర్ణించియున్నాడు.

వాలుజడ........................

కల్లజేసి కౌతుకము చేసి జనుము.

ఇంద్రకీలాద్రి—

'పార్థుడాశైలశిఖరాన పాశుపతము
బడయ శివుగూర్చి ఘోరతపముచేసె.

అందుచే 'విజయవాడ' యను నామము వహించెనట.

ఇట్టిపద్ధతిని కాళిదాసుని యనుకరించుచూ ఆంధ్రదేశమందలి ముఖ్యమైన పట్టణాదుల వర్ణించియుండును.

ఇంత విమర్శ యనవసరము. కవి ఉద్రిక్తుడుకానిచో వ్రాయునది సున్న.

నన్నెవ్వరాపలేరీవేళ

....

నాధాటి కోర్వలేరీవేళ.

అని తనకవిత్వమును గురించి యాతడే యనినట్లు అదెంతయు సత్యము.

తుట్టతుదకు వారియనంతర మీసంపుటమును శ్రద్ధవహించి స్వల్పఖరీదున ఆంధ్రలోకమున కందజేసినవారికి వందనశతము.

భాషాచరిత్రము—వ్యాకరణములు

కోరాడ రామకృష్ణయ్య

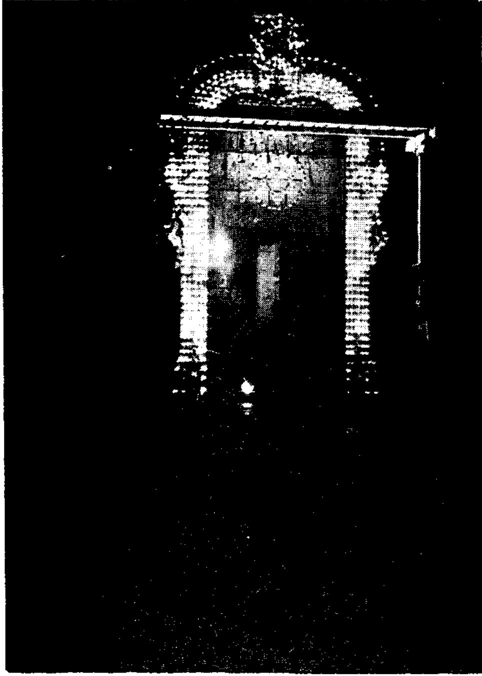
మానవచరిత్రమును అనగా నాయాజాతుల యొక్కగాని, వ్యక్తులయొక్కగాని చరిత్రమును దెలిసికొనుటకు నాయాకాలములయందు వ్రాయబడినవ్రాతలు - అనగా స్థానికచరిత్రలు, గ్రంథములు, శాసనములు మొదలగున వెట్లు సహాయకారు లగునో, అట్లే ఆయామానవులు వ్యవహరించు భాషయొక్క చరిత్రమును దెలిసికొనుటకు పైవానితోపాటు ఆయాకాలములయందు దానికేర్పడిన లక్షణము- లేదా వ్యాకరణములుగూడ విశేష సహాయకారు లగుచుండును. వార్తాపత్రికలు గ్రంథములు, మొదలగున వాయాకాలములందలి జనులను జనసంఘములను గూర్చిన వివిధవిషయములను, వారి ప్రవృత్తులను, వానికిగల కారణములను, విమర్శించి యెట్లు ప్రకటించునో, వ్యాకరణము లాయాకాలములందు సర్వజనాంగీకారమును బొంది వ్యాప్తిగాంచి వ్యవహారమునందున్న భాషనువ్యాకరించి, దాని స్వరూపలక్షణములను విశదీకరించుచుండును. ఒక్కొక కాలమందలి భాషాస్వరూపమును వ్యాకరించి (Analyse) దానిలక్షణమును విశదీకరించు వ్యాకరణములను తాత్కాలికభాషావ్యాకరణము (Descriptive) లందురు. ఆయాకాలములందు బయలుదేరిన గ్రంథములు, శాసనములు పురాణవస్తుచిహ్నములు మొదలగు వానియందలి చారిత్రకవిషయములను సంగ్రహించి, సమన్వయము చేసి యాయాజాతివ్యక్తుల చరిత్రములు రచింపబడినట్లే ఆయాకాలములందు చెప్పబడియున్న యాయాభాషాస్వరూపలక్షణములను పరిశీలించి, యందలి విశేషములను సమన్వయించి యాభాషాచరిత్రము రచింపబడును. ప్రత్యేకజాతులచరిత్రము లందలి విశేషలక్షణములును వాని మూలకారణములను గనిపెట్టుటచే, మానవచరిత్ర నన్వేషించుటకు మార్గమేర్పడును. అట్లే ఒక్కొక్క భాషయొక్క భిన్నావస్థల విశేషలక్షణములను పరిశీలించి, దానిచరిత్ర నన్వేషించి, యితర సన్నిహిత భాషాలక్షణములతో సరిపోల్చి చూచినపుడు వానివానికి గల సంబంధములేగాక, మొత్తముపైని భాషాతత్త్వలక్షణమును గూడ దెలిసికొనుట కవకాశము గలుగును. ఇప్పటి భాషాతత్త్వశాస్త్రమంతయు నిట్లేర్పడినదే.

భాషయనునది దైవము మానవుల సౌకర్యముకొఱకనుగ్రహించినాడనియు నది పుట్టుకతోడనే సహజముగ వాని కలవడునట్టిదేగాని వానిచే సంపాద్యము కాదనియు నీ మొదలగు భావములు ప్రాచీనకాలమున ప్రబలియుండెడివి. మాదేవుడు గొప్పవాడు మేమే యాదిదేవుని సంతతివారము. మా మతగ్రంథములే దేవుని నోటిలోనుండి యూడిపడినవని ప్రగల్భములు చెప్పుకొనువారివలెనే తమభాషయే యీ లోకమున మొట్టమొదటి భాషయనియు, తక్కినవన్నియు దానినుండి బయలుదేరినవేయని ప్రకటించికొనినవారును ప్రాచీనకాలమున కొందఱు గలరు. క్రైస్తవమత గ్రంథమగు బైబిలు తొలుత హీబ్రూ భాషలో రచింపబడియుండుటచే నాభాషయే దైవదత్తంబైన మొదటిభాషయనియు, నాదేవుని సంతతివారు కొందఱు బైబిల్ ప్రాసాదమును విడిచి నలువంకలకు నేగుటచే నాభాష భిన్నభాషలైనదనియు నా జనులు తలంచిన కాలమునుగలదు. ఇట్లే వేదములు పరమపురుషుని నిశ్వసితములనియు, వేదభాష దేవతలు మాటలాడు భాషయనియు జెప్పుట కలదు గదా. ఈ దేవతలభాషకు నిఘంటు నిరుక్తమును రచించినట్టియు వ్యాకరించి లక్షణ మేర్పఱచినట్టియు యాస్కపాణినిపతంజలి మొదలగువారి కాలముననె నేటిభాషాతత్త్వశాస్త్రమునకు మూలబీజములు చల్లబడినవి. కాని యవి యీభారతావనియందు నాటుకొని మొలకలెత్తలేదు. పిదప వీనికిదిగిన యూవాపభూమి

పాశ్చాత్యదేశమైనది. తగినకాలము ౧౮, ౧౯ శతాబ్దము లైనవి. అచ్చట నివి మొలకలెత్తుటకు గల ముఖ్యకారణము సంస్కృతభాషామృతవర్ష పాతమే. పెక్కువేల మైళ్ల దూరమునగల యూరపు దేశీయభాషాతత్త్వజ్ఞుల కీగీర్వాణభాషాజ్ఞానము కలుగుటతోడనే, వారీభాషా రూపములకును తమ భాషారూపములకును గన్పట్టిన సామ్యమును, సారూప్యమునుజూచి దిగ్భ్రమ జెంద సాగిరి. వేలకొలది పదములయందు గల సామ్యమేగాక, వ్యాకరణవిషయములందును గనబడిన సామ్యమునుబట్టి దూరస్థములైనను వీనికి సన్నిహితసంబంధ ముండునోపునని తలంచి, వీనికి సన్నిహితప్రదేశములందు గల భాషల స్వరూపలక్షణములను పరిశీలింప దొడంగిరి. అట్లు పరిశీలించినకొలది వారికి సమానలక్షణములే పొడకట్టుచుండుటనుబట్టి వారు యూరపు హిందూదేశమధ్యభాగమున గల భాషలన్నియు నేదోయొక ప్రాచీనకాలమున నొక మూలభాషకు సంబంధించినవై సాజాత్యసంబంధము గలవై యుండునని నిశ్చయింపగలిగిరి. ఈపద్ధతి ననుసరించి భూభాగమున నాయాదేశములందలి పండితప్రకాండు లాయాభాషా విశేషలక్షణములను సన్నిహితభాషాలక్షణ తులనాత్మక దృష్టితో పరిశీలించి వానివానికిగల సంబంధ బాంధవ్యములను నిర్ణయించుటలో దీక్షవహించి పనిచేయుటయేగాక, భాషాతత్త్వస్వరూపమునే కనుగొన యత్నించుటచే, నీకాలమున భాషాతత్త్వశాస్త్రమనునదికూడ నొక ప్రత్యేకశాస్త్రముగా నేర్పడుట తటస్థించినది. భిన్నభాషలకు గల సంబంధము నిర్ణయింప బడు సందర్భమున ప్రత్యేకభాషల చరిత్రము నన్వేషించుటయు నత్యావశ్యక మగుచున్నది. యూరపుఖండము పడమటికొననున్న యాంగ్లభాషకును ఆసియాఖండము దక్షిణభాగముననున్న సంసంస్కృతమునకును సాజాత్య సంబంధముకలదని నిర్ణయింపవలయునన్నచో నాభాషల ప్రత్యేకచరిత్రమును తెలిసికొనవలయును. ఒకభాషాచరిత్రము నన్వేషింపవలయునన్నచో నాయాకాలములలో నది పొందిన మార్పులనుబట్టి దానిని యుగములుగా విభాగించి, యొక్కొకయుగమందు గలిగినమార్పులను గమనించి, యవి యాయాకాలముల గలుగుటకు గల కారణముల నారసి యర్వాచీనయుగములందలి భాష పూర్వతరయుగములందలి భాషనుండి యెట్లేర్పడినదో చూపుచు దాని కాలక్రమ పరిణామము నన్వేషించి సహేతుకముగ నిర్ణయింపవలసియుండును. ఆంగ్లభాషాచరిత్రమును ప్రాయుశా రాధునికాంగ్లము, మధ్యయుగాంగ్లము, ప్రాచీనాంగ్లము అను మూడుయుగములయందలి భాషకును గల భేదములను పరిశీలించి చాసరుకాలము నాటిభాష యేయేమార్పులను బొంది మధ్యయుగాంగ్లమై, యాధునికాంగ్లమైనదో, వ్యక్తము చేయుటయేగాక, చాసరునాటి భాషయైన నట్టిరూపుగలదై యుండుటకు గలకారణములేవో, దానికి తక్కిన ట్యూటానిక్ జర్మానిక్ శాఖాభాషలతో గల సంబంధ మెట్టిదో, తెలుపుచు, నీశాఖలకును తక్కిన ఇండోయూరపియన్ శాఖలకును గలసంబంధవిశేష మాంగ్లభాషాచరిత్రమునకు సంబంధించినంతవరకు సంగ్రహించి నిరూపింతురు. ఇట్లొక్కొకభాషాచరిత్రము నన్వేషింపవలెనన్న నాభాష కాయాయుగములయందు గలిగిన మార్పులను దెల్పు వాఙ్మయము, నాయామార్పులను క్రోడీకరించి వ్యక్తపఱుచు లక్షణగ్రంథములేగాక, సన్నిహితభాషాలక్షణముల పరిశీలనముకూడ నత్యావశ్యకంబగుచుండును.

ఇట్లు ప్రత్యేకభాషాచరిత్రాన్వేషణమునకును, భాషాతత్త్వస్వరూపనిరూపణమునకును విశేషప్రయత్నములు జరుగుచుండినకాలముననే, దక్షిణహిందూదేశ భాషాతత్త్వమును వాని విశేషలక్షణములను గనుగొనవలయుననెడి కౌతూహలము కొందఱు పాశ్చాత్యపండితులకు గలిగెనది. అట్టివారిలో కాల్డ్వెల్ పండితుడు ప్రధానుడని చెప్పవలసియున్నది. అయిన నీభాషలలక్షణమునుగూర్చి పరిశీలించినవారుగాని యాయాభాషాలక్షణగ్రంథములను రచించినవారుగాని యింతకుపూర్వము లేరని కాదు. ప్రత్యేకముగా నొక్కొక్కకాలమందలి యాయాభాషలను వ్యాకరించి వానికి లక్షణముల నాయాభాషలలో రచించినవా రనేకులు గలరు. అట్టివారు సామాన్యముగా సంస్కృతభాషాపండితులు, సంస్కృతభాషయందు విశేషాభిమానము కలవారు నగుటచేతనో, లేదా

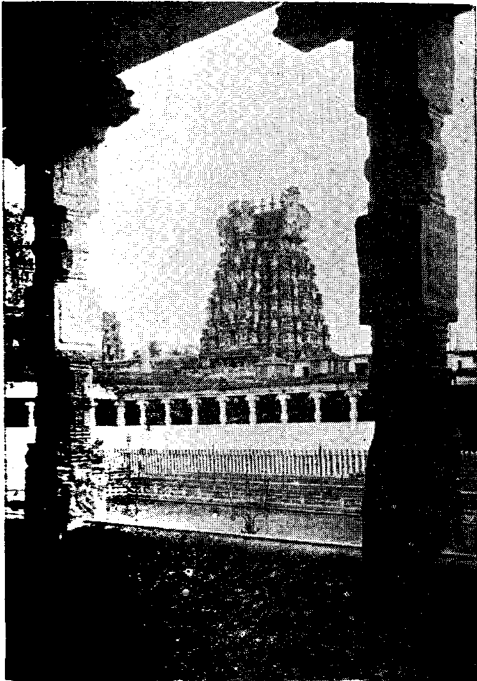
మధుర శిల్ప చిత్రములు

౫. మధుర దేవాలయ మధ్యప్రాకారద్వారము
౩౫ అడుగుల ఎత్తు. ౧౦౦౮ దీపములు వెలుగుచున్నవి.

౬. నృత్యము (మధుర దేవాలయము)
(జీవకళ లుట్టిపడుచున్నది)

౭. స్తంభమధ్యగతమగు మధుర దేవాలయదృశ్యము
కొలను - గోపురము.

రామేశ్వర దేవాలయము

M. B. R.

౧. బేర్ షోలా జలపాతము

కొడైకెనాలు

౨. సరోవర దృశ్యము

కొడైకెనాలు

S. S. S.

వారిలో నే యొక్కరికిగాని తాము లక్షణము చెప్ప వలసిన భాష తప్ప తక్కిన దక్షిణ దేశభాషలలో మరియొకదానిని గూర్చిన జ్ఞానము లేకపోవుటచేతనో ఆయాభాషల లక్షణగ్రంథములలో నద్దానికి సంస్కృతముతోఁ గల సంబంధముమాత్రమే విశేషముగా తెలుపబడినదిగాని, యితరములగు దక్షిణదేశభాషలతో నద్దానికేమాత్రము సంబంధము గలిగినట్లును సూచింపబడియుండలేదు. ముఖ్యముగా నాంధ్ర కన్నడ వైయాకరణు లాభాషలకు సంస్కృతముతో గల సంబంధమునుజూపి, సంస్కృతశబ్దము లాభాషలలో వ్యవహరింపబడునపుడు గలుగు మార్పులు మొదలగువానిని గూర్చి తెలుపుటలో ప్రత్యేకశ్రద్ధను వహించిరి. ఈభాషలనుగూర్చిన వ్యాకరణములను వాని వ్యాఖ్యానములను సంస్కృతభాషలోనే, తద్వ్యాకరణ సంప్రదాయానురోధముగా రచించినవారును లేకపోలేదు. ఈభాషలన్నియు సంస్కృతమునుండి వచ్చినవనియు, వాని కది తల్లియనియు, వీనికి జన్యజనకభావసంబంధము, లేదా, ప్రకృతి వికృతి భావ సంబంధము కలదనియు వక్కాణించిరి. కాని తెనుగు, కన్నడము, అరవము మొదలగువానికి పరస్పరమేమైన సంబంధముగలదా యను విషయమును విచారించుటకైన వారిమనసు పోలేదు. దీనికి ప్రధానకారణము సంస్కృతమందలి యత్యంతాభిమానము, దేశభాషలయందు నిరసన భావముతోఁపాటు లక్షణకర్తల కితరదేశభాషాజ్ఞానము లేకపోవుటయేయగును. ఇట్టిపరిస్థితులు గలుగుటచేతనే దక్షిణదేశభాషలకు పరస్పరసంబంధబాంధవ్య నిర్ణయము విషయమున కాల్డువెల్ దొరగారు ప్రథమాచార్యుడైనారు. ఈతడు దక్షిణదేశభాషాలక్షణమును పరిశీలింప సాగినపు డాతనికి సంస్కృతము మొదలగు నిండోయూరపియన్ భాషలకంటె విలక్షణమైనభాషలుగా గనబడినవి. ఈభాషలలో నాతడు గనిపట్టిన విశేష లక్షణములు సంస్కృతముతోడి జన్యజనకభావసంబంధమును సమర్థించునవిగా నాతని కగపడలేదు. కావున సంస్కృతాదులతో వీనికిగల సంబంధమును నిర్ణయించుటకుపూర్వము, ఈభాషలకు పరస్పరము గల సంబంధ స్వరూపమును, సాదృశ్యవిశేషములను కనిపట్టుటకై యీభాషాలక్షణములను పరిశీలించి చూడవలయు నను కౌతూహలము కలుగుటచే, వీనియందలి శబ్దజాలమునే కాక, వ్యాకరణవిశేషములను తులనాత్మకదృష్టితో పరిశీలించుచు ద్రావిడభాషాతరతమవ్యాకరణము (**Comparative Grammer of the Dravidian Languages**) అనుదానిని రచించెను. ఈగ్రంథ మాంగ్లభాషలో రచింపబడియుండుటచేతను, నీతడు విదేశీయుడగుటచేతను, దేశీయభాషాలక్షణకర్తలకు దీనియందంతగా నాదరము కలుగుట కవకాశము లేకపోయినను, దక్షిణదేశభాషాతత్త్వపరిశీలనమువిషయమున నీత డవలంబించిన మార్గ ముత్తమమైనదనుటకు సందేహము లేదు. కావుననే యిది దేశీయులను విదేశీయులనునగు భాషాతత్త్వవేత్తలదృష్టిని బాగుగా నాకర్షించినదని చెప్పవచ్చును.

కాల్డ్వెల్ పండితుడు విదేశీయుడు. దక్షిణదేశ భాషలన్నిటిలోను కూలంకషమైన జ్ఞానముకలవాడని చెప్పుట కవకాశము లేకపోవుటచే, నాతని గ్రంథమున నెచ్చటనైనను కొన్ని స్ఖాలిత్యములున్న నుండవచ్చును. అంతమాత్రముచే దక్షిణదేశభాషాతత్త్వపరిశీలనమువిషయమున నీతడే ప్రథమ మార్గదర్శకుడను విషయమున విప్రతిపత్తికి కారణము లేదు. దేశీయలాక్షణికులలో నింతకాలమునుండియు నెందరెన్ని వ్యాకరణములు వ్రాసినను, అవి తాత్కాలిక భాషావ్యాకరణములే (**Descriptive Grammars**) యయినవి గాని, భాషాతత్త్వసూత్రముల ననుసరించి రచియింపబడినవిగా లేదు. కాలక్రమమున భాష మాఱుచుండుట తటస్థించుటచే వెనుకటిరూపములకు మాఱురూపములు బయలుదేరి యవి సుప్రసిద్ధకవులచే బ్రయోగింపబడుచు వచ్చినను, అట్టివానిని లాక్షణికులు వెనుకటి లక్షణమునకేదో నూతనార్థము కల్పించి సమర్థింపజూచుటయో, లేదా అట్టిది సాధ్యముకానపుడు "శాస్త్రప్రయోగవచసోః శాస్త్రం బలవ దుచ్యతే" యనుసూత్రమును బ్రయోగించి సుప్రసిద్ధకవిప్రయోగమునైనను అలాక్షణికమని త్రోసిపుచ్చుటయో వీరుచేయుచున్న పనియైయున్నది. బాలవ్యాకరణ మొప్పుకొననికారణమున 'చేతురు కోతురు'

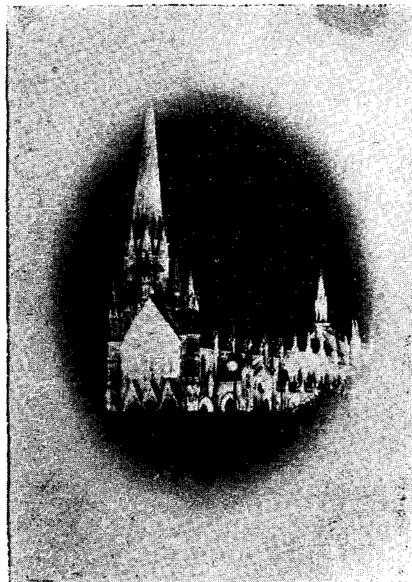
ఇత్యాదు లనేకరూపములు పెక్కుకవులు ప్రయోగించి నను గ్రామ్యము లయినవి. దీనికి ప్రధానకారణ మీ లాక్షణికులకు తాత్కాలికభాషాస్వరూపమందలి దృష్టి యేగాని, భాషాచారిత్రకదృష్టి లేకపోవుటయే. అయితే వాస్తవముగా వీరు తాత్కాలిక భాషాస్వరూపమును వ్యాకరించి దానికి లక్షణమేర్పరుపదలచినవారుమాత్రమే యని తలంచినపుడు వీరికి భాషాచారిత్రకదృష్టి లేదనుట యసందర్భపుమాటగా గనబడవచ్చునుగాని, వీరికి భాషాతత్త్వపరిశీలనమునం దేమాత్ర మాదరమున్నను వీరి కాదర్శప్రాయులగు పాణిన్యాదివైయాకరణులవలెనే వీరును ప్రాచీనభాషస్థితి యిది నవీనభాష యిట్లు మాఱుటచే నీయీరూపములుగలదైనది యనియైన జెప్పియుందురు. పాణిని 'లోకే', 'వేదే' 'భాషాయాం' అనునీరీతివిభాగమునైన జేసినవాడేకదా. ఈతనితరువాత భాష మాఱి రూపాంతరములు బయలుదేరుటచేతనేగదా కాత్యాయనుడు పాణినిసూత్రములకు వార్తికములను జేర్పవలసివచ్చినది. కాత్యాయనుడు వార్తికములచే సాధింపదలచిన రూపములను పాణిని చెప్పనంతమాత్రమున వ్యావహారికములని గ్రామ్యములని యాకాలమువారుగాని తరువాతివారుగాని త్రోసిపుచ్చలేదుగదా. అట్లే సంస్కృతాదులకంటె విశేషవ్యవహారమున నున్నదనుటచే ననవరతము మార్పులకు లోనగు నీదేశభాషారూపములను సుప్రసిద్ధులగు పలువురు కవులు ప్రయోగించి శిష్టవ్యవహారము గలిగినపుడు లాక్షణికు 'లీయాకాలమున నీరూపములున్నవి. దీనివి యీకాలమున నిట్లుమాఱిన'వని చెప్పుటలో దోష మేమియు లేదు. తిక్కన ప్రయోగించిన 'మాడు మంచు' పెద్దనార్యుడు ప్రయోగించిన 'విందు' (=అతిథి అనేఅర్థములో) మొదలగు శబ్దములనేకము లీకాలమున వ్యవహారములో లేవు. మెయి, పొంటె మొదలగు విభక్త్యర్థద్యోతకశబ్దములు వాడుకలో లేవు; క్రొత్తవి వచ్చినవి. 'నేపు, ప్రొద్దు, మన్ను' మొదలగు నవాపవిభక్తికములుగా నున్నశబ్దము లిపుడు ఔపవిభక్తికములుగా బ్రయోగింపబడుచున్నవి. 'వజ్రములు' మొదలగు వానికి 'వజ్రాలు' అనురూపాంతరములుగా గ్రహించిన వైయాకరణులు - 'పట్టుకొనుము' అనుదానికి 'పట్టుకో' యనియు, 'చేసికొని'-అనుదానికి 'చేసుక' అనియు కాలక్రమమున గలిగిన రూపములను పలువురు కవులు ప్రయోగించినపు డంగీకరించవలసినదేగదా. భాషలో కాలక్రమమున నేర్పడుచు సుప్రసిద్ధకవులచే బ్రయోగింపబడి శిష్టవ్యవహారమందున్న విశేషరూపములను సమన్వయబుద్ధితో సమర్థించుటకు లాక్షణికునకు గొంత భాషాచారిత్రకదృష్టి యావశ్యకమగును. ఆంధ్రభాషాలక్షణమంతయు నన్నయ భారతము రచించిన కాలమునుండియు మనకు లభ్యములైన గ్రంథములలోని భాషనుబట్టి యేర్పడినదేగదా. ఆభాషను వ్యాకరించినపుడు తేలినరూపములనుబట్టి వచ్చు, తెచ్చు, పుచ్చు మొదలగునవి ధాతువులుగా గ్రహింపబడినవి. కాని వీనినుండి యేర్పడిన రూపములు - రాన్, రాక ; ఏతేరు, పురుసు - 'ప్రువ్వదిట్టు' మొదలగునవి కొన్ని కనబడుచున్నవి. ఆధాతువులకును, నీరూపములకును గల సంబంధమును దెలియని లాక్షణికుడు-వచ్చునకు-'రా' ఆదేశముగల్గునని, తెచ్చునకు తే, తేరులగునని, యీరీతిగా లక్షణము కల్పించవలసియుండును. అది తాత్కాలికముగ రూపకల్పనమును సాధించుట కవలంబింపబడుపద్ధతియేగాని, యించుక విచారించినచో నిట్లగుట కేదోకారణాంతర ముండుననియు, నీరూపముల పూర్వచరిత్రమును విచారించిన తెలియగల దనియు వీరు చారిత్రకదృష్టితో పరిశీలించిన పొడకట్టకపోదు. ఇట్టి చారిత్రకదృష్టి యేర్పడుటకు సన్నిహితభాషాజ్ఞానమత్యావశ్యకము. ఈకాలమున నఱవ మించుక తెలిసినవారు తెలుగులోని 'రాదు, రాను' మొదలగు రూపములకును అఱవమునందలి 'వరాదు, వరేన్' మొదలగు రూపములకును గల సాదృశ్యమునుబట్టి వచ్చు ధాతువునకు మూలరూపము. 'వర్' ఏమో అని యూహింపలేకపోరు. తెచ్చునకు మూలరూపము— 'తెర్-తర్' అనునది. అట్లే పుచ్చునకు మూలరూపము- 'పుర్'-మెచ్చునకు-'మెట్'-అగును. ఇంక ననేకశబ్దములలోని సాదృశ్య మరవము, కన్నడము, తెలుగు భాషలను వ్యవహారమునకైన నించుక దెలిసినవారికి పొడకట్టక మానదు. ప్రాచీనకాలమందైనను లాక్షణికు

లగు పండితుల కనేకభాషలయందు పాండిత్యము గలిగి నట్లు మనము వినుచున్నాము. నన్నయకు కర్ణాటభాషా పాండిత్యము కలదని యూహింపవచ్చునుగదా. నారాయణభట్టుసహాయమే కలదు. భీమనాథర్వణాదులకు నింక తరువాతివారికిగూడ నితరదేశభాషాజ్ఞాన మలవడియుండును. కాని వారెవ్వరు నీభాషాలక్షణములను సరిపోల్చి చూడవలయు నను తలంపుగలవారు కాలేదు. ప్రాచీనుల మాట యటుండ నర్వాచీనుడును తమిళదేశమున నివసించి తమిళభాషాజ్ఞానము కలవాడై యాంధ్రమున నిటీవల పరమప్రమాణమై నెగడిన 'బాలవ్యాకరణము'ను నాంధ్ర భాషాలక్షణ గ్రంథమును రచియించిన చిన్నయసూరి గారికి కూడ దీని కరవభాషతోడి సంబంధమేమైన గలదా యను సందేహమైనను గలిగిన ట్లగపడలేదు. ఆకాలమున భాషాతత్త్వశాస్త్రపండితులుగ నున్న శ్రీ శేషగిరి శాస్త్రులుగారుమాత్రమే తమిళాంధ్రములకు గల సంబంధమును గొంతవఱకు వ్యక్తీకరింప యత్నించిరి. దీని కంతకు ముఖ్యకారణము ప్రాచీనకాలమున దేశమందు సంస్కృతభాషకు గలిగిన పలుకుబడి ప్రాబల్యమునే యై యున్నది. పండితులకు లాక్షణికులకు దానియందుగల గౌరవము దేశభాషలయందు లేకపోవుటచేతనే, ఆంధ్ర తమిళకన్నడవైయాకరణు లందఱును గూడ నాయా భాషాలక్షణములకు సంస్కృతముతోడి సంబంధమును జూపుటలో విశేషమగ నాత్రమునుజూపిరేగాని, యీ దేశభాషలలో పరస్పరముగల సంబంధమును కనిపెట్ట యత్నింపజాలరైరి. భాషాతత్త్వశాస్త్రము వ్యాప్తి నొందుచున్నయీకాలమున భాషావిషయమున చారిత్రక దృష్టి పండితులకు గలుగకపోవుట శోచనీయము. తమిళాంధ్రకన్నడభాషాలక్షణముల నించుక తులనాత్మక దృష్టితో మనము పరిశీలించినచో ననేకవిషయముల వీనిలో వీనికి సామ్య మగపడుటయేగాక సంస్కృత భాషాలక్షణముతో విభిన్నత్వముకూడ పొడగట్టును. శబ్దములు సామాన్యముగా నీభాషలోనుండి యాభాష లోనికి నాభాషలోనుండి యీభాషలోనికి సులభముగా సంక్రమించుచుండును గావునను, ఒక్కొక భాషలో కాలక్రమమున గలిగెడి మార్పులనుబట్టి భిన్నభాషలలో విభిన్నములగు శబ్దముల కొకానొకకాలమున గొంత రూపసామ్యమేర్పడుట సంభవింపవచ్చును గావునను, సారూప్యమునుబట్టియే శబ్దముల సంబంధము నిర్ణయింపవలనుపడదు. (క. తె. ప్రాపు - ఆంగ్ల. Prop, తె. మూతి; ఆంగ్ల . Mouth Etc.) వానిమూలరూపములను పూర్వచరిత్రము నన్వేషించి సన్నిహితభాషలలో దాని స్వరూపమును గని పెట్టిగాని సంబంధనిర్ణయము చేయరాదు. ఇందు కుదాహరణముగా నొకటి రెండు శబ్దములను గ్రహింతము. సంస్కృతమందు 'శయ, శ్రవ'శ్శబ్దములు గలవు. తెలుగునందలి 'చెయ్యి' - 'చెవి' యనునవి వీనినుండి యేర్పడిన తద్భవరూపము లని సులభముగా జెప్పవచ్చును. వీనికి గొంతరూపసామ్యము నర్థసామ్యముగూడ కలదు. కాని బాగుగ పరిశీలించినచో వీని సంబంధమునుగూర్చి సందేహము కలుగకమానదు. "పంచశాఖ శ్శయః పాణిః" అని యమరనిఘంటువున శయశ్శబ్దము కలదు గాని దీనికి సంబంధించినశబ్దములు విశేషముగా నాభాషలో కనబడకుండుటయేగాక యిది 'శీఙ్ స్వప్నే' అను ధాతువు నుండి నిష్పన్నమైనట్లు చెప్పబడుట కూడ నంతసముచితముగా గనబడుటలేదు. 'స్వకీయంధన మత్ర శేతే తిష్ఠతీతి శయః' అని లింగాభట్టీయము. ధన ధనము దీనియందుండును గాబట్టి దీనికీపేరు వచ్చినదట! ఇంతేకాదు. హస్తపర్యాయంబగు నాంధ్రమునందలి 'చెయ్యి' శబ్దమునకు రూపాంతరము-వాస్తవముగాపూర్వరూపముఈభాషలోనే కకారాదియై యున్నది. కెయ్-కయి. దీనికి బహువచన రూపము- కేలు- ఈభాషలోనే గాక తక్కినదక్షిణహిందూదేశభాషలన్నిటిలోను, నిది కై, కెయ్ అను రూపములు గలదయియేయున్నది. తమిళాంధ్రములలో కకారము తాలవ్యచకారముగా మాఱిన రూపములును గలవు. వీనిలో ధాతువుకూడ చేయు - చెయ్ అనునది గనే యున్నను కన్నడమున గెయ్-గెయ్యు అనురూపము గలదై యున్నది. ఈభాషలలో నీధాతువునుండి బయలుదేరినరూపము లనేకములు గలవు. కావున తెలుగులో నీకాలమున గనబడుచున్న చెయ్యి శబ్దమునకు శయః అనుదానితో గల్గిన యత్కించిత్సాదృశ్యమునుబట్టి యీ

రెంటికిని సాజాత్యము నిర్ణయింప వలనుపడదు. అట్లే శ్రవశ్శబ్దమునకును చెవిశబ్దమునకును. చెవికి కన్నడరూపము 'కివి'. వినుట అనుదాని సమానార్థకమగునది 'కేళ్' అను ధాతువుకలదు. ఒకవేళ శయ, శ్రవశ్శబ్దములకు ప్రాచీన ఇండోయూరపియన్ భాషలో కకారాదిరూపములున్నచో- ప్రాచీనఇండోయూరపియన్ కకారము ప్రాచ్యశాఖా భాషలలో 'శ'కారముగా మారుట కలదు. దీనిని బట్టియే కెంటుంభాషలని శతెంభాషలని విభాగము కూడ నేర్పడినది (ప్రా. ఇం-కెంటుం > అవెస్థా-శతెం; సం. శతం;) ప్రాచీనద్రావిడమునకును ప్రాచీన ఇండోయూరపియన్ భాషకు నేదైన సంబంధ మున్నదని చెప్పవచ్చునేమో కాని, యీ సంస్కృతాంధ్రరూపములకుమాత్రము ప్రకృతివికృతిభావ సంబంధ మున్నదని చెప్పుట పొసగదు. ఇట్లే యేతులు భాషలోనో 'అంజు' అనురూపమున్నదిగదా యని యిది 'పంచ' యను సంస్కృతశబ్దమునుండి పకారలోపముచే నేర్పడినదనుట యుక్తముకాదు. అంజుఅనుదానికి తక్కినభాషలలోని రూపములను గనుగొని, మూలరూపమునారసి దానిని పంచశబ్దముతో బోల్చుటయుక్తము. ఐందు, ఏను అనురూపములు ప్రాచీనద్రావిడరూపములుగా నున్నవి. వీనికి 'పెంక్వె' అను ప్రాచీనఇండోయూరపియన్ రూపముతోగాని, సంస్కృతరూపముతోగాని యెట్టి సంబంధ మున్నట్లగపడదు. ఇట్లే సంఖ్యాసర్వనామాదిశబ్దములును వర్ణములు, సంధి, విభక్తి, సమాసాదివ్యాకరణవిశేషములను ధాతువులస్వరూపమును పరిశీలించినచో నీభాషలలో పరస్పరముగల సామ్యము సంస్కృతముతోగల భేదము వ్యక్తము కాగలదు. ఈభాషలకుగల సమానలక్షణములను ముందు గనిపెట్టి తరువాత నితరకుటుంబభాషలతో బోల్చుట యుక్తముగా గనబడును. ఒక్క సంధివిషయమున జూడుడు. అ, ఇ, ఉ లంతమందు గల శబ్దముల కజాదిశబ్దములు పరమైనపు డీభాషలలో గలుగు సంధికార్యములెట్లు విభిన్నములై యున్నవో. ఈయచ్చుల కవియే పరమైనపుడవి సంస్కృతమున దీర్ఘములగుచున్నవి. అ కు ఇ ఉ లు పరమైనపుడు ఏ, ఓ లేకాదేశము లగుటయు, ఇ ఉ లకు అకారాదులు పరమైనపుడు యవలాగమము లగుటయు సంభవించుచున్నది. ఒక్క తెలుగుననే కాక దక్షిణదేశభాషలన్నిటిలోను గూడ దీనికంటె భిన్నపద్ధతి యవలంబింపబడుచున్నది. అకారమునకు అ, ఇ, ఉ మొదలగువానిలో నేది పరమందున్నను వీని నడుమ నొక యకారముగాని, వకారముగాని యీభాషలలో నాగమంబగుచుండును. అనగా అ+ఇ=ఏ అ+ఉ=ఓ, అ+ఏ=ఐ, అ+ఓ=ఔ, అనునీరీతిగా మారుటకు బదులుగా ఆ+ఆ=ఆయా. (ఆవా) అయి, అయు, అని యగును. పదాంతమందలి హ్రస్వ 'ఉ'కార మచ్చు పరమైనపు డీభాషలన్నిటిలోను గూడ లోపమునే చెందుచున్నది. ప్రాతిపదికకు లేదా అంగమునకు విభక్తిప్రత్యయము పరమైనపుడు ఔపవిభక్తికప్రత్యయమొకటి యాగమ మగుట యీ దక్షిణదేశభాషలలో సామాన్యముగా గలదుగాని (cf—తమి, కన్న. అత్తు; తె. ఇ, టి, తి cf-మరం-మరత్తాల్, నేయి-నేతి-పన్ను-పంటిచేత) సంస్కృతమున నట్టిదేమియు నగపడదు. తమిళమున సాధారణముగా నజంతశబ్దమునకు హలాది శబ్దము పరమైనపుడు, పరమందున్న హల్లు ద్విత్వము జెందుట కలదు. (cf-నిళా+కుఱితు=నిళాక్కుఱితు). ఇట్టి సంధికార్యము సంస్కృతమున లేదు.

ఇట్లే క్రియావిభక్తి నామవిభక్తి మొదలగు వానియందలి రూపకల్పనవిషయమున సంస్కృతమునకును దక్షిణదేశభాషలకును విశేషవ్యత్యాస మగపడుచుండుటయే గాక యీభాషలలో నవలంబింపబడిన వ్యాకరణపద్ధతులలో విశేషసామ్యమును గానవచ్చుచున్నది. కావున నీభాషలలోసంధివిభక్తిసమాసకారకాదులవిషయమున నవలంబింపబడియున్న వ్యాకరణపద్ధతులను, సరిపోల్చి పరిశీలించి వానిమూలసూత్రములను గనిపెట్టిన తరువాతగాని సంస్కృతాదిభాషల వ్యాకరణపద్ధతులతో పోల్చి వానికిగల సామ్యవైషమ్యములను గనిపెట్టుటకుగాని, వానితోడి సంబంధబాంధవ్యములను నిర్ధారణ చేయుటకుగాని వలనుపడదు. పెక్కువిషయముల సామ్యముగలవైనట్లగపడుచున్న యీ దక్షిణదేశభాషల ప్రత్యేకచరిత్రమును, వీనికిగల పరస్పరసంబంధమును

ముందు నిర్ణయింపవలసియున్నది. అందుకుగా నాయా భాషలలో బయలుదేరిన లక్షణగ్రంథములతోడి సన్నిహిత పరిచయం బత్యావశ్యకము. ఆంధ్రభాషా లక్షణమును సోపపత్తికముగ దెలిసికొనుట కితరభాషా లక్షణజ్ఞాన మావశ్యకము. దానిచరిత్రము నన్వేషింపవలెనన్నచో నన్నయకు పూర్వ మాభాషాస్థితిని దెలుపు నాధారములు చాలతక్కువ. ఆకాలపు శాసనములు కొంతసాయము చేయగలవు. కాని యవి చాలకొద్ది. వానికిని పూర్వస్థితినిగూర్చి తెలిసికొనుట కీభాషలో నాధారము లేమియు లేవు. కావున సన్నిహితభాషా లక్షణములను బరిశీలించి వానికిగల సామ్యమునుబట్టి యూహింపవలసినదే. ఈకారణముచే నాంధ్రమునకు సన్నిహితవర్తులగు తమిళకన్నడభాషలలోని లక్షణగ్రంథము లాంధ్రమున వెలయజేయుట యాంధ్రభాషాచరిత్రము నన్వేషింపదలచిన వారి కెంతయు నత్యావశ్యకమైన పనిగా కనబడుచున్నది. భాషాభిమాను లీవిషయమై పనిబూనుదురుగాక.

వెలుగు

K. G.

సుభద్ర

ఇరువంటి విష్ణురావు, బి. ఏ., బి. యల్.,

అనువృత్తము

తృతీయాంకము

రంగము ౧.

[కమల పడకకుర్చీలో పడుకొని అర్ధనిమీలితనేత్రయై సన్నటిగొంతుకతో పాడుచుండును.]

రేపువత్తువుగాని తూరుపుతెల్లవారె పోరా యీ వేళకు.

రేపువత్తువుగాని తూరుపుతెల్లవారె......

(పుల్లావుధానులు ప్రవేశించుచూ)
ఏమేవు, ఒసేయి, ఏయ్, ఏమిటేపాట.

కమల—(లేవకయే)
"నాపతిజూచిన రాపీడిచేయును
కాపురంబు నేను కడగండ్లపాలగును."

పుల్లావు—సంసారులయింటిలో యీ పాటలేమిటే. సిగ్గు, సిగ్గు, నోరుముయ్యి.

కమల—"కోపమూనక నాపయిన్ పరితాపభారము నాపరా, ఏపుమీర సుఖం బొసంగద నోపురీ గోపాలబాల"

పుల్లావు—(నోరుమూయబోవుచూ) సానికంటే అధ్వాన్నముగా వున్నావేమిటి.

కమల—కాదుమరి. దానికిష్టమయితే యింకొకరితో యింకొకరితో పోతుంది. నేను యిష్టమొచ్చినవారితో పోకూడదుకా.

పుల్లావు—ఓసి నీదుంపతెగ, ఏమిటేయీమాటలు.

కమల—ముసలిముండావాడివి. ఆ పొట్టేసుకొని నన్నెందుకు పెళ్లిచేసికొన్నావు?

పుల్లావు—ముద్దెట్టుకోటానికి (అని ముందుకు వచ్చును.)

కమల—(కాలిబొటనవ్రేలితో పొట్టమీద నెట్టుచూ) ముద్దుముండావాడివి. సిగ్గయినా లేదు. సుభద్రచూస్తుంది.

పుల్లావు—పోడుముండ. నా కెక్కడ దాపరించిందిది, ముచ్చటయినాతీరకుండా.

కమల—నీకూతుర్ని అలాగ అనవచ్చుటయ్యా.

పుల్లావు—మొగుడుచచ్చినముండ మూలకూర్చోక అలాయిలా తిరగడ మెందుకు.

కమల—మనబాధ వదిలిపోతుంది. దాన్నెవరికైనా యిచ్చి పెండ్లిచేసేద్దు.

పుల్లావు—ఏమిటే, వెధవముండకు పెండ్లా. నీకేమి మతిపోయిందా ఏమిటి. పెళ్లామయిపోయావుగాని లేకపోతేనా......

కమల—అందులో బంగారపు బొమ్మలాంటి పెళ్లాము.

పుల్లావు—చక్కెరబొమ్మ—ఏదీ.

కమల—ఆ, కారం. యింకొంచెంవెనక్కి—మొదటిపెళ్లా మెలావుండేది.

పుల్లావు—అబ్బే, సోమిదేవమ్మ, పెద్దబొట్టు పెట్టుకొని యింతలావుగా, యిలాగిలాగఅంటూవుండేది. (యింతలో పోస్టుబంట్రోతు "పుల్లావుధానులుగారూ—వుత్తరం" అంటూ వుత్తరము యింటిలోనికి గిరవాటు వేసిపోవును. కమల, ఎగిరిగంతేసి తీసుకొనును. వుత్తరము చదివిచూచి పుల్లావుధానులుపై గిరవాటు వేయును.

కమల—మాప్లీడరుగారి దగ్గిరనుంచి.

పుల్లావు—చంపేస్తున్నాడేమిటి—వారంవారానికేవాయిదా అంటాడు. తీరా వెళ్లేటప్పటికి ఆమాట యీమాట చెప్పుతూ కూర్చుంటాడుకాని కేసు చద

వటం అంటావుంటేనా. ఆకళ్లజోడు సవరించుకోవడం, 'ఆహై' దిద్దుకోవడం. దానితో సరిపోతూంది.

కమల—ప్లీడరుగారికి పెండ్లయిందా.

పుల్లావు—పెండ్లి లేదు—పెడాకులు లేదు. కోట బ్రహ్మచారిలాగ వున్నాడు.

కమల—పాతికేళ్లువుంటాయా.

పుల్లావు—అంతకూడావుండదు.

కమల—బాగుంటాడా.

పుల్లావు.............

కమల—అలాగ చూస్తావేం.

పుల్లావు—ఏమిటీప్రశ్నలు, నీకెందుకు.

కమల—నాకెందుకేమిటి. సుభద్ర ప్లీడరుగారిని గురించి అడిగితే తప్పా. వాయిదా ఎప్పుడు.

పుల్లావు—సోమవారముట. సుభద్రకు పాఠం నేర్పాలిట, ఓరోజుముందుగా రమ్మన్నాడు. వాడి శ్రాద్ధం. ప్రతీసారి అంతే. పాఠమేమిటి రెండుమాటలు చెప్పడానికి.

కమల—ఆపాఠమేమిటో వినవే మరి.

పుల్లావు—దానిదుంపతెగ. నాకు ఒకటే నిద్ర.

కమల—యీమాటు నేను కూడ వస్తా.

పుల్లావు—నువ్వెందుకే.

కమల—చూడ్డానికి.

పుల్లావు—వద్దు. రావద్దు.

కమల—నామీద కన్నేస్తాడేమో అని భయమా.

పుల్లావు—ఏడిశావు. వూరుకోందూ. (అని లోపలికిబోవును)

(యింకొకవైపునుంచి సుభద్ర ప్రవేశించును)

సుభద్ర—ప్లీడరుగారిదగ్గిరనుంచి వచ్చిన వుత్తర మేదీ.

కమల—ఏమీరాలేదే.

సుభద్ర—పోష్టుబంట్రోతు వచ్చాడు.

కమల—వస్తే అన్నీ ప్లీడరుగారి దగ్గిరనుంచే వస్తా ఏమిటి.

సుభద్ర—వాయిదా ఎప్పుడో వ్రాస్తానన్నా రమ్మా.

కమల—ఎప్పుడయితే ఏమిలెద్దూ.

సుభద్ర—దావా పోదుటమ్మామరి.

కమల—బోనెక్కటానికి సిగ్గుకదే నీకు. వెధవ దావా పోనిద్దూ.

సుభద్ర—కోర్టులోనికెళ్లి సాక్ష్యము యివ్వ నక్కరలేదుటమ్మా.

కమల—ఎవరు చెప్పారు ?

సుభద్ర—వారే.

కమల—వారెవరే.

సుభద్ర—(సిగ్గుతో) ప్లీడరుగారు.

కమల—దిట్టమయినవాడు లాగ వున్నాడే.

సుభద్ర—దిట్టమా-మరీదిట్టమా.

కమల—అలాగటే.

సుభద్ర—నన్ను వుడికిస్తున్నావా—పో నీ తే (అని పోవును.)

కమల—సుభద్రా, మాట.

(అని యిరువురు లోనికిబోవుదురు.)

౨-వ రంగము

ప్లీడరుగారి ఆఫీసు గది

(పుల్లావుధానులు గుర్రుపెట్టుచూ, పొట్టమీద చేతులుపెట్టుకొని నిద్రపోవుచుండును. సుభద్ర ప్లీడరుగారి బల్లమీదనుండి మనుచరిత్రముతీసి చదువుచుండును. పార్వతీశము ప్రవేశించును.)

పార్వ—కూర్చోండి, లేవవద్దు. ఏమిటో చదువు చున్నారే.

సుభద్ర—(సిగ్గుతో పుస్తకము దాచబోవును.)

పార్వ—మనుచరిత్రమా (తలవెంట్రుకలనుపట్టుకొనిచూపుచూ) యిన్నిపుస్తకాలు చదివానుకాని యిల్లాంటిపుస్తకము చూడలేదు.

సుభద్ర...... ....

పార్వ—మీరు నాతో మాట్లాడడము అలవాటుచేసుకొంటేనేగాని లేకపోతే తరువాత చిక్కొస్తుంది.

సుభద్ర—నేను కోర్టులో సాక్ష్యం యివ్వనక్కరలేదన్నారుగా.

పార్వ—అసలే లేకుండానా. గదిలోపార్టీలు ఎవ్వరూ జనంలేకుండా సాక్ష్యం పుచ్చుకొంటారు.

సుభద్ర—చంపేశారే.

పార్వ—ఏంభయములేదు. మూడుముక్కలులో సాక్ష్యం పూర్తిచేస్తాను. యిలా వచ్చికూర్చోండి. ఫరవాలేదురండి. సాక్ష్యం కట్టుదిట్టము చేసికోవద్దుమరీ.

(సుభద్రవచ్చి ఎదురుగుండా కుర్చీలోకూర్చుండును.)

పార్వ—తలఎత్తండి. ఏదీ యిలాగచూడండి.

(సుభద్ర తలఎత్తును. ఆమెముఖమును పరిశీలనగా చూచుచూ)

పార్వ—యీరోజులలోవస్తువులుపెట్టుకోకూడదంటారుకాని, కొంతమందికి ఆభరణాలు ఎంత అందమిస్తాయి అనుకొన్నారు?

సుభద్ర—(నెమ్మదిగా) అవును.

పార్వ—చూడండి. ఆతెల్లనిముఖానికి నీలపురాళ్ల లోలాకులు పెట్టితే ఎలాగవుంటుం దనుకొన్నారు.

సుభద్ర—నాపిన్ని కమల నీలపురాళ్లలోలాకులే పెట్టుకొంటూంది. చాలాబాగుంటూంది.

పార్వ—(జేబులోనుంచి చక్కని పెకెట్టు తీయుచూ) యివి కాస్తపెట్టుకుచూడండి. మీ ముఖము అప్పుడెంత కళకళలాడుతూ వుంటుందో.

సుభద్ర—తప్పు. నేనుపెట్టుకోగూడదు.

పార్వ—ఒక్కక్షణము. మళ్లీ తీసెద్దురుగాని లెండి.

సుభద్ర—వద్దండి.

పార్వ—పెట్టుకోండి, చూద్దాం. (అని బలవంతపెట్టును.)

సుభద్ర—బాగుండదు. యీ వేషముమీద ఎలాగ.

పార్వ—మర్చిపోయాను చూశారా, Wig కూడతెచ్చాను. (అని Wig తీయును.)

సుభద్ర—తప్పండి. మానాన్న ఏమన్నాఅంటాడేమో.

పార్వ—ఒక్కక్షణము. మళ్లీ మీ నాన్న లేస్తాడు. (అని Wig తగిలించును).

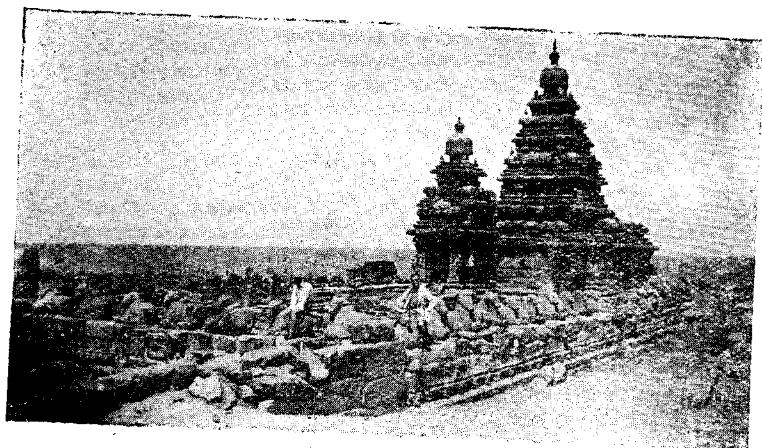
(ఇంతలోపుల్లావధానులు ప్రక్కకు ఒత్తిగిల్లుచూ) ప్లీడరుగారూ. రికార్డు చదువుచున్నారా. (అంటూ మరల నిద్రపోవును. సుభద్రా పార్వతీశములులికిపడుదురు.)

పార్వ—ఆ, మళ్లీ నిద్రపోతున్నాడు. తీసెయ్యకు. యీలోలాకులు పెట్టనీ. (అని తానేపెట్టును)

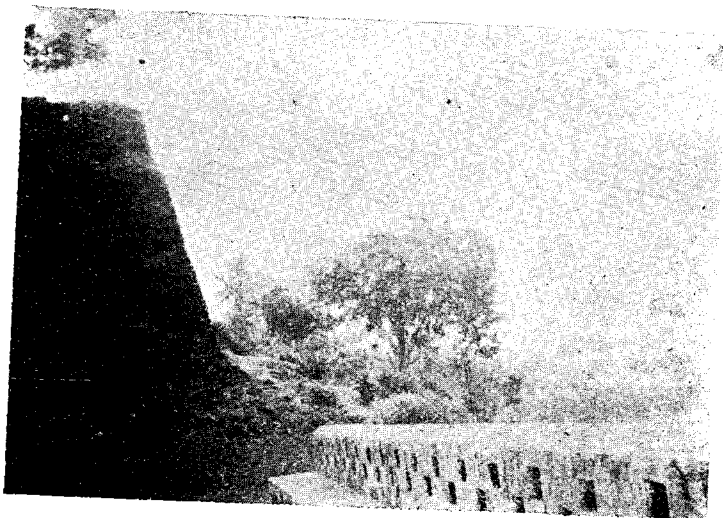
పార్వ—భలేగ్రాండుగావున్నది. (అనిజేబులోనుంచి యింకొక చిన్నపెట్టెతీసి) యిప్పుడు యీ వజ్రపురాయి ముక్కుబుడకకూడా పెట్టుకోండి, చూద్దాం. ఎలాగవుంటారో.

సుభద్ర—(ఆనందముచే ముఖము వికసించి అత్యంతసుందరముగా చూపట్టుచుండును. అతనివుత్సాహములో లీనమయిపోయి ముక్కుబుడక పెట్టుకోబోగా చెయ్యివణకును. యిరువురు కలసిపెట్టుదురు.)

పార్వ—(సంతోషముతో) ఎలాగవున్నారనుకొన్నారుయిప్పుడు. భలే. అద్దములోచూద్దురుగానిరండి, (అని కుర్చీలోనుండిలేచి ఆమెభుజముపై వుత్సాహముతో చెయ్యివేయును. సుభద్ర కంపించుచున్న శరీరముతో లేచును. యింతలో కుర్చీ బర్రున చప్పుడగును.

మహాబలేశ్వర దేవాలయము
K. G.

తలచేరి కోటగోడ
B. M. S.

తలచేరి కోట-సముద్రమువైపు
B. M. S.

3. కారల్టన్ హోటలు

కోడై కెనాలు — S. S. S.

కోనేరు

ఉదకమండలము — L. G.

(పుల్లావధానులు వులికిపడి లేచి కూర్చుండును. సుభద్రాపార్వతీశములనుజూచును.)

పుల్లావు—సుభద్రా.

(సుభద్ర అదరిపడును.)

పుల్లావు—(ప్రయాసతో నిలబడి) కోపముతో కంఠస్వరమువణకుచుండగా, ఏమిటీ, ఏమిటీవేషము. ఓసి జ్యేష్ఠ - దౌర్భాగ్యపుముండా నీకేమి పోయేకాలము వచ్చిందే. (అంటూ మీదపడి జుట్టు (Wig) పీకి పారవేయును. చెవులులోలాకులు పీకబోగా సుభద్ర నొప్పిచే కెవ్వుమనును.)

పార్వ—పుల్లావుధానులుగారూ, నింపాదిగా—అలాగలాగితే చెవి తెగిపోదూ.

పుల్లావు—కేసు చదువుచున్నానని యిదా నీవు చేస్తున్నది. నీప్రాక్టీసు తగులబడిపోను. నీప్లీడరీ దగ్ధమైపోను. నిక్షేపములాంటిపిల్లను పాడుచేశావుగదరా. నీచదువు చట్టుబండలుగాను. నావంశమంతా చెడిచేశావుగదరా. చూడు నిన్నేమిచేస్తానో.

పార్వ—గట్టిగాఅరవకండి. ఎవరైనావింటారు.

పుల్లావు—ఎవరైనావింటారా? వినాలి. అందరూవినాలి. నీనోటిలో యింతగడ్డిపెట్టాలి. నిన్ను బజారులోకి యీడ్పించకపోతేచూడు. నేను బ్రాహ్మణ్ణి కాను.

పార్వ—నేనేమిచేశానయ్యా, అలాగింజుకుంటావు. నీకూతుర్ని పెళ్లిచేసికోవాలనివుంది.

పుల్లావు—రామ, రామ. విధవా వివాహము. నీజిహ్వపడ. నీనోటిలో పురుగులుపడ. నీవంశము హతమైపోను. కేసు యిచ్చినంతమాత్రాన అవమానము చేస్తావా. నిన్నుచూడు ఏమిచేస్తానో, హతమార్చేస్తాను. (సుభద్రతో) అలా మిటకరించిచూస్తావేం. రా పోదాము (పార్వతీశముతో) చూడు. జడ్జీగారితోచెప్పి నిన్నేమిచేయిస్తానో. మర్యాదవుండక్కర్లే. ఒక్కక్షణముకన్నుమూస్తేపట్టపగలు—ఏమి రోజులు. ఎంత దారుణము. (అని తనమూటలాగుకొని చంకనుబెట్టుకొని) మాకాగితాలుయిలాపారెయ్యి. నీగడపతొక్కితే చూడు. ఏమిదారుణము. హరి ముండావాడా (అని సుభద్రను యీడ్చుకొంటూ నిష్క్రమి.)

పార్వ—పిల్లాపోయింది. ప్రాక్టీసుపోయింది. (అని విచారముతో బుర్రగోకుకుంటూ నిష్క్రమి.)

చతుర్థాంకము

పుల్లావుధానులు యిల్లు.

(కమల చేతిలోని చేతికఱ్ఱ (Walking stick) చివరతో పుల్లావుధానులు పొట్టమీదపొడుస్తూ)

కమల—పొడుస్తా. Back, Back, యింకా, యింకా, ఆ—యిప్పుడుమాట్లాడు.

పుల్లావు—ఓసి పాడుముండా, మూడువేలు నీ మొఖానపోశానుకదే. మూడుముద్దులయినాయివ్వ లేదు.

కమల—నీమొఖానికి ముద్దులుకూడాను.

పుల్లావు—చిన్నపిల్లవుకదా అని గారాబముగా ముద్దుముద్దుగా చూస్తూంటే మితిమీరిపోతున్నావే. యివన్నీ సరసాలు క్రింద చూచుకొంటున్నానుగాని లేకపోతేనా, ఎముకల్లో సున్నంలేకుండా చితకకొట్టేద్దును.

కమల—అల్లాగా.

పుల్లావు—యింకాపెద్దదానవు అవుతావు. బుద్ధి వస్తుంది అని అనుకొంటున్నాను. బాగాతరకీదే అవుతున్నావు. జాగ్రత్త.

కమల—Shut up.

పుల్లావు—(నవ్వుతూ, గర్వముతో) ఓసిని న్నగలెయ్య, యింగ్లీషుకూడాను.

కమల—(చేతికఱ్ఱతో పొట్టమీదపొడుస్తూ) యీబొజ్జలో ఎన్నివేలరూపాయిలు వున్నాయి.

పుల్లావు—(సగర్వముగా)యిరవయివేలు రొఖ్ఖం.

కమల—భళీ.

పుల్లావు—పదివేలు వడ్డీవ్యాపారముండి.

కమల—యింకనేం.

పుల్లావు—నూరుఎకరాలు మాగాణీవుంది.

కమల—అబ్బో, దిట్టమయినవాడివే.

పుల్లావు—అంతా నేను సంపాదించినదే.

కమల—ఎంత గొప్పపనిచేశావు.

పుల్లావు—అంతా నీకిస్తా, కొంచెంషోకుచేస్తేను.

కమల—షోకుచెయ్యటల్లే యిప్పుడుమాత్రం.

పుల్లావు—నాతో.

కమల—నే చెప్పినట్లు వింటూంటే కావలసినంత షోకుచేస్తాను.

పుల్లావు—కూర్చోమంటే కూర్చుంటాను, గెంతమంటే గెంతుతాను.

కమల—ఏదీ. యిక్కడికి ఒక్క గెంతుగెంతు. రెండయితే దెబ్బలే.

పుల్లావు—హూప్ (ఎగిరిగంతువేసి ముందుకు తూలిపోవుచూ కమలను పట్టుకొనును.)

కమల—అఁగారిపోతున్నాను, వదులు.

పుల్లావు—గెంతానుకదాకమలా, ఒక్క ముద్దు పెట్టుకోనియ్యవు.

కమల—(కుడిబుగ్గలోనికి గాలిపోనిచ్చి వూది పెద్దదిచేసి వ్రేలితో బుగ్గమీద చూపించును)

పుల్లావుదానిని గట్టిగా ముద్దుపెట్టుకొనును.

కమల—నేనుఒకటి చెప్తానుచేస్తావు.

పుల్లావు—ఒకటేంటి వెయ్యిచేస్తాను.

కమల—ఒట్టు.

పుల్లావు—గాయత్రీసాక్షిగా.

కమల—గాయత్రికాదు. నామీదఒట్టేసి అను.

పుల్లావు—నీతోడు.

కమల—సుభద్రను యింటిలోనుంచి వెళ్లగొట్టాలి.

పుల్లావు—(ఆలోచించుచుండును.)

కమల—ఇంతే, కబుర్లు.

పుల్లావు—వంటఎవరుచేసిపెట్టుతారా అనిఆలోచిస్తున్నాను.

కమల—కట్టుకొన్న పెళ్లాన్ని నేనుచేస్తాను. లేకపోతే పెట్టుకొన్నదానీది అప్పి చేస్తుంది.

పుల్లావు—ఓసినీబండపడ. దానీది వంటచేస్తే ఎల్లాగే.

కమల—పడుచుపెళ్లాన్ని కట్టుకొని ఆచారమంటేఎల్లాగ. అందుకే నువ్వంటే అసహ్యం నాకు.

పుల్లావు—పోనీ వంటదాన్ని పెడుతానులే. అయితే ఆసుభద్రముండ ఆస్తీడరుగాణ్ణి కాస్త పెళ్లిచేసికొంటుందేమో.

కమల—ఏట్లో దిగనీ మనకెందుకూ, మన సరసాలకు మాటిమాటికి అడ్డం వస్తూవుంటుంది.

పుల్లావు—వాళ్లు మళ్లీ పెండ్లిచేసికోవటం ఎందుకంటాను. ఏకోరహస్యంగా వుంచుకొని తంటాలు పడకూడదు. అపఖ్యాతిరాకుండా వుంటుంది.

కమల—అబ్బా, వాళ్లు ఎలాగపోతే మనకెందుకు. మనకి పీడ వదలిపోతుంది.

పుల్లావు—చూద్దాములే.

కమల—చూద్దామేమిటి. అది ఒక్కరోజుంటే నేనువుండను, తెలిసిందా.

పుల్లావు—అయితే యిప్పుడే పంపించేస్తాను.

కమల—దానిమొఖాన ఓ పదివేలు పారేసి యింట్లోంచి పొమ్మను.

పుల్లావు—సరి. సరి. దానిమొఖానికి పదివేలు కూడానా.

కమల—నీకూతురుకిమూ యింతకీ. ఎవరైనా ఏమైనా అనుకోరూ.

పుల్లావు—ఆపార్వతీశము ముండావాడు కాస్త కాజేస్తాడేమో.

కమల—వాళ్ల గొడ మనకెందుకంటేను.

పుల్లావు—సరేలే. కాని డబ్బుసంగతే...

కమల—ఇదిగో మళ్లీ.........యిష్టమయితే యీబుగ్గకూడ ముద్దుపెట్టుకోవచ్చు.

పుల్లావు—భళీ. యింకనేం.

(తెర.)

౨-వ రంగము

(సుభద్ర కొంగుపట్టుకొని ముందు సుభద్ర నడచుచుండగా వెనుక పార్వతీశము ప్రవేశించును.)

పార్వ—సుభద్రా, సుభద్రా—నామాట విను.

సుభద్ర—ఊహు.

పార్వ—తప్పులేదు. సుభద్రా యీ రోజులలో అందరూ ద్వితీయవివాహము చేసికొంటున్నారు.

సుభద్ర—..................

పార్వ—నేనెంతో ప్రేమించు చున్నాను సుభద్రా. జాలి కలుగటల్లేదు.

సుభద్ర—నాచీరవదలండి, ఎవరైనా చూస్తారు.

పార్వ—చూస్తేనేం. నేనేమయినా తప్పు చేస్తూంటేనేగా.

సుభద్ర—మీదగ్గిఱకువచ్చే ఆడపార్టీలనందఱిని యీలాగే అవమానపఱుస్తున్నారా.

పార్వ—(చీరచెంగువదలుతూ) అవమానమా—పార్టీ అని అసలువుంటేగా.

సుభద్ర—మాదేనా ప్రథమ-కేసు.

పార్వ—అవును.

సుభద్ర—పెద్దప్లీడరుగారుఅన్నారే.

పార్వ—కానని యిష్టములేదా.

సుభద్ర—మీప్రాక్టీసుకు నాయిష్టముకు సంబంధమేమిటి.

పార్వ—సుభద్రా, నిన్ను బలవంతముచెయ్యను. నాప్రేమ తెలియజేయుటకూడ తప్పని ఎరుగుదును. అయిననూ......అయిననూ..... సుభద్రా, నీహృదయమున ఆనందముతోబాటు ప్రేమకూడ నశించిపోయినదా.

సుభద్ర—(మొఖము త్రిప్పుకొనును.)

పార్వ—సుభద్రా, పెండ్లి చేసికొన్నతరువాత హింసపెట్టెదనని భయపడుచున్నావా, నేనట్టివాడను గాను. నన్ను నమ్ముము. నీకెట్టిమనఃతాపము కలుగకుండా నెత్తిమీదపెట్టుకొని సుఖపెట్టెదను, సుభద్రా.

సుభద్ర—మానాన్న చంపేస్తానన్నాడు.

పార్వ—చంపెయ్యటానికి దగ్గిఱకు రానిస్తేగా.

సుభద్ర—మీకు బోలెడుచిక్కులు వున్నాయి. మిమ్మల్ని వెలివేస్తారు; ఎవ్వరూ మీయింటికిరారు.

పార్వ—మరీమంచిది. యిరువదినాలుగుగంటలు ఎడతెగక మనమిద్దఱమేవుందాము.

సుభద్ర.....................

పార్వ—మాట్లాడవేమి సుభద్రా.

సుభద్ర.....................

పార్వ—సై అను సుభద్రా.

సుభద్ర.....................

పార్వ—మూనము అంగీకారసూచనగాభావించవలసివుంటుంది సుభద్రా.

సుభద్ర.....................

పార్వ—(వెనుకనుంచికౌగిలించుకొని, ముఖము త్రిప్పి ముద్దుబెట్టుకొనును.)

సుభద్ర—కోర్టులోకూడ యింతచాకచక్యంగా మాట్లాడితే ప్రాక్టీసురాకపోతుందా.

పార్వ—నీనవ్వుముఖముచూస్తూ ప్రపంచాన్నే జయిస్తా.

(యింతలో 'సుభద్రా' అని పిలుపు వినబడును)

సుభద్ర—(తొందరగా) నమస్కారము చేయుచూ, అయ్యా శలవు. (అని పారిపోవును.)

పార్వ—ప్రేమిస్తున్నట్లు తేలింది. వివాహానికి ఒప్పించటమెల్లాగో—అయినా కాచుకుకూర్చుంటా.

(నిష్క్రమి.)

పంచమాంకము

పుల్లావుధానులుయిల్లు.

(కమలపాడుకొంటూ ట్రంకుపెట్టె సర్దుకొంటూ వుంటుంది.)

ఓరి ఓరి బండివాడా - వగలమారి బండివాడా
ఓరోరి బండీవాడా - వగలమారి బండీవాడా
....
నీవుపోయెదారిలోన - నిమ్మచెట్టువున్నదిరా
నీవుపోయే దారిలోన - నిమ్మచెట్టూ వున్నదిరా
నిమ్మచెట్టుకాడ - నిలువుటద్దమున్నదిరా
గాజులంగాడికాడ - పూసలంగాడికాడ
గాజులంగాడికాడ - పూసలంగాడీకాడ
....

(బిగ్గరగా)

ఏయ్ ఒరేయి, యిదిగో ఒరేయ్,
....
చెవులోకి పోగుల్ తేర - చేతికి మురుగుల్ తేర
కొప్పులోకిపూలు తేర - పెట్టుకోను నగలు తేర
ఓరోరి.

(పుల్లావుధానులు ప్రవేశించును)

ఏమిటే, ఎవరినే పిలుస్తూంది.

కమల—ఎవర్నేంటి, నిన్నే.

పుల్లావు—నన్ను ఒరేయి అని పిలుస్తావా.

కమల—నన్ను ఒసేయి అని పిలవటల్లే.

పుల్లావు—సరే. నీతోవాదంఎందుకు—ఎందుకు పిలిచావు.

కమల—నీగామంచా, రాగిచెంబు, సర్దుకోవూ.

పుల్లావు—ఎక్కడికే ప్రయాణము.

కమల—బొంబాయికి.

పుల్లావు—బొంబాయికెందుకే తీరికూర్చుని.

కమల—నాకు వుద్యోగమయింది.

పుల్లావు—ఏమిటే.

కమల—నెలకి రెండువందలరూపాయ లిస్తామన్నారు.

పుల్లావు—ఎవరు, ఎందుకు, నన్ను వుడికిస్తున్నావా.

కమల—లేదు. చూచుకో (అని వుత్తరము మీదవేయును.)

పుల్లావు—ఏమిటో చెప్పవూ.

కమల—నేను 'టాకీ' స్టారును.

పుల్లావు—ఏమిటే, టాకీ?

కమల—'టాకీ' స్టారును, సినీమా, సినీమా వుందే. సినీమాలో వేషం వేస్తాను.

పుల్లావు—చాల్లే హాస్యాలు.

కమల—హాస్యాలుఏమిటి, నిజంగానే. యీ రోజు మానాన్నని వెంటబెట్టుకొని వస్తున్నానని వ్రాసేసాను అప్పుడే.

పుల్లావు—మీనాన్న ఎవరు, చిన్నప్పుడే చచ్చాడుగా.

కమల—నేవెళ్తే నాతో వస్తావా లేదా.

పుల్లావు—వస్తాను.

కమల—అందుకే మానాన్నతోగూడ వస్తున్నానని వ్రాశాను.

పుల్లావు—నాకేమీ బోధపడడములేదు. మీ నాన్నఏడీ.

కమల—వట్టి తెలివితక్కువ పెద్దమ్మ. ముసిలి ముండావాడివి. నిన్ను మొగుడనిచెప్పుకొంటే నవ్వుతారని మానాన్న అన్ని చెప్పుతాను.

పుల్లావు—ఓసిని త్తగలెయ్య. నీకుపరువుతక్కువటే.

కమల—బొంబాయిలోపరువుతక్కువ కాదుమరి.

పుల్లావు—నీవువెళ్లటానికి వల్లకాదు.

కమల—నేను వెళ్లితీరుతాను.

పుల్లావు—నిన్ను కదలనియ్యను.

కమల—నేను చెప్పకుండా లేచిపోతాను.

పుల్లావు—అప్పుడే ఎవర్నో చూచుకొన్నావన్న మాట.

కమల—యింతవరకూ లేదు. అలా కిటికీదగ్గిఅకు వెళ్లి కన్నుగీటానంటే లక్షమందివస్తారు.

పుల్లావు—అన్నంతపని చేశేముండవే.

కమల—(ఎగిరి ముద్దుపెట్టుకొనును. యింతలో సుభద్ర ప్రవేశించును.) చూశారా. మంచిపట్టులో రసాభాసం చేస్తుంది.

పుల్లావు—(కోపముతో) నీకేమీ బుద్ధిలేదూ. ౧౮ ఏండ్లు ముడ్డి క్రిందవేసుకొని, పశువు.

సుభద్ర—నేనేంచేసాను.

పుల్లావు—ముండామోపిఅయి యింట్లో పడి వుండడమే. యింకేమికావాలి.

సుభద్ర—ముసలిముండావాడికి అంటగట్టి...

పుల్లావు—పైగా పొగరుపోతుతనముకూడానా. ఎదురు తిరగటంకూడానా. (కఱ్ఱఎత్తును. కమల వారించును) ఓసి వెధవముండా, పో. నాయింట్లోంచిపో—మళ్లీ నీమొఖంచూపించావంటే చూడు. (అని లోపలికిపోవును)

సుభద్ర—(ఏడ్చుచుండును. కమల ఓదార్చును)

కమల—ఏడవకుసుభద్రా, సంతోషించవలసిన సమయమిది.

సుభద్ర— కన్నతండ్రేయిలాగ మాట్లాడుచున్నప్పుడు యిక జీవించడము ఎందుకుకమలా.

కమల—తండ్రికి ప్రేమలేనప్పుడు ప్రేమించువారిదగ్గఱకేపోవాలి సుభద్రా.

సుభద్ర—నన్ను ప్రేమించేవాళ్లు ఎవరున్నారు. ఏ నుయ్యో గొయ్యో చూచుకోవాలమ్మా.

(యింతలో పార్వతీశము గబగబ ప్రవేశించును)

పార్వ—యింతట్లోనే మఱచిపోయావా సుభద్రా.

సుభద్ర—మీరెలాగవచ్చారు.

పార్వ—ప్రేమ మోహము అనే రెక్కలుకట్టుకొని ఎగిరివచ్చాను. యిద్దఱము ఎగిరిపోదాము పద.

(నిష్క్రి.)

దేవాలయము-పక్షితీర్థంకొండ K. G.

'కువలయానందసారము'*

గన్నవరపు సుబ్బరామయ్య

కావ్యపఠనమునకు పరమార్థము సహృదయహృదయానందము. రసోదయము వలన నది కలుగును. అట్టి రసోదయమున కుపస్కారకములగు కావ్యాంగము లన్నియు కావ్యమున కలంకరణములు. అలంకారములు, గుణములు, రసములు, ధ్వని మొదలగునవి కావ్యాంగములు. వానిని శాసించునది కావ్యానుశాసనము. అదియే అలంకారశాస్త్రము.

కావ్యాంగములలో కావ్యవిశిష్టతాపాదకము లలంకారములని కొందరు, గుణములని ఇక కొందరు, రసమని మరికొందరు ననిరి. వీని నన్నిటిని 'త్రోసిరాజు' చెప్పి వేరొక కొందరు కావ్యవిశిష్టతాపాదకము ధ్వనియే యని ప్రకటించిరి. ఈధ్వనివలనను సహృదయు లాకాంక్షించునదిరసము. కావున రసమతమే బహుమాన్యము.

ఇట్లు బయలుదేరిన భిన్నమతముల వారిలో నలంకారప్రధానవాదు 'లలంకారములు కావ్యశోభాధాయకము' లనిరి. తన్మతమున 'నలంకారము' లన ననుప్రాసాదులగు శబ్దాలంకారములు, ఉపమాదు లగు నర్థాలంకారములును. ఇంచుమించుగ నవి యన్నియు కృత్రిమకల్పనములు. ఉక్తిచాతుర్యము వాని యుత్పత్తికి మూలము. అవి శబ్దార్థపర్యవసన్నములు. వానివలన రసనిష్పత్తి హేతు వగు కావ్యహృదయము తత్త్వము ప్రకటితము కాజాలదు. కావున నా 'అలంకార'శబ్దము కావ్యాలంకరణములగు కావ్యాంగము లన్నిటియందు ననువర్తింపవలెను. సర్వాంగసంపన్న మయినపుడు కావ్యము సమతిశయ శోభాసమంచిత మయి సహృదయహృదయాహ్లాది కాగలదు. కేవల శబ్దార్థాలంకారసంపన్న మగుకావ్య మట్టిది కానేరదు.

ఈ శబ్దార్థాలంకారములయందు కొన్ని సుందరమగు కావ్యశరీరమునకు కొండొకయెడ నొకింత శోభను సమకూర్చుటయు గలదు. అంతమాత్రమున వానిని 'కావ్యశోభాధాయకము' లనుట సముచితము కాదు. అట్టివానికి కావ్యాంగములలో ప్రాధాన్యమును లభింపదు. కాని తత్సంపాదనమునకయి తత్సంప్రదాయవాదులు పడినపాటు లిన్నియు నన్నియు కావు.

ఈ యలంకారప్రాధాన్యవాదపక్షపాతము కారణముగ తదనుయాయులు వారివారి పాండిత్యప్రకర్షకును, ప్రతిభాపాటవమునకును, కల్పనాకౌశలమునకును అనురూపముగ నొకళ్లొకళ్లనుమించునభిలాషతోనప్పటనప్పట నలంకారములకు వైవిధ్యమును కల్పించిరి.

* క్రౌనుసైజు పు. ౧౬౦ లు. ప్రకాశకులు: ఆర్. వెంకటేశ్వర్ కంపెనీ, మదరాసు. వెల రు. ౧.

వానియందు కొన్ని సూక్ష్మాతిసూక్ష్మవిభేదములను పురస్కరించుకొని యనేకములుగ విభక్తములయినవి. ఇట్లు విభక్తములయిన యలంకారములు శబ్దార్థోభయ ప్రధానములని మూడు తెఱగు లయినవి. మఱియు వానిలో కొన్నిటికి న్యాయ, వ్యాకరణాది శాస్త్రముల ప్రసక్తియు గలిగినది. నాడు నాటికి సంఖ్యాబాహుళ్యమును, అన్వయ క్లిష్టతయు వానికి సంప్రాప్తము లయినవి. పెక్కింటి లక్ష్యలక్షణ సమన్వయజ్ఞానమును సర్వపండితసామాన్యముకాని ప్రతిభకు సయితము నసాధ్యమయినది. వీనివలన కావ్య శోభ పెరుగుటకుమారుగ తరుగజొచ్చినది. ఈవిషయమున సహృదయు 'లలంకారభూయిష్ఠములగు కావ్యము లధమము' లని తమ సునిశ్చితసిద్ధాంతమును ప్రకటించిరి.

కావ్యశోభాధాయకమగు నలంకార శాస్త్రమునకు సంబంధించిన వాఙ్మయము సంపూర్ణముగ సంస్కృత భాషయందు గలదు. భరతునిదొట్టి జగన్నాథపండితుని వఱకు ననేకు లనేకగ్రంథములను రచియించిరి. వానియందలంకారములనే నిర్వచించునవియు, వాని ప్రస్తావమునే తలపెట్టనివియు, అధికముగనో, అల్పముగనో కావ్యాంగముల నన్నిటిని వివరించునవియు గలవు. అలంకారములనుమాత్రము నిర్వచించునవి ఉద్భటాలంకారము, అలంకారసర్వస్వము: ఇవి ప్రాచీనములు; కువలయానందము, అలంకార కౌస్తుభము: ఇవి అర్వాచీనములు. ఈగ్రంథములు తత్కర్తలయలంకారాభిమానపక్షపాతములకు ప్రకృష్టనిదర్శనములు. వీనియందు తత్తత్పూర్వాలంకారిక మతఖండన పూర్వకముగ స్వస్వమత ప్రతిష్ఠాపనము కావింపబడినది.

వీనిలో కువలయానందము కేవల మర్థాలంకారములనునిరూపించునది. ఇదివ్యాఖ్యాన రూపమగు గ్రంథము. దీనికిమూలము జయదేవకృతమగు చంద్రాలోకమునందలి అర్థాలంకారప్రకరణము. మూలమునందలి లక్ష్యలక్షణములు సుబోధములు. తద్వ్యాఖ్యారూపమగు కువలయానందము దానివలె సుబోధము కాదు. ఇది పూర్వమతవిమర్శలు, ఖండనములు, చర్చలు, శంకలు, తన్నిరాసములు మొదలగు ననావశ్యక విషయములనేకములతో నిండి క్లిష్టముగ పరిణమించినది. కాని, తత్కర్తయగు నప్పయదీక్షితుని యఖండపాండిత్య వైభవమునకు నికషోపలమయి వెలసినది. అలంకారవాఙ్మయమున చంద్రాలోకమునకు (అర్థాలంకారప్రకరణమునకు) దరువాత అలంకారతత్త్వజిజ్ఞాసువులకు బహూపకారకమగుగ్రంథ మీకువలయానందమే.

ఆదినుండియు సంస్కృత వాఙ్మయావలంబనముననే యాంధ్రవాఙ్మయ మభివృద్ధి నొందినది. ఆంధ్రకావ్య ప్రపంచ మంతయు సంస్కృతకావ్య ప్రపంచమునకు ప్రతిబింబము. ఇతివృత్తము, ఛందస్సు, కావ్యలక్ష

ణములు, అధికభాగము శబ్దజాలము-అంతయు సంస్కృతసామగ్రి. ఆంధ్ర వాఙ్మయమునకు సంస్కృత వాఙ్మయముతో నిట్లవినాభావ సంబంధ మేరుపడిపోయినది.

సంస్కృతమున కావ్యవాఙ్మయమునకంటె శాస్త్రవాఙ్మయ మధికము. ఆంధ్రమున నట్లు కాదు. దాని కాదర్శము, నాశ్రయము సంస్కృతమేయయ్యును కావ్యవాఙ్మయమే యధికముగ నుత్పత్తిచెందినది. శాస్త్రవాఙ్మయము చాల తక్కువయినది. పందొమ్మిదవ శతాబ్దము చివరవరకు నది యట్లె యుండినది. ఈ యిరువదవ శతాబ్దమున మాత్రము ఇంచించుక శాస్త్రవాఙ్మయమునకు వికాసము కలుగుచున్నది.

ఆంధ్రమున కావ్యసృష్టి పదునొకండవ శతాబ్దమున నారంభ మయినది. తరువాత పదునాల్గవ శతాబ్దమువరకు ననేకకావ్యములు వెలువడినవి. అప్పటివరకును ఇతర శాస్త్రములు లేకపోవుటమాట యటుండ కావ్యగుణదోష నిర్ణాయక మగు నలంకార శాస్త్రమున నయిన నొక్కగ్రంథముకూడ లేకపోయినది. పదునైదవ శతాబ్దియందున విన్నకోటపెద్దన, స్వపూర్వాంధ్రకవి సంప్రదాయమునకు విరుద్ధముగ కావ్యరచనము నేలనో కట్టిపెట్టి, 'కావ్యాలంకారచూడామణి' అను కావ్యానుశాసకగ్రంథమునురచియించినాడు. ఇదియే ఆంధ్రాలంకారవాఙ్మయమున నాద్యగ్రంథము. దీనికి 'దండి' పండితుని కావ్యాదర్శము, విద్యానాథుని ప్రతాపరుద్రీయము మూలమూలములు. కావ్యాదర్శము నందు వలెనే, ఇతర లక్షణములతోపాటు ముప్పదియా రలంకారము లిందు సోదాహరణములుగ నిర్వచింపబడినవి; ఉభయగ్రంథములకంటె భిన్నము లగు కావ్యానుశాసకగ్రంథముల మతములు సయితము నిందు పేర్కొనబడినవి.

దీనికి దరువాత, వివిధాలంకార భూయిష్ఠములగు ప్రబంధము లెన్నియో వెలువడిన పిదప పదునారవశతాబ్దమున 'నరసభూపాలీయ'మను పేరుగలది రెండవ కావ్యానుశాసకగ్రంథము పుట్టినది. దీనిని భట్టుమూర్తి ప్రతాపరుద్రీయము ననుసరించి స్వేచ్ఛమెయి రచియించినాడు. ఇందు మూలమునందలి నాటకప్రకరణము విడిచిపెట్టబడినది. కాని తక్కినలక్షణములును, మూలమునందువలె డెబ్బదియారలంకారములును సోదాహరణములుగా వివరింపబడినవి.

అనంతరము పదునెనిమిదవశతాబ్ది చివరవాడగు అడిదముసూరకవి చంద్రాలోకమున నలంకార ప్రకరణమును తెనిగించినాడు. పై మూడుగ్రంథములును పద్యాత్మకములు. అవి యంతగ సౌమ్యరచనములు కామిని పెక్కెడల లక్ష్యలక్షణసమన్వయము దుర్బోధముగ నేరుపడినది. అసమర్థపరిష్కరణము, అసంస్కృతముద్రణము దానికి తోడగుటచే నవి -నేటిముద్రితగ్రంథములు- మరియును దుర్బో

థము లయినవి. ఈ అనువాదగ్రంథముల కంటె వానిసంస్కృతమూలములే సుగమము లని నిస్సంశయముగ జెప్పదగును.

నాల్గవది 'కువలయానంద ప్రకాశిక.' దీనికి విశేషముగ వ్యాప్తిలేదు. దీనియునికియే పలువురకు దెలియదు. దీనికి మూలము కువలయానందమున నాద్యములగు నూరలంకారములు. మూలమున శ్లోకములు పద్యములుగను, వృత్తి వచనముగను రచియింపబడెను. దీనిని కటికెనేనిరామయ మూలాను క్రమముగ నాంధ్రీకరించినాడు. రచనము సంస్కృతభూయిష్ఠ మగుటచే ప్రౌఢమయ్యును మాధురముగ నున్నది. గ్రంథకర్త పద్మనాయకకులమువాడు. ఇతనితండ్రి సూరశౌరి; తాత నరసరాయుడు; ముత్తాత గోపరాయ మహీవల్లభుడు. ఇతని కాదిగురువు కనకాద్రి, కులగురువు ప్రతివాదిభయంకర వేదాంతాచార్యుడు. "అతి విచిత్ర రసగుణాలంకార బంధురాత్మ్రిప్రబంధ నిర్మాణచాతురీధురీణు" డగు నీతడు, 'పానుగంటి వెంకయ', 'కాశి వేంకటనరసయ' అనువారల ప్రేరణమున 'ప్రబంధనిర్మాణాయత్తచిత్తు'డయి 'అకలంక రంగార్యుని' సాహాయ్యముతో నీగ్రంథమును షట్సత్రయాత్మకముగా రచియించినాడు. ఉపమాలంకారము మొదలు దీపకాలంకారము వరకు మొదటిదిగను, తరువాత విషమాలంకారమువరకు రెండవదిగను, తదుపరి హేత్వలంకారము (నూరవ అలంకారము) వరకు మూడవదిగను ఘట్టములు విభజింపబడినవి. కవికాలమును గాని, గ్రంథరచనకాలమును గాని నిర్ణయించుట కాధారములేవియు కానరావు. ఈగ్రంథము ౧౮౯౩ - వ సంవత్సరమున నచ్చువడినది. దీనిని శ్రీ వెలుగోటి ముద్దుకృష్ణయాచేంద్రబహదరువారు (ఇప్పటి వెంకటగిరి మహారాజావారి పినతండ్రిగారు) వెంకటగిరియందే ముద్రింపించి ప్రకటించినారు. కావున నీగ్రంథకర్త వెంకటగిరి సంస్థానాధీశుల బంధుకోటిలోని వాడును, వెంకటగిరి నివాసుడును కావచ్చు నని యూహింపదగును. సంస్కృతాలంకారవాఙ్మయమున కువలయానందమువలె నాంధ్రాలంకారవాఙ్మయమున నీగ్రంథము మేలుబంతి యనదగియున్నది. దీనిఅచ్చుప్రతులు * కూడ నేడు లభింపవు. ఇది విపుల వివరణాదులతో మరలమరల ముద్రితమయి ఆంధ్రలోకమున బహుళప్రచారమును గాంచదగినది.

అలంకారములను నిరూపించు గ్రంథము లీ నాలుగుమాత్రమే యానాటి కాంధ్రవాఙ్మయమున వెలువడినవి కాన్పించుచున్నవి. అలంకారప్రసక్తిలేని గ్రంథములు మరికొన్ని గూడ ప్రాచీనము, లాంధ్రీకృతములు కలవు. కాని వాని కెక్కువ ప్రసిద్ధిలేదు.

ఇటీవల - అనగా ఇరువదవ శతాబ్దారంభము మొదలు- వేరువేరు పేరులతో చంద్రాలోకమున కనువాదములుకొన్ని పుట్టినవి. మఱియు పదేండ్లకీవల నితరప్రాచీన కావ్యాను

---

* అచ్చుప్రతి యొకటి చెన్నపురి ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారమున మన్నది.

శాసనగ్రంథములకనువాదము లొకటి వెంట నొకటిగ బయలుదేరుచున్నవి. రస హృదయులగు నేటిపండితులు పలువు రలంకార వాఙ్మయావశ్యకతను గుర్తించి తద్రచన మునకు దొరకొనినారు. ఉత్కృష్టకావ్యానుశాసనగ్రంథమగు సాహిత్య దర్పణమును మహామహోపాధ్యాయులు, కళాప్రపూర్ణులు వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిగా రాంధ్రీకరించినారు. ఇందు మొదటి ఆరుపరిచ్ఛేదములు వచ్చియినవికూడ. అనువాదము గద్యరూపమున యథామూలము, ననుత్తమము నయియున్నది. ఇట్లలంకారశాస్త్ర వాఙ్మయము నానాటికి నాంధ్రమున నభివృద్ధి నొందుచున్నది.

ఈ కువలయానందసార మాంధ్రమున క్రొత్తదనముతో క్రొత్తవెలువడిన యలంకార గ్రంథము : రచయిత, శ్రీ బులుసు వెంకటరమణయ్యగారు, 'ఉభయభాషా సాహిత్య విద్యాప్రవీణు'లు. అలంకారశాస్త్ర తత్త్వాన్వేషణమున ప్రత్యేకము కృషిచేసి అలంకారగ్రంథరచనమున కధికారము గడించు కొనినవారు. వీరు కువలయానందమునందలి తొలి నూరలంకారముల నిట్లు 'కువలయానందసార' మనుపేర సంధానించినారు.

ఈగ్రంథమున నలంకారలక్షణములు (చంద్రాలోకమునందలివి) యథామూలముగ పద్యరూపమున ననువదింపబడినవి. తద్వివరణము గ్రంథకర్త స్వీయము. తత్తదలంకారముల యుదాహరణములు చాలవర కాంధ్ర పద్యవాఙ్మయమునుండి సేకరింపబడినవి. ఇది యీగ్రంథమున కబ్బినక్రొత్తదనము. తక్కిన వానిలో గొన్ని వృత్తియందలి యుదాహరణములకు, మిగిలినవి మూలము (చంద్రాలోకము)నందలి యుదాహరణములకు ననువాదములు. మూలగ్రంథమునందలి చర్చావిశేషములు గ్రంథాంతమున ననుబంధింపబడినవి. శాస్త్రగ్రంథానువాదములకు - తత్రాపి పద్యాత్మకము లగువానికి - అనివార్యమగు నన్వయక్లేశదోషమంతగాలేని యీగ్రంథము ననువాదము మూలానురూపమయి సరళముగ నున్నది. అలంకారశాస్త్ర ప్రవేశమున కిది యనుకూలద్వారము. దీని ప్రయోజనమును సహృదయులు దెలియజాలుదురు.

గ్రంథకర్త వయసున చిన్న; పాండిత్యమున పెద్ద; అలంకారముల నాణెము నెఱిగిన ప్రోడ. ఆంధ్రవాణి కింకను అందని యమూల్య ప్రాచీనాలంకారసంచయమునుండి యొకొక్కదానిని కైకొని ఆమె మది కెక్కునట్లు నవ్యపరివర్తనమున మెఱుగెక్కించి యామెకు దొడిగి తదాశీస్సులకు బాత్రుడగుగాక!

'కావ్యాత్మ*'

తిరుమల వేంకటరంగాచార్యులు

'జిహ్వా కొక్క రుచి, పుఱ్ఱె కొక బుద్ధి' యని విశ్వపరిచితిగలవారి సత్యవాక్కు. ఉల్లేఖాలంకార మిట్లేర్పడినదే. తత్త్వము సంస్కృతాలంకార సారస్వతమును కలికపు గన్నులతో జూచువారికి తెల్లమయినది. గ్రహీతృ, గ్రహణభేదములను బురస్కరించుకొని సంస్కృతాలంకార సారస్వతమున కావ్యాత్మ పలుపోకలు పోయి సిరివిమైన చరిత్రను సంపాదించుకొన్నది. రస, అలంకార, గుణ, రీతి, ధ్వని, వక్రోక్తి, అనుమాన, ఔచితులు వారివారి రుచిభేదమును బట్టి కావ్యాత్మలైనవి. సహృదయుల కివియన్నియు నుపపన్నములే యయి గోచరించును. కాదనుట రుచిభేదమును దిద్దజూచుట. కావున నెవరిమతమును వారికే వదలి సమగ్రమత చరిత్రమును ఎరుకపరచుకొని, విమర్శించుకొని, తనమనస్సునకు సమ్మతమయిన పంథను తాను ననుగమించుట సహృదయునకు పాడి. ఒక్కమతముసకే గుదికట్టి, దానినే అంటగట్టుకొనియుండు ఉనుట సారస్వతాభివృద్ధిని గాంక్షించువారికి తగవుకాదు.

అలంకారసారస్వతము తెలుగున నెన్నియో విధముల వికాసమును గోరుచున్నది. రోజులును ఎన్నియో భంగుల మార్పుదలలను చూపుచున్నవి. నేడు మనకు లభించిన అలంకారసారస్వత మంతయు కేవల మనువాదరూప మయినది. ఎవరి మనస్సునకు పట్టినరచన వారి యనువాదమునకు పాత్రమయినది. ఆయనువాదములును వ్రేళ్ల లెక్కయిడదగినవి. అందును ప్రాచీనములని చెప్పదగినవి నరసభూపాలీయము, కావ్యాలంకార చూడామణి యను రెండే. దీనికిముందు తెనుగున అలంకారసారస్వతము లేదనియే చెప్పవచ్చును. తరువాత నిటీవల కొందరు మరి కొన్నిటిని అనువదించినారు. ఇప్పుడిప్పుడే మనవారికి అలంకారశాస్త్రసమగ్రత గుర్తుకు వచ్చినది.

వైయక్తికత్వము, పరిపూర్ణత కొరవడిన యీ సారస్వతమున వైయక్తికత్వము, పరిపూర్ణసాహితి యలవరిచికొనుట కష్టమయినపని. మనకు సర్వవిధముల మూలమయి యొప్పిన సంస్కృతాలంకార సారస్వతమును సమగ్రముగ, పాశ్చాత్త్య విమర్శనదృష్టితో పరిశీలించి, భావించుకొనుట నేటి సారస్వతప్రియులు కోరునది. అప్పటికి గాని యందలి గుణాగుణముల నెరుంగుటకు గాని, దానిని మరింత వికాసపరుచుటకుగాని యవకాశములు తక్కువ. పాశ్చాత్త్య[illegible]

*రచయిత: యస్. వి. రాఘవఅయ్యంగారు, యం. ఏ. బెజవాడ. ప్రకాశకులు: ఆంధ్ర[illegible], చిన్నపురి. క్రౌనుసైజు. వెల రెండురూపాయలు.

ప్రణాళికలు, వారి విమర్శనపద్ధతి యీఅవకాశములను హెచ్చించును.

అలంకార శాస్త్రమునకు ప్రథమాచార్యుడు భరతముని చంద్రుడు. తత్పూర్వము దీనివాసనలు చూచాయగ గోచరించినను సరియైన యొక్క యాకృతి, యొక్క పంథ యుండినట్లు లేదు. భరతుని మొదలు మొన్నటి జగన్నాథపండితుని దనుక నీశాస్త్రము శాఖోపశాఖల విస్తరిల్లి బ్రహ్మాండమయినది. పలువురు పలువిధముల కావ్యలక్షణములను నిరూపించిరి. వేర్వేరు లక్షణముల ప్రసంగమున నెటులున్నను శరీరముగ నిర్వచించుకొన్న కావ్యమునకు ఆత్మవంటి దేది యనుటలో నొక్కొక్క రొక్కొక్క త్రోవ బట్టిరి. అందరు నన్ని కారణములను జూపుచు నన్నియాత్మలను చూపిరి. దేని కది యుపపన్నమే యవును. ఇది యంతయు కేవల మొక్క మార్గప్రదర్శనమే కాని యను శాసనముమాత్రముగాదని సహృదయులు భావింపగలరు. వికాసాభ్యుదయములు కోరిన మెవరు ఎవరిని అనుశాసింపగలరు ?

అలంకార శాస్త్రము రస మతముతో నారంభమయి పోయిపోయి ధ్వనిమతముతో చట్టున నిలిచిపోయినది. అదియే నిజమునకు కావ్యాత్మ యని పలువురకు తట్టినది. పలువురు దాని ననుగమించినారు. సర్వమత లక్షణసమంచిత మదియే యని నమ్మినారు. ధ్వనికావ్యమే ఉత్తమకావ్య మని యంగీకరించినారు. ఆధునికులకును ఇదియే విశిష్ట సమ్మతమైనది. నిజమున కదియే కావ్యాత్మ కాగలిగినది.

కాని యీ సాహిత్య శాస్త్రమునకు అలంకారశాస్త్ర మని పేరెట్లు వచ్చినది? ప్రాధాన్యవ్యపదేశమునగదా! మరి, దీనికిని ధ్వనిమతమునకును సమన్వయము కుదుర్చవలసి యున్నది.

అలంకారశాస్త్రమును సమగ్రముగ పరిశీలించి, అందు వెలసిన యన్ని మతముల తత్త్వము నెరుంగుట తచ్ఛాస్త్రాభ్యుదయ వికాసములకు మొదటిమెట్టు. పాశ్చాత్త్య సంస్కృతి కారణముగ మన దృష్టి యిప్పుడిప్పుడే చరిత్ర, విమర్శలవైపు మరలుచున్నది. ఇది కారణముగా సారస్వతమున క్రొత్త వికాసము పొడచూపుచున్నది. అభ్యుదయమున కిది ప్రథమలక్షణము. 'గుణాః పూజాస్థానం.' ఆంగ్లమున నెన్నియో విమర్శగ్రంథములు వెలువడినవి. పాశ్చాత్త్య సంస్కారమంతగా లేని మన యాలంకారికులు కవి వ్యక్తపడక ప్రాతదారినే యుండిపోయినారు; ఇటీవలివారి కయినను ఏతాదృశ సాహిత్యావశ్యకత గోచరించలేదు. సంస్కృతాలంకారిక సిద్ధాంతపరిజ్ఞానము, ఆంగ్లవిమర్శన సూత్రాలంబనము, వాని సాయమున ప్రాచీనాధునిక కావ్యముల పరిశీలన, సమన్వయమునను వీని వలన సారస్వతమునకు గలుగగల లాభములు పారిమది కెక్క లేదు. ఈ కొరత కింతటికిని కారణము తెలుగున నట్టి గ్రంథములు

లేమియే.'కొరతపడినభాగమునుపూర్తిచేయుటయే భాషాసేవకునకు పరమకర్తవ్యము.'

శ్రీరాఘవయ్యంగారీకర్తవ్యము నూహించినారు; కర్తవ్య నిర్వహణమున కుత్సహించినారు.ఫలముగ ప్రకృతమయిన యీ 'కావ్యాత్మ'పైలోపమునుదీర్చిదిద్దవెలువడినది.'భరతముని చంద్రుని నాట్యశాస్త్ర రచనాకాలము మొదలు జగన్నాథ పండితుని రసగంగాధర రచనాసమయమువరకును కావ్యాత్మ విచారమేరీతి పెంపొందినదియు' చరిత్రరూపముగ, విమర్శరూపముగ నీగ్రంథమున లెస్సనిరూపింపబడినది.ఇట్టిరచనలకు పరమావశ్యకమయిన 'సంస్కృతాంధ్రాంగ్ల సారస్వత త్రయ సాహిత్య' ముప్పతిల్ల రచయిత యీగ్రంథమును రచించి సారస్వతప్రపంచమునకు క్రొంగ్రొత్తవికాసమును గూర్చినాడు. ఇది యలంకారశాస్త్ర విమర్శ గ్రంథముగను, చరిత్ర గ్రంథముగను సహృదయాలంకారికుల సమాదరమునకు పాత్రమగుననుటలో సందేహము లేదు. ప్రాచీనాలంకారిక మతము లన్నియు నిందు సమగ్రముగ గోచరించును.

గ్రంథమంతయు మొత్తము రెండుభాగములు ప్రాచీనమతములు, నవీన మతములు నని. రసాలంకారగుణరీతి మతములు ప్రాచీనములుగను, ధ్వనివక్రోక్త్యనుమానౌచితీమతములునవీనములుగను విభాగింపబడినవి. తొలిదాన రసమతము, అలంకారమతము, గుణమతము, రీతిమతము, రసమతసమాలోచనము ననిపంచ ప్రకరణములు. మలిదాన ధ్వనిమతములు, ధ్వనినాశక మతములు, వక్రోక్తిమతము, అనుమానమతము, రసాలంకారమత సమ్మేళనము, నవ్యమతము నని యారు ప్రకరణములు. ఒక్కొక్క ప్రకరణమునను నుపప్రకరణములు గలవు. ఈవిధముగ నిదిసమగ్ర కావ్యాత్మచరిత్ర మననొప్పియున్నది.

దారి క్రొత్తదగుటచేతను, తొలుదొలు తనే వెలువడి దారి చూపిన వగుటచేతను ఈ 'కావ్యాత్మ' పలువురాంగ్లవిద్యావిశారదులు వ్రాసిన రచనలను ఆధారముగ గొని నిబంధింపబడినది. అందును ఎక్కువగా సుశీల కుమారడేగారి రచనాప్రణాళికయే దీని మేలుబంతి యయినది. డేగారి సంస్కృతాలంకార చరిత్రము (History of Sanskrit Poetics) ద్వితీయసంపుటము వీరికి మిక్కిలియుపకరించి, విషయమును సమకూర్చినది. విషయ మాగ్రంథములపరిచితి గలవారికి నూతనముగాక పోయినను తక్కువారలకు ఇది క్రొత్తదే యవును. అచుంబితార్థసంపత్తి గలిగిన యీ గ్రంథమును గూర్చిన రచయిత నభినందించి తెలుగువారు దీనికి హృదయపూర్వకస్వాగత మిత్తు రనీ నమ్మిక.

ప్రహతమార్గములందే, నడవ నేర్చినవారికే ఒక్కొక్కప్పుడు ఒడుదుడుకులు గలిగి కాళ్లు తడబడునన్నప్పుడు అప్రహత మార్గములందు నడవబూనినవారికి తడబడు ననుట వింతకాదు. విషయగౌరవము నుపలక్షించిదోషములను దూరీకరించి,గుణములను గ్రహింప సహృదయ పాఠకులను గోరెదను.

'గుణదోషౌ బుధో గృహ్ణన్నిందుక్ష్వేడా వివేశ్వరః,
శిరసా శ్లాఘతే పూర్వం పరం కంఠే నియచ్ఛతి.'

భావశబలత

మున్నంగి...శర్మ

రామచంద్రకవి

మారేపల్లి రామచంద్రశాస్త్రిగారికి బారసాలనాఁడు అమ్మ-నాయనలు హవనముఖమునఁ బెట్టిన పేరునకన్న పదుగురాప్తులు ఆత్మప్రియముగాఁ గట్టిన 'కవి' పట్టమే గణుతి కెక్కినది. ఏ శుభముహూర్తమున, ఏ యమృతవాక్కున వెలువడెనో కాని కవిగారివాసి గంజాము, విశాఖపట్టనమండలముల కెగబ్రాకి, కోనసీమవెంట గోదావరిదాఁటి వేఁగిసీమ చేరినది. కృష్ణాతటము గడచి కొండవీటిసీమఁబడి, నల్లమలఁ జొచ్చి, రేనాటివఱకుఁ బాఱినది. ఈయన పుట్టిల్లు కృష్ణాతీరము ౧; పురుషకారము సముద్రతీరము.౨ విద్యార్థిదశ పడమటినుండి తూర్పునకు నడిపినది; విఖ్యాతి తూర్పునుండి పడమటికి నడచినది. వీథిబడి చదువు ముగిసినది. విలాయతీ చదువు మొదలయినది. బసలో కావ్యపాఠములు, బడిలో 'గార్డ్‌వేట్' రీడరులు — తిన్నఁగా సాగినవి. ప్రబంధపఠనమున నభిరుచి కుదిరినది. పడమటి చదువునఁ బాదు గదిరినది. స్థాయి. దొరకినకాలఁది సాహిత్యవ్యాసంగము ముదిరినది. ప్రవేశపరీక్షతోఁ౩ బడమటిచదువునకు ఆశ్వాసాంత మయినది. సర్కారునౌకరులోఁ జవిగానక చదువులబడియొజ్జకొలువున కొప్పినాఁడు.

అయ్యవారినని అహంతకుఁ జోటీయఁడు. విద్యార్థిబృందమున నొకఁడుగ వినోదించినాఁడు. తల్లివలెఁ జనవిచ్చినాఁడు. తండ్రివలె దయచూపినాఁడు; తప్పున్నపట్టున దండించినాఁడు. పాలకుని కొడుకును, పాటకుని కొడుకును ఒక్కకంటఁ జూచినాఁడు. కోపము వచ్చినతఱి కాలదండమును మిగిలి కంటిచూపు తీవ్రత చూపెడిది. చూపులన కాని తాపులఁ దప్పులు దిద్దఁడు. చెప్పుటవలనకన్న చేతలవలనన చరిత్ర (**Character**) గఱపువాఁడు. సాధువృత్తికి మరపుటయ చదువువలని ప్రయోజనముగా భావించువాఁడు.

బడిలో విద్యార్థులకొలువు; బయట నిమ్నజాతుల కొలువు. పగటినౌకరిలో పుచ్చుకొన్న గ్రాసము పాటకపుజనుల రాత్రిబడులకై వెచ్చము. చాలనికొఱఁతకు చందాలబిచ్చము. అధమజాతిపిల్లలకు విద్యాశాలలు, అరిపేదలగు నశక్తులకు అన్నసత్రము, సానిబిడ్డలకు, సంసారులనుగఁ జేయననువగు సంస్కరణముల నుద్దేశించి, 'సంగీతమానినీసమాజము', కళాపిపాసువులకు 'కళాభిలాషకసమితి', కవితావిలాసులకు 'కావ్యమాలిక' కళాప్రదర్శనములు, నాటకప్రయోగములు, చేతిపనులు, మొహర్రమునఁ బాల్గొను హిందూజనసామాన్యమునకు వేసాలమోజు తీర్చుకొని శివాలాడుకొనుటకు శ్రీరామోత్సవములు — ఇన్నియు నొక్క చేతిమీఁదుగఁ బొడమినవి; వడిదుడుకులంబడక నడచినవి. కవిగారి నిమ్నజనోద్ధరణము స్వమతప్రియత్వమును కాలేజిపాలకవర్గమునకుఁ గిట్టదు. పనిఁబూనినదానిని వదలనిన బ్రహ్మరుద్రాదులను సైతము సరకుసేయుట కవిగారికిఁ గ్రొత్త. కాలేజీయూడిగమో, కష్టజీవులవరవుడమో రెంటనొకటి వదలవలయు నుఱియాటతటమినది. ఒకటి భృతికై ధరించినది. మఱొకటి రతికై వరించినది. అది ధనసమార్జనమునకు ; ఇది ధర్మపరిరక్షణమునకు ; అది లౌకికము. ఇది యలౌకికము. బ్రదుకున పేదఱికము ; భావమున రాచఱికము. తుదకు కాలేజికొలువుముద్రను తుడిచికొన్నాఁడు.

---

౧. కృష్ణామండలము, నందిగామ తాలూకాలో నొక గ్రామము.

౨. విశాఖపట్టనము.

౩. మెట్రికులేషన్.

పటావిక్షేపణముచేసినాఁడు. సహ్రస గుణాధికోత్సాహముతో సమాజకైంకర్యతత్పరుఁడైనాఁడు. కవి కావ్యరచనావినోదము నానాముఖములఁ బ్రసరించినది. కళాపరిషత్తునకుఁ గార్యజీవన మిచ్చినాఁడు. నటకులను దిద్దినాఁడు. నాటకములను ప్రబంధించి ప్రయోగింపించినాఁడు. ప్రాచీనవాఙ్మయసంప్రదాయమునెడ భక్తి విడుగడు. అర్వాచీనసంస్కారమునెడ రక్తి తఱుగదు. ఆ భక్తికి ఈరక్తికి యుక్తి ఘటించినాఁడు. 'రసాత్మకంకావ్య' మ్మనిన సుట్టుపట్టినాఁడు. పట్టినదానినిఁ గైతలోఁ జూపెట్టినాఁడు. సొంతతెలివు సొంతపుంతనుంచి నడపించినాఁడుగాని ఎరవుబేరముల కెగఁబడఁడు. రసలుబ్ధుఁ డనిపించుకొన్నాఁడు. దేశమునకన్న మున్న భాషకుఁ బరాధీనత పాయవలయు నన్నాఁడు. తెలుఁగుపలుకునకు సొంతబ్రదుకేర్పడవలయునన్నాఁడు. పట్టుపట్టినాఁడు. తెలుఁగుమనుగడఁ గాఁపాడుటకు వ్యాకరణరచనకుఁ గడంగినాఁడు. సంస్కృతాదినిఘంటువులలోని శబ్దములను జవిరిక్రుచ్చి యెత్తుటతోఁ దీఱదని, భాషలపరస్పరసంబంధాదిమర్యాదల నెఱిఁగి, మాటలమఱువులంబట్టి, పలునాడులలో బ్రదికియున్న పలుకుఁజాలులనుజేర్చి నిఘంటువుంగూర్చి తెలుఁగుసీమ కొక మేలికానుక నెట్టఁ బనిగొన్నాఁడు. సగమునకు మిసుల సాధించినాఁడు. కవిగారికన్న కార్యకరణదీక్ష ముందుబుట్టినది. ఆయన మనసునంటిమాట, మాటవెంట మనసు కదుపుకుదుపులేక సూటిగ నడచెడిని.

౧౯౨౦-వ సంవత్సరమున కరాళగహ్వరముం దెఱచి జూలువిదల్చినకాంగ్రెసుసింహమునెదుట తన కట్టినదీక్షాకంకణము నేఁటిదాఁక విడువఁడు. ఈయన కాంగ్రెసుఉద్యమమున కరఁగినాఁడు. కాఁపురముచే కాంగ్రెసుగమార్చినాఁడు. గడగట్టి కాంగ్రెసుప్రచారము సాగించినాఁడు. నెలలతరబడి జరగవలయు పని నిమిషములమీఁద నిర్వర్తించినాఁడు. పూర్వము తన వేసినమార్గమున, తననేటి నిమ్నజాత్యుద్ధరణాదికాంగ్రెసు ప్రచారము, పూర్ణప్రవాహముమీఁది పూదెప్పపయనముగ సాగినది. పోలీసులు కేసు తగిల్చినారు. ఖైదుకుఁ బంపినారు. కారాగారవాసము నాశ్రమవాసముగ ననుభవించినాఁడు. కన్నడము, అరవము, హిందీ అలవఱుచుకొన్నాఁడు. పలుసీమలనుండి ప్రోవైన తోడిఖైదీల నేస్త మబ్బినది. వారివారిమాటలను ఏర్చి తననిఘంటువునకు సరకు కూర్చుకొన్నాఁడు. ఇపుడు కాంగ్రెసు గ్రంథమును గట్టిపెట్టి నిఘంటురచనాసమాధిం బ్రవేశించినాఁడు.

దైన్యమెఱుఁగఁడు; దారిమొఱఁగఁడు; ప్రజ్ఞ దొఱఁగఁడు; ప్రసన్నతఁదఱుగఁడు. పాడికై ప్రాఁపు బలిపెట్టుఁగాని, ప్రాఁపుప్రోపులకై పాడిఁ దెగఁదీయఁడు. ధర్మానుగతమగు కర్మశీలుఁడు. కర్మశీలత పొత్తుబాయని కార్యశూరుఁడు. వల గొన్న జాడలనెల్ల వైలక్షణ్యము బఱపినాఁడు. "వజ్రాదపికఠోరాణి మృదూని కుసుమాదపి"అను భవభూతి సూత్రమునకు ఈరామచంద్రుఁడును పాత్రమయినాఁడు. సార్వభౌముసైన శాసింపఁగల సమ్యగ్వాఖ్యుఁడు-సాధుశీలుఁడు. నిశ్చయజ్ఞానమునకుఁదగిన నియతవృత్తి, నియతమున కనువైన నిత్యస్వాధీనత, స్వాధీనతకు నెఱవడిన నిస్పృహత నిర్మమత్వము-ఈయనయందు అన్యోన్యము ఆధారాధేయము లయినవి. పుచ్చుకొన్నను ఇచ్చినను ఒక్కటే ఉల్లాసము. వచ్చెనని పొంగుటగాని, పోయెనని క్రుంగుట గాని యుండదు. కర్తృత్వము తనదికాదన్న యెఱుకగలఁడు. ప్రభునిసరసను, పాకివాని దండను ఒక్కటే సంతుష్టి.

సనాతనాచారపరాయణుఁడుగఁ దోఁచు సంస్కర్త. సంసారిగఁ దోఁచు సన్న్యాసి. బహిర్వ్యావృతి నటించు నంతర్ముఖుఁడు. నూనూగు మీసాలతో మొదలుపెట్టిన ప్రజాహితైకోద్యమదీక్ష, మీసాలు తెల్లవడి సెలవు పుచ్చుకొన్నపిమ్మట నేఁటిదాఁక తన్ను వదలదు. తాను దానిని వదలఁడు. సారస్వతమునను సమాజమునను సజాతీయసంస్కరణములకై కడంగెనుగాని, ప్రాతపద్ధతులంజంపి క్రొత్తరీతులు నింపఁ గోరఁడు. మార్చుటకేకాని ఆర్చుట కొప్పఁడు. ఇంటిమర్యాద దిద్దుటకేగాని పొరుగింటి సాంగెము [౧] దురుగ

౧. సాంగెము=ఆచారము; ఆనవాయతి: పడమటిసీమలో పరిపాటియైనమాట. సాంగెము=సాంఖ్యశబ్దభవము కాబోలును! అప్పుడును 'ఆచారము'అనునర్థమునకు భంగముకలుగదు. ఆచారములు సంఘములకు చెందినవే. సం. భారతి,

నొల్లఁడు. దయాసారము వహించినను దౌష్ట్యమును సహింపఁడు. అంతఃకరణము ప్రమాణముగ వర్తించునేకాని, ఆప్తులకేని మోమోడి చరింపఁడు. తన ప్రాకృతకళేబరము అప్రాకృతజ్యోతికి ఆశయమయినది. సుష్టుగా భోజనము గోరఁడు. సుఖశయ్య గోరఁడు. బ్రదుకుటకుఁ బట్టెడు మెతుకులు; మానమునకు బారెడుబట్ట. ఇవి జీవనమునకు వలయునవి. పస్తుండియు భక్ష్యభోజ్యముల నారగించినంత తుష్టి, కులకరాలఁ బండియు, గుఱ్ఱుకొట్టి నిద్రబడయువాఁడు. మనుగడనెల్ల ప్రకృతిజననికి మీఁదుగట్టినాఁడు. తల్లిదండ్రుల కడుపును గన్నులను చల్లపఱిచినాఁడు. కోటిలో నొకఁడుగ లెక్కింపవలయువాఁడు. ఋషికల్పుఁడు. ఇట్టివారికాన్పన తెలుఁగుగడ్డ పుణ్యములపంట కాదా!

భావసంవత్సర శ్రావణ శు ౧౦ ఆదిత్యవాసరమున విశాఖపట్టనపౌరవర్యులు శ్రీవారి షష్టిపూర్తి సందర్భము ౧౧౧౬ సమర్పించుకొని ధన్యులగుట విని సంతసించితిని. పాల్గొననోచమికి వగచితిని! నావంతు ఒక్క నమస్కారము అర్పించుకొని కృతకృత్యుఁడ ననుకొందును.

"శీలంబు, మైత్త్రి, కరుణ, య
లోలుపభావము, తితిక్ష—లోనను మునిలో
కాలంబనీయసద్గుణ
జాలంబు దమంబురూప సంపద అనఘా"

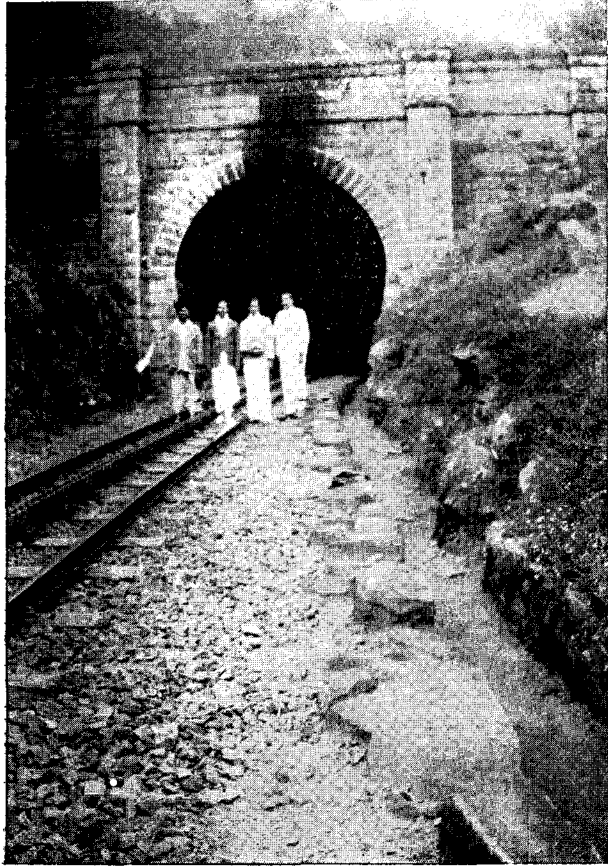
అని 'శాంతి' వాక్యము ననుసంధింతును.

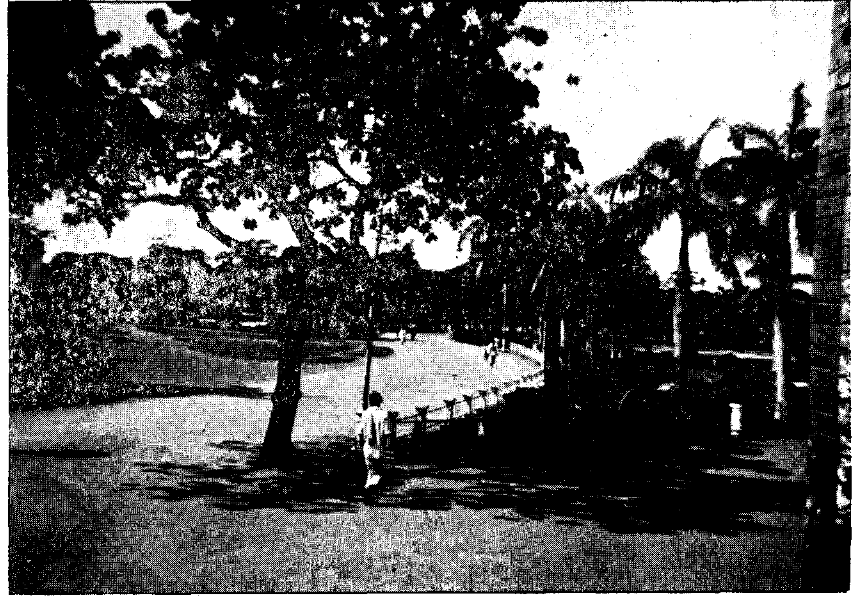
దప్పిక S. M.

శ్రీ మారేపల్లి రామచంద్రశాస్త్రిగారు

కూనూరు : కొండసొరంగములో రైలుమార్గము
I. R. K. S.

సుందరప్రదేశము —సూర్య

తగిలినవేలికే తగులుతుంది

(నాలుగోభాగం *)

వేలూల సుబ్బారావు, బి. ఏ.,

౧

కొనఊపిరితో కొట్టుకొంటూవున్న శవకల్పమైన వెంకయ్యశరీరాన్ని దగ్గరే వున్న జనరల్ ఆస్పత్రిలోచేర్చి తమ ఔదార్యానికి తమ్ముతామే అభినందించుకొంటూ—యూరపియనులు కాబట్టి, ఆనవాలు పట్టడానికి వీల్లేని అటువంటిసమయాల్లో దేశీయుల్లాగు పారిపోకుండా ఆస్పత్రిలోచేర్చడమే గొప్పఔదార్యం-దింతాక్రాంతులై వెళ్లిపొయ్యారు దొరలు వారు వెళ్లదలచినపూర్వోక్తసముద్రతీరపు మైదానానికి, అక్కడి వారికి ఈఘటనావృత్తాంతం తెలియచేసి సెలవుదీసుకొని వళ్లీవస్తామనిచెప్పి, రావలసినవైద్యులూ, అధికారులూ, పోలీసులూ అంతాచేరి విచారణ ఆరంభమయ్యేసరికి తమవాఙ్మూలాలను ఇవ్వడానికి. దేశీయులే అయివుంటే ఏనిప్పువుల్లో అటకాయించేదే అక్కణ్ణుంచి కదలకుండా. కాని తెల్లతోలూ. అందులో మిలిటరీదొరలు. స్వయంరాజులు, స్వయంమంత్రులు. పేరుకే కాని గవర్నర్లుకూడా అసమర్థులే వారిని ఆపడానికి ఒకొక్కక్క సమయంలో, అందుకనే వారికి అనుకూలంగా ఉండేలాగే ఉత్తరువులను జారీచేస్తూఉంటారు. ఇంతకూ తమ పదవియొక్క స్థిరస్థితిత్వానికి ఆధారభూతులు వారే (మిలిటరీ) అయిరీ. గవర్నరుగజాలకే దిక్కులేనప్పుడు ఇక పోలీసుమశకాలవోలెక్కా? ఏగుండెబెట్టుకొని ఆపగలరు మిలిటరీదొరలను పోలీసువారు. దొరలు వెళ్లిపొయ్యారు మళ్లీవస్తామని.

చచ్చినవాళ్లుచావగా తత్సంబంధులైన బ్రదికివున్నవాళ్లది మహాదారుణమైన చావు. అయిన బంధువులుసైతం దగ్గిరికిరాకుండా మొగం దప్పించుకొని పోయే మదరాసుమహానగరం- అందులో ఖుష్కదరిద్రులు- దానిలోనూ జీవనంకోసం పొట్ట చేతబట్టుకొని ఏమూరదేశాన్నుంచోవచ్చిన అనాథలు- అందునమా ఇంటికంతా ఆధారమైన యజమాని మగవాని చావు- అదైనా ఉన్నచోట స్వాభావికంగా గాదు- నట్టనడివీధిలో ఏమోటారుక్రిందనోపడి హఠాత్తుగా ప్రాణంపోయినవాడికి అంత్యక్రియలు జరిగించాలంటే నిజంగా బ్రదికున్నవాళ్లకు జీవన్మరణమే కాని మరొకటి కాదు. రాములూ, నాగులూ పాపం మిత్రఋణం కొదువనేది లేకుండా తీర్చుకొన్నారు ఈ మహావిపత్తిసమయంలో సర్వవిధాలాతోడ్పడి వెంకమ్మకూ.

దొరలు వెంకయ్యదేహాన్ని ఆస్పత్రికి దీసుకొని పోతూవున్నక్షణమందే అక్కడికి రావడం తటస్థించిన మరోబండిమీద అరటికాయలను ఎక్కించుకొనిపోయే ఏర్పాటుచేసి తమవట్టిబండిని లాక్కొనిపోయి ఆస్పత్రి దగ్గరవుండమని నాగులునుపంపి రాములు యకాయకి ఒకేరీకిపరుగెత్తాడు వెంకమ్మకోసం. ఆనిర్భాగ్యురాలు అన్నంవండే ప్రయత్నంలో వుంది. సగం చచ్చిన మొగంతో రాములు జరిగిందంతా చెప్పకుండా మోటారుకిందపడ్డాడనీ వెంకయ్య, ఆస్పత్రికి మోసుకొనిపొయ్యారనీ నోరుతడబడుతూ కంగారుగాచెప్పి నిలుచున్నమనిషిని నిలుచున్నట్లుగా బయల్దేరదీశాడు. నోరు ఎండిపోతూవుంటే, గుండె దడదడకొట్టుకొంటూ వుంటే కాళ్లుచచ్చుబడిపోతూవుంటే ఏడుస్తూ బస్సుమీదపడి కొన్నినిమిషాల్లో ఆస్పత్రిచేరింది వెంకమ్మ కొడుకును వెంటేసుకొని కాని ఏంప్రయోజనం! ఆస్పత్రి గేట్లు టంగిన బిగిసివున్నాయి. ఇటువంటి ఆకస్మిక ఘటనాల్లో ఆప్తబంధువులు దగ్గిర ఉండి ప్రాణం కొటుకులాడుతూఉండే దేహిగొంతులో ఇన్నినీళ్లు పోయడానికైనా వీలులేని వెధవనియమాలూ, రెగ్యు

* దీని మూడవభాగము శ్రీముఖ మాఘమాస (ఫిబ్రవరి, 3౮) సంచికయందు ప్రకటితము.

సేవనులూ జనోపకారార్థమని ఏర్పడ్డ ఈమహాసంస్థలలో. ద్వారందగ్గరికాపలాజవాన్లు యమకింకరుల్లాగు అడ్డగించారు లోపలికిపోనివ్వకుండా వీళ్ల యమాయ కపుమొగాలనుచూసీ. ఇంత ఆత్రంగా పరుగెత్తుకొని వచ్చినప్పటికీ కార్యం లేకపోయింది. మోటార్లమీద వచ్చేవాళ్లకు ఏమీసంబంధంలేకపోయినాసరే, లోపల వాళ్లబంధువు లెవరూలేకపోయినా సరే, వాళ్లమూలాన్ని తమకు (జవాన్లకు) ఒక్కదమ్మిడీకోరికే ఆశ లేకపోయినా సరే, ఆ శ్రీమంతులమోటార్లు అంత దూరంలో ఉండగానే గుభాలున తెరుచుకొంటాయి గేటుతలుపులు. కాని దిక్కులేనిదరిద్రులకే లేనిపోని కట్టుదిట్టాలన్నీ. కాళ్లావేళ్లాబడి బతిమాలుకొన్నారు. ఏమైనాకావలిస్తే చేతిలో పెడతామన్నారు. కస్సుమన్నారు, బంట్రోతులు ఆమాట అనేసరికి రాములు, ఎక్కడాలేని కోపంవచ్చింది జవాన్లకు. మంచినీళ్లప్రాయంగా లంచాలుగొట్టేమహానుభావులు ఒకొక్కపర్యాయం సమయంగనిపట్టి అట్టిపని కెదురు తిరుగుతూ వుంటారు. కేవలం తాము నిస్పృహులమనీ, నీతిమంతులమనీ లోకానికి చాటుకోడానికి. వీళ్ల గ్రహచారమా అన్నట్లు ఆసద్బుద్ధి ఇప్పుడేకలిగింది జవాన్లకు. ఇక చేసేదేమిటి! తనజీవితసర్వస్వం తననెల్లప్పటికి విడిపోవడానికి సిద్ధంగావుందని ఈదీనురాలి కేంతెలుస్తుంది! లోపల ఏంజరుగుతూ ఉందో, ఏంకట్లు కడుతున్నారో, ఏంకోస్తున్నారో, ఏంచేస్తున్నారో అని అనుకొంటూ క్షణక్షణం పెరిగిపోతూవున్న సంతాపం చేత కంపిస్తూ మొగాన్ని గుడ్డవేసుకొని ఏడుస్తూ కూర్చుంది. ఆమె నిస్సహాయనీనావస్థను అక్కడున్న వాళ్లందరకూ జాలికలిగిందిగాని ఆజవాన్లకు చీమకుట్టిన మాత్రమైనా లేదు. నిజానికి వీళ్లొకవిధంగా శవవాహకతుల్యులు. దయాదాక్షిణ్యాలూ, నీతిధర్మాలూ వీళ్లకు బొత్తిగా ఉండవు. ఈకాలంలో ఇటువంటి మహాపురుషులు ఒక్క ఆస్పత్రిగేట్లకద్ద మాత్రమేకాదు. ధార్మిక రాజకీయాదిసమస్తసంస్థలలో వున్నారు నానావిధనామరూపభేదాలతో. అందుచేతే నిరుపేదల మొరలు అరణ్యరోదనాలై వారికష్టాలు నానాటికీ మితిమీరిపోతూవున్నాయి. అస్తు.

ఆసమయంలో వచ్చారు వాజ్మూలం ఇవ్వదలచిన దొరలు మైదానాన్నుంచి మళ్లీ. రాములూ వెంకమ్మ వాళ్లకాళ్లముందు పడ్డారు. అక్కడున్నవాళ్లూ వెంకమ్మ ఫలానిమనిషనిచెప్పి వేడుకొంటే భార్యాబిడ్డలను వదలడాని కాక్షేపణఏమిటని బంట్రోతులను చీవాట్లుపెట్టి గేటును తెరిపించి తమవెంట వీళ్లనుకూడా తీసుకెళ్లారు తామూ అక్కడికే పోతూవుండడంచేత. కాని ఏంలాభం! ఆదుష్టులు ద్వారంవద్ద అడ్డు తగులకుంటే కొనప్రాణంతోవున్న పతినైనా చూసేదేమో. ఈమె అక్కడికి చేరేటప్పటికి అన్నీ అయిపోయినాయని తెలిసింది. కళ్లకు అంధకారంకమ్మి స్మృతితప్పి విరుచుకొని పడిపోయింది నేలమీద. వెంటనే నర్సులిద్దరు పరుగెత్తుకొనివచ్చి ఈమెకు ఉపచారంచేయడం మొదలెట్టారు. కష్టంమీద ఎంతోసేపటికి తెలివివచ్చిఏడుస్తూ కూర్చుంది. మరల కొంతసేపట్లో స్మారకం దప్పింది. మళ్లీ స్మృతి గలిగించారు నర్సులు. కొంతసేపు తెలివీ, కొంతసేపు తెలివితప్పడం ఈక్రమం ఏర్పడింది. ఇక ఈమెదుఃఖానికి అంత మెక్కడిది!......

ఇవతలవైద్యులు కొరోనరును గూడా పిలిపించారు. దొరలవాజ్మూలాలూ, సాక్షుల సాక్ష్యాలూ, ఆస్పత్రిడాక్టర్ల పరీక్షలూ పరిశీలనలూ, కొరోనరు విచారణలూ అన్నీ యథావిధి పూర్తిఅయి శవంపీరిపరమయ్యేసరికి రెండుగంటలు దాటాయి. తీర్పు మర్నాడు చెప్పుతామన్నారు. కాని ఇక్కడ వీరితీర్పెవరికి గావాలి. బయట కనిపెట్టుకొనిఉన్న తమబండిమీద ఆమృతశరీరాన్ని పడుకోబెట్టి సగంతెలివితో దానిమీదపడివున్న వెంకమ్మతోసహా ఇల్లుచేరారు రాములూ నాగులూనూ. ఈ ఇద్దరుబంధువులు నడుంకట్టి శ్రమపడి చేసిన ప్రయత్నాలమూలకంగా తరువాత జరుగవలసిన క్రియలన్నీ క్రమంగా జరిగిపోయినాయి. విభక్తంలాగు చర్మాస్థిభస్త్రికలోపడివున్న ఆత్మాంశం మహదాత్మలో అంతకు ముందే కలిసిపోయింది. మిగిలిఉన్న తమతమ అంశా

లను పంచభూతాలు పంచుకొన్నాయి. ఒక్కక్షణం క్రిందఉన్నది ఇప్పుడు ఉన్నట్లేలేదు. మహావిచిత్రం.

వెంకమ్మదేహస్థితి భయానకమౌతుంది. తెలివితో ఉన్నంతసేపూ పిల్లవాణ్ణివొళ్లో బెట్టుకొని చూసేవాళ్లకు హృదయవిదారకంగా విలపిస్తుంది. "హా! నా కర్మమింతలో ఇట్లాకాలుతుందని ఒక్కనాడైనా అనుకోలేదు. నే నెంతటిమహాపాపినో అంతిమవేళ దగ్గరఉండడానికైనా నోచుకోలేదు. ఏంకోరికఉందో మనసులో. ఒక్కమాటయినా చెప్పకుండా పొయ్యార"నిఏమేమో తలుచుకొని ఏడుస్తుంది. ఒక్కరోజులోనే రూపమంతా మారి భిక్షుకిలాగయింది. అన్నపానాలు వర్జించింది. రెండురోజులు గడిచాయి. మూడురోజులు కడిచిపోయినాయి. దినక్రమేణా దుఃఖం ఉపశమించ వలసింది. కాని ఇచట ప్రకృతినియమానికి వైపరీత్యం కలిగింది. పిల్లవాడు సోముడే చెంతలేకుంటే ఈపాటికి దివ్యభవనంకూడా కూలిపోయి వుండేదే అన్నారు ఆమెను ఓదార్చడానికి వచ్చి పోతూఉండిన వృద్ధమాతలందరూను. కాని ఈ ప్రేమమయమూర్తి నిలిచి వుంటుం దనే ధైర్యం ఏమాత్రం కలగడంలేదు ఎవరికీ. జీవితనాథుని ప్రాణవాయువులు ఈ పుణ్యవతి శరీరపుష్పాశయాన్నుంచి ఆకలి దప్పులనే సువాసనలను ఆకర్షించుకొనిపోయినాయి కాబోలు నిర్జల నిరాహారాలుగానే గడిచిపోయ్యాయి మూడు రోజులూ. ఇరుపొరుగులఉన్న దయామయులైన నిరుపేదలు- భాగ్యవంతులైనవారికళ్లకు గర్వాహంకారాల పొరలు కప్పిఉండడంచేత ఆటువంటి అనాథలు కనుపడరుకాబట్టి—తెచ్చిఇచ్చే అన్నంనీళ్లను పిల్లవాడికి పెట్టించేది తాను తాకనైన తాకేదికాదు. దుఃఖమంటే ఏమిటో ఎరుగని ఆపసికుంక ఆకలిపట్టజాలక ఇతరులు తెచ్చియిచ్చేదాన్నే ఆప్యాయనంగా దిని బిక్కమొగంతో తల్లిదగ్గరచేరి ఆమె ఏడుస్తూవుంటే తానూ ఇంతసేపు ఏడ్చి ఏడ్చి అలసి అక్కడేపడి నిద్రపోతూవుండేవాడు. పంచభూతాత్మకమైన దేహానికి పాంచభౌతికద్రవ్యాం శాలుపడుతూ ఉంటేనే దేహధర్మాలు సాగుతూవుంటాయి. అన్యథా అవిఉండవు. అన్నంనీళ్లూలేనికారణంచేత నిద్ర మటుమాయమైపోయింది. అందుచేత కేవలం శోకమూర్ఛలకే గురియైపోయిం దీభిక్షుకిశరీరం ఇప్పుడు. నాలుగోనాటిరాత్రి ౧౧-౩౦ గంటలు దాటిఉండవచ్చు. భూగోళమండలిపూర్వార్థం సమస్తం నిద్రామగ్నంగా సర్వత్ర నిశ్శబ్దరాజ్యం. మూడురోజులనుంచీ నిరంతరంగా అనుభవిస్తూఉన్న శోకపరితాపంచేత కలిగిన అయాసంవల్లనో లేక అవశ్యంభావియగుటవలననో నాలుగోరాత్రి రెండుజాములు సమీపిస్తూఉండగా ఈమె రవంతకళ్లుమూసింది. కలలో గనుపించింది వెంకయ్య రూపం. తనకోసం ఇంతగాదుఃఖించక ధైర్యంకలిగి ఉండవలసిందనీ, త్వరలోనే ఇద్దరమూకలుసుకొందామనీ ఏవేవో ఓదార్పుమాటలుచెప్పి "పిల్లా" బాగుండిన దినాల్లో తనప్రియురాలిని ఘలాసాగా వెంకయ్య పిలుచుకొనేపేరిది "ఇష్టంలేకపోయినా బలవంతంగా మిమ్మల్ని విడవ్వలసి వచ్చింది. తప్పించుకోడానికి శక్యంకాలేదు" అని ప్రక్కనపడివున్న పిల్లవాణ్ణి చేతితో సంకేతంచేసి చూపిస్తూ "నీవుకూడా ఈపసివాణ్ణివదిలితే వీడికిక దిక్కెవరు! మన ఇద్దరిప్రతిబింబం ఈదేహం. ఈమొక్కే మనపరానికాధారం. ఇది పెద్ద వృక్షమై ఇచ్చే ఛాయాదానాలద్వారా మనకూ మన పూర్వులకూ ఆత్మశాంతి కలుగాలి. దీన్ని ఒక సురక్షితమైనచోట నాటేవరకు నీకు కాపాడకతప్పదు. ఇదే నామనస్సులోని కోరిక. ఇంతవరకెప్పుడూ నా కోరికలను తిరస్కరించినదానవు కావు. ఈ నాఅభిలాషనుకూడా పాలించు" అని అంటూనే ఆరూపం మాయమైపోయింది. చప్పున ఉలిక్కిపడింది వెంకమ్మ శరీరం. కొన్నినిముషాలుమాత్రమే కావచ్చు, ఇన్నాళ్లకు తడవుగా ఐహికంమరచి, తనమీదపడ్డ పిడుగుమాట మరచి, నిప్పులులేకే శోకాతిరేకంచేత ఆపాదమస్తకంవ్యాపించి మంటలు పుట్టిస్తూఉన్న సంతాపవాహాన్నిమరచి స్వప్ననిద్రలో మహానందం పొందుతూవున్న ఈమెకు పెనిమిటిరూపం అదృశ్యం కావడంతోనే చప్పున మెలకువకలుగగా తనభయంకరదుర్దశ స్మరణకు వచ్చి మరల కన్నీటిధారలు పొడకట్టాయి. మహాదీనంగా తనప్రక్కనే పడి నిద్రబోతూవున్న పిల్లవాడి మొగం

చూసేసరికి మరింత కడుపుతరుక్కొనిపోవ వాణ్ణి చేరదీసుకొని వెక్కి వెక్కి ఏడుస్తూ కలలో కన్పడి చెప్పిన పెనిమిటిమాటలను తలుచుకొని అవి యాతని యాజ్ఞలూ కోరికలని "బ్రతికిఉంటా, నాయనోయ్. బ్రతికి ఉంటా" అని అప్రయత్నంగా నోట ఉచ్చరించింది తడబడుతూ.

౨

వెంకయ్య స్వరూపం కలలోకన్పడి చెప్పినసంగతులే తనపెనిమిటి మనస్సులోని కోరికలనే విశ్వాసం చేతనైతేనేమి పుత్రమోహంచేతనైతేనేమి వెంకమ్మ తనదుఃఖాన్నంతా దిగమ్రింగుకొని జీవనయాత్ర సాగించడానికి నిశ్చయించుకొంది ఈశ్వరు డనుగ్రహించినంత కాలం. కాని జీవనం గడిచేది ఎట్లా. ఎటుచూడబోయినా అంధకారం. ఏమీ గోచరం కావడం లేదు. భర్త పోయినచింతొక్కటికి తోడుగా జీవికచింతొక్కటి కలిసింది ఈమెశరీరాన్ని మరింత కృశింపచేయడానికి. స్వదేశానికి వెళ్లడానికి అసలే మనసు ఒప్పిందికాదు. వెంకయ్య బ్రతికిఉన్నంతవరకూ మళ్లీ ఎప్పుడైనా స్వదేశంలోకి వెళ్లాలనే ఆశమాత్రం ఉండేది. ఇప్పుడది మొదలంటా నాశనమైపోయింది. తనకు స్వదేశమే లేదనుకొన్నది. తనపెనిమిటి గతించినచోటే, అతని శరీరం బూడిదె అయినచోటే తనదేహము బూడిదకావాలని సంకల్పించింది మనస్సులో. వీరయ్యకు ఉత్తరం వ్రాయించమని చాలాసార్లు చెప్పిచూశాడు రాములు. అతనికీ తమకూ ఇదివరలో జరిగివుండిన ప్రసంగాలను బట్టీ, అతను వ్రాస్తూవచ్చిన ఉత్తరాలనుబట్టీ, అతనికో జాబువ్రాయిస్తే ఎట్లాఉండేదో కాని తన దురవస్థను దలచుకొని అతనికేమీ వ్రాయించడానికి సమ్మతించింది కాదు.

వెంకయ్య చెమటనోడ్చి సంపాదించినదాంట్లో తమఇంట్లో ఏలాగో ఒకటారున సరిపెట్టుకొంటూ కష్టసమయంలో ఎప్పుడైనా అక్కరకు వస్తుందనే ఆశతో కొంతడబ్బును మిగుల్చుకొని తామకాపురమున్నది ఎందుకూగాని వట్టి అరక్షితమైన తడికెల, కొబ్బరాకుల కొంప అని తానుపనిచేస్తూఉండిన ఏజంటు పరంగా ఇచ్చి దాచుకొంటూ వచ్చినాడు. ఆసంగతి ఈమెకూ తెలుసు, రాములుకూ తెలుసు. ఏజంటు మంచి పెద్దమనిషిగా గన్పించి వేలకొలది రూపాయలతో వర్తకమూ మొదలైనవి సాగిస్తూఉన్నందున తనఈముష్టిరూపాయలకు ఆసిస్తాడా అనే నమ్మకంతో ఇచ్చిన పైకానికి రశీదులేమీ తీసుకొన్నవాడు కాదు వెంకయ్య. కాని కాలవైపరీత్యం. అతనుపోయిన అయిదోనాడో ఆరోనాడో అతనిఉత్తరక్రియలకు డబ్బుకావలసి రాములు పోయి అడిగితే అదివరకెప్పుడో దాచుకొన్నది అతనికి అప్పుడే ఇచ్చివేశాననీ, ప్రస్తుత మతనితాలూకు తనదగ్గర ఒకదమ్మిడీఅయినా లేదనీ సిగ్గూబిడియమూ లేకుండా చెప్పివేశాడు ఖండితంగా- మహాఅన్యాయం ఘోరం. శవవాహకసదృశులు అనేకచోట్ల అనేక నామరూపాలతో ఉంటారని ఇంతకుముందే వ్రాశాను. పెద్దపెద్ద పట్నాల రైల్వేగోదాములలో పార్సెళ్లరవానా బట్వానాలకు చెందిన కంట్రాక్టులుతీసుకొని పరిశ్రామికులనోళ్లలోదుమ్ముకొడుతూ, వాళ్ల కాయకష్టంద్వారాధనంకూడ బెట్టే ఈఏజంటునామకులూ ఒకవిధమైన శవవాహకులే. వీరికి దయాదాక్షిణ్యాలూ, న్యాయమూ, ధర్మమూ అంటూ ఏమీఉండవు. ఏవిధానైనా వీరికి గావలసింది ధనము. పార్సెళ్ల యజమాన్లవద్ద బండ్లబాడిగలకనీ, కూలీలకనీ పదులూ, పదిహేన్లచొప్పున రూపాయలను దీసుకొని మోసుకొనిపోయే అసలుకూలీలకు అన్నేఅణాలోలేక ఇంకనూతక్కువో ముట్టజెప్పి తక్కిన సొమ్మును తామే కొట్టివేస్తుంటారు. కూలీలకూ బళ్లవాళ్లకూ ఈరహస్యాలన్నీ తెలుసూ. కాని అనాథలు ఏంచెయ్యగలరు! ఏజంటుతో విరోధం తెచ్చుకొంటే తమ కాలేకడుపునకు ఆకూలీడబ్బులైనా దొరకవనే భయమూ. కల్లాకపటమెరుగని అమాయకులైన పనివాళ్లను ఈప్రకారం దోచుకొని కూడబెట్టిన పాపఫు ధనంతో మేడలూ మిద్దెలుగట్టించుకొని నానాభోగాలను, కీర్తిసన్మానాలను పొందుతూవుంటారు ఏజంట్లు. సంఘంలో ఇటువంటివారికే అగ్రతాంబూలం. ఆకూ

తులై సపరివారంగా ఏతెంచి ఇటువంటివారి దివ్య భవనాలయందే విందారగించిపోతూవుంటారు గవర్నరులూ, మండలాధికారులూ. తత్ఫలితంగా ప్రజోపకారార్థం పాటుపడే మహానుభావులనిమిత్తమని ఏర్పడిన రావుబహదూరిత్యాది బిరుదులు ఇటువంటి ప్రజాహితకారకులకే లభిస్తూ ఉంటాయి.

కొండంత పెనిమిటిపోయి ఏడుస్తూఉంటే తన వద్దనమ్మకంగా పనిచేసిన యతనిభార్య అని అభిమానం ఉంచి కనికరించి, ఓదార్చి ఆమెకుసాయపడి దుఃఖం తీర్చవలసినదానికిమారుగా రాతపోతలూ రసీదులూ లేవనే నెపంతో, తన్నేమీచేయజాలదనే నమ్మకంతో ఆయమాయకురాలిడబ్బును హరించడానికి బూనుకొన్న ద్రోహి, పాతకి మహాచండాలు డీ ఏజంటు. రసీదులు ఉన్నప్పటికీ కాలూచెయ్యీ ఆడనిఘోరవిపత్తిసమయం, మహాశోకావస్థ, ఏంచేస్తుంది పాపం. ఆఖరుకు తమ బండిని అమ్మి ఆవచ్చినడబ్బుతో ఏలాగో కార్యంజరిగి పొయ్యేలాగు చేసింది. బండిని అమ్మిననాడు ఈమె పడిన మనోవేదన దేవునకేఎరుక. పెనిమిటిశరీరాన్ని దాహక్రియకు తీసుకొనిపోయిననాడు విలపించినంత మహాఘోరంగా విలపించింది కొన్నవాళ్లు బండిని లాక్కెళ్లుతూఉంటే చూసి, దానిని దానియజమానిని తలచుకొని. కాని ఆవచ్చినడబ్బుతో అవసరకార్యాలు ఏలాగో జరిగిపొయ్యాయి. ఈప్రకారం ఉన్నది యావత్తుపోగా తల్లీకొడుకు మిగిలారు నానావిధ కపట మాయావాగురసమావృతమైన లోకంలో జీవనయాత్ర గడపడానికి, సర్వథా నిరాధారులు.

సరిగ్గా ఇదేసమయంలో వీళ్లు కాపురమున్న గుడిసెఖామందులు వచ్చేనెలకు ఇవ్వాలిసిన అద్దె ముందు అడ్వాన్సుఇస్తేనే కాని అక్కడ ఉండడానికి వీల్లేదన్నారు. ఇదివరకు ఉదాహరించినవాళ్లవలె అన్ని అంశాల్లో అనిచెప్పడానికి వీల్లేదు. కాని సగమువంతు అంశాలలో సిటీలలోని ఇండ్లఖామందులు—ఇళ్లనుఅద్దెలకిచ్చేవాళ్లు శవవాహకుల పట్టీలో చేరవలసినవాళ్లే. వీళ్లకూ దయాదాక్షిణ్యాలేమీ ఉండవు అద్దెలను రాబట్టుకొనేచోట. కాపురాలున్న వాళ్లకష్టసుఖాలతో, వాళ్ల ఇబ్బందులతో, సౌకర్యాలతో వీళ్ల కేమాత్రం జోక్యంలేదు. సరిగ్గా నెలనెలకూ అద్దె చేతులలో పడడమే వీరికి కావలసింది. కొందరు ఖామందులకు వేరే జీవనోపాయాలేమీ ఉండవు. పెద్దలు కట్టించిన ఇండ్ల అద్దెలతోనే నిర్వాహకం చేసుకొంటూ ఉంటారు. అటువంటివాళ్లు అద్దెలవిషయమై కొంచెం ఖచితంగా ఉండడం కొంతవరకు ఒప్పుకోతగిందే. కాని పుష్కలంగా కలిగినవాళ్లకూ ఇదే జాడ్యం. కాబట్టే వీళ్లు అర్ధాంశశవవాహకులు. ఒకప్రక్క జీవనానికే మార్గం లేనప్పుడు ఇంటిఅద్దె కక్కణ్ణుంచి తెస్తుందీ దరిద్రురాలు వెంకమ్మ. సమస్తసౌఖ్యాలకూ దూరమై అల్లాడుతూవున్న ఈమెను ఇప్పు డీపాడుగుడిసెలోనైనా ఉండనిచ్చిందికాదు ఈమెను పట్టిన దౌర్భాగ్యదేవత.

ఈకథాసందర్భాలు జరిగినరోజుల్లో ఎలెక్ట్రిక్ రైళ్ళ ఆవిర్భావం అయి ఉండలేదు మద్రాసు పట్నంలో. ముందెప్పుడో రాబోతాయని అనుకొంటూ వుండేవాళ్లు అంతా. దక్షిణఇండియా రైలువారి ఫోర్టు స్టేషను ఇప్పుడున్నచోట గాక కోటకు ఉత్తరంగా హైకోర్టుకు దక్షిణంగా ఉండేది. మనుష్యులెక్కే రైలుబండినే చిన్నస్టేషనుగా ఏర్పరుచుకొని దాంతోనే కాలంవెళ్ళబుచ్చుకొంటూవుండేవారు రైలువారు లుబ్ధుల్లాగు. ఈబండి స్టేషనుకు ఇటోముప్పాతిక ఫర్లాంగూ, అటోముప్పాతిక ఫర్లాంగుమేరకు వ్యాపించి ప్లాట్‌ఫారముంది. వాటిపొడుగునా కటకటాలుండేవి. ఈకటకటాలకు దక్షిణాన్ని తూర్పుపడమరలుగా వ్యాపించి వుంది ఈకథయొక్క మూడోభాగంలో విశదీకరించిన కృతాంత కేళీరంగపు నాలుగోనెంబరుశాఖ. ఈశాఖారంగానికి రెండుప్రక్కలా ఉండేవి పెద్దపెద్ద మర్రిచెట్లు. ఈచెట్లక్రింద సంసారాలుచేస్తూ ఉండేవారు ఎందరో మొదటినెంబరుగృహస్థులు వారివారి కుటుంబాలతో. వీళ్ళను, వీళ్లఉనికిని, నివాసాలను, చరస్థిరాస్తులనుసరించి ఇదివరకే వ్రాసివున్నాను కాబట్టి ఇప్పుడు మరల వ్రాయడం అసంగతం. చాలామందికి దిగంబర

నిర్మిత పటమండపాలే నివాసగృహాలు. ఈమర్రిచెట్లలో ఒకదానిక్రిందికి తెచ్చిదించాడు అద్దెను అడ్వాన్సుగా ఇవ్వజాలనందున ఆనుడిసెనుంచి బయటికి వెడలనడిస్తే గుడ్డాపాతా రోడ్డుమీద పడేసుకొని దుఃఖిస్తూ కూర్చున్న తల్లికొడుకులను రాములు నిజమైన ఆపద్బాంధవుడు.

ఇక ఇప్పుడు రాములును గురించి కొంచెంవివరంగా చెబుతాను వినండి. ఇతడూ భారతీదేవి మొదటినెంబరు పుత్రరత్నమే. మాచర్ల సీమ ఇతనిజన్మభూమి. ఇంటిదగ్గర స్వగ్రామంలో ముసలితలిదండ్రులు దప్ప మరెవ్వరు లేరు. పొట్టకోసం పట్నంచేరిన ప్రాణుల్లో ఒకడు. వెంకయ్య దగ్గరచేరకపూర్వం దినాలు ఎట్లాగడిచాయో గాని అతని జట్టీలో కలిసిందిమొదలుకొని రాములుకు రెండుపూటలా కడుపునిండా అన్నం దొరుకుతూవచ్చింది. బావా అక్కా అని వెంకయ్య వెంకమ్మలను పిలుచుకొంటూ చాలాచనువుగా వుండేవాడు. ఇతడూ, నాగులూ, వెంకయ్య ముగ్గురుకలిసి రోజల్లాకష్టపడి సంపాదించుకొనేడబ్బులను నాలుగు సమభాగాలుచేసికొని బండి వాడుకాబట్టి వెంకయ్యకు రెండుభాగాలిచ్చి చెరో భాగం తక్కిన ఇద్దరూ తీసికొంటూఉండేవాళ్లు. పగటిపూట లాకాలేజి ఆవరణంబైట చెట్లక్రిందా, రాత్రిపూట ఎలెక్ట్రిక్ దీపాన్ని ఆశ్రయించి ఆప్రాంతాలందే అన్నం అమ్ముతూఉండే ఏపెద్దమ్మదగ్గరో అన్నం కొనుక్కొని అక్కడేకూర్చుండి తిని ఎక్కడ అనువైనచోటుదొరికితే అక్కడే పడి నిద్రపోతూవుండడం మామూలు. ఎప్పుడైనా అక్కా బావలదగ్గరకూడా తింటూవుండేవాడు పండగాపర్వమై వాళ్లు మరీమరీ బలవంతంచేస్తే. ఇట్లు జీవననిర్వాహకం చేసుకొంటూ మిగుల్చుకొనే తృణమో పణమో వెంకయ్యవద్దనే దాచుకొని నెలారెండునెల్లకు ౫, ౬ రూపాయలు పోగైనతర్వాత ఆమొత్తాన్ని అడిగితీసుకొని ఇల్లు కదల్లేని తనతలిదండ్రులకు పంపుతూవుంటాడు. వెంకయ్య తనడబ్బూ, రాములిచ్చిందీ కలిపి ఏజంటుపరంగా ఇచ్చేవాడు. కాబట్టి రా. బ. గారు దిగమింగిన వెంకయ్య శొక్కంలో ఈదరిద్రుడి నెత్తుటికూటి అంశంకూడా ఉంది. కాని వారిది అగస్త్యజఠరాగ్ని. ఇటువంటి వాతాపి అంశాలు ఎన్ని జీర్ణమైపోయినాయో ఆమహోదరంలో. వెంకమ్మకూ తెలుసు ఈసంగతి. బండిని అమ్మిననాడు వచ్చినపైకం ఇంకా ఖర్చుపడకముందే, "నాయనా, నీపైకంమాట ఏమంటావు! మనలనందరినీ ముంచాడుకదా ఏజంటు" అని ఆసంగతి ఎత్తేసరికి తనకప్పుడు డబ్బు అవసరంలేదనీ, అగత్యంగా కావలసిన దాని కర్చుపెట్టుకోమనీ చెబుతూ "అక్కా! వెంకయ్యగాని, నీవుగాని ఆడబ్బును దిన్నారా పెట్టారా! అంతా ఏజంటే కాజేశాడాయె. ఈ యవస్థలో ఏమొగంపెట్టుకొని నిన్ను డబ్బు అడగనూ! దినవారాలు గడవనీ తర్వాత చూసుకోవచ్చులే" అని ఆమెవద్ద డబ్బును తీసుకొనక ఓదార్చి, ధైర్యంచెప్పి యామెకు తోడ్పడిన మహోదారఆత్మ రాములు. చింకిచాపలనూ, చినిగినగోనెపట్టాలను, సీనారేకులను ఇంకా చిల్లరవస్తువులను పోగుచేసి వెంటనే తల్లికొడుకులకు సరిపొయ్యేలాగు క్షుద్రకుటిని గజమెత్తుదాన్ని తయారుచేసి వాళ్లకు తలదాచుకోదానికి వెరవుగల్పించిన దయామయుడితడు.

సకలవిధసంపదలతో తులదూగుతూ, స్వదేశంలో, స్వంతగ్రామంలో బంధుమిత్రాదులతో కిటకిటలాడుతూ వుండే స్వంతగృహంలో, విహరించే ఉల్లాసవంతమైన, సహజసుందరమైన ఈతన్వంగిని ఏకళ్లతో చూశాడో అవేకళ్లతో ఇప్పుడీవిదేశంలోని క్షుద్రకుటిలో సర్వధా నిరాధారమైన, చింతాసంతాప ఉపవాసాలచేత్క్షీణించిన కృశాంగినిగా జూశాడు కాలపురుషుడు సర్వవ్యాపి. కాని ఆకళ్లనుండి ఒక్క నీటిబొట్టయినా వెలువడిందికాదు. ఆశ్చర్యం.

ఏదో ఒకజట్టీలోచేరితేనే కాని రాములువంటి అనాధలకు ప్రతిరోజూ కూలీ దొరకదు. వెంకయ్య పోయినతరువాత ఇతనికి జట్టీ ఎక్కడా సందర్భించలేదు. సర్కారునౌకరీ దొరకడం ఎంతకష్టమో అంతకన్నా ఎక్కువకష్టం ఏదో జట్టీలో భాగందొరకడం. కాబట్టి ఒక్కనాడెక్కడైనా కూలీదొరికితే రెండు రోజులు ఎక్కడా దొరికేదికాదు. అట్లా తంటాలు

పడుతూకూడా తనఅక్కను ఉపవాసాన్నుంచి తప్పించాలని ప్రయత్నిస్తూ ఉంటాడు ఈపరోపకారి. కాని ఆమె ఈదరిద్రుణ్ణి పస్తుంచడానికి సహించేది కాదు.

ఈచెట్లక్రింద కాపురాలుచేసేదరిద్రులకు సమస్త విధాలా కొదువచేశానుగదా అని పశ్చాత్తాపం పొందాడు కాబోలు భగవంతుడు సంతానవిషయంలో ఆ నిందను పోగొట్టుకోడానికి పూరాఫూరా ప్రయత్నంచేసి సర్వప్రథమంగా నెగ్గాడుకూడాను. ఏ ఆస్పత్రులు, ఏడాక్టర్లు, ఏనర్సులూ, మంత్రసాన్లు లేకుండానే నిరుపద్రవంగా పిల్లలను ఈనుతూ ఉంటారు చెట్లమీదిపక్షుల్లాగే చెట్లక్రింద ఈయనాథపక్షులుగూడా. సంధ్యాసమయాలందు ముఖ్యంగా సకలప్రాణులూ వానివాని ఇండ్లకు చేరే వేళకాబట్టి ఈచెట్ల యడుగునుంచి పైవరకూ లేచే ప్రాణిసంచయాలరొదలు పల్లెటూళ్లలోని సంతరొదలను తలపులోకి తెస్తూఉంటాయి. ఈసంసారాలకు చెందిన పిల్లసన్యాసులనేకులు గుంపులుగుంపులుగాగూడి అడుక్కొనితినే తావులనుగనిపట్టి-ప్రయాణీకులు బస్సులెక్కి దిగేచోట, ట్రాములు ఆగేచోట, రైలుస్టేషనుకు పోయేమార్గాలు, గుళ్లూ గోపురాలముందు, మసీదులదగ్గర ఇత్యాదులు ప్రధాన యాచనాస్థలాలు- వచ్చిపొయ్యేవారిని అయ్యాపైసా అని యాచించడం మామూలు చేయిచాచి, మరోచేత్తో పొట్టలను నులుముకొంటూ. ఈబాలసన్యాసిమండల్లో ఒకదాంట్లో చేరాడు సోముడు తల్లి కెరుక లేకుండానే. వాడికి నాలుగు పైసాలు దొరికాయి. అవి తీసికెళ్లి తల్లికిస్తే అవివచ్చిన విధానం అడిగితెలిసికొని ఆమె మహాకరుణంగా వాపోయింది. కాని అనన్యగతికావస్థ. అప్పటికే రెండురోజులనుంచి పస్తుపడివున్న జీవాల గంజినూకలకు ఆ అణా డబ్బులే ఆధారమైనాయి.

౩

రాత్రి సుమారు ౯ గంటలసమయం. వాషర్‌మన్‌పేట హైరోడ్డుమీది ఒకానొక నెంబరు ఇంట్లో కాపురమున్న భార్యాభర్తలకీసంభాషణం జరుగుతూవుంది.

"ఇక ఈనెలలో మనంపడాలిసిన కష్టాలకు మేర ఉండదు. పిల్లలూ మనమూకలిసి ఉపవాసాలు చేయాలిసిందే తప్ప వేరోదారి కన్పించడంలేదు." అని విచారాక్రాంతమైన దీనముఖంతో అన్నాడు ఇంపీరియల్ బాంకిక్లర్కు రామారావు. ఆయన కెదురుగుండా కొంచెం దూరాన ౭, ౮ నెలల బిడ్డకు పాలిస్తూ కూర్చుంది ఆయనభార్య సుందరమ్మ. మరికొంత వ్యవధానంలో పిల్లలిద్దరు నేలపైపరచిన పక్కలమీదపడుకొని నిద్రపోతున్నారు. పెనిమిటిమొగంమీదికంటె పదిరెట్లెక్కువదైన్యమూ ఆత్రమూ ఈమె ముఖంమీద నటిస్తూ ఉన్నాయి.

"ఏ అదృష్టవంతుడికి దొరికాయో! చూడంగానే మహానందంపొందుతాడు. కళ్లుచల్లబడుతాయి" అంది ఆమె.

"తక్కినబాకీలన్నీ ఏలాగున్నా రెండుమూడు గండగత్తెరబాకీ లున్నాయి. వాటికేంగతా అని ఆలోచిస్తూ ఉన్నాను. ఇరవైరూపాయలు చెల్లించాలి ఇన్షూరెన్సుకంపెనీకి నాలుగైదురోజుల్లో. ఎక్కణ్ణుంచి తేగలనూ. ఆవాయిదాతప్పిందా రెండేళ్లనుంచి ఇంతవరకు చెల్లించిన రొక్కమంతా స్వాహా అయిపోతుంది." అని నిట్టూర్పువదలుతూ అన్నాడు రామారావు.

"ఇప్పటిపోను ఖరీదునుబట్టి ఎనభైరూపాయలు. గంగలోకలిసిపోయినాయి" అంది ఇంటి అవిడ.

"౧౫ నో తారీఖువస్తూఉంది పెద్దపులిలాగు. పిల్లవాళ్ల జీతాలుచెల్లించడానికి ఆఖరురోజు. ఆనాటికి ఇవ్వకపోతే జుల్మానాలు అంటగట్టి మరినాలుగురోజులు గడిస్తే అసలుపేరే కొట్టిపారేస్తారు. మళ్లీ పేరువ్రాయించాలంటే సంవత్సరపు జీతమూ అచ్చుకోవాలి." అని వాపోయ్యాడు ఇంటియజమాని.

"అన్నీ అట్లాంటి అవసరాలే. దేన్నిమానుకోగలం. తిన్నట్లా కుడిచినట్లా" అని దిగులుమొగంవేసుకొని చూస్తూఉంది.

"వీటిని అన్నిటిని మించిన నెత్తిమీదికుంపటి, తలుచుకొంటె వొళ్లు జల్లుమంటుంది. ఆకసాయీ మార్వాడీబనారసీదాసు నాపరువు దక్కనీయడు. అప్పుడేదో గొంతుమీదికి కత్తివచ్చి ఏముహూర్తాన అతనివద్ద అప్పుచేశానో ఎప్పుడూ ఏదో ఒక ఆటంకమే దాన్ని మరల తీర్చివేస్తామంటే. పోయిన నెలలోనే నామీద దావాపడేయడానికి సిద్ధమయితే అతని రెండుచేతులూ పట్టుకొని ప్రార్థించి ముందునెలలో తప్పకుండా కొంత ఇస్తాననిచెప్పి అతన్ని ఒప్పించేసరికి నాపెద్దలు దిగివచ్చారు. ఇకనతడు ఊరుకొంటాడనుకోవడం వట్టి ఆశ. రచ్చకీడ్చక మానడు."

"అమ్మో నాకర్మమా."

"ఎంతకఠినుణ్ణో! ఆఫీసులో జీతంతీసుకొనే సమయాన్ని ఒకస్నేహితుడు ఎంతోప్రాధేయపడి పది రూపాయలు అప్పివ్వమని అడిగాడు అతనిభార్య నీళ్లాడడంచేత ఇంట్లో చాలాఇబ్బందిగావుందని. వీలు కాదంటే కాదన్నాను. నిజానికి వీలుకాదుకూడా. కాని ఇచ్చివుంటే ఆరూపాయలైనా దక్కివుండేవి కదా అని ఇప్పుడేమో వెధవాశ."

"ఇట్లా కొంపమునుగుతుందని తెలిస్తేగనూ!"

"కాషియరుగారు ఇచ్చినవానిని ఇచ్చినట్లు చిన్నగుడ్డలోబిగించి కట్టి కోటులోతట్టుజేబులో వేసుకొన్నాను. మహాఆశ్చర్యంగా మటుమాయమైపోయింది. మూటకుమూటా."

"ఏదొంగ సన్యాసైనా కాజేశా డనుకోడానికి బయటిజేబులలోగూడ గాదు. ఎంత నిర్భాగ్యులం."

"సాయంకాలం ఆరున్నరగంటలై ఉండవచ్చు. వాతావరణం మసకమసగ్గా ఉంది. దీపాలుకొన్ని వెలిగించారు కొన్నిలేదు. బజారులోని మందుల అంగడికి వెళ్లి బేరం కుదరనందున ఇంటికివద్దామని బయల్దేరాను. బ్రాడ్వేమొదటి వాషర్ మన్ పేటట్రాం సిద్ధంగా ఉంది. జనులు ఆడావిడిగా ఆడా, మగా అనే వివక్షలేకుండా ఒకరిమీదఒకరుపడి నెట్టుకుంటూ ఎక్కుతూవున్నారు. నేనూ ఎక్కబోతూఉంటే ముష్టిఎత్తుకొనేవా డెవడో "అయ్యా! ఒక్కపైసా" అంటూ వెంటబడ్డాడు. ఏమైనా ఇద్దామని బయటి రెండు జేబులూ వెదికాను. ఏమి దొరికాయికాదు. జేబులు వెతకడంవల్ల మరింత ఆశపడి తప్పకుండా ఇస్తానని నిలుచున్నవాణ్ణి పొమ్మన జాలక లోతట్టుజేబులో ఏమైనాదొరకవచ్చునని చేయి వేసి అందులో ఉన్నవన్నీ బైటకులాగాను తొందరగా. అడుగున ఒకకాణీ దొరికింది. దాన్ని ముష్టివాడిచేతులో పడేస్తూ ఉండగానే కండక్టరు బిగెల్ ఊదాడు. ట్రాం కదిలింది బయటికి దీసిన వాటినన్నింటినీ ఆచేతితోనే జేబులో కుక్కుతూ రెండోచేత్తో కటకటాలు పట్టుకొని లోపలప్రవేశించడానికి దోవదొరకనంత ఇరుకుగా జనం క్రిక్కిరిసి వున్నందున ప్లాట్ ఫారం బోర్డుమీద అట్లే నిలవబడ్డాను చాలాదూరంవరకూ. నిజంగా నా కాసమయంలో అమూట ధ్యానమేలేదు కర్మం. రాయపురం ఆస్పత్రియందు బండిఖాలీఅయినందున లోపలికి వెళ్లి కూర్చున్నాను. టెర్మినస్దగ్గర ట్రాం దిగి ఇంటికి వస్తూ స్టోర్సులో ఇవ్వాలిసిన బాకీని ఇచ్చేద్దామని లోపలికెళ్లి లెక్కజూడమని మూటకోసం జేబులో చేయివేద్దునుగదా ఏముందీ. మూటా లేదు. ముల్లే లేదు. గుండెగుభేలుమంది. వెదికిందాన్నే వెతుకుతూ ఉన్న జేబులన్నీ ఘాలించాను వ్యర్థం. వొళ్ళంతా చెమటలు పట్టింది. నెత్తి వేడెక్కింది. రొమ్ముల్లో ఏదో అడ్డం పడ్డట్టయింది. పిచ్చెత్తినవాడులాగు వికారపు చూపులు చూసుకొంటూ స్టోర్సువానితో ఏమీ చెప్పకుండానే వెనక్కుపరుగెత్తి టెర్మినసు చేరాను. నేను దిగినట్రాం ఎప్పుడోవెళ్లిపోయింది. మరోట్రాంమీదపడి బ్రాడ్వే చేరాను. దారిపొడుగూనా పరకాయించి చూస్తూనే పొయ్యాను, మూట ఎక్కడైనా కంటబడుతుం దని. బ్రాడ్వేలో ఎక్కినచోట దిగి అడుగడుగూ పరిశోధించాను ఇటు శ్రీరాములునాయుడు పార్కువరకూ, అటు మందుల షాపువరకూ. వృథా. ఎవర్నడగనూ, ఏమని అడగనూ! ఆఖరుకు ప్రాణంవిసికి కొంప చేరుకొన్నాను. ఈ ఇన్స్యూరెన్సు కంపెనీలు, ఈ సూట్లు మార్వాడీపోళ్లూ లేకుంటే ఇంకో ఎనభై పోయినా

లక్ష్యంచేసేవాణ్ణే కాదు. ఏం చెయ్యనూ. అని నెలజీతం పోగొట్టుకొన్న విధానమంతా చెప్పుకొచ్చాడు భార్యతో రామారావు.

ఈపట్నపు మాహాత్మ్యమేమిటో దరిద్రుల జీవనాలేగాదు. మధ్యమశ్రేణి గృహస్థుల జీవనాలూ ఒడిదుడుకులతోనే నడుస్తూఉంటాయి ముఖ్యంగా ఇతర స్థలాలనుంచివచ్చి ఇక్కడ నౌకరీసంపాదించుకొని అద్దె ఇండ్లలో కాపురాలుచేసే వాళ్లవి. లోభదేవతాపూజారులమాట ఏమోకాని తక్కినవారిలో చాలామందికి నెల తిరిగేసరికి చేతిలో రాగిడబ్బైనా మిగలదు. రవంత ఉదారాశయంగలగృహస్థు అయితే ఇక చెప్పవలసిందేముందీ ఆదాయానికి రెండింతలు అప్పయి కూర్చుంటుంది నెలజీతంవచ్చేసరికి. పిల్లాజల్లాకలవాళ్ల పని మరీ అన్యాయం.

సంభాషణానంతరం భార్యాభర్తలిద్దరూ ఏదో ఎంగిలిపడ్డారుకాని సరీగాభోజనంకూడా సయించలేదు. "పోయినసొమ్ము తెచ్చిఇచ్చినవారికి మంచిబహుమతి ఇవ్వబడు" నని వార్తాపత్రికలలో ప్రకటనంజేయించి ఈవిషయమై పోలీసుకమీషనరు ఆఫీసులో రిపోర్టు చేయాలని నిశ్చయించుకొని శయనించారు. రాత్రి ఏలాగో గడిచిపోయింది. అయిదుగంటలు అయీ కాక మునుపే వచ్చి తలుపుకొట్టాడు "అమ్మా! పాలూ" అంటూ కాఫీకిపాలుపితికి ఇచ్చేమునుసామి. సుందరమ్మ లేచి తలుపుతెరచుకొనివచ్చి పాలుపోయడానికి గిన్నె ముందుబెట్టుకొని గడపమీదకూర్చుంటే అతను పాలు పితుకుతూ "అయ్యగారికి నిన్న జీతాలువచ్చివుంటాయి. గొడ్లకు మేతబొత్తిగా అయిపోయింది. ఈనెలకు ఇవ్వవలసిన దానికితోడుగా ఇంకో రెండుమూడు రూపాయలు ఎక్కువ దయచేయించాలని చెప్పండి అయ్యగారితో" అని ఇంకా ఏమో చెప్పబోతూఉంటే మధ్యనే ఆపి "మునస్వా! నీకు ఇవ్వాలిసిందే ఇవ్వలేమేమో ఈనెలలో. నిన్న అయ్యగారు జీతంతీసుకొని వస్తూవుంటే యావత్తు మొత్తం ఎక్కడో జారిపడి పోయింది. రాత్రినుంచీ ఏమీతోచడంలేదు. ఈనెల ఎట్లాగడుస్తుందా అని దిగులుపడుతున్నాం" అని అంది. ఈమాటలకతని గుండెల్లో రాయిపడి పాలు పోసి మొగంతేలేసుకొని వెళ్లిపోయినాడు. తరువాత ఒకగంటకు దొడ్డితుడిచే మనిషివచ్చింది. "అమ్మగారూ జీతం ఇప్పించండమ్మా" అంటూ సాయంత్రంరా, అయ్యగారు ఇంకానిద్రనుండి లేవలేదని సుందరమ్మ చెబితే "అడగంగానే ఇచ్చేది లేదుగదా. వందలకు వందలకు రూపాయలు ఖర్చుపెట్టుకొంటూ వుంటారు. మాముష్టిజీతాలకాడ వస్తాయి ఎక్కడాలేని రేపు మాపులూ" అని మెల్లగా గొణుక్కొంటూ పోయింది. ఆమనిషి నాలుగైదు ఇండ్లు దాటిపోయిందో లేదో మరోవేపునుంచి ప్రత్యక్షమయ్యాడు నెత్తిన గుడ్డల మూటబెట్టుకొని జీతాలువచ్చేనాటికి మాత్రం సకాలంలో క్రమంగా గుడ్డలనుతెస్తూ, తర్వాత సకాలం, క్రమమంటే ఏమిటో ఎరుగని చాకలిదేవత "గుడ్డలు లెక్కబెట్టుకొని డబ్బులు ఇప్పించండమ్మా" అంటూ. "గుడ్డలమూట అక్కడపెట్టిపో. అయిదారు రోజులు కొంచెం తాళితేగాని పైకంరాదు ఈనెలలో. గొప్ప అనర్థం సంభవించింది." అన్నదీమె.

"ఏమిటండీ! ప్రతినెలలోకూడా ఏదో ఒక ఇబ్బంది అంటూవుంటారు" అని అనగా ఈమె "గ్రహచారం మరి. ఇబ్బందికలిగితేనే అనేది. ఒకటి రెండు రోజులు వెనకాముందూ. ఇంతలో నీడబ్బె క్కడాపోదు."

"డబ్బుపోతుందని కాదు. మేమూ రేవులకు పన్ను చెల్లించాల త్వరలో. లేకపోతే గుడ్డలను ఉతక నివ్వరు. అందువల్ల ఆలస్యమైతే మళ్లీమీరే గుడ్డలను సరిగ్గాతేవడం లేదంటారు. మీరంతా ఇస్తేనేకదా మేమూచెల్లించేది. ఎక్కణ్ణయినా చూసి ఇప్పించండి మళ్లీవస్తాను" అని వెళ్లిపోయినాడు. చాకలి వీధి మలుపు దాటాడోలేదో నెయ్యిపోసేసెట్టి హాజరయ్యాడు. రాత్రంతా సరిగ్గా నిద్రలేక చల్లగాలికి తెల్లవారే సమయాన్ని కొంచెం నిద్రగూర్కిన రామారావు వచ్చి పోయేవారి మాటలన్నింటివలన మేలుకొని బయటికి రావడంతోటే సెట్టిగారిదర్శనమైంది. అతని జూస్తూనే ఇతను "గురవయ్యా" ఇదే యతనిపేరు— "ఈ నెలలో

మహాప్రమాదం జరిగింది" అని డబ్బుపోయిన సమాచారం తెల్పి "ఎక్కడయినా మళ్లీ రూపాయలు చూసేవరకూ ఓపికపట్టాలి, లేకపోతే వీల్లేదు" అనిఅన్నాడు ఆపెద్దమనిషి మొగం చిట్లించుకొనడంలో నే తన మనోభావాన్ని ఎరుకపరచి వెళ్లాడు. ఈప్రకారం తెల్లవారుగట్ల మొదలుకొని ఇళ్లే కూరగాయలవాళ్లు, పెరుగువాళ్లు, తమలపాకులవాళ్లు, స్టేషనరీ దుకాణదార్లు, సుడ్డలకొట్టువాళ్లు ఎందరో డబ్బు పుచ్చుకోవలసినవాళ్లు ౯ గంటలవరకూ వచ్చిపోతూనే వున్నారు. ప్రతివాళ్లకూ ఏనో సమాధానం చెప్పి పంపిస్తున్నారు భార్యాభర్తలు. ఇంటి అద్దెవాళ్లు, స్టోర్సువాళ్లు, మార్వాడీలు మొదలగు పెద్దపద్దులవాళ్ల దాడి ఇంకా ఆరంభం కాలేదు. వీళ్లతో ఏప్రకారంచెప్ప గలనో యని ఆలోచించుకొంటూ కూర్చున్నాడు ఇంటిముందు వసారాలో చాపమీద. రామారావు. ఇంతలో పోస్టుజవాను వచ్చి ఒక కవరును వీరిచేతికందిచ్చి పోయినాడు. దానిని విప్పి చూస్తే ఈక్రిందిప్రకారవుంది.

"అన్నయ్యా! నమస్కారాలు.

ఉభయకుశలోపరి.

నీపిల్లలతో నీవక్కడ తంటాలుపడుతూ వుంటే మధ్య నీకీతొందర గల్పించాలని నా ఉద్దేశం కాదు. కాని వేరోదారి కనుపడక నీ కీకష్టమివ్వడానికి పాల్పడుతూ ఉన్నాను క్షమించు. నా రెండోకూతురు చిరంజీవి లలితకు— "అంతామనఅమ్మరూపమేరా,ఆమే మళ్లీ మనఇంట్లోఈరూపంగాపుట్టిం"దని నీవు ఎత్తిముద్దాడినదానికి—అయిదారు నెలలనుంచీవొల్లు బాగాలేదని నీకిదివరకు తెలిసేవుంది నేను అప్పటప్పట వ్రాసిన వుత్తరాలద్వారా. కాని వారంరోజులకిందట అకస్మాత్తుగా తీవ్రజ్వరం తగిలి ప్రక్కలు ఎగవేయడం, ఆయాసం ఆరంభమైనాయి. అప్పుడు నేను ఇంట్లోగూడా లేను. ఏదోపనిమీద పరాయివూరికి వెళ్లి రాత్రి ౯ గంటలకు ఇంటికి వచ్చేసరికి పిల్లను చేతుల్లో పెట్టుకొని ఏడుస్తూ కూర్చున్నది. నీమరదలను కొంచెం ఓదార్చి వెంటనే బిడ్డను ఆస్పత్రికి తీసుకొనివెళ్లాను. కాని పిల్లదాని అవస్థచూచి నాకే స్మృతి తప్పిపోయింది ఆస్పత్రి చేరేసరికి. ఎరిగినవాళ్లు నన్ను గుర్తించి కళ్లుమూసుకొని పడి వున్న నాచేతుల్లోని బిడ్డను లోపలికి తీసుకొనిపోయి పరీక్షించి, మందుతాగించి, నా వద్దకు తీసుకొనివచ్చి నన్ను లేవదీసి "మీపిల్లకేమీ భయములే"దని చెబుతూ మందుసీసా, ప్రిస్క్రిప్షన్ చీటీ ఇచ్చారు. అటుమీద కొంతధైర్యంతో ఇంటికిపోయి పిల్లను తల్లికి వప్పగించాను. కాని జబ్బుఏమీ నయమైనట్లు కానరాలేదు. క్రమంగా దినాలు గడచినకొలదీ దగ్గూ, గురకా, ఆయాసం, ప్రక్కలెగర వేయడం ఎక్కువైనాయి. ఇప్పుడు నీళ్లుకూడా తాగడంలేదు. పిల్ల క్షీణించిపోతూ వుంది. అసలు వ్యాపారపుమాంద్యంరోజులూ, అందులో దీని అస్వస్థతమూలంగా బొత్తిగా పడిపోయింది నావర్తకపు పని. దానికి తగినమందు వేయించుకోడానికి గూడా పైకంలేదు చేతులో. జాడ్యం పెరిగిపోతూ ఉంది. దేహస్థితి పాడవుతూఉంది. బలం బొత్తిగా క్షీణించింది. ఇందువల్ల తల్లిమనస్సుకూ శాంతిలేదు. కాబట్టి కష్టమిస్తున్నందులకు క్షమించి ఈవుత్తరం చూచిన తక్షణం రు. ౨౫ లైనాపంపి ఆపత్తిలో ఉన్న నన్ను రక్షించు. దానికి మంచి మందూ మాకూ చూసుకొంటాను. అన్యథా నాతల్లి నాకు దక్కదేమో. అంధకారంలో వున్నాను. అన్నయ్యా! పుత్రికాభిక్షం పెట్టు.

నీప్రియసోదరుడు, కళ్యాణం."

ఈ వుత్తరంతో ఉన్న మతికూడా చలించిపోయింది రామారావుకు. కళ్లవెంట నీళ్లుగార్చుకొంటూ ఆబిడ్డను కాపాడమని సమస్తదేవతలకూ మ్రొక్కుతూ గోడకు చేరగిలపడిపోయినాడు.

౪

దరిద్రులంటే లోకువ ప్రత్యక్ష భూతాలకే కాదు అదృశ్యాలకుగూడా. అందుచేతనే వెతుక్కొంటూ వచ్చిపట్టుకొని ఆలింగనం చేసుకొంది తల్లికొడుకులను (వెంకమ్మ - సోములు) వీళ్ళ దుర్భాగ్యదేవత ఎక్కడో ఏచెట్లక్రిందనో పడివుంటే. వీళ్ళకీ కోట స్టేషనుప్రక్క చెట్లక్రింద నిండుపస్తులతో అర్ధాన్నా

లతో ఎన్నో రోజులు గడవలేదు. ఉన్నట్లే ఉండి ఒక నాటిరాత్రి రెండుజాములు దాటింతర్వాత ఆరంభ మైంది ప్రచండమైన గాలివాన. ఆనాటి సాయంకాలం నిర్మలంగావుంది ఆకాశం నాలుగువైపులా. రాత్రి పది గంటలప్పుడు కూడా దేదీప్యమానంగా ప్రకాశిస్తూ వున్నాయి నక్షత్రరాసులు ఎటుమూసినా ఆకాశ మంతటా పోతవెండితునకల కుప్పల్లాగు. రాత్రి కింతట వానరాబోతుందని అనుమానమైనా కలిగిందికాదు ఎవ రికీ. సామాన్యజనుల కేమిటి! మద్రాసు అబ్జర్వేటరీలోని వాతావరణస్థితిపరివర్తనవేత్తల కైనా గోచరించింది కాదు ఈమిడిమేలపు అకాలవర్షా సంపాతపు సూచన. ఏనాగపట్నం ప్రాంతల్లో సముద్రంమీద పోగయిందో తుపాను హఠాత్తుగా పశ్చిమోత్తరంగా దౌడు సాగించి, దారిలో అడ్డంతగిలిన స్థలాల నన్నింటినీ పోలీసులాఠీ ప్రహారవిజృంభణవినిర్మితసత్యాగ్రహ రంగాలు గా మార్చుకొంటూ యకాయకి చెన్నపట్నంమీదబడి విల యసంహారకార్యం మొదలెట్టింది. హోరుమని గంటకు ౬౦ మైళ్ళవేగంతో చెలరేగి వీస్తూఉన్న వాయువులో ఒకవిధమైన విరావరోదనధ్వను లుద్భవించి పంచభూ తాలు మూలుగుతున్నాయా అనిపించింది భీకరంగా. వర్షాసంపాతపుధ్వని ఆవాయువేగ ధ్వనితో నేకీభవించి అన్యశబ్దమాత్రాన్ని రూపుమాపింది. ఎలెక్ట్రిక్ స్తంభా లనేక ప్రదేశాల్లో అనంతశాయీవినోదాలను ప్రదర్శిస్తు న్నాయి. అతిమదిరాసేవనంచేత వొళ్లు తెలియక నేలమీద కుప్పగూలివున్న త్రాగుబోతుల్లాగు భూమిమీదపడి వున్నాయి పెద్దపెద్దవృక్షాలు. ఎలెక్ట్రిక్ తీగలు తెగి కరెంటునిలిచిపోవడంచేత దీపాలన్నీ ఆరిపోగా కన్ను పొడుచుకొన్నా గానరాని గాఢాంధకారం. ఉండి వుండి ఎప్పుడో తళుక్కుమనే మెరుపు దీన్ని మరింత గాఢం చేస్తూఉంది. వర్షం తెరలుతెరలుగా కురుస్తూ ఉంది. ఒక్కొక్క తెర కుంభాలతో నీరుదిమ్మరించిన లాగే. ధారాసంపాత భూతలసంఘర్షణంచేత రెండు మూడుగజాలఎత్తున పొగలు లేస్తున్నాయి. ఒక్క అర గంటలో జలమయం. మరో అరగంటలో హైకోర్టు మొదలుకొని రటన్‌బజారువరకు ఒకటే ప్రవాహం. రైలుపట్టాలు ఫోర్టుస్టేషను మొదలుకొని మెడికల్ కాలేజి వరకూ నీళ్లలో మునిగిపొయ్యాయి. గాలివాన ఆరం భంకాగానే మెలకువకలిగిన చెట్లక్రిందనివసించే మొదటి నెంబరు అనాథలు ఎటుమొగం అయితే అటే పరు గెత్తారు కాని పోవాలనుకొన్న చోట్లకు పోయిచేరారో లేదో తెలియదు. ఇక కొంచెం నిదానించిచూసి పోదా మని ఆగినవాళ్ల సంగతి ఫైసలా. ఎక్కడివాళ్లక్కడే చిక్కుపడ్డారు. గాలీవానా రెండూకలిసి వీళ్లను మొగంపైకెత్తనిచ్చాయికాదు. ప్రాణాలను బిగబట్టు కొని ఉన్నవాళ్లున్నచోట కూచోవలసిందే తప్ప వేరో మార్గం దొరకలేదు వీళ్లకు. ఎంతో కష్టపడి కట్టుకొన్న ఈయనాథులగుడిసెలు గాలిపటాల్లాగు ఎగిరిపోయినాయి, వీళ్ల కుండలూ సామానులూ కొండవాగులక్రింద పరిణ మించిన రోడ్ల ప్రవాహాల్లోబడి తలక్రిందులవుతూ దొర్లుతూ పోతూవుంటే సార్జెంటుదొరలకేకాక వాన దేవుడికికూడా ఈయనాథలమీద ఇంత అవ్యాజ కారుణ్యమెందులకా అనిపించింది. రాములాసమయంలో అక్కడలేడు. కూలినాలీ విచారించుకోడానికి ఎక్క డికోపోయివున్నాడు. పాపం అతను శ్రమపడి నిర్మించిన గుడిసె ఒక్క గాలివిసురులో ఎగిరిపోయింది తల్లి కొడు కులను బట్టబయలుజేసి. వెంకమ్మకెటుపోవడానికీ, ఏమి చేయడానికీ తోచిందేకాదు. అసలామె కాస్థలమే కొత్తది. ఎక్కడ, ఎటు, ఏమున్నదీ తెలియదు. కుత్తుకబంటిదుఃఖంతో నిండేవుంది, ఇకదుఃఖానికి తా వెక్కడ ఆమెఉదరంలో. అనాథరక్షకుడే తన కిక రక్షకుడని సమస్తభారమూ అతనిమీదనే వేసి గుడిసె ఎగిరిపోవడంతోటే చేతికందిన పక్కబట్టలనన్నింటినీ తనమీదగప్పుకొని కొడుకును కడుపునకదుముకొని ఒక వేళ మీదినుండి ఏమైనాపడేయెడల వాడిమీద బడ కుండా ముందు తనమీదే పడేలాగు వంగి కూర్చుంది. ఈమె యంతఃకరణ మీతరుణంలో విలక్షణదశాపరిణా మాన్ని పొందింది. భయవిస్మయచింతాశోకావేగాదులు ఈమెశరీరాన్నుంచి ఎగిరిపోయినాయి. సంకల్పవిక ల్పాలు నశించాయి. అగమ్యం, అవర్ణనీయమైన ఏకో యోగావస్థవంటిది ప్రాప్తించింది. ప్రాణ ముంతికూడా

సంజ్ఞారహితమైన రాత్రిప్రతిమలాగు బిడ్డను అక్కున జేర్చుకొని కూర్చుంది. వాయువేగంచేత విరిగి నేలగూలే వృక్షశాఖల ఫెళఫెళారావాలు ఈమెకు శ్రవణగోచర మౌతూనే వున్నాయి. కాని ఈమె వాటిని లక్ష్యం చేస్తున్నట్లే అగుపడదు. సమస్త ఇంద్రియాలూ బాహ్యప్రపంచాన్ని మరవడంచేత నిశ్చలావస్థ ఏర్పడింది ఏకారణంచేతనైతేనేమి. ఈమె శరీరాన్ని రాసుకొని రెండుప్రక్కలా నీళ్లు పారుతున్నాయి. వీపుమీద పైరింజనుధారలాగు ఒకటే ప్రపాతం. విరిగిన కొమ్మలు ఈమెచుట్టుప్రక్కల పడుతున్నాయి. ఒకమహాశాఖ ఫెళఫెళమంటూ గూలింది ఈమె ప్రక్క కేవలం అడుగుదూరంలో. భూమి అదిరింది కాని ఈమె చలించలేదు. ముఖం వెలుపలికి చూపించడానికైనా సాహసింపజాలని అట్టి మహోపద్రవకరమైనవేళలో వచ్చాడు రాములు దిక్కులేని ఈ తల్లికొడుకుల రక్షించడానికి, ఈతుపాను వర్షంలో వీళ్ళ గతి ఏమైందో అని దిగులుపడుతూ, పర్వతనిర్ఝరులుగ మారిన వీధులనూ, రోడ్లనూ మహాప్రయాసంతో దాటుకొని. గుడిసెలెక్కడా కానరానందున మెరుపు వెల్తురులో ఆచెట్టును గుర్తుపట్టుకొని పోయి కేకలు వేయగా కొంతసేపటికి కామెకు స్పృహకలిగి వినపడి మూలిగింది. ఇతడు దగ్గిరకుపోయి పిల్లవాని తాను దీసుకొని అతి ప్రయాసంతో మోకాలిబంటినీళ్ళలోగుండా నడిపించుకొనిపోయి హైకోర్టువసారాలో చేర్చాడు. అంతకు ముందే అక్కడ ఎట్లో చేరగలిగిన తమ సహగృహస్థులతో చేరుకొని కూర్చున్నారు వీళ్లుకూడా తమ గుడ్డపాతలను పిండుకొని ఎప్పటికైనా తెల్లవారుతుందా అని అనుకొంటూ.

ఈప్రకారం పంచభూతాలప్రకోపం నాలుగైదు గంటలకాలం సర్వసంక్షోభమయ్యేలాగు విజృంభించి, మానవులు స్వసౌఖ్యాలనిమిత్తం నిర్మించుకొన్న సకల సామగ్రులను, సదుపాయాలను విధ్వంసం గావించి, నానావిధ శస్త్రాస్త్రయంత్ర బలోపేతమైన అఖండ సామ్రాజ్యబలాన్ని మించిన బలం ప్రకృతికి గలదని వాగ్రూపాన్ని గాక క్రియారూపంగా జాటి తాత్కాలిక ప్రభుత్వవర్గానికి, ఎల్లప్పుడు ఒకేవిధమైన ఉద్దండత సాగడం అస్వభావమని లోకానికి తెలియజేయుటకా అనినట్లు అనంతరం శాంతమార్గానికి దిరిగింది. ఇంతకూ సమస్తప్రపంచాన్ని అదృశ్యంచేసి ఒకవిధమగు భయభ్రాంతిని కలిగించే అంధకారం పటాపంచలైంది. దట్టమైనచీకట్లో జోరునవర్షం కురుస్తూ ఉన్నంతసేపూ శరీరాలను పరిత్యజించి పరుగెత్తిన చెట్లక్రింద యనాథల ఐహికాశలు వెలుతురురాగానే మళ్లీ వాటివాటి ఆశ్రయాలను జేరుకొని వాటిని యథాపూర్వం కార్యరంగాల్లోకి దించాయి. మళ్లీ ఆరంభమయ్యాయి దేహధారణపోషణకార్యాలన్నీనీ.

అందరితోపాటు తల్లికొడుకులనుగూడ యథాపూర్వస్థానం చేర్చాడు రాములు. కాని "క్షిద్రేష్వనర్థా బహులీభవంతి" అన్నట్లు, రాత్రంతా కుంభవృష్టిలో తప్పఁడసినందున అదివరకే దుఃఖోపవాసాలచే కృశించిపోయి ఉన్న వెంకమ్మకు శీతజ్వరం ఆరంభమైంది. దానికి మందూ మాకూ లేదు. పట్నంలో దరిద్రులకు సాయపడే ధర్మాత్ములైన డాక్టర్లు ఉండవచ్చు ఎక్కడో. కాని వీళ్లకా సంగతి తెలియదు. అదిగాక మంచిదశలోఉన్నప్పుడే మందులను వాడనిమనుష్యులు, ప్రస్తుతావస్థలో చెప్పవలసిందేముంది. ఏమైతేకానిమ్మని శరీరాన్నే లక్ష్యంచేయకుండా ఉన్నప్పుడు మందులచింత ఎవరికి? ఈమె ఆపేరే తలపెట్టలేదు. మర్నాడు మరింత ఎక్కువజ్వరం తగిలింది. ఒకొక్కప్పుడు ఒళ్లే తెలియకుండా పోయేది. మూలుగుతూ పడుకొనివుంది. ఇంతలో పరుగెత్తుకొంటూవచ్చాడు సోముడు ఏబ్రాడ్వేలోనో కాన్లలను అడుక్కోడానికి వెళ్లినవాడు. నాలుగుకాన్లకంటె ఎక్కువ దొరకలేదనిచెబుతూ "అమ్మా! డబ్బులమూట దొరికిందే రోడ్డుప్రక్కకాల్వలో. లోపల కొత్తకాన్లు మెరుస్తున్నాయిచూడు" అని ఒకచిన్న మూటను ఆమెచేతికిచ్చాడు ఆకాన్లతోపాటు. గట్టిగా ముడివేసివుందిమూట. దాని ఊడదీసిచూస్తే కళ్లను మిరుమిట్లుగొలుపుతూ శౌరీలు మెరుస్తున్నాయి. వాటిని చూడడంతోటే ఈమెకు హృదయకంపన మెక్కు

నైంది. లోపించివున్న భయవిస్మయ సంభ్రమాదులు మళ్లీ ఆవేశించాయి. తనజ్వరాన్నిగూడా గమనించక లేచికూచోని వాణ్ణి బుజ్జగిస్తూ "ఎక్కడ దొరికింది నాయనా! నిజంచెప్పవూ" అని పెక్కుమార్లు అడిగి "రోడ్డుప్రక్కని నీళ్లుపారేకాలవలో" నని వాడు ఒకే విధంగా చెప్పినందున విశ్వసించి కళ్ల వెంటనీళ్లుగ్రమ్ముతూ వుంటే తుడుచుకొంటూ కూర్చుంది ఏదోదీర్ఘాలోచనలో మునిగి. ఇంతలోకే రాములు వచ్చాడు. ఆతని చూస్తూనే దగ్గిరకుపిలిచి ౫ శౌరీలను అతనికిజూపించి మాటగట్టి "అయ్యా! ఏనిర్భాగ్యుడివో ఇవిపాపం! ఏకుటుంబీకుడు వీటిని పోగొట్టుకొని ఎంతఘోషిస్తున్నాడో. నాయనా! వీటిని ఈక్షణం పోలీసుకచేరికి తీసుకొనిపోయి అక్కడివారికి విప్పిచూపించి వాటిని వాటియజమానికి చేరేవుపాయంచేసి రా. నీవు మరలి వచ్చి ఆసంగతిచెప్పేవరకు నామనస్సు శాంతించదు. పాపం ఎంతదుఃఖిస్తున్నాడో ఆపెద్దమనిషి ఇప్పటికే. ఒకటా రెండా ౭౦, ౮౦ రూపాయలుచేసే పెద్ద కాసులు నాయనా. త్వరగా వెళ్లు" అని ఆందోళనం సూచించేమొగంతో కూర్చుంది ఆదేవి. దైవాసుర ప్రకృతుల రెండింటిసమ్మేళనమైన ఈదేహానికి దివ్యత్వాన్ని కలుగజేసేవి ఇటువంటి నిస్స్వార్థపు దివ్యాచరణలేగా.

రాము లామూటను పట్టుకొని హైకోర్టుపోలీసు స్టేషనుద్వారందగ్గిరికి వెళ్లేసరికి లోపల తనిఖీచేసుకొని వెలుపలికివస్తూఉన్న కమీషనరుగారు ఎదురయ్యారు. రాములాయనకు సలాంపెట్టి ప్రక్కనున్నవారిచేత తన సంగతీ తానెందుకువచ్చింది తెలియచేసి మూటనువిప్పి ౫ పౌనులనూ ఆయనచేతిలో పెట్టాడు. తనవద్దకావిషయమై అదివరకే రిపోర్టువచ్చిఉన్నందున వీటివిచారణావసరాలకేమీ ఆలస్యంపట్టలేదు కమీషనరుకు. ఇంపీరియల్ బాంకి మేనేజరు వెరిఫికేషనతో ఆసొమ్మును రిపోర్టుచేసినవారి కిప్పించమని తనక్రింది అధికార్లకు ఆజ్ఞఇచ్చి వెళ్లిపొయ్యాడతను. సమయానికి కమీషనరు అక్కడ తటస్థపడడం రాముల అదృష్టం. అన్యథా ఈసంగతి తెలియని ఏచిల్లర అయ్యవార్లో అయితే రాముల కెన్నితంటాలు పడాలిసివచ్చేదో.

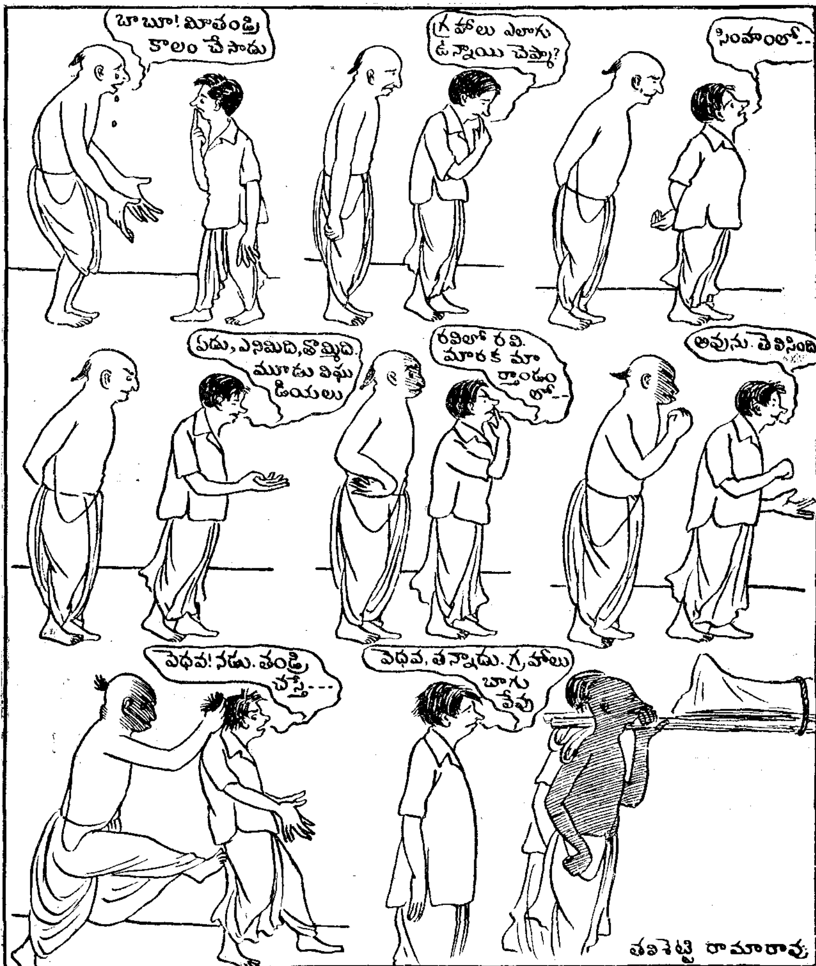
రాములు ద్వారా పౌండ్లు కమీషనరుగారికి చేరినమరునాడు ఉదయం ౯ గంటలకు ఆఫీసుకుపోవాలని బయలుదేరి రామారావు గుమ్మంలోకి రావడంతోటే పోలీసుజవాను ఎదురుగావచ్చి "మీరు కమీషనరుగారివద్ద రిపోర్టుచేసిన బాపతు పౌండ్లు దొరికాయి కాబట్టి హైకోర్టుపోలీసుస్టేషనుకు బోయి వాటినిపుచ్చుకొనవలసినది" అని ఇచ్చిననోటీసును చూచుకొని ఒళ్లు తెలియని మహానందంతో లోపలికి పరుగెత్తి భార్యకీ వర్తమానం తెలియజేసి సొమ్ముపోయిననాడు వెనక్కు పరుగిడినదానికి రెట్టింపు వేగంతో, రెట్టింపు ఉత్కంఠతో, రెట్టింపు గుండెదడతో పోలీసుస్టేషను చేరాడు. ఈయన ముందుగా తన నామధామాలన్నీ ఎరుకపరచి రిపోర్టుచేసివున్నందున ధనంలభించడంలో ఆలస్యమేమీ జరుగలేదు. అక్కడ ఆహూతుడై ఇతనికంటే ముందే వచ్చి కనిపెట్టుకొనివున్న బాంకిమేనేజరు వెరిఫై చేయగా ౫ పౌండ్లు ఈయనచేతిలో పడ్డాయి. ఈయన కప్పుడు ౫౦౦ పౌండ్లు దొరికినట్లాగైంది. మనస్సులోనే భగవంతుని స్మరించుకొని నమస్కరించాడు. గోతిలో పడుతూవున్న తన్ను బయటికి లాగిన ఉదారాత్మును చాలగ దలచుకొని తనద్రవ్యాన్ని తెచ్చిఇచ్చిన యతనికి కొంచెమో గొప్పగనో బహుమతి నివ్వదలచి యున్నందున అక్కడఉన్నవారిని పౌండ్లు ఎట్లా లభించా యని అడగగా వారు బయటనిలుచొని వున్న రాములును జూపించారు. అతన్నిపోయి ప్రశ్నిస్తే అతడది దొరకిన వైనం జెప్పి వెంకమ్మదగ్గరకు పిలుచుకొనిపోతూ దోవలోనే టూకీగా ఆమె సంగతంతా ఎరుకపరచాడు. ఆ చెట్టుక్రిందికి దీసుకొనిపోయి "ఇదిగో ఈమె మీపౌండ్లను మీకు అందేలాగున చేయమనీ, అంతవరకూ తన మనస్సుకు శాంతిఉండదనీ చెప్పింది. జ్వరం ఎక్కువై ఇప్పుడు దేహంకూడ తెలియకపడివున్న" దని ఆమెను జూపించాడు రాములు రామారావుకు. ఈయనకామెను

జూచినవెంటనే ఆశ్చర్యం కలిగింది. పుష్కలంగా ధనం గల ఏ ధర్మాత్ముడికో, వార్తాపత్రికల్లోని తన లేఖను జూచిన యతనికి దొరికినందున తనసొమ్ము తనకు దక్కిందని ఇంతవరకూ ఇతని అభిప్రాయము. కాని సర్వథా తద్వ్యతిరేకమైన ఏదరిద్రురాలో అనుకోలేదు. కాబట్టి ఈమె ఎంతటి ఉదారహృదయయో యని యోచనకలిగింది ఈయనకు. హరించుకోజాలక పంపిందా అనుకోడానికి అందుల కనేక మార్గాలున్నాయి. పైగా ఈమెముఖమే చెబుతూవుంది అట్టిఉద్దేశాలే లేని వట్టి అమాయకురాలు దేవతా అని. అన్నంలేక కృశించి పోయినప్పటికీ, దారిద్ర్యంచేత మలినాంబరయై ఉన్నప్పటికీ, జ్వరాధిక్యంచేత కందివున్నప్పటికీ ఆ సాధ్వి మొగం చూడడంతోటే అనురాగయుక్తమైన శ్రద్ధాభక్తులు జనించాయి రామారావుమనసులో. దారిలో రాములు చెప్పినసంగతులు వీటిని మరింత దృఢపరిచాయి. అటువంటి ఉపకారబుద్ధి కల ఉత్తమసతి దేహాన్ని అట్టి అపాయకరమైన దశలో ఆ చెట్టు క్రింద వదలడానికి ఆయన అంతరాత్మ ఒప్పింది కాదు. ఆ నాడు ఆఫీసు మానుటకు నిశ్చయించుకొని జ్వరము నయమగు నంతవరకూ ఆమెను తమ ఇంటి యందే ఉంచుకొందునని రాములుకు నచ్చచెప్పి గుర్రపుబండి నొకదాన్ని తెప్పించి రాములూ మరికొంద రాడవాళ్ల సహాయంతో ఆమెనాబండిలో పరుండచేసి సోమునితో సహా తనఇంటికి దీసికొనిపోయి భార్యకు వప్పగించాడు సంగతంతా ఆమెతో చెప్పి. ఇటువంటికార్యాల్లో పెనిమిటికి వెనుకపడేది కాదు సుందరమ్మ ఆమెవెంటనే సిద్ధమైంది ఈరోగిపరిచర్యకూ. అక్కడచేరిన కొంత సేపటికి ఒళ్లు తెలిసి, నాల్గువేపులాచూసి, దిగ్భ్రమచెంది వున్న వెంకమ్మతో జరిగిందంతా తెలిపి రాము లాదంపతులను జూపించగా కృతజ్ఞతాసూచక నేత్రాలతో చేతులుమోడ్చిందీమె వారికి. వారునూ రాములుద్వారా ఈమెకథనంతా బాగాదెలుసుకొని ఎంతోదుఃఖించారు. రెట్టింపుశ్రద్ధాభక్తులతో ఆమెకు ఉపచారం చేయసాగారు మందూవగైరాలను ఇప్పించి. కాని కాలం మితిమీరిపోయింది. వీరు పోయించేమందులూ, చేయించేవైద్యాలూ, సేవోపచారాలు, అకాలంలో కురిసినవర్షంలాగు నిష్ఫలమైపోతున్నాయి. వీళ్లు పడే పాట్లన్నీ గ్రహిస్తునేవుంది వెంకమ్మ. కృతజ్ఞతతో వందనాలుచేస్తుంది తనకోరకంతగా శ్రమపడవలదని. క్రమంగా శరీరబలంతోపాటు స్వరం చాలా సన్నగిల్లిపోయింది. శోషలూ మూర్ఛలూ ఎక్కువైనాయి. ఉన్నట్లేఉండి ఒకనాడీమెదశ మరింత భీకరమైంది. రామారావు ఆఫీసుకు సెలవుపెట్టి విన్నబోయికూర్చున్నాడొకప్రక్కన. సుందరమ్మ మరింత ఆందోళనతో ఆమెప్రక్కనే కూచొనివుంది. తల్లిని ఆనుకొని సోముడుకూర్చున్నాడు. కొంచెం దూరంగా రాములు గోడకు జేరగిలబడిఉన్నాడు. అందరిమొగాలు చింతావ్యాకులాలతో నిండిఉన్నాయి. ఆయాస మారంభమైంది వెంకమ్మకు. ఆసమయంలో వచ్చాడు. వీరయ్య బయటనుంచి రామారావుగారు ఉండేది ఇక్కడేనా అనిఅడిగి అవునని లోపలినుండి జవాబుదొరకడంచేత. పట్నంనుంచి వెంకయ్య ఉత్తరంకోసం ఎదురుచూసి చూసి, వ్యర్థంగా, వీళ్లసంగతి ఏమిటో కనుక్కుందామని స్వగ్రామంవదలి ఈనగరంచేరాడు ఇతను ఒకరోజు క్రిందే. కాని ఒకేరిలో తనకు తెలిసివున్న అడ్రెసు ద్వారా ఫోర్టుస్టేషను ప్రక్క, చెట్లక్రిందికిపోయి అక్కడివాళ్లు పోలీసుస్టేషనుకుపంపగా స్టేషనులో దొరికిన ఎడ్రెసుబట్టి ఈ ఇంటిని కనుక్కోడాని ఇతనికి పూరాదినంన్నరపట్టింది. రామారావుకు తన్నెరుగించుకొని లోపలప్రవేశించాడితను. అచటి మొగాలనూ వెంకమ్మస్థితిని చూసేసరికి ఇతనిగుండె నీరైపోయింది. అమ్మా, అమ్మా! అని దగ్గరకుపోయిపిలువగా కొంచెం కదిలింది. "నన్ను చూడమ్మా! నేను వీరయ్యను" అనగా కళ్లువిచ్చి ఇతని పరాకాయించిచూసి ఎప్పుడు వచ్చావు అన్నాయని హీనస్వరంతో అడిగి అతను అప్పుడేయని జవాబునివ్వగా ఆయాసంతో మరల కళ్లు మూసుకొని మళ్లీ తెరిచి "మంచిసమయంలో వచ్చావు. అన్నా! నేనిక ఎక్కువ బ్రతుకను. కాని నాదిగులు తీరింది ఆయనకోరికను నెగ్గించానని". అని ఆయాసపడుతూనే కొడుకును దగ్గరకులాక్కొని వాణ్ణి వీరయ్య

చేతుల్లో పెడుతూ "అన్నా నీవానాడు బ్రతికించావే వాడేవీడు. ఇక తల్లిదండ్రిలేని అనాథవీణ్ణి నీకు ఒప్ప గిస్తున్నా. ఇక ఈదిక్కులేనివాడిభారమంతా నీదే" అని అందరివైపు చూస్తూ ఎక్కిలింతరాగా కళ్లుమూసింది. ఆసాధ్వివి అవే ఆఖరుమాటలు అవే ఆఖరు చూపులు. ఒప్పగింతిలు. అంతవన్మహా భూతాంశంలోపడి కొటుకు లాడుతూ ఉండిన అనంతాంశం అనంతంలో లీనమై పోయింది కొంతసేపటికి, కరెంటుపోయిన భవనమైంది శరీరం.........

వీరయ్య పాపం ఇక్కడి సంగతులు బొత్తిగా తెలియనందున ఎన్నెన్నికోరికలో పెట్టుకొని వచ్చాడు బావనూ చెల్లెలినీ తన మనసార ఆనందపరచాలి అని. వాళ్ళ భౌతికశరీరాలకు చేసే ప్రాప్తం లేకపోయినా వాళ్ళఆత్మలకు సంపూర్ణశాంతిసౌఖ్యాలూకలిగే సమస్త విధులనూ చేయించి సోముణ్ణి వెంటబెట్టుకొని స్వదేశా నికి వెళ్లిపొయ్యాడు. రాములకు ఇంకా మద్రాసునీళ్ళ రుణం ఉండడంచేత అతను రమ్మన్నాపోలేదు.

"జ్యోతిషప్రభావము"గూర్చి వ్రాయమనగా మా చిత్రకారుడీ చిత్రమును వ్రాసిపంపె

సరోజినీ స్వాగతము

రాయప్రోలు సుబ్బారావు

౧

చైత్రపల్లవముల సరిక్రొత్త రుచులలో
పరిమళం బెగఁబోయు బాలమామిళ్ళలో
తియ్యగా రాగాలు తీసేటికోయిల
నేర్పెనేమొ సరోజినీదేవి! నీకు
హృదయంగమశిరీష మృదుమంజుఫణితి.

౨

తామరతూండ్లలో ధవళతల్పము మీఁద
అలలూఁప హాయిగా నాడుచూ పాడుచూ
విశ్వమోహనరీతి విహరించుకలహంస
నేర్పెనేమొ సరోజినీదేవి! నీకు
ముద్దులమూటలౌ మురిపెంపునడల.

౩

పన్నీటి సెలయేళ్లు ప్రవహించినట్లుగా
సన్నతంతులవీణ సవరించినట్లుగా
పాడినా వానంద బంధసుందరగీతి
స్వాదుపదావళీ సామ్రాజ్యమునకు
రాణివై కపనకళ్యాణివై దేవి!

౪

పాలెండిపోయిన పాడియావులఁ జూచి
పూతపూవనిగొడ్డు బోఁతుతీవెలఁ గాంచి
అనుతాపమాలలన్ ఆగ్రహజ్వాలలన్
వర్షించితివి సుప్తభారతుల్ లేవ
కామాక్షివై మహాకాళివై నీవు!

౫

దౌర్భాగ్యభారత తంత్రతంతులు త్రెంప
సౌభాగ్య భారతజాతకమ్ము రచింప
స్వచ్ఛందదూతివై సౌందర్యమాతవై
భోగిపండుగ పాలుపొంగింపవచ్చి
నావు సరోజినీదేవీమతల్లి !

లంచము

ఉభయభాషాప్రవీణ మిన్నికంటి గురునాథశర్మ

నేనొకరోజున పడక్కుర్చీలోపండుకొని లంచ మనుపదమున దంత్యాక్షరమున్నది గాన యిది తెలుగుదేశంలోనే ఉన్నదాయేమి? అని యోచించు చుండ లంచ్ (Lunch) అను ఇంగ్లీషుపదము స్మృతికివచ్చినది. కేసువిచారించి యిప్పుడే కోర్టువారు లంచికి ప్రైవేటురూములోనికి పోయినారు. వచ్చిన తర్వాత తీర్పు చెపుతారంటారు. కనుక లంచ్‌లో నుండియే (ఆంధ్ర మజంతభాష గాన) లంచము పుట్టి నదాఅని మరల అనుకొంటిని. అట్లయిన పాశ్చాత్య దేశాల్లోతప్ప ఇతరదేశాలల్లో లంచా లుండకూడదు గదా. ఉంటున్నట్లు కన్పించుచున్నవే. కనుక అన్ని దేశాలకు సంబంధించిన సంస్కృతభాషలో దీనికి ప్రకృతిపదము వుండవలె. అట్లయిననే అన్ని దేశాల్లో లంచముండటాని కవకాశమున్నది. కనుక సంస్కృత భాషలో 'లంచః' అనుపద ముండితీరవలె. (పుంలింగానికిగాని అంతపౌరుష ముండదు లేండి) కాగా లంచః అనుసంస్కృతపదభవమో లేక సమమో లంచ మైయుండును. (తద్భవమేఅనుకుందాం) ఇంతఆలోచనలో నామనస్సుకు శ్రమకల్గిందిగాన చప్పున కూరుకు పట్టెను. అప్పుడు కలలోకూడా యిదేఆలోచన. అయితే ధోరణిమాత్రం మారింది. కలల్లో రంగాలు మారటం అందరి కనుభవమేగా.

అబ్బబ్బా! యీలంచందేవత యెప్పుడుపుట్టిందో ఏలోకంలోపుట్టిందో కాని ప్రాణుల నల్లల్లాడించు చున్నది. వ్యవహారాలు తారుమారుచేస్తున్నది. నందిని పంది, పందిని నంది సల్పుతున్నది. ఒకటేమి ప్రస్తుత మీలంచందయ్యమే రాజ్యమేలడం.

అయితే దీని కవస్థాభేదాలున్నాయి. ఒకచో గౌరవింపబడుతున్నది. ఒకచో హీనంగా చూడబడు తున్నది. ఒకచో మారుపేరు పెట్టుకొంటున్నది. ఒకచో రూపం మారుస్తున్నది.

ఇది చిన్న మొదలు పెద్దవరకు వ్యాపించివున్నది. పిపీలికమొదలు బ్రహ్మవరకు నంటిపెట్టుకొనివున్నది.

ఇచ్చినవాడును పుచ్చుకొన్నవాడును ఉభయులు నేరస్థులే అని ఒకశాసనం కాంట్రాసెప్టిక్‌మాదిరి అడ్డం వేశారు ప్రభుత్వంవారు దీని కుత్పత్తియే లేకుండ టానికి. అయితే "అన్యథా చింతితం కార్యం దైవ మన్యత్ర చింతయేత్" అన్నట్లు అసలు పుట్టకుండా వుండడానికి శాసనంచేస్తే అదేశాసనంపుట్టింది; బయటికి రాకుండటానికిగూడ బాగావుపయోగించింది.

కనుక కొందఱు దీనినెఱిగియే యెఱుగమందురు. కొంద ఱెఱుగక యెరుగమందురు. కొందరియం దిది గుప్తముగా దాగియుండును. కొందఱియందు బహిరంగంగా నాట్యంచేయుచుండును. (ఈస్థితిలో నిది నామరూపముల మార్చుకొనును నిత్యంగా) కొందరికిది తమయందున్నదని తెలియదు. కొందరి కున్నదని తెలిసి నను లజ్జపొడమదు. అని యొక నాసహపాఠితో (ఈయన కొద్దికాలంక్రిందనే ప్రేతయైనాడు) కలలో చెప్పి ఏమయ్యా! ఈలంచం యేకాలానవున్నదని అడిగితిని. ఆయనగూడా దీన్నిగురించియే చెప్పవచ్చె గాబోలు నన్ను తేరిపారజూచి యనుభూతమును జ్ఞప్తికి దెచ్చు కొన్నట్లు నటించి యిట్లు పల్క మొదలుపెట్టెను.

"పిచ్చివాడా! ఏకాలాన వున్నదనుమంటివా? బ్రహ్మమువలె యిది త్రికాలాబాధ్యమైంది సుమీ ఇది దేవతలు—మనుష్యులు—జంతువులు స్థావరములు పుట్టక పూర్వమేవున్నది. చదువలేదా "సదేవ సోమ్యే దమగ్ర ఆసీత్" అని. సృష్టికిపూర్వమే యిది వున్నదయ్యా. దీనితర్వాతనే సృష్టియంతయు. కనుక ఉపనిషత్తులన్ని దీని నేలా పొగడుతున్నవో చూడు. "భీషాస్మాద్వాతః పవతే భీషోదేతిసూర్యః" (తైత్తి) వాయువు వీచుచుండుటయు సూర్యు డుదయించుచుండుటయు దీనికి భయపడేనయ్యా.

"నాన్యోఽతోఽస్తి ద్రష్టా" (బృహ) దీని నన్యుడెవడూ చూడలేడు. చూచి పట్టుకోలేడన్నమాట. ఎవరన్నా చూస్తుండగా లంచమిస్తారటయ్యా. "యదేవ విద్యయా కరోతి శ్రద్ధయోపనిషదా తదేవ వీర్యవత్తరం భవతి" (ఛాం) తెలివితోడను శ్రద్ధతోడను రహస్యంగాను దీనింజేస్తే తప్పకుండా పనిజేస్తుంది.

"కుర్వన్నేవేహ కర్మాణి జిజీవిషేచ్ఛతం సమాః,
ఏవం త్వయి నాన్యథేతోఽస్తి న కర్మ లిప్యతే నరే.
(ఈశా)

లంచాలు పుచ్చుకొంటూ నూరేండ్లు జీవింపగోరవలెను. ఇట్లుచేస్తే నీకు పాపకర్మం అంటదుగూడ. ఇంతకంటె మరొక శ్రేయస్సాధనం లేదు.

"జనకోహ వై దేహో బహుదక్షిణేన యజ్ఞేనేజే" (బృ) జనకమహారాజు బహుదక్షిణలుగల యజ్ఞమనగా చాలాపెద్దలంచాలిచ్చి యజ్ఞం చేసినాడట. చివరకు బాదరాయణులవారును "పురుషార్థోఽతః శబ్దాదితి బాదరాయణః" బ్ర. సూ. ఈలంచముశబ్ద ముచ్చరిస్తే చాలు పురుషుల కర్థముచేరుతుంది అన్నారు బాదరాయణులవారు. ఇట్లే యెన్నెని శబ్దప్రమాణముల చూపింపవచ్చును. అయితే వాటి కదిగాదయ్యా అర్థమని యెదిరిస్తావేమో ఛాందోగ్యోపనిషత్తునిండా లంచాలకథలు గలవు. ఒకటి చూపిస్తా చూడు. నాలుగో అధ్యాయము. సంవర్గవిద్య చెపుతానని జానశ్రుతిని లంచం తెమ్మని ఆలంచంతక్కువైతే తిరగ్గొట్టి కొట్టి పిదప పూర్తిగాతెస్తే రైక్వుడంగీకరిస్తాడు.

"తం హాభ్యువాద రైక్వేదం సహస్రం గవామయం నిష్కోఽయమశ్వతరీరథ ఇయం జాయాయం గ్రామో యస్మిన్నాస్సేఽన్వేవ మా భగవః శాధీతి"

జానశ్రుతి వచ్చి అనుచున్నాడు. ఓరైక్వా! ఇదిగో వెయ్యావులు. ఇదిగో వెలగలరత్నం. ఇదిగో గుఱ్ఱబ్బండి. ఇదిగో నాకూతురు దీనిని పరిగ్రహింపు. ఇంకా నీకేవూరు కావలెనో కోరుకో యిస్తా. ఇవి తీసికొని నాకు సంవర్గవిద్య చెప్పుమంటాడు. ఇంకా నీకేమిదృష్టాంతం కావలె.

జైమిన్యాచార్యులవారు కర్మసిద్ధాంతం చేసారుగదా. కర్మంటే లంచమేనని అనుకో. పైగా లిఙ్లోట్‌తవ్యప్రత్యయాలున్నదే వేదం అనుట యెందుకో తెలుసునా. లంచం పెట్టు పెట్టు అని చెప్పుటకే. ఇష్టులు చేయటంయెందుకు. పురోడాశం-చరువు-వపలాజలుమొదలైనవాటిని అగ్నిహోత్రుడిద్వారా దేవతలకు లంచంపంపటం యెందుకు? స్వర్గానికి రానివ్వడానికేగా. ఇది లంచంకాదా? కాస్త ఆలోచించు.

పైగా ఒక్కొక్కరి కొక్కొక్కకోరిక. ప్రతివాడూ మేకంచంపి తమకుపెట్టితే సరే మాదగ్గరకు రా అంటాను. ("ప్రాజాపత్యాంతూ పరమాలభేత" ప్రజాపతి దేవతాకమగు మేకను ఛేదింపవలయు) రెండు మూడుతరాలదాకా పెట్టకపోతారా యిక వస్తానన్న వాడిదగ్గర జుల్మానాతోసహా నాల్గుమేకల్ని వసూల్ చేస్తారు నిక్కచ్చిగా దేవతలు. 'ఆదిత్యాః కూర్మః' కొందరికి తాబేలుకావాలెనట. (ఈమధ్య కోనసీమలో ఒకాయనకు తాబేలు లభింపకపోతే చేపనుతెచ్చి పాతేసి సీలలుకొట్టి పనిజరుపుకొన్నాడు.) "బ్రహ్మచార్యవకీర్ణీ గర్దభమాలభేత" కొందరుబ్రహ్మచార్లెవో చీకటి తప్పుచేస్తే గాడిదను లంచం తెమ్మంటారు వాడి పాపం పోగొట్టుతామని. "తస్మాత్పూషా ప్రపిష్టభాగోఽదంతకో హి" సూర్యుడికి పండ్లులేవుగాన గట్టిరొట్టెపెట్టితే కొరకలేక పిండిముద్ద పెట్టమన్నాడు. "స ప్రజాపతిర్వపాముదఖిదత్" కొందరికి నరునివప కావాలసివచ్చిందట. "తరతి బ్రహ్మహత్యాం యోఽశ్వమేధేన యజతే" కొందరికి మాంచిగుఱ్ఱం కావలెనట. ఇట్లే కొందరికి పులి. కొందరికిపాము. ఇట్లా చాలారకాల లంచాలు దేవతలకున్నవిలేండి.

దేవత లేమిటయ్యా! నిన్ను పుట్టించిన భగవంతుడో కొబ్బరికాయనో, నమస్కారానో యిస్తేనే (మళ్లీ మనఃపూర్వకంగా వుండాలె) నీకు వరాలిచ్చేది. నీవేదైనా యివ్వనిది ఆయన యేమైనా నీకిస్తున్నాడా? పరికించిచూడు. బీదవాడిదగ్గిరకూడా కృష్ణుడు గుప్పెడటుకులు లంచంతిన్నాడు. ఇంకా యేం చెప్పేది?

ద్వైతవిశిష్టాద్వైతులమంటారే వీరుకూడా దేవుడికి భక్తి లంచమిమ్మంటారు. వీండ్లేయేమిటి? వీండ్ల దేవుడో "పత్రంపుష్పంఫలంతోయం యోమేభక్త్యా ప్రయచ్ఛతి" అని తమలపాకుతొడిమదగ్గిరనుంచి లంచం తెమ్మంటాడు. ఇంకా యితరులసంగతి చెప్పవలెనా?

అద్వైతులో అంటావా? వాండ్లుకూడా రెడీ. అయితే వాండ్లసగడంతోనే కొంచెం పేచీపెట్టికాని యివ్వరు. అదీ యిదీ యిమ్మంటే 'నేతినేతి' అదిలేదిదిలేదంటారు. కొంచెంసేపటికి "నేహనానాస్తికించన" అని ఒకడిగ్రీ క్రిందికిదిగి చాలాలేదయ్యా అంటారు. అప్పటికి తత్త్వం బోధపడుతుందిగాన పిదప మరి లాభంలేదని 'తత్త్వమసి' అంటారు. మీసొమ్మే మాసొమ్ము. మాసొమ్మే మీసొమ్ము. ఉభయులకు భేదంలేదని కల్పుకొంటారు. పని చెడిపోతుందేమో నని అడిగిందంతాయిచ్చి లంచాలవల్ల నీప్రాణం విసిగింది గనుక దేవుడికిదణ్ణంపెట్టి నాలంచమేననే నాతాత్పర్యం.

ఇట్లాకతే దమ్మన భరాటుకొట్టగా నేను నివ్వెఱపడి బసులుకుబదులిస్తేకూడా లంచమేనా? నమస్కారంచేసినా లంచమేనా అంటిని. అప్పుడాయన మరల యిట్లుసాగించెను.

లంచ మనేకవిధాల ఉంటుంది. నీకొకటికావలసి తదుపలబ్ధికిచేయు ప్రయత్నమంతా లంచమే. లంచాలు రూపాయలరూపకంగానే ఉండ నక్కర్లేదు. కాఫీ హోటల్లో యిడ్డెన్లుగా ఉండవచ్చు. పరాంగనలో వారచూపులుగా వుండవచ్చు. బండిలో కందెనగా వుండవచ్చు. మానవునిలో ఆశగావుండవచ్చు. చుట్టకు నిప్పు, రైలుకు బొగ్గు, మోటారుకు పెట్రోలు, కలముకు సిరా, పొట్టకన్నము, చేని కెరువు లంచము. ఒకప్పుడిది కాగితాలుగాను, వాక్కులుగాను, నవ్వులుగాను, చూపులుగాను, చేష్టలుగాను వుండవచ్చును. లంచాని కొకరూపమేమిటి?

గొడ్డుచర్మాని కెత్తెరుతంగేడుచెక్క, శాస్త్రిలుగారిముక్కుకు చిటికెడు పొడుము, రైతునోట్లోకి వేలెడుపొగాకుతుంపు, చెకుముకురాయికి కొంచెము బూరుగుదూది, వడగాలికి నీళ్లలోదడిసిన వట్టివేళ్లతడిక లంచము.

అందరికికోరిక లొకరూపాన వుండునా? ఒకడికి ధనంకావలె. ఒకడికి మనిషికావలె. ఒకడికి వస్తువుకావాలె. ఒకడికి కీర్తికావలె. ఒకడికి చదువుకావలె. అబ్బా ఎన్ని అని చెప్పను "లోకోభిన్నరుచిః" కదా. ఎవరికికావలసింది వారు సంపాయించుకుంటారు. మన మొకప్రయోజనార్థ మొకదానిని వాడికిచ్చుట లంచము కాదా? అది వాడికిచ్చినగాని మనపని కాదే అప్పుడది లంచముకాక మరేమగును.

పత్రిక తనకువచ్చుట కొకవ్యాసముపంపుదురు. వ్యాసముపంపిన పత్రికపంపుదురు. అదిలంచముకాదా! (కొందరు వ్యాసానికి డబ్బేతీసుకుంటారులెండి) కాఫీ హోటల్సులో గ్రామఫోను పెట్టుదురు. సోడాదుకాణాల్లో ఆనుడుకుర్చీలు వేతురు.

సినీమాలల్లో నగ్నస్త్రీల నాట్యముచూపింతురు. షాహుకార్లకొట్లలో వూదుకడ్డీలు వెలిగింతురు. ఇది లంచముకాదా? ఆలోచించితేనేకాని అర్థంకాదు. (సెనేటుకు స్టాండయ్యేఆయన) పేరు రిజస్టరు చేయించుకోండోయీ డబ్బు నేనిస్తానని బియ్యేల పేర్లు రిజస్టరుచేయించుట లంచమై సొమ్ముచేయించిననేకాని భార్య మాటినాకనియ్యనన్న లంచముకాకపోయిందా. పదివేలరూపాయలుపోసి బోర్డు కధ్యక్షుడైనచో నది లంచమై వేయిన్నూటపదార్లిచ్చినగాని నేను మీపిల్లను పెండ్లాడననుట లంచముకాకపోయిందా? మీనూకల్లో మాబోనుకపెట్టిస్తే మానూకల్లో మీబోనుకపెట్టిస్తానన్న లంచమై మావాడి కుద్యోగమిప్పిస్తే మీకు మా బజారువోట్లన్ని యిప్పిస్తానన్న లంచం కాకపోయిందా?

అప్పుడు నేనునవ్వి అట్లయిన సృష్టియంతయు లంచాలమీదనే జరుగుచున్నదన్నమాట అంటిని. ఆయన యిట్లనె. అవును, కాకేమి? ప్రతిఫలాపేక్షలేక ఏజీవి ప్రవర్తింపుచున్నది.

యజ్ఞంలో భాగము లంచమిచ్చియేగదా దేవతలు చెదలు పురుగులవలన విష్ణువును నిద్రలేపించిరి. గరుడుడు

నమ్మృతము లంచమిచ్చియేకదా కద్రువనుండి వినతా దాస్యము తొలగించె. కిష్కింధారాజ్యమిస్తే నేకా సుగ్రీవుడు రామునికి సాయపడ్డది. ఇట్లాకథల్లోకి దిగితే చాలావున్నవి. ఇప్పటిసంగతి దేవులాడుదాము.

ఒకప్పుడవసరమునుబట్టి ఒకప్పుడిచ్చువానినిబట్టి ఒకప్పుడు పుచ్చుకొనువానినిబట్టి లంచాలు చిన్నవిగాను పెద్దవిగాను వుండును. "సింహోమదద్విరదకుంభతటకమాంస భోజీ" అన్నట్లు పెద్దఅధికారులు పెద్దలాక్షే కొట్టుదురు. ఎండినయెముకలను గొఱుకు కుక్కలట్లు చిన్నవాండ్లు చిన్నలంచాలే కొట్టుదురు. చిన్నజవాను చుట్టపీకె లంచమడిగిన అట్టెండరు అర్ధరూపాయియడుగును. చూడవయ్యా!

అపరాధినిపట్టియిచ్చిన ఐదువేలిత్తుమని మాకు తోడ్పడినచో మాన్నిమిత్తునని ప్రభుత్వమువారందురే! దీనిపేరేమి? పెద్దవుద్యోగస్థులు వస్తూవుంటే రైలు ష్టేషన్లోకేపోయి మెడలోదండవేతురే—కారుతీసుక వచ్చా దయచేయండి అందురే. పెద్ద వూరేగింపులు, స్వాగతాలు, విందులు, సన్మానసభలు చేతురే. వెళ్లేటప్పుడు వీడ్కోలుసభలు, స్తుతిపద్యాలు, జరుపుదురే. వీనిపేరేమి? పెద్దఅధికారివస్తే రాజులు లక్షలకులక్షలు వారిపాదాలక్రింద పోతురే, దీనిపేరేమి? (ఎస్టేటు పరిపాలన బాగాలేదనకుండా.)

అధికార్లయిండ్లల్లో వడుగో - పెండ్లో - ఏదో అయితే-నేతిడబ్బాలు-పెరుగుకావళ్లు-కూరగాయలకుప్పలు-ఇవిగాక కట్నాలు కాన్కలు చెల్లింతురే వీనిపేరేమి? ఇవి నజరానాలు బహుమానాలు కాబోలును. చిన్నలుచేస్తేనే లంచాలు కాబోలును?

నెలకు నూరో నూటయాభైయో జీతంతీసుకొను ఇన్స్పెక్టరుగారు దారిబత్తెము బండిచార్జీలు-పైఖర్చులు-కూడ తీసికొంటూ 15-0-0ల బడిపంతులు తనకు గాదెలపలహారము పెట్టలేదని పొరుగూరికి బండికట్టి పంపలేదని గుఱ్ఱుపెట్టుకొని ఇన్స్పెక్షనురిపోర్టులో చెడరాసిపోవును (బడిబాగున్నాగాని). తాలూకాబోర్డు ప్రెసిడెంటుగారు తనఎలెక్షనుకు రెండుమూడువేలు ఖర్చుఅయినవని (లంచాలుపెట్టితేకాదూమరి) బడిపంతుళ్లదగ్గరనుండి (గుమాస్తాలనున్నూవదలిపెట్టడు వీలైతే జవానులదగ్గరకూడా) సంవత్సరాని కొకనెలజీతము వసూల్చేసుకొంటాడు. ఇయ్యకపోతే సస్పెన్షను వుండనేవున్నది. పర్మెనెంటుకానివాండ్లను తొలగించియు పర్మెనెంటుఅయినవాండ్లను కొన్నినెలలు సెలవుపెట్టించియు తన కొకనెలజీతమిచ్చినవాండ్ల కుద్యోగాలిస్తాడు. ఇయ్యనివాడెవడైనావుంటే ఇకవాడికి నెలకు రెండుసార్లుమార్పు. T. A. వీండ్లకివ్వరని నీకుతెలుసుగా. మఱియు ట్రైనింగైనవాండ్లకుకూడా సెంట్రల్ క్లాసట. దీనికి అమడఐదుకోసులనుంచికూడా మాష్టర్లు రావలె వస్తే. నేర్చుకుంటేది లేదుగాని రాకపోతే జుల్మానాతప్పదు. ఆజుల్మానావాడబ్బు మింగేసేదేసుమా. లెక్కల్లోకన్పడదు. ఇదిగాక గుమాస్తాలు సెలవుచీటీని మంజూరుచేయుటకుగూడా సగముజీత మడుగుతారు. నోరెట్లావస్తుందో. పోనీ ఒకతడవయిస్తే విశ్వాసముంటుందా అంటే ఎప్పటికప్పుడు కొత్తే. మీ దేయారని అడగటమే. పనిబడ్డప్పుడెల్లా పైసా లాగటమే. పైగా సంవత్సరానికొక మామూలు. ప్రెసిడెంటువారింట్లో వున్నారా అంటే వాకిట్లో జవాను చెయిచాపుతాడు. ఏమిటయ్యా అంటే. "పోపోవయ్యా అరవక. ఎందుకట్లా పెద్దగా అరుస్తావు" అని దబాయిస్తాడు మనల్నే వాడుపెద్దగా. జీతము బట్వాడాచేసేజవాను నెలనెలకు బేడో పావలో బిగపట్టుకుంటాడు. ఏమంటావు వీటిని. ఈతాలూకాబోర్డులు పాడుగానుచచ్చిపోతున్నారయ్యా మేష్టర్లు. ఎటువంటికాగితమైనా సరే యేండ్లు గడిచినా బయటికిరాదయ్యా ఎఱ్ఱిచూపంది, యెట్లా యేడవను? ప్రెసిడెంటుతో చెపితే గుమాస్తామొహాన ఏమైనా పారవెయ్యకపోయినావా అంటాడు. కంచెయే చేనుమేసినం గలదె దిక్కు?

ఇక పట్నానికి బోదామా. ఈ రో డ్డెక్కడికి పోతుందయ్యా అని చెన్నపురిలో ఒకఅరవ్వాయన్నడిగితే బీచీకిపోతుందని చెప్పి చెయిచాపి వెంటబడి యేమైనాచెప్పినందు కిమ్మని పీడించుతాడు. ఇవ్వకపోతే చివరకువిసిగి తిట్టుకుంటూపోతాడు. ఏమంటావు దీన్ని.

హైస్కూళ్లల్లో అంత్యపరీక్షలు నెలో రెణ్ణెల్లో కద్ద నంగానే పిల్లలు టీచర్ల దగ్గర యెంతడిగినా యిచ్చి ట్యూషన్ చెప్పించుకొన చేర్తారు. దీనిభావమేమి తిరుమ లేశ! వోటుచేయుటకు రెండు మూడు రోజులుగద్దనం గా వోటర్లను కాఫీహోటళ్లల్లో మేపుచు మోటార్లలో ద్రిప్పుచు అదివరకు సుబ్బాయ సూరాయ అనేవాం డ్లప్పుడు సుబ్బారావుగారు సూర్యారావుగారూ అని మర్యాదగా పిలుస్తూ వోటుచేయుటకు మహావైభవంతో పిల్చుకపోతారు ఎలెక్షనుకు స్టాండైనవాళ్లు. ఒకవేళ అడిగితే వోటుకు యాలంపాటపడుతుందికూడ. వోటు చేసినపిదప వీడిమొగంగూడా చూడరు. ఏమంటావు దీన్ని. ఆమాకిచిక్కినా అర్థం యెదపెట్టితే మర్డర్కేసైనామాపైపోతుంది(పత్తాలేకుండా). ఏమంటావుదీన్ని? పేపర్లు దిద్దుచున్నపుడెన్నిరకాల, మాష్టర్లు లంచాలు కాజేస్తారో ఎరుగుదువా? నూటి కెనభైవచ్చువానికి 15నో 20యో వేసి తప్పినాడనిచెప్పి ప్యాసుచేయిస్తా ను. ఏమిస్తావనియడుగుట ఒకరకం. నిజంగా నూటికి పదిరాగా, తప్పినాడేమిస్తావు ప్యాసుచేయిస్తాననుట ఒకరకం (తర్వాత పిల్లవాణ్ణిపిలిచి ఏవోతంటాలుపడు తాడు తనతప్పులేకుండా) వీటికంటేముందు ప్రశ్నలే చెప్పి (పరీక్షలోవచ్చేవి) సంపాయించుట ఒకరకం. తానొకరికిమధ్య ఏజెంటుగావుండి సందట్లో తాను గూడా ఒడుపుకొనుట ఒకరకం. మార్కులువేస్తానని చెప్పియు, వెయ్యకుండా డబ్బుతీసుకొనుట ఒకరకం. మార్కులు వేయడానికి తనకువీలులేకున్నను వీలున్న దనిచెప్పి తీసికోటం ఒకరకం. స్నేహితుడవు నీవు వొచ్చిచెప్పావుగాన తప్పించుకోలేక నాగొంతుకువచ్చి నా వేసినానని వట్టిమాటలుచెప్పి పిదప వానివలన లాభంపొందటం ఒకరకం. అబ్బా! ఈరకాలచెప్ప లేను. ఇంకా ఎన్నోరకాలున్నాయి. ఏమంటావు వీటిని.

ఈరకాలన్ని డిపార్టుమెంటులలోనూ వున్నవి. అయితే ప్లీడర్ల దగ్గరమాత్రం బహిరంగంగా లంచం ఉయ్యాలవూగుతుంది. నిలువుదోపిడే ఆరంభంనుండి. వకాలత్ వ్రాసినదగ్గరనుండి. విలేజిమున్సబుగారికి దస్కతుచేసినందుకు. అందులో వాలంటియరుకు భాగ ము. ప్లెయింటు వ్రాసినందుకు ముందుముడుపు. ప్లీడరు ఫీజుగాక కాగితాలఖర్చుక్రింద కొంతతెమ్మంటారు. దావానెంబరుపడ్డందుకుగూడ (ఏవోవంకపెట్టి గుమాస్తా తిరగ్గొట్టకుండా). వాయిదావేస్తేఫీజు. వాయిదాఎప్పుడండీ అని అడగవొస్తే కోర్టులో కనుకోవాలె. వాడికే దన్నా తగలెయ్యకపోతే చెప్తాడా. ఇయ్యకపోతే రేపురా మాపురా అంటూ ౪ రోజులుతిప్పుతాడు. నాల్గు రోజులకు ప్రాణహాని రుత్తలు జౌతుందిగదా ఒకరూ పాయయిచ్చి. రూపాయనీకులాభం. వెంటనేవాయిదా తేదీ చెప్పిపంపుతాను అంటాడు ప్లీడరు గుమాస్తా. ఇక ఫైల్ జప్తువచ్చిందా అంటే తోలకరివానే అందరికి చేయి పచ్చబడుతుంది. పైఖర్చులకని ౹౦ యో ౨౦యో గుంజుతారు. ఒకప్పుడేమిటి? అడుగడుగునా గుంజుతా రయ్యా జలగలానున. ఏం చెప్పమంటావు? ఆరుమాసా లకొక భారతంచాలదు. ప్లీడరుగారికి తెలియదా అంటా వేమో. అందరూ దొంగలే. కొందరు ప్లీడర్లే గుమాస్తా మామూలు తమఫీజుతోబాటు వసూల్ చేసి యిస్తారు కేసు గెల్చినా ఓడినా. కేసుతెచ్చినందుకు పైరివేట్లకు ప్లీడర్లే లంచాలిస్తుండిరిగా. ఈమధ్య ఒకాయన పైరివే ట్లుండగూడదు కోర్టుకు రాకూడదని శాసించాడు. ఆమా టల్లోనే దాని అశక్తత ద్యోతమగుచున్నది కాదా? అయితే యిప్పటికూడా తెరఅవతలి కలకలమంతా యీపైరివేట్లదే. నాకు విసుగువచ్చి ఐతే యేమంటా వయ్యా నీవంటివి. ఆయన యిట్లనెను అనేదేమున్నది లోకమిట్లు జరుగవలసినదే.

పీర్లపండుగమామూలుసామీ అని రీడింగురూము లో జవాను హెచ్చరించును. ఇయ్యకపోతే గృహ లక్ష్మిలో బొమ్మచింపుకపోయినా డని దొంగతనము మీదపడవేసి ఆచాయలరాకుండా చేయును. దసరా పండుగవచ్చిందయ్యా అని వుత్తరమిచ్చి పోస్టు బం ట్రోతు పండ్లిగిలించును. ఇయ్యకపోతే మనియార్డరు వచ్చినపుడు ౦-౮-౦ బిగపట్టి మిగిలినది యిచ్చి స్వస్తి చెప్తాడు. పిల్లవాడివొడుగువచ్చిందండీ యని పోలీసు సాహేబుగారు చిన్నపంచదారపొట్లం మందిచ్చి టోపీ

కుచ్చులువేలాడుచుండ పింగాణిపళ్లెం పట్టుకొని వాకిట్లో దర్జాగా నిలువబడుతాడు. ఇయ్యకపోతే రోడ్డుకు కుడి పక్కన నడిచాడనో అందరు నడిచేచోట గోచిప్పి కూర్చున్నాడనో మరునాటికి కేసుబనాయిస్తాడు. సంవత్సరాదినాడు పెండ్లానికి లంచమీయవలసిందే మల్లెపూలు. లేకపోతే ఆరోజున పాత్రలకు సొట్టలు రాసేవున్నవి. అబ్బాయికి చిలక్కొట్టీని మహానవమికి లంచమీయవలసిందే. లేకపోతే వా డన్నముతినడు సరేకదా ముద్దువచ్చినా యెత్తుకోనివ్వడు. కంట్రాక్టులో పైయాయనకు భాగమివ్వవలసిందే (మిగిలినా మిగలకపోయినా. సాధారణంగా మిగిలేటట్టే యిస్తాడుగా) లేకున్న మరుసటేడు నీళ్లువదలుకోవలసిందే. తనఇంటిముందు దీపంవేయించవలసిందే. లేకపోతే ముందువచ్చే మ్యునిసిపల్ ఎలెక్షనులో ఆయన కోటివ్వడు వోటును. ముందుగారోగి పాంతు చెల్లించవలసిందే లేకపోతే గవర్మెంటుఆసుపత్రిలో నీళ్లేమందు. (మంచినీళ్లుకూడా కాదు.) గ్రామమునసబైనజోసెఫ్ గారు (నాన్‌కోఆపరేషన్‌రోజుల్లో అయినాడులెండి) వస్తూంటే మంచాలమీదనుంచి లేవవలసిందే. లేకుంటే మొదటికిస్తీకే వాయిదారాకముందే అన్నంవండుకొను చెంబుతప్పేల జప్తుచేసి తీసుకపోతా డింట్లోజొరబడి దూరంగావుండమనే బ్రొమ్మలయిండ్లల్లో. కరణంగారెంతవేస్తే అంతచందాయివ్వవలసిందే లేకపోతే పరాయివాడిసిస్తుకూడా వీడేయిచ్చుకోవాలసి వస్తుంది ఉపయోగించుకోకపోయినా రెండవకారు నీటితీరువతోకూడా. సర్వేయర్లడిగినంత చప్పున ధారపోయవలసిందే లేకుంటే ౨౦-౩౦ సెంట్లువతలివాడికి కల్పిరాయి పాతిపోతారు వాడిలోఐక్యమై. (ఉభయులుఇస్తే యిదివరకున్నచోటనే రాయివుంచి పోతారు. తగ్గించకపోవడమే మీకు లాభమని దాష్టీకంగాచెప్పుతూ.) పైరివేటువచ్చి రోజూఅడుగుతున్నా పోగాకాడ యివ్వవలసిందే. లేకపోతే శెట్టికి ఇన్‌కంటాక్సు తగిలించాడన్నమాటే ఆకాశరామన్న అర్జీపెట్టి. మాష్టరుగారు క్లాసులోకి రావడంతోటే పిల్లలు నిల్చోవలసిందే (వాండ్ల కిష్టంలేకపోయినా) లేకపోతే ఏదోవంకపెట్టి పాతమొప్పగించినా బల్లమీద నిలువబెట్టుతాడు శౌక్యంగా. కంపెనీయేజంటు చెప్పినంత చెల్లించవలసిందే లేకపోతే తానిన్‌ష్యూర్‌చేసిన డబ్బు ఎగిరిపోయిందన్నమాటే. గుడ్సుక్లర్కుకు మామూలివ్వవలసిందే లేకపోతే రైలులో వచ్చిన బుట్టల్లోని పండ్లు మాగి కుళ్లిపోవును. అథవా వచ్చినా చిల్లిబుట్టలివతలికి వచ్చును. బుకింగ్‌క్లర్కుకు పైడబ్బు వదలుకోవలసిందే టిక్కెట్టిచ్చి చిల్లరరాలేదని అంటాడు. (రైలుపోతుందనో ఒత్తిడికాగలేకనో వెళ్లుతాముగా). పోస్టుమాష్టరును మంచిచేసుకోవలసిందే లేకపోతే డిపార్టుమెంటల్‌గాపోయినా D. E. O. శాంక్షన్ చేసినా ప్రావిడెంటుఫండులోనుంచి 'లోను' నివ్వడు యిరవైయేండ్లనాటి దస్కతుకంటె యిప్పటిదస్కతులో అక్షరాలు పెద్దవిగా వున్నవని. రైలు వచ్చినపుడు తన అనుమతిమీదనే ప్లాట్‌ఫారంమీదికి పోయినా (మిసెస్ మిత్తును రైలెక్కించడానికి) తిరిగి వచ్చినపుడు పైరాపచ్చాచూసి టిక్కెట్టేది? డబ్బుగట్టు. ఫ్రం గుంతకల్లు అంటాడు టిక్కెట్‌కలెక్టరు ఏదోవిధంగా సమాధానపడ్డదాకా. కలకత్తానుండి బిరుదుకొనుక్కున్న ఒకాయన చచ్చిచెడి ఒకగీతపద్యంవ్రాసి తాన తననీడ నీళులలో నేర్పడంజూచునట్లు అచ్చులో తనపేరును చూచుకోవాలెనన్న ఆశతో పత్రికకు పంపితే సహాయ సంపాదకుడా ఆదుర్దాను కనిపెట్టి పత్రికలో ప్రకటింపడు, ఏదో ఒకమాటచెప్పిందాక. అటూఇటూచూస్తూ మనలను చూడనట్లుంటాడుగాని నెత్తిన శఠగోపం పెడతాడా పళ్లెంలో కానీడబ్బువేసిందాకా పూజారి. ఎంత బతిమలాడుచున్నా ఉపదేశంచేస్తాడా గొప్పప్రభావంగల గురువైనప్పటికిన్ని దక్షిణపడ్డదాకా (ఆడవాండ్లయితే ఏదోచేస్తాడు లెండి ఒంటరిగా దక్షిణలేకుండా) మజూరీతీసికొంటూ బంగారంలోకూడా ఒకకొంతకాజేయకుండా కంసాలి ఊరుకోడే—కూలిగాక బహుమతియిస్తానన్నా. కొనేటప్పుడు కట్టెలోను కంపలోను రాతిలోను అప్పలోను మేస్త్రీ సంగ్రహింపకుండనుండడే — ఒకకానీయెక్కువయిస్తాను గట్టిది తెమ్మన్నా కోరి టెపాటికొమ్మలు నీరుగలియని పెరుగు

తేరే -అసలు రేటుకంటె పైనయిచ్చేదనన్నా పుంట కూలమ్మ సున్నపునీరు చల్లకుండానుండదే — సంవత్స రాలకొద్ది వాడుకగాపోయించుకొనుచున్నా (యింటి ముందుపిదికినా) గోపికలు పాలల్లోనీరుకల్పకుండా వుండరే — కోటికుమ్మరించినా వెలయాలు నిలుకుగా వుండదే — ఫారెస్టుపంచాయతీలకుగానీ యింకావేటి కైనా ప్రెసిడెంట్లుగావున్నవాండ్లు నంజకుండావుంటా రనేనా నీతాత్పర్యం. ఈకలికాలంలో అందులో ఇంతడిప్రపంచాలో. జీతం బత్తెం లేనికొల్వు ఈడబ్బు లేనిరోజుల్లో ఎవరు చేస్తారయ్యా కీర్తికోసం, ఏ బిల్డింగ్ కట్టించడంలోనో తప్పుడువోచర్లు సృష్టించి దిగ మింగకుండా.

నాకొడుక్కు జడ్జీపనియిప్పించు. నీవివ్వవలసిన యిరవైయైదువేలబుణం వదలుకొంటానంటూ డొక బంగాలీ బాబు (పనిఐందిలేండిచివరకు). నేను లక్షరూపాయలవ్రతం పట్టాను మళ్లీ. అది పొగుకొంది నిద్రింపను. రైతుకింతఅని వసూలుచేయండి అని కరణాలకు తాకీదులంపుతా డొకఆంధ్రుడు. (ఈయన వ్రతోద్యాపనచేసిన తర్వాతనే డిస్మిసు అయినాడులేండి). ఉభయపార్టీలదగ్గర సంచులు కాజేస్తూ విచ్చలవిడిగా సంచరించి మూడుతరాలవరకూ మూల్గుతుండే డబ్బు సంపాయించి బలవంతాన రిటైర్ అయినాడులేండి ఒక మహారాష్ట్రుడు (ఏజీ-బార్-కాకపోయినా) "సీ-మై-వైఫ్-యీజ్-వెరీ-బ్యూటీ ఫుల్" అంటూ నోట్లో పూటపూరించి పెద్దవుద్యోగం సంపాయించుతా డొక అరవ్వాయన. (నంబూద్రీలల్లో వుండలేదా అని మనస్సులో అనుకొని)

చదువరులారా ఒకమనవి. ఈప్రకారం ఆయన చెప్తూతూ నిమిషనిమిషానికి మారుతుండేవాడు. మొదట నాతోకూడా ఉపనిషత్తులు చదువుకొన్న స్నేహితుడే కాని చివరచివరకేదో దయ్యంలాగా కనుపించడం మొదలుపెట్టాడు. ఇక ఆయన చెపుతుంటే వినడమేకాని తిరుగుచెప్పలేక పోయ్యాను. ఇన్నిసంగతులెట్లా జ్ఞాపకంవున్నవి కలకదా అంటారేమో. వ్యాసులవారు సంజయునికి వరమిచ్చినట్లు ఆయన నాకు జ్ఞాపకం వుండేటట్టు వరమిచ్చిపోయినాడు. వినండి తర్వాత. ఆయన ఒకనాటకం చూపించాడు.

"అయ్యా! నమస్కారం."

"ఎవరు వారు?"

"చిత్తం నేనే."

"నేనే అంటే—ఎందుకొచ్చావ్?"

"చిత్తగించాలె — ట్రైనింగుకు అప్లికేషన్ పెట్టుకొన్నా. కాస్తమీదయ......"

"చాల్ చాల్ లేవయ్యా! అరవ్వాడు.' వ్రాసుకొంటున్నాను పో-పో-ఏమి టాగోల?"

"చిత్తము. స్వామీ. కోప్పడకండి. ఏదో—"

"ఏదోఏమిటయ్యా—ఏదో (— వెళ్లమంటే (అని మొగమెత్తిచూచి) ఆఁ, ఏదోఏమిటి?"

"అయ్యా! ఏదోమీదయ. మీపుణ్యమెక్కడికి పోతుంది?"

"ఎక్కడికిపోతుంది? మాతోటేవుంటుంది. వుండబట్టే వుద్యోగంవుంది. ఇటువంటిపుణ్యానికేమి లేఁ. డబ్బుండాలెగాని దానధర్మాలు చేసుకొంటే పుణ్యంరాదూ."

"చిత్తం - బాబూ - మీకు తెలియందేముంది? నేనూ పిల్లలుగలవాడను. ఇప్పటికి నాలుగేండ్లనుండీ అప్లికేషన్ పెట్టుకొంటున్నాను."

"అవునయ్యా, నిజమే. సంగీతానికి చింతకాయలురాలునా..."

"అయ్యా! బీదవాడను..."

"చెప్పేది వినవేమయ్యా. కాగితాలతో పనులవుతవిటయ్యా పిచ్చవాడా ఎన్నిఅప్లికేషన్లు పెట్టితే మాత్రం."

"అయ్యా-వేదంకూడా చదువుకున్నబ్రాహ్మణ్ణి. దానపాత్రుణ్ణి"

"అయితే బ్రాహ్మణార్థాలుచేసికో - పో-"
(బ్రాహ్మడికెవడిస్తాడు షీట్ అనిగొణుగును).

"అయ్యో వేదం చదువుకొని బ్రాహ్మణార్థాల కెట్లా హార్జీవడం? పొట్టజరక్క బడైనా చెప్పుకుందామని......"

"మాకుగూడా పొట్టజరగడం లేదు. జీతం జీతం ఇళ్లాఫ్యారెన్సుకం పెనీలకు కట్టడానికే సరిపోతుంది. ఇక తిండియేలా. దమ్మిడీవచ్చే సదుపాయం లేదు."

"చిత్తం. ఈశ్వరుడిప్పించకపోతాడూ?"

"ఎవరిచేత యిప్పిస్తాడయ్యా - మా కిచ్చేవాండ్లెవ్వరూ లేరు. పనిచేయించుకొనేవాండ్లేకాని."

"చిత్తము. ఏదో నాశక్తికొద్దీ—"

"చాలుచాలు. ఇకకట్టిపెట్టు. మహాయిస్తే మాత్రం ఏమిస్తావయ్యా నీవు. ఒకవేళ ఆపాదుహూటి కాళపడితేమాత్రం."

"ఏదో—అయ్యా! మీఋణం వుంచుకోను. ట్రైనింగుకానిది టీచరుగా నుండనీయరు. టీచరుగావుండంది ట్రైనింగుషీ టివ్వరు. దిక్కుతోచడం లేదు. ఏమిరూల్సోకానీ-మీరు ట్రైనింగుషీట్ ఇప్పిస్తే—"

"అయితే సర్వీస్ ఏమైనా వున్నదా ?"

"చిత్తము బాబూ. నాలుగు నెల లున్నది."

"లాభం లేదు. ఇక మాట్లాడకపో. రెండేండ్లు మూడేండ్లు సార్వీసు కలవాండ్ల అప్లికేషన్ లెనో వున్నవి."

"చిత్తము. మీరు చేయదలచుకొంటే ఏరూల్సు లడ్డంవచ్చును? మీరు సర్వస్వతంత్రులుఅని వింటాను."

"బాగుంది. నీకోసం యిప్పుడు పనిఅంతా మానుకొని కష్టపడమంటావు?"

"కష్టే ఫలీ అన్నారుగా స్వామీ"

"ఏమిఫల మయ్యా?"

(అనుచుండగా ౪ నారింజపండ్లు బల్లమీదికి దూకినవి). (ఆయన నవ్వి) "ఈఫలమా? సరే అణా కష్ట మేనటయ్యా యిది."

"స్వామీ! షీట్ రావాలెకానీ—"

"ఆఁ. కానీ; కానీ యేమిటి? ఇంకా పైన కానీయిస్తావా?"

"కాదు స్వామీ నాకు తోచింది సమర్పించుకుంటా."

"అవును లేవయ్యా! ఇటువంటివాండ్లనెందరో చూచాను. పనియైన తర్వాత కనబడుతామటయ్యా మేము?"

"అయ్యో! మీకు కనపడక యెక్కడికి తప్పించుకొనిపోతాము. "పులినోటినుండి యొక యిమ్మల విడివడిపోయి దాని ముందటికే గోవులు మరలివచ్చునేలా తలపోఁతలు" ప్రొద్దునలేచినప్పటినుండి మీతోనే కదా మాబ్రతుకువున్నది."

"ఈమాటల కేమి లేవయ్యా!"

"స్వామీ ఆలాఐతే యిదిగో తాంబూలం. ఇది మీకష్టానికి తగ్గదికాదు. అయినా నాఆత్మతృప్తికి సమర్పించుకొంటున్నాను. కొండంత దేవునికి కొండంత పత్రి యెవరియ్యగల్గారు?"

(ఆయన తాంబూలంలోని వరహా చూచి)

"పోపోవయ్యా. వ్రతం చెడ్డా సుఖం దక్కలేదన్నట్లు పాపానికి పాలుపడ్డా పొట్టకు చాలకపోతే ఏలాగయ్యా! పోనీలే. బ్రాహ్మణుడవు. నా చేతనైన సహాయం చేస్తానులే. పో. పో. ఊరికచేస్తే ఫలం యెక్కడికి పోతుంది."

"కాదుస్వామీ. అంగీకరించాలె."

"చేస్తాపోవయ్యా! నీది నీదగ్గర నే వుంచుకో. పో. ఎవరైనాచూచినా నవ్వుతారు."

"చిత్తం. మీఋణంమాత్రం నాకెందుకు?"

"ఆలా ఋణంతీర్చుకోవాలెననే వుంటే పాతికకంటె తక్కువ నాతోమాట్లాడవద్దు. ఎందుకు గంటసేపు నచ్చు."

"అమ్మయ్యో!—"

"అమ్మయ్యో ఏమిటయ్యా! నాల్గునెల్లకుస్తయి పెంషు లేదనుకోరాదు (స్తయిపెంషు యిచ్చేరోజుల్లో) అదిగాక యీస్తయిపెంషుతీసివేసి నెలకైదు జీతంపెడితే మాత్రం నేనంటే నేనని వచ్చి పడదటయ్యా జనం. ఏదో నీపెట్టెలో మునుపిచ్చేలాగున గాభరాపడుతావు. పో. నాటయమంతా పాడుచేసావు. ఇక మాటల్లేవు" (అని తలుపేసుకొంటాడు) మరునాడువచ్చి పాతిక చెల్లించి ప్రైనింగు జరుపుతాడు.

మరల ఒకవ్యక్తిగా కన్పడి యిట్లనియె. నాటకం చూచావుగా. ఇంకావిను. కొందఱు I. P. గుమాస్తా గారిదగ్గరకెళ్లి ఏలాగైనా నాపిటీషన్ను గెలిపించాలె. అంటే ఆయనగారు 'ఉండవయ్యా! ఇంట్లో తండులాలు నిండుకొన్నవి. ప్రధానద్రవ్యం అదిలేకపోతే ఎలా. నెలకు, సన్నరకం, నాణ్యమైనవి (ఢిల్లీభోగాలన్నట్టుంది) బస్తాబియ్యం ఎగిరిపోవును. ఏదో దోవ చూచుకోవలెనా? అక్కర్లేదా? నీపని చేస్తూవుర్చుంటే పాయిలోపిల్లి లేవడంఏలా"అనగనే వుండండి స్వామీ యిప్పుడేవస్తాననిచెప్పి వెళ్లి బస్తాబియ్యంపట్టించుకొని వచ్చి (అప్పుడు బస్తా ౨౫ అమ్ముతున్నది) యింట్లో వేయించును ఆయాగంతుకుడు. ఇదోరకం.

కొందఱు పనిచేసిపెట్టి "ఏమయ్యా మీరు పట్టుబట్టలబేరం చేస్తారా? అయితే మీకు నాణెం బాగా తెలుసునుకాబోలు. ఎందుకంటే మాఆవిడ కొర్నాటు పట్టుచీర కావాలెనంటున్నది." ఇంతలో ఆయన గ్రహించి దానికేంభాగ్యం లేండి అని మర్నాటికి కొర్నాటును కొంపచేర్చును. ఇదోరకం.

"ఇప్పుడు బజార్లో మిరపకాయలధర ఎట్లా వున్నదో" అనిఅడుగగనే మరునాటికి మిరపకాయల పెండె యింటిదగ్గర దిగుమతి. ఇదోరకం.

"0-8-0లు బిళ్లలంపినగ్రంథ ముచితముగాపంపబడును." ఇదోరకం.

"పుస్తకమునకు బదులు పుస్తకమంపెదము" ఇదోరకం.

"మాగ్రంథమాలకు చందాదారులుగండు. సంవత్సరానికి వేయిపేజీలు వొప్పచెప్పెదము. చందా రు 3-0-0 మాత్రమే. పోస్టుఖర్చులుకూడా మావే." ఇదోరకం.

"రూపాయసంభావనయిస్తేనే బ్రాహ్మణార్థానికి వచ్చేది. అవసరమైనవాండ్లొకరోజు ముందుగానే అప్లికేషన్‌లు పంపాలె" అని వాకిటిముందుబోర్డు". ఇదోరకం.

కసితీర్చుకొనుటకు తిరునాళ్లలో ఒత్తిడిగా నున్నప్పుడు వెనుకనుండి విరోధినికొట్టి పారిపోవు దుర్బలుల వలె కొందఱు మనిషిని చాటుచేసికొని లంచాలుకొట్టుదురు. కొందఱు హస్తాహస్తి, ముష్టాముష్టి లంచాలతో పోరాడుదురు.

ఒకడు బంతుబూతులుతిట్టి దౌర్జన్యంగాను ఒకడు పిల్లులదగ్గరి రొట్టెను కోతివలె వంచనగాను, ఒకడు బుజ్జగించి మెత్తగాను లంచాలు రాబట్టుదురు.

కొందఱు చురుకైన ఆడవాండ్లమూలకముగా లంచాలు దోపుదురు. కొందఱు పెళ్లామనుపుచ్చుకొను తండ్రులు మావాడితో చెప్తానులే అని మూట కట్టుదురు.

పిల్లి పాలుత్రావుచు తన్నెవ్వరు చూస్తుండరేదనుకొనునట్లు కొందఱు లంచగొండులు తలంతురు.

ఎంతమాంసంతినేవాడైనా పేగులు మెళ్లోవేసుకోనట్లు, కన్నతల్లికైనా కనుమరుగుండాలెవన్నట్లు మొత్తంమీద లంచం కొంచెం రహస్యంగానే తిరుగుచుండును. అని ఆయన మరల నాప్రథమస్నేహిత రూపము ధరింప నాప్రాణం లేచివచ్చి యీలంచాలు పొయ్యేమార్గం ఏదైనావున్నదా అని మెల్లగాఅంటిని. ఆయనవెంటనే లేకేమి ? హిట్లరుచేసినట్లు కుటుంబమును పోషించు నొకయుద్యోగివుంటే ఆకుటుంబంలోనే మరొకరి కుద్యోగ మీయరాదనియు, కుటుంబానికి సరిపోవుడబ్బుకంటె యెక్కువవుండరాదనియు గట్టిగాశాసించి అమలుజరిపితే లంచందేవత అదృశ్యమైపోతుందని గట్టిగా అఱచెను. ఉలిక్కిపడి లేచితిని. ఇది కలగనుక ఎవ్వరూ పట్టిచూచుకోవద్దు.

భావ ప్రపంచము

శతావధాని చల్లా పిచ్చయ్యశాస్త్రి

కలదు భావప్రపంచం బొకండు సర్వ
దేశములు నందుఁ గన్పించు దేశికులును
శిష్యులును భావవిదులును జేరి సతము
దీనిఁ దిలకించుచుందురు తృప్తిఁగొనరు
ఎదురనుండిన వస్తువు నెపుడు కాన
రాదొ, గంభీరనిస్సాణరవము నెపుడు
చెవికిఁ జేరదొ, యపుడ నిస్సీమమైన
తద్విలాసము నెఱిఁగోఁచు దానిపొంత
గాంతలకుఁ జూచునంత శృంగారమొసఁగి
పరుగులిడు బాలకులమీఁదఁ గరుణఁజూపి
హుమ్మనెడు దుర్మ్మృదులను వీరమ్ము నెఱపి
పోవు ధీవృత్తివాది కద్భుతముఁ గొలిపి
శాఖ నూఁగెడువాని హాస్యమ్ముఁ జేసి
ప్రక్కదిగునట్టి లేఁతకు భయముఁ గొలిపి
ధర్మ మెఱుఁగనియెడల రౌద్రమ్ము నూది
పాత్ర మెఱుఁగనివాని బీభత్సపఱచి
క్రమ్ముకొనునట్టి వికృతి శాంతమ్ముఁ బూని
నదులతోమ్మిది ప్రవహించు నట్టనడుమ
స్థాయి గిరులొప్పువాని పార్శ్వములఁ జెలఁగు
గుహల వినఁబడుఁ బ్రణవంబు సహచరంబు
మంగళధ్వనియొకఁడు త న్మహిమ మెఱుఁగ
నలఁతి కగునొక్క సంస్కార మందకున్న
మఱియొకవిశేష మెసఁగు నచ్చటులకొనల
నొక్కచో నారికేళంబు లొక్కయెడను
కదళికలు నొక్కట ద్రాక్ష ఘనరసమునఁ
బెంపుసేయంగ మురిపంపు జొంప మగుచుఁ
జిలుకపలుకులు చెవుల త్రుప్పులను దులుప
మత్తకోకిలగీతి మైమఱపు గూర్ప
హంసరుతములు నెమ్మది హాయిగొలుప
వనమయూరనినాదముల్ మనముఁ గొనఁగ
మధురమధుమాధవీలతా మండపముల
భ్రమరవిలసితములు మహాప్రమద మొసఁగ
అలసగతి మందమారుతా యాతములును
చిత్తకుసుమ వికాసమ్ము సేకరింప
ప్రథితకావ్యోపవన మొందు పరగుచుండు
నాయికానాయకులు మహానందమునను
దిరుగుచుందురు దివసాంత తరుణమందు
చంపకోత్పలమాలికా సముదయముల
రుచిరవనమంజరుల మనోరూఢి వెలయ
జగములానందరసమున సొగియఁ జేయఁ
బండువెన్నెల నవశైలిమండపముల
మధురగీతుల మాధవు మదనదేవుఁ
గొలుచుచుందురు కోర్కులు కొనలుసాగ
ఇట్టి భావప్రపంచమ్ము నేలువాఁడు
సకలకలల నెఱింగిన జాణ లోక
వృత్త మెఱిఁగిన దిట్ట యీవెలయు ప్రకృతి
కైవసమ్మొనర్చిన ఘనుఁడు స్థూల
సూక్ష్మముల గుఱ్ఱెఱింగిన సూరి సతము
ప్రమదమునఁ దోఁగువాఁడు నిర్మలుఁడు గర్మి
ఈశ్వరాయత్తచిత్తుం డనితరబుద్ధి
సర్వసముఁడు మహాత్ముండు శాంతియుతుఁడు
వశ్యవాక్కునునగు కవివరుఁ డొకండె.

విష్ణుకుండి వంశము

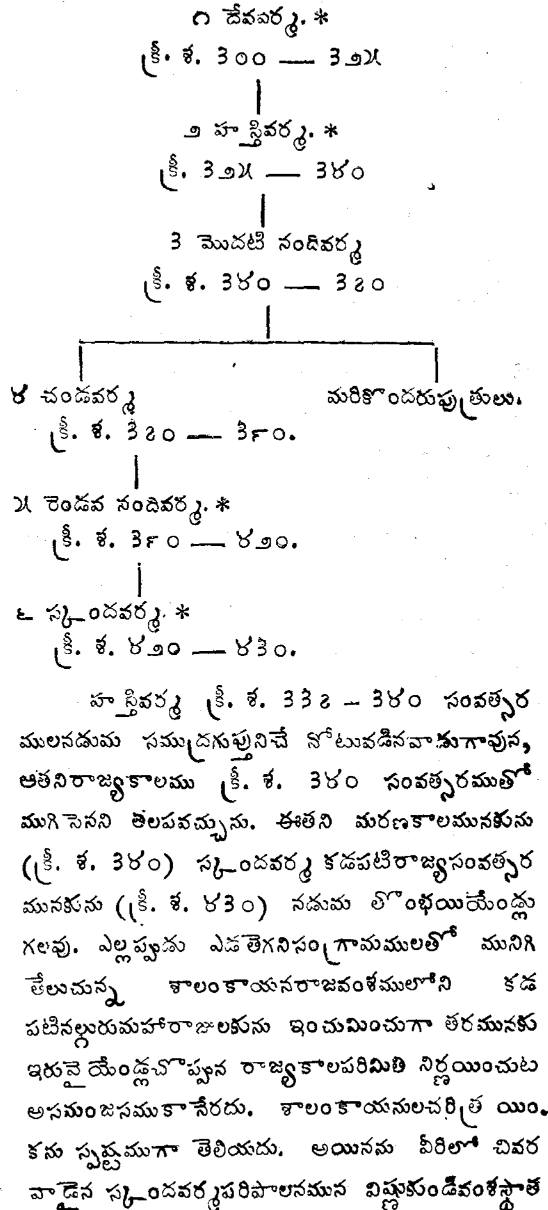
భావరాజు వేంకటకృష్ణరావు

(అనువృత్తము)

౩

విష్ణుకుండిరాజ్య స్థాపనము

విష్ణుకుండీయుల రాజ్యాధికార మాంధ్రదేశమున క్రీ. శ. అయిదవశతాబ్దాదిని నాటబడి క్రీ. శ. ౪౩౦-వ సంవత్సరమునాటికి సుస్థిరముగా నెలకొల్పబడినదని యూహింపవచ్చును. ఈయూహకు బలకారణములయిన వృత్తాంతములు ఒకటి రెండు గలవు. క్రీ. శ. ౩౪౦-వ సంవత్సరప్రాంతమున గుప్తవంశసార్వభౌముడు సముద్రగుప్తచక్రవర్తి దక్షిణదిగ్విజయయాత్రకై వెడలివచ్చి వేంగీశుడైన హస్తివర్మను జయించినట్లు దెలియుచున్నది. ఆనాడు వేంగీశుడైన హస్తివర్మమహారాజు పెదవేగిశాసనపతియైన హస్తివర్మయని చరిత్రకారులు నిర్ణయించినారు. ఈశాలంకాయన హస్తివర్మ గాక మరియొకహస్తివర్మ యీ వేంగీ ప్రాంతము నేలినట్లు గానరానందున సముద్రగుప్తుడోడించిన హస్తివర్మ శాలంకాయనవంశజుడని నిర్ధారణచేయవచ్చును. శాలంకాయనవంశమున, నింతవఱకులభించినశాసనముల బట్టి ఆర్గురురాజులు కనబడుచున్నారు. వారిరాజధాని వేంగినగరము. వారు భగవచ్చిత్రరథస్వామి పాదానుధ్యాతులమని చెప్పుకొనిరి. వీరివంశచరిత్ర మరియొక మారు విపులముగా వ్రాయుదుము. అయినను ప్రస్తుతమునకావశ్యకమైన చారిత్రమునుమాత్ర మిచ్చుట దెలుపుదుము. ఇంతవఱకులభించిన శాసనములబట్టి శాలంకాయన రాజవంశము నీక్రిందివిధముగా నేర్పఱుపవచ్చును.

హస్తివర్మ క్రీ. శ. ౩౩౬ – ౩౪౦ సంవత్సరములనడుమ సముద్రగుప్తునిచే నోటువడినవాడుగావున, ఆతనిరాజ్యకాలము క్రీ. శ. ౩౪౦ సంవత్సరముతో ముగిసెనని తలపవచ్చును. ఈతని మరణకాలమునకును (క్రీ. శ. ౩౪౦) స్కందవర్మ కడపటిరాజ్యసంవత్సరమునకును (క్రీ. శ. ౪౩౦) నడుమ తొంభయియేండ్లు గలవు. ఎల్లప్పుడు ఎడతెగనిసంగ్రామములతో మునిగి తేలుచున్న శాలంకాయనరాజవంశములోని కడపటినల్గురుమహారాజులకును ఇంచుమించుగా తరమునకు ఇరువైయేండ్లచొప్పున రాజ్యకాలపరిమితి నిర్ణయించుట అసమంజసముకానేరదు. శాలంకాయనులచరిత్ర యింకను స్పష్టముగా తెలియదు. అయినను వీరిలో చివరవాడైన స్కందవర్మపరిపాలనమున విష్ణుకుండివంశస్థాప

* పూవుగుర్తు పెట్టినవారి దానశాసనములు మాత్రమే ఇంతవఱకు లభించెను.

లైన మొదటిమాధవవర్మ, వేంగీరాజ్యమును జయించి తనరాజ్యమును తూర్పుదెసగా, క్రీ. శ. ౪౩౦ నాటికి వ్యాపింపజేసియుండెనని యూహింపఁగానవచ్చును.

విష్ణుకుండీయుల రాజ్యస్థాపనకాలము క్రీ. శ. ఐదవశతాబ్దాదియని నిరూపించితిమి గావున, వారు ఏరాజవంశమును, ఊడబెరికి తొలుత రాజ్యము నాక్రమించుకొనిరో, వారు తొలుత యేలినదేశభాగ మేదియో నిర్ణయింపవలయును. మనకుదొరికిన విష్ణుకుండిశాసనములలో నతిప్రాచీనమైనది రెండవమాధవవర్మ ఈపూరుశాసనము. అది 'అమరపురము' నుండి ఆజ్ఞాపింపబడినది. తద్దానపతి "త్రికూటమలయాధిపతి" యని విశేషణముతో దెలుపబడినాఁడు. హుల్షుపండితుడు అమరపుర, త్రికూట, మలయములు మూఁడింటిని గుర్తింపలేకపోయెను. లక్ష్మణరావుగారు అమరపురము అమరావతి కావచ్చునని యూహించిరి. మాధవవర్మ మహారాజు 'శ్రీపర్వతస్వామి పాదానుధ్యాతు' డని చెప్పుకొనుటచేత హుల్షుపండితుడు 'శ్రీపర్వతము' శ్రీశైలమని నిర్ణయించినాఁడు. కీలుహారను పండితుఁడుకూడ నిట్లే భావించినాఁడు. అమరపురమును అమరావతితో ముడివెట్టుట యంత సంభావ్యముగాతోఁచదు. కీలుహారను పండితు డూహించినట్లు 'విష్ణుకుండి' శబ్దము గుంటూరుజిల్లాలోని 'వినుకొండ' గ్రామనామమందు స్ఫురణకు వచ్చుచున్నది. విష్ణుకుండిశబ్దము విన్హుకుండి, వినుకుండి, వినుకొండ, కావచ్చును. ప్రాకృతాంధ్రమందు 'విష్ణుకుండి' పదము 'విన్హుకుండి' 'వినుకుండి' అని యుచ్చరింపబడుచుండవచ్చును. విష్ణుకుండి నగరమువారగుటవలన ఈరాజవంశమువారు విష్ణుకుండివారయిరి. విష్ణుకుండి నగరము, లేక నేటి వినుకొండ, పూర్వము విష్ణుకుండిరాజులకు మొట్టమొదటి రాజధానియై యుండనోపు. ఈ విష్ణుకుండినగరమునకు అమరపురముఅని కూడ పేరుండియుండవచ్చును. అమరపురము విష్ణుకుండిపురమగుటచేత జనులు అమరపురమను పేరు మరచిపోయి విష్ణుకుండిపురము, లేక విణ్హుకుండిపురమని యు, సంక్షిప్తముగా వినుకొండయనియు వాడుట అలవాటు చేసికొనియుందురు. వినుకొండస్థలము చాలాప్రాచీనమైనదగుటబట్టి యీయూహ మరింతసమంజసముగా తోఁచుచున్నది. ఈయూరిచుట్టును విషమములయిన గిరిదుర్గములు మూఁడుగలవు. వీటి అన్నిటిలో మిక్కిలి ప్రాచీనతమమైనది పసుమటికొండపైనున్నది. ఈ నగర ప్రాంతమున పురాతనమైనవస్తుసంచయము విశేషముగా గలదు; పరిశోధింపదగినవి చరిత్రకారుని కత్యంతోపయోగకరమైన నూత్నవిషయము లనేకము లిచ్చట దొరకగలవు. ఇచ్చట కొండలపై నింతవఱకు చరిత్రకారుఁడు చూడని ప్రాచీనశిలాశాసనములు పెక్కుగలవట! ఇచ్చటి పురాతన నగరప్రాంతమును త్రవ్వి చూచినచో విష్ణుకుండిరాజులచిహ్నములు తప్పక గన్పింపగలవు.

వినుకొండ ప్రాచీనఅమరపురమని నిర్ణయించితిమి గావున త్రికూట మలయములుకూడ నీప్రాంతముననే యుండవలయునని యూహింపవలయును. లేకున్న హుల్షుపండితుడు తలచినట్లు త్రికూటము బొంబయి ప్రాంతపునగముగాను, మలయము పడుమటికనుమలుగాను భావించుట కేవల మసంభావ్యమగును. ఇంచుమించుగా వేయిమైళ్లదూరముననున్న గిరులకు ఆంధ్రదేశములోని విష్ణుకుండిమాధవవర్మ అధిపతియని చెప్పుకొనుట హాస్యాస్పదమైన విషయము. లేదా యీ త్రికూట మలయాధిపతి విశేషణమునకు వేరొకఅర్థముండవలయును. ఆంధ్రదేశచరిత్ర, ఆంధ్రభూగోళశాస్త్రము, స్థలవర్ణనములు మున్నగునవి నేటిఆంధ్రుల కసలుతెలియని దౌర్భాగ్యవశమున త్రికూటమలయములను మనము గుర్తింపలేకున్నాము. వినుకొండకు సమీపముగా నరసారావుపేటకు నైరృతిదిక్కున ౮ మైళ్లదూరమున కోటప్పకొండయని యొక యూరు గలదు. దానికి పూర్వము కావూరని పేరుండెను. ఆయూరికి సమీపమున కొండపై నొకశివాలయమున్నది. ఆకొండకు కావూరి కోటప్పకొండయనిపేరు. త్రికూటేశ్వరుఁడు, లేక కోటప్పయనుపేరుతో శివు డిచ్చట పూజింపబడుచున్నాఁడు. మహాశివరాత్రినాఁడు కోటప్పకొండపై మహోత్సవము జరుగును. నేటివ్యవహారమునందు కోటప్పకొండయని పిలువబడుచుండినను పూర్వ మీగ్రామము కావూరనియు, నిక్కడనున్న కోటప్పకొండ త్రికూట

మనియు, నిందు వేంచేసియున్న మహేశ్వరమహాదేవుడు త్రికోటీశ్వరుడనియు పిలువబడుచుండెను.[1] మరియు నీత్రికూటనగము శ్రీశైలగర్భమనికూడ స్థలపురాణము వాకొనుచున్నది. కావున మాధవవర్మ పేర్కొనిన త్రికూటనగము కావూరికోటప్పకొండయనుటకు సందియము లేదు. శాసనములను సంపాదించు ప్రభుత్వోద్యోగియులు ఇక్కడదేవాలయమునందు గల పదిశాసనములనుమాత్రమే గుర్తించినారు. ఇంకను పెక్కుశాసనము లీనగప్రాంతమున నున్నట్లు స్థలజ్ఞులవలన దెలియవచ్చుచున్నది. కావున కావూరుకోటప్పకొండయే త్రికూటగిరికావలయును. "మలయ" మనుపేరు ఆంధ్రదేశమున తూర్పుకనుమలు వ్యాపించియున్నంతవఱకు, ఆపర్వతపంక్తులకు ఇరుపార్శ్వములందున్న సమస్తదేశమునకు మలయమని పేరు. మలయప్రాంతమన్న పదము నేటివ్యవహారమున మన్యప్రాంత మనియైనది. మలయము యొక్క రూపాంతరమే మన్యము. ఈమలయప్రాంతము గోదావరిజిల్లాయందు గలదు; విశాఖపట్టణము గంజాంమండలములందు గలదు; గుంటూరు, కడప, కర్నూలుమండలములందును గలదు. గుంటూరుజిల్లాలో పల్నాడంతయు మలయప్రాంతమే. పల్నాడునకు దక్షిణముగానున్న రేనాడంతయు అటుశ్రీశైలముపర్యంతముకూడ మలయమే. ఆప్రాంతపుకొండలకు నల్లమలకొండ లనియు, ఎఱ్ఱమలకొండ లనియు పేరులు గలవు. మలయమనునది కొండప్రాంతమునకు వాడిన పదమని శాసనములవలన దెలియవచ్చుచున్నది.[2] అసలాంధ్రదేశములోని పర్వతపంక్తులకు ఇంగ్లీషులో ఈస్టరను ఘాట్సు అను పదమునకు సరియైన అనువాదముచేసి తూర్పుకనుమలని మనము వాడుచున్నాము. "తూర్పుకనుమ" లని వాడుకచేయుటాదిగా మలయములన్న మాట మరచిపోయితిమి. విష్ణుకుండిమాధవవర్మ తొలుత నేలిన మలయప్రాంతము శ్రీపర్వతముతో ముడిపెట్టబడినదిగావున, అది గుంటూరు, కర్నూలుజిల్లాల కొండప్రాంతమని యూహింపవచ్చును. దీనినిబట్టి విష్ణుకుండిన వంశస్థాపకుడైన మొదటిమాధవవర్మ యేలినరాజ్యము నేటిగుంటూరుజిల్లాలోని పశ్చిమభాగమందుజేరిన నరసారావుపేట, వినుకొండ, పల్నాడుతాలూకాలును, కర్నూలుజిల్లాలోజేరిన కంభం, మార్కాపురం, నందికొట్కూరుతాలూకాలును, అటు పడుమటగా కృష్ణానదికావలియొడ్డుననున్న నల్గొండపరగణాయును కలిసిన దేశభాగమని యూహింపవచ్చును. ఈ దేశమునకు నడుమగా కృష్ణానదిప్రవహించుచున్నది. పాఠకుడు విష్ణుకుండిరాజ్యవిస్తీర్ణతను వేరొకచోటనీయబడిన చిత్రపటమునందు గాంచగలడు. కృష్ణానది కిరుపార్శ్వములందు "తూర్పుకనుమ" లనబడు మలయపర్వతశ్రేణులు ఈశాన్యమునుండి నైరృతిగా బారులుతీర్చియున్నవి. ఈమలయపర్వతములందు ఆంధ్రుల కత్యంతప్రీతికరములయిన శ్రీశైలము, త్రిపురాంతకము, త్రికూటగిరి, శ్రీపర్వతము మున్నగుపావనములయిన మాహేశ్వరపీఠములు గలవు.

౪

విష్ణుకుండి వంశచారిత్రక విశేషములు

మొదటిమాధవవర్మ విష్ణుకుండిరాజ్యమును స్థాపించి 'మహారాజ' పదవినిబొంది స్వతంత్రుడై పరిపాలన మారంభించినది క్రీ. శ. ౪౨౦-వ సంవత్సర ప్రాంతమని యింతకుముందు వివరించియుంటిమి. విష్ణుకుండుల వ్యుత్పత్తియు, వారు తొలుత రాజ్య మెట్లు సంపాదింపగల్గినదియు చరిత్రకు బాగుగా తెలియవచ్చుట లేదు. లక్ష్మణరావుగారు "ఎట్లయినను, గుప్త, వాకాటకులతోడి సంబంధమూలముననే విష్ణుకుండిప్రభువులు పైకివచ్చిరనుట స్పష్టము. మొదటిమాధవవర్మ తొలుత గుప్తులయొద్దనో, వాకాటకులయొద్దనో సేనాధిపతిగనుండి తనపరాక్రమముమూలమున ప్రముఖుడయ్యె నని నానమ్మకము. అతడు దక్షిణహిందూదేశక్షేత్రయాత్రలో సముద్రగుప్తునిఅనుసరించిన సేనాధిపతులలోనొక్కడో,

౧. S. I. I. Vol. IV. Nos 915—925.

౨. Cp. No. 31921-22 ; S. I. I. Vol. V. No. 116.

లేక అతనితోచేరిన దక్షిణహిందూదేశసాహసికుడై, యతని కళింగరాజ్యప్రతినిధిగ వెనుక నిలిచిపోయిన వాడో యైనను ఆశ్చర్యములేదు" అనివ్రాసిరి. ఈ యూహలకు ప్రమాణములులేవు. ఇదియంతయు లక్ష్మణ రావుగారు కట్టజూచిన గంధర్వనగరము. లక్ష్మణరావు గారు విష్ణుకుండిరాజుల కాలనిర్ణయము సరిగాచేయ లేదు. వారు మొదటిమాధవవర్మ కాలనిర్ణయమును చేయబూని నపుడు శాలంకాయనులకుగూడ ఆంధ్రదేశచరిత్రయందు స్థానమున్నదనుటమాట మరచిరి. ఇంకను ఇట్టిరాజ వంశములు పెక్కులు గలవనుమాట వారికితోచలేదు. మీదుమిక్కిలి సముద్రగుప్తుని దండయాత్రకును, శాలం కాయనులలో కడపటివాడైన స్కందవర్మకును నడుమ కనీసము తొంభయిసంవత్సరము లున్నవనుమాట వారు పరికింపలేదు. ఇన్నివిషయములు వారు యోజించు కొనకుండ మొదటి మాధవవర్మను ఇంచుమించుగా శాలంకాయన హస్తివర్మకు సమకాలికునిజేసిరి. గుప్త వాకాటవంశముల చరిత్రము వారినాటికి సరిగా తెలియ రాలేదు. ఇన్నికారణములబట్టి లక్ష్మణరావుగారి యూహలు అసంబద్ధములు, సత్యదూరములు. ఇక నెక్కడినుండివచ్చి రీవిష్ణుకుండిరాజులని యోజింపవల యును. ఈప్రశ్నకు సమాధానము దుర్లభము. అయినను ప్రాచీనాంధ్రదేశపుచారిత్రకగాథలందు కొంత ఆధా రము గనబడవచ్చును. వేంగీశాలంకాయనులకు సమకాలి కులు, కృష్ణకు దక్షిణ,నైరృతిప్రాంతములనున్న నేటి గుంటూరు, నెల్లూరుజిల్లాలలోని కొన్నిభాగములు ఏలు చుండినవారు కందరపురాధీశ్వరులయిన ఆనందగోత్ర జులు గలరు. విష్ణుకుండివంశమాక్రమించుకొన్న చిన్న రాజ్యము ఆనందగోత్రమువారి రాజ్యమునకు సరిగా పశ్చిమముననున్నది. కావున వారు తొలుత ఆనంద గోత్రజులకు సామంతులుగా నుండి, యొక చిన్న సీమను పరిపాలించుచు, కొంతకాలమునకు వారిని ధిక్కరించి యుందురు. అప్పటికి కందరపురాధీశ్వ రులరాజ్యము కాలవశమున బలహీనమై యుండును. క్రీ. శ. నాల్గవశతాబ్దము సగముగతించునాటికి పల్లవ సామ్రాజ్యము మహోచ్ఛదశకు వచ్చి యుండెను. ఆనాడు ఆంధ్రదేశమున కృష్ణానదికిరుపార్శ్వ ములందును బృహత్ఫలాయనులు, ఆనందగోత్రజులును పరిపాలించుచుండిరి. బృహత్ఫలాయనాదుల నోడించి శాలంకాయనులు పల్లవులసాహాయ్యమున వేంగీభూమికి అధీశ్వరులయిరి. ఆనందగోత్రజులు బృహత్ఫలాయనుల వలె నతిశీఘ్రముగ నాశమునొందక, కొంతకాలము వారినెదిరించియుందురు. దక్షిణమున పల్లవమహారాజ్య ము, ఉత్తరమున శాలంకాయనవేంగీరాజ్యమును ఒత్తిడి కలుగచేయుచుండ నిస్సహాయులై ఆనందగోత్రీయులు క్రుక్కి కాలవశమున అంతమొందియుందురు. ఆసం కులసమయమున విష్ణుకుండీయులు, తరుణమువచ్చియుం డెనుగావున అదివరకు చిన్నసామంతరాజ్యముగా నున్నదానిని విస్తరింపజేసి పరభూముల నాక్రమించి వాకాటకప్రభువులవలె స్వాతంత్ర్యము ప్రకటించి యుందురు. అట్లు విష్ణుకుండి రాజ్యమును తనబలపరా క్రమాతిశయముచే స్థాపించినవాడు మొదటిమాధవవర్మ. ఇతడు పల్లవ, శాలంకాయనవాకాటకాదులవలె 'మహా రాజ'పదవిని పొంది రాజ్యమేలినాడు.

లక్ష్మణరావుగా రూహించినట్లు,విష్ణుకుండీయుల కును ఔత్తరాహులయిన వాకాటకులకును ఆదినుం డియు నేదోయొకకొంతసంబంధ ముండినట్లు తోచు చున్నది. విష్ణుకుండీయులు ఆంధ్రులు; వాకాటకప్రవర సేనుడు (క్రీ. శ. ౨౮౪ – ౩౪౪) ఉత్తరాంధ్రభూము లను జయించినపుడు విష్ణుకుండీయులు వాకాటకులకు సామంతులయియుందురు. వాకాటక–విష్ణుకుండీయుల సంబంధము విష్ణుకుండీయులశాసనములందు మొదటినుండి యు గానుపించుచున్నది. విష్ణుకుండీయులు, వాకాటకు లకు మొదట సామంతులయి, పిమ్మట వారి నెదిరించి స్వతంత్రులయి, పరాక్రమాతిశయముచే ప్రఖ్యాతు లయిననాడు వారితో వైవాహికసంబంధమును కలుపు కొనియుండిరి. రెండవమాధవవర్మ యీపూరుశాసనమందు "శ్రీవిష్ణుకుండినాం మహారాజస్య శ్రీమాధవవర్మ" అని యున్నది. ఇది వాకాటకసంప్రదాయము. వాకాట కులలో ప్రవరసేనాదులు రెండు, నాలుగు అశ్వ మేధములు చేసినవారని చెప్పుకొనిరి. వారిననుసరించి, వారికంటె నధికులమని చెప్పుకొనుటకై, ఏకాదశ

దిగ్విజయములు చేసినను చేయకపోయినను విష్ణుకుండి రాజులు ఏకాదశాశ్వమేధములు చేసినట్లు వర్ణించుకొనిరి. మొదటిమాధవవర్మ పదనొకండశ్వమేధయాగములు చేసెనో లేదోగాని, చేసినట్లు రెండవమాధవవర్మయీపూరు శాసనము ఆతనిని "ఏకాదశాశ్వమేధావభృథావధూత జగత్కల్మషస్య, అగ్నిష్టోమసహస్రయాజినః, అనేక సామంతమకుటకూటమణి ఖచితచరణయుగలస్య, మహారాజస్య" అని వర్ణించుచున్నది. మొదటిమాధవవర్మ శాసనమొక్కటియు నింతవఱకు లభింపలేదు. ఆతని బిరుదుగద్య యెట్లుండెనో తెలియదు. కాని, వాకాటక సంప్రదాయము ననుసరించి తొలుత తనవంశమునకు మహారాజవంశలాంఛనమైన బిరుదుగద్యను సంస్కృతమున వ్రాయించినాడు రెండవమాధవవర్మయని నిశ్చయముగ జెప్పవచ్చును. వాకాటకులవలెవిష్ణుకుండీయులు వాజపేయ అగ్నిష్టోమాదిక్రతు సహస్రయాజులు. ఇవి యన్నియుపూర్తిగా ప్రగల్భములును, వట్టియాడంబరవాక్యములునుగాజాలవు: విష్ణుకుండినులకును వాకాటకులకు మొదటినుండియు నొకసంబంధముండినట్లు ఇవి నిస్సంశయముగా సూచించుచున్నవి. వాకాటకులు కొందఱు, క్రీస్తుశకమునకు బూర్వమునుండియు ఆంధ్రదేశమునకు వచ్చుచు బోవుచుండినవారని అమరావతియందు క్రీ. పూ. ౧౫౦ నాటి వాకాటక గహపతి (గృహపతి)యొక్క ప్రాకృత శిలాశాసనము సాక్ష్య మొసగుచున్నది. ౧ కావున విష్ణుకుండీయులకును వాకాటకులకును సంబంధముండెననుట నిస్సంశయము. అగ్నిష్టోమ, వాజపేయ సహస్రక్రతుయాజినులనుటబట్టి విష్ణుకుండీయులు వాకాటకులవలె బ్రాహ్మణులుగాని, బ్రాహ్మణప్రాయులుగాని కావలయును.

౧. మొదటిమాధవవర్మ. (క్రీ. శ. ౪౨౦-౪౫౦) ఇతనిగురించి చరిత్రయేమియు దెలియరాకపోయినను, ఇతడే విష్ణుకుండి వంశకర్తయనియు, రాజ్యనిర్మాతయనియు నితనిపౌత్రుని ఈపూరుశాసనమునుబట్టి యూహింపబడును. అతులబలపరాక్రమశాలియగుటచే విశాలమైన శత్రురాజ్యము నాక్రమించుకొని "అనేక సామంతమకుటకూట మణిఖచితచరణయుగలు డై మహారాజపదవిని బొందినాడు. ఇతడే విష్ణుకుండులలో మొదటిమహారాజు. సర్వతంత్రస్వతంత్రుడయిన రాజపరమేశ్వరుడు. ఏకాదశాశ్వమేధ సహస్రయాజియని వర్ణింపబడిన కారణమున నతని రాజ్యకాలమంతయు యుద్ధములతో గడచిపోయెననియు, నితడు దిగ్విజయము చేసి పెక్కుసార్లు శత్రుసంహారము చేసినాడనియు నూహింపవచ్చును. ఈత డానందగోత్రులను జయించియుండునని యీవఱకే సూచించితిమిగాని, వారిలో నెవరిని యోడించి యేవంశము నిర్మూలముగావించెనో నిర్ణయింపలేము. ఇంతవఱకు ఆనందగోత్రులయిన అత్తివర్మ (హస్తివర్మ) దామోదరవర్మలను ఇద్దరురాజులే శాసనములబట్టి తెలియవచ్చుచున్నారు. మరియు శాలంకాయనులలో కడపటివారైన రెండవనందివర్మ, స్కందవర్మలను గూడ జయించి వారిరాజ్యములోని సీమలను గొన్నింటిని ఆక్రమించుకొని యుండవచ్చును. స్కందవర్మ మరణానంతరమున మొదటి మాధవవర్మ వేంగీదేశమునుగూడ తనరాజ్యములోనికి దెచ్చుకొని యుండును.

౨. దేవవర్మ:--మాధవవర్మకుమారుడైన దేవవర్మ "క్షత్రియావస్కంద ప్రవర్తితాప్రతిమవిఖ్యాతపరాక్రమస్య శ్రీదేవవర్మ" అని క్షత్రియవీరులను ఓడించుటలో అప్రతిమానమైనపరాక్రమమునుజూపి విఖ్యాతిజూపినట్టివాడని యీపూరుశాసనము దెలుపుచున్నది. ఇతనికి 'మహారాజ' పదము చేర్చని కారణమున, ఇతడు రాజ్యాభిషిక్తుడు కాకపూర్వమే మరణించియుండెనని తోచుచున్నది. ఇతడుజయించిన క్షత్రియవీరులెవ్వరో విచారించుటకు సాధనములుచాలవు. కాని పైనివివరించినరీతిని, ఇత డాకాలమున నాంధ్రదేశమును బరిపాలించుచుండినపల్లవశాలంకాయన, ఆనందగోత్రాది రాజవంశము లనేకములను నిర్మూలనముగావించి తనతండ్రి విష్ణుకుండ్యాధిరాజ్యము సుస్థిరముగ బాదుకొల్పుటకు తోడ్పడితనమహాపరాక్రమమును జగద్విఖ్యాతముచేసినాడు. వాకాటరాజులు తమరాజపుత్రికను దేవవర్మకుమారుడైన రెండవమాధవవర్మకిచ్చి విష్ణుకుండులతోడి వియ్య

౧. Ep. Ind. Vol. XV p. 267. No. 27.

౨. Ep. Ind. Vol. XVII. p. 327.

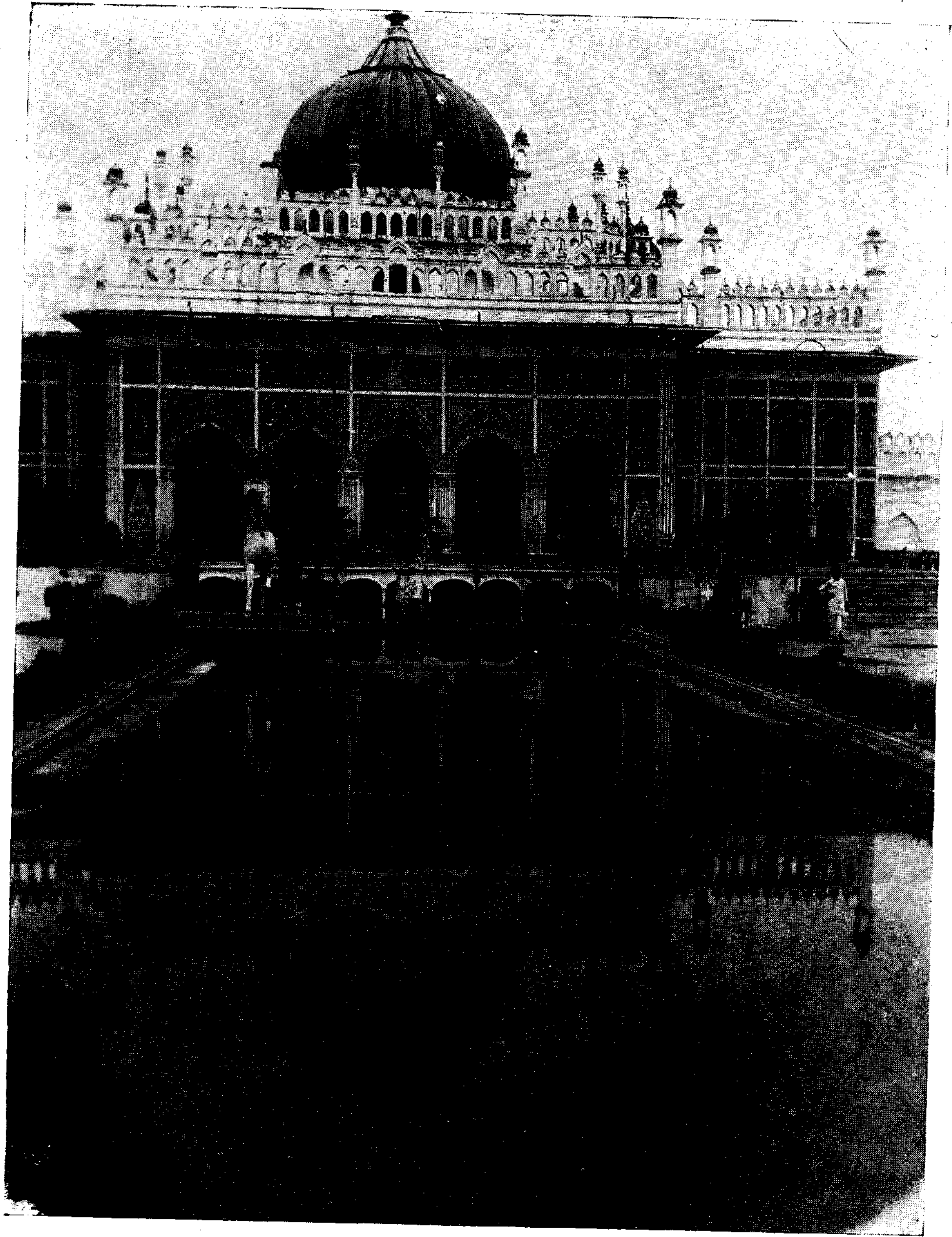
మును, నెయ్యమును కూడ నభిలషించుటజూడ క్రీ. శ. అయిదవశతాబ్దము సగము గతించునాటికి, అనగా మొదటిమాధవవర్మ మరణించునాటికి విష్ణుకుండీయు లాంధ్రదేశమున ప్రబలులై, విశాలరాజ్యమును స్థాపించి యుండిరని యూహింపవచ్చును. వాకాటకరాజులకాల మింకను తృప్తికరముగా నిర్ణయింపబడలేదు. మూసాహూ బ్రియలు, డాక్టరు కృష్ణస్వామిఅయ్యంగారు, కాశీ ప్రసాదజాయస్వాలు మున్నగువారు తమసిద్ధాంతములు వివిధముగా ప్రతిపాదించినారు. వీటినన్నిటిని పరిశీ లించినపుడు మొదటిమాధవవర్మయొక్క అవసానకా లమునాటికి సమకాలికుడయిన వాకాటకమహారాజు నరేంద్రసేనుడని తోచును. ఈతనిపితామహుడైన రెండవ రుద్రసేనుడు మరణించినతరువాత కుమారులు ఇరువు రును దివాకరసేన, దామోదరసేన — ప్రవరసేనులు, బాల్యావస్థదాటనివారగుటచేత వారిజనని ప్రభావతీ గుప్తమహాదేవి సంరక్షకురాలుగా రాజ్యభారము బూనియుండెను. రెండవప్రవరసేనునికాలమున వాకా టకరాజ్యము బలహీనమయ్యెను. ఆతనికుమారుడు నరేంద్రసేనుడు ఎనిమిదవయేట రాజ్యాభిషిక్తుడయ్యెను. దీనితో వాకాటకరాజ్యము సడలనారంభించెను. ఈ నరేంద్రసేనునిరాజ్యకాలము క్రీ. శ. ౪౩౫ మొదలుకొని ౪౭౦ వఱకు నుండవచ్చు నని, జాయస్వాలుపండితుడు నిర్ణయించినాడు.౧ ఈ కాలనిర్ణయము సమంజసముగా నున్నది. వాకాటకులు బలహీనులయి దక్షిణమున ఆంధ్ర దేశమున బలవంతులయియున్న విష్ణుకుండీయులతోడి నెయ్యము, వియ్యమునుగూడ కోరియుండిరి. కావున రెండవమాధవవర్మ పెండ్లియాడినది నరేంద్రసేనుని తనయగాని, అగ్రజగాని కావచ్చును. లక్ష్మణరావుగా రామెపేరు చంద్రావతియైయుండవచ్చునని యొక విచిత్రమైన యూహచేసిరి. నరేంద్రసేనునకొక యగ్రజు డుండినట్లును, వీరిరువురకును మొదటినుండియు వైరమే గాని మైత్రిలేనట్లును తెలియుచున్నది.౨ ఈ నరేంద్ర సేనుడు అన్ననోడించి పైతృకరాజ్యమునకు చిన్ననాడే మంత్రిసేనాపతులసహాయమున పట్టముగట్టుకొనెను.

తనరాజ్యమును సుస్థిరముగాజేసుకొనుటకై ఇతడు కదంబరాజకన్యక అజ్ఝితభట్టారికామహాదేవిని పెండ్లి యాడి కుంతలాధీశునితోడను, తనకూతునో తోబుట్టు వనో విష్ణుకుండిరాజపుత్రు డయిన రెండవమాధవవర్మ కిచ్చి ఆంధ్రదేశాధీశునితోడను బంధుత్వము కలుపుకొని వారలసహాయమున సుస్థిరముగ రాజ్యమేలెను. ఒకవంక వాకాటకరాజులతోడిబంధుత్వమును, మరియొకవైపున కుంతలేశ్వరునినెయ్యమును తనకు సాహాయ్యముగానుండ రెండవమాధవవర్మ చిన్ననాటనే పట్టాభిషేకము చేసు కొని అజేయుడై ఆంధ్రదేశములోని విశేషభాగమును జయించి విశాలరాజ్యమును స్థాపింపగలిగెను.

3. రెండవమాధవవర్మ (క్రీ. శ. ౪౭౦ మొదలు కొని౫౦౦ వఱకును)— రెండవమాధవవర్మకాలమునాటికే శాలంకాయనవేంగిరాజ్యము నామమాత్రావశిష్టమైనట్లు తోచుచున్నది. ఆనందగోత్రజులరాజ్యముకూడ నిర్మూ లింపబడియెను. పల్లవులకోవకుజెందని బృహత్పాలాయ నులరాజ్యము అంతకుముందే అస్తమించెను. విష్ణుకుండీ యులు ఇంచుమించుగా కర్మరాష్ట్రమును, వేంగిభూమిని గూడ కలిపి ఒకవిశాలరాజ్యమును స్థాపించుకొన గల్గిరి. చరుకరి యిప్పటిరాజ్యాంగవిధానము ననుసరించి విభజింపబడిన బ్రిటిషు కృష్ణాగోదావరులనడుమనున్న కృష్ణాగోదావరిజిల్లాలు మూడును మాత్రమే కలిసి పూర్వపు వేంగిదేశమైయుండెనని భావింపగూడదు. పూర్వపు వేంగిదేశము పడుమటను తూర్పుకనుములుదాటి యిప్పుడు నిజాంరాజ్యములోచేరిన వరంగలు (ఓరుగల్లు) సుబాలోనికి చాలాదూరము వ్యాపించియుండెనని యూహించుకొనవలయును. ఇంతపెద్దరాజ్యము ఆక్ర మింపగల్గినారు గావుననే విష్ణుకుండీయులతోడి నెయ్యము వియ్యముగూడ వాకాటకు లభిలషించిరి. రెండవ మాధవవర్మకాలమున విష్ణుకుండివంశము తమ పూర్వపురాజధానియైన విష్ణుకుండిపురమను నామాంత రముగల అమరపురమును విడిచిపెట్టిరని తోచుచున్నది. రాజ్యము విస్తరించినకారణమున ఇమ్మడి మాధవవర్మ

౧. J. B. O. R. S. Vol. XIX. p. 79.

౨. Balaghat plates of Narendrasena; Ep. Ind. Vol. IX. p. 268—270.

'మాశి భవన్' లక్నో.

ఔధ్ మహారాజు సాయంసమయ ఉద్యానమున నున్నది. వి. ఆర్. చిత్ర.

లక్నో విశ్వకళాశాల

వి. ఆర్. చిత్ర.

తనరాజధానిని మార్చుకొనియుండెనని యూహింపవచ్చును. మాధవవర్మకు పూర్వము విజయవాటికయని పేరుతోనుండిన నేటి బెజవాడ రాజధానిగా బరగుచుండెననుటకు ప్రబలనిదర్శనమొకటి కనబడుచున్నది. ఒకానొక మాధవవర్మనుగురించి బెజవాడ మల్లేశ్వరస్వామిగుడిలోనున్న పదమూడవశతాబ్దమునాటి యొకశిలాశాసన మొకచక్కనికథను దెలుపుచున్నది. ౧ ఆకథలోని మాధవవర్మ విష్ణుకుండివంశీయుడని దెలుపబడకున్నను బెజవాడప్రాంతమును ఏలిన పూర్వపు రాజులలో విష్ణుకుండీయులలో తప్ప మాధవవర్మాభిధానులు మరియొకరాజవంశమున లేరు. కావున శాసనమునందు బేర్కొనబడిన మాధవవర్మ విష్ణుకుండివంశములోనివాడనియే నిర్ధారింపవచ్చును. అస లాకథ నిజమాయన్నవిషయము సందేహింపనక్కర లేదు. యథార్థము కావచ్చుననుటకు కొన్నిహేతువు లాకథయందే గలవు. ఆకథయిట్లున్నది: కలియుగమున అత్యంతపురాతనకాలమున, ౧౧౩-వ శకవర్షమున మాధవవర్మయను ప్రసిద్ధుడైన రాజొకడుండెను. ఆతనికుమారుడు "తింత్రిణీజీవిని" యైన (అనగా చింతచిగురు, చింతకాయలు అమ్ముకొని జీవనముగడపుకొను) ఒక స్త్రీయొక్క బిడ్డను అన్యాయముగ జంపెను. హతభాగినియైన యా పేదరాలు మృతశిశువును రాజసభకుగొనిపోయి ధర్మభిక్షగోరెను. అంతట మాధవవర్మ యా ఆడుదాని గోడు విని, న్యాయమును పరిపాలింపగోరి కుమారునికి మరణదండనము విధించెను. మహారాజుయొక్క పరమధార్మికబుద్ధి కెంతయు సంతోషించి బెజవాడ మల్లేశ్వరుడు ఒకగడియసేపు కనకవృష్టి గురియించెను. మల్లేశ్వరమహాదేవుని కృపచేత నాపేదరాలి బిడ్డడును, రాకుమారుడునుగూడ పునర్జీవితులైరట! ఈరీతిని మల్లేశ్వరమహాదేవుడు మాధవవర్మకీర్తి నీలోకమున సుప్రతిష్ఠితమొనరించెను. ఈచిత్రవృత్తాంతమును శ్రీనాధుని భావమఱిదియగు దగ్గుపల్లి దుగ్గనకవి (౧౫-వ శతాబ్దపువాడు) తన నాసికేతోపాఖ్యానమున ఇట్లు వర్ణించియున్నాడు:

సీ. "చతురంగబలములు జయవాడదుర్గాంబ
వరమునం బడసి, దుర్వారలీల
జగతీస్థలంబెల్లసాధించి, జయశాస
నములు దిగ్దంతిదంతములనలిపి,
పేదబాలునకుఁగా బ్రియసుతమోహంబు
పట్టక బెజవాడఁబాడి నిలిపి,
కలయంగఁ బురమునఁ గాంచనవర్షంబుఁ
గురియించి, దేవతాకోటి పొగడ
వసుధనెగడిన, మాధవవర్మ........."

ఇంతకుపూర్వపు శాసనమొకటి ఒకానొక మాధవవర్మను బేర్కొనుచున్నది గలదు. అది ౧౨-వ శతాబ్దినాటిది; అది రెండవ కాకతిప్రోలరాజు అనుమకొండశాసన మనబరగుచున్నది. ౨ అందు ప్రోలరాజు పెగ్గడయైన బేతరసుభార్య మైలమదేవి క్రీ.శ. ౧౧౧౭-వ సంవత్సరములో "కదలలాయబసది" యను జినాలయమును కట్టించెను. దానికి మహామండలేశ్వర ఉగ్రవాడి మేళరసుకూడ కొంతభూమిని దానమొసంగెను. ఈ మేళరసు మాధవవర్మవంశోద్భవుడని తెలుపుకొనెను. ఇత డాకాలమున అనుమకొండసీమకు పరిపాలకుడుగా నుండినట్లు తెలియుచున్నది.

శాసనములలోని వృత్తాంతములు ఇట్లుండ కాలానుగతములయిన గాథల నెత్తికొందుమేని "మాధవవర్మ"ను గురించి తెలుగుదేశమున తరతరములుగ వినవచ్చు కథ లనేకములుగలవు. ఇవి కేవలము చారిత్రరచనకు ప్రామాణికములుకావు; గాని ఉపయుక్తములుగా నుండును. స్థానికపురాణములలోని "ఏకశిలానగరవృత్తాంతము", కాచసర్వప్పకృతమైన "సిద్ధేశ్వరచరిత్రము", కూచిమంచి జగ్గకవిరచితమైన "సోమదేవరాజీయము" మొదలగునవి కాకతీయవిజృంభణమునకు బూర్వము అనేకశతాబ్దములక్రిందట అనుమకొండసీమ నేలిన యొకానొకరాజవంశమునకు మూలపురుషుడైనట్టి యొక 'మాధవవర్మ'ను బేర్కొనుచున్నవి. ఇవి యామాధవవర్మతండ్రి

౧. Ep. Celt No. 536 of 1909 A. R. (A. S. R. 1910. p 71-72).

౨. Ep. Ind. Vol. IX p. 256.

సోమదేవరాజని చెప్పుచున్నవి. మాధవవర్మవృత్తాంతము కొంత ఆగాథలయందు గలదు గాని, దాని నిచ్చట విస్తరించి విమర్శించుటకు తావు చాలదు; సమయమును గాదు. ఆగాథయంతయు చిందరవందరగా దుర్గ్రాహ్యముగా నున్నది. కాని, యందు బేర్కొనబడిన మాధవవర్మ విష్ణుకుండిమాధవవర్మ అయిన కావచ్చుననుటకు కొన్ని హేతువులు గన్పట్టుచున్నవి.

చిత్రముగ నీకథయందు మాధవవర్మ అనుమకొండ ప్రాంతమునకూడ నేలినవాడనుటజూడ మాధవవర్మయేలిన దేశభాగమున నిప్పటి ఓరుగంటిపరగణాగూడ చేరియుండెననుట స్పష్టము. మాధవవర్మ శాలివాహనశకము ౩౩౦ మొదలుకొని ౫౯౧ వఱకు, అనగా ఇంచుమించుగా క్రీ. శ. ౩౦౮ మొదలుకొని ౪౬౯ వఱకు నూటయఱువదిసంవత్సరములు పాలించినట్లు పైగాథలో తెలుపబడినది. ఒక్కరాజు నూట యఱువదిసంవత్సరములు పరిపాలించెననుట ఎంతఅవిశ్వసనీయమైన అతిశయోక్తియో, శాసనకథ యొసంగిన శాలివాహనశక కాలపరిమితికూడ నంతే అవిశ్వసనీయమైనది. కాని అందు తెలుపబడిన శక కాలము మాధవవర్మయొక్క ప్రాచీనతను, నూటయఱువదిసంవత్సరముల రాజ్యకాలము, మనము పైననిర్ణయించినరీతిని విష్ణుకుండివంశము ఆంధ్రదేశము నేలిన కాలపరిమితిని ఇంచుమించుగా సూచించుచున్నవి.

రెండవ మాధవవర్మ రాజ్యారంభకాలమునుండి మొదలు ఆంధ్రదేశమును చాళుక్యులుజయించి తమ రాజ్యమును స్థాపించునాటివఱకును (క్రీ. శ. ౪౫౦—౬౨౦) లెక్కించినయెడల నడుమ సుమారు నూట డెబ్బదిసంవత్సరములుగలవు. ఈకాలమున ప్రసిద్ధులయిన యిరువురు మాధవవర్మలు గలరు. వారిరువురిరాజ్యకాలములును గలిసిన యొకశతాబ్దము సులభముగా దాటిపోవుచున్నది. మరియు విష్ణుకుండినులలో మాధవవర్మాభిధానులే కడుప్రసిద్ధులు గావున పైనవివరించిన గాథలలోని మాధవవర్మ రాజ్యపాలనము నూటఅరువది యేండ్లును విష్ణుకుండివ రాజ్యకాలమునకు సరిపోవుచున్నది.

ఇంతవఱకు మనము ప్రస్తుతవిషయమును దాటివచ్చితిమి. అయినను మొదటి ప్రతిపాదింపబడినట్టిది, రెండవమాధవవర్మకు బెజవాడ రాజధాని యన్నవిషయము పైనివ్రాసినవాటినిబట్టి విశదమగుచున్నది. రెండవ మాధవవర్మ బెజవాడరాజధానిగా నాంధ్రభూమినంతయు నేలినవాడగుటచేతనే యాతని పరమధార్మికవృత్తిని ఆచంద్రార్కస్థాయిగా సుప్రతిష్ఠితముచేయగల వృత్తాంతము బెజవాడయందు నేటివఱకు శిలాశాసనరూపమున నిలచియున్నది. ఆతడు చన్నతరువాత వేయి,పదిహేను వందలయేండ్లవఱకు నాతనివంశజులు ఆరాజచంద్రుని సంస్మరించుచు నేయున్నారు. మాధవవర్మమహారాజుయొక్క కుమారుడును చింతకాయలు అమ్ముకొనిజీవించెడు పేదరాలికొడుకును మరల బ్రతికిరని చెప్పెడు మాటలు కేవలము అతిశయోక్తులు. అవి కవిసమయములు. కాని మాధవవర్మమహారాజుయొక్క రాజ్యము దినదినాభివృద్ధినొందియుండుటయు, దేశము సువర్ణవృష్టి కలిగినట్లు సౌఖ్యావహమైయుండుటయు, నా భూభర్త పరమధార్మికుడని ప్రఖ్యాతిబడయుటయు మాత్రము నిస్సంశయముగా చరిత్రాత్మకములైన వృత్తాంతములని విశ్వసింపవచ్చును.

ఈమాధవవర్మ సామాన్యనృపాలుడుగాడని యాతని గురించిన చిక్కుళ్ల శాసనములోని విశేషణములు జెప్పుచున్నవి. అతడు పదనొకండశ్వమేధయాగములుగావించి అవభృథస్నానము చేసినాడు. సర్వమేధయాగముచేసి సర్వభూతప్రపంచమునకు స్వారాజ్యపదవి సంపాదించినాడు; బహుసువర్ణ, పౌండరీక, పురుషమేధ, వాజపేయ, యూధ్య, షోడశి, రాజసూయ, ప్రాధిరాజ్య ప్రాజాపత్యాద్యనేక వివిధక్రతుసహస్రయాజి యాతడు. శ్రేష్ఠములయిన అనేకక్రతువులను అనుష్ఠించుటచేత రాజలోకమున పరమేష్ఠితత్వమును ప్రతిష్ఠింపగలిగినవాడు; సకలజగన్మండల విమలగురు పృథుక్షితిమకుటమణిగణ నికరావనతపాదయుగలము కలవాడు; శ్రీపర్వతస్వామి పాదానుధ్యాతుడు; త్రికూటమల యధిపతి; విష్ణుకుండ్యధిరాజు; నయవినయసత్వసంపన్నుడు; మహారాజు.

ఈతడు యమనియమస్వాధ్యాయ క్రియాసంపన్నులయినట్టి అగ్నిశర్మ, ఇంద్రశర్మాభిధానులగు నిరువురు బ్రాహ్మణులకు విజయరాజ్యసంవత్సరము ౪౭ అగు నేటి వర్షఋతువున నేడవపక్షమునందు సప్తమదివసమున 'కళిక' గ్రామమును అగ్రహారముగా దానము చేసెనని యితని ఈపూరుశాసనము తెలుపుచున్నది. మరియు మాధవవర్మమహారాజు స్వయముగా నీశాసనము నాజ్ఞాపించినట్లు అందు గన్పడుచున్నది.

౪. మొదటి విక్రమేంద్రవర్మ: రెండవ మాధవవర్మకు పూర్వమే యాతనిపుత్రుడు మొదటి విక్రమేంద్రవర్మ మరణించెనని యీవఱకే యూహించితిమి. పైన నుడివిన శాసనపుకథలోని వృత్తాంతమును విశ్వసించిన యెడలగూడ విక్రమేంద్రవర్మ తండ్రివలన మరణదండనము నొందినాడని తెలియుచున్నది. ఇతడు వాకాటకనరేంద్రసేనుని దౌహిత్రుడు గావచ్చునని యిదివఱకే సూచించితిమి. ఇతనికి "ఉభయవంశాత్మజాలంకారభూతః" అన్నవిశేషణముకంటె ఇతరములు చిక్కుళ్ల రామతీర్థంశాసనములు రెండింటియందును గూడ తెలుపబడియుండలేదు. పేరునకు మాత్రము "శ్రీవిష్ణుకుణ్డి పార్థివోదితోదితాన్వయతిలకసముద్భూతు"డనియు, 'సత్పుత్రు'డనియు విశేషణములు రెండింటినిమాత్రము రామతీర్థంశాసనము తెలుపుచున్నది. కావున నితడు రాజ్యము చేయకయే తండ్రికంటె ముందుగా మరణించియుండును.

౫. ఇంద్రభట్టారకవర్మ (క్రీ. శ. ౫౦౦ మొదలుకొని ౫౩౦ వఱకును.): ఇతడు మొదటి విక్రమేంద్రవర్మ కుమారుడు. తనతాత రెండవమాధవవర్మ మరణానంతరము (క్రీ. శ. ౫౦౦) పట్టము గట్టుకొనెను. ఈ రెండవమాధవవర్మకు, విక్రమేంద్రవర్మగాక నింకను కొందరుతనయు లుండిరని తోచుచున్నది. మరియు వారందరు, ఇంద్రభట్టారకుని రాజ్యాభిషేకమును ఆటంకపఱచినట్లుగూడ కన్పట్టుచున్నది. ఇంద్రభట్టారకుడు దాయాదకులము నెల్ల ద్రుంచి నిరాతంకముగా రాజ్యభారమును తానొక్కడు బూనగలిగెను. ఈవృత్తాంతమును చిక్కుళ్లశాసనములో నింద్రభట్టారకుని కుపయోగింపబడిన "భ్రూభృంగకరవినిర్ధూతసమగ్రదాయాదస్య" అనువిశేషణము స్పష్టపఱచుచున్నది. సకలదాయాదకులమునుగూడ కనుబొమలు ముకుళించినమాత్రాన నోడించినాడని అతిశయోక్తిగా చెప్పినను రాజ్యారంభకాలమునందు ఇంద్రభట్టారకుడు సింహాసనమును నిలువబెట్టుకొనుటకై దాయాదులతో కొంతకాలము పోరాడియుండెనని యూహింపవచ్చును. ప్రకాశించుచున్నటువంటి వాడియైన ఖడ్గధారా ప్రభావముచేత నాతడు అశేషజగన్మండలమును జయించి యాక్రమించుకొని తనయధిరాజ్యమును ప్రతిష్ఠించినాడు. ఆతడు అప్రతిమానబలపరాక్రమసంపన్నుడు. సమస్తరిపులోకమునకు బలువైన శత్రువు. విష్ణుకుండి మహారాజ్యము విస్తరింపజేసి కడుదక్షతతో పితామహ, ప్రపితామహులవలె ముప్పదిసంవత్సరములు సుస్థిరముగా నేలినవాడు.

అన్నిటికంటె చిత్రమైనవిషయము నొకదానిని చిక్కుళ్ల రామతీర్థాలశాసనములు ఇతనిగురించి తెలుపుచున్నవి. ఇంద్రభట్టారకుడు "అనేకచతుర్దంత సమరశతసహస్రసంఘట్టవిజయీ" అని యితనిరామతీర్థం శాసనమును, "అనేక చతుర్దంత సమరసంఘట్టద్విరదగణవిపులవిజయః" అని యితని కుమారుని చిక్కుళ్లశాసనమును ఆతనిగూర్చి తెలుపుచున్నవి. అనగా, అనేకశతసహస్ర సంగ్రామములందు, అనేక గజసైన్యములతో శత్రువుల నెదిరించి విజయముగాంచినవాడని అర్థము. చతుర్దంతమని తూర్పుదిక్కునకధిపతియైన యింద్రుని గజమునకు పేరు. కీలుహారను, మూసాదూబ్రియలు గార లూహించినట్టుగా చతుర్దంత గజములతోడి యుద్ధములు, విష్ణుకుండి ఇంద్రభట్టారకుడు తూర్పుదేశము నేలునట్టి యొక పేరుగలరాజుతో యుద్ధములుచేసి జయించినవాడని స్ఫురింపజేయుచున్నది. పృథ్వీమూలుని గోదావరిశాసనములో నొక ఇంద్రభట్టారకుని గూల్చుటకు మితవర్మకుమారుడైన ఇంద్రాధిరాజు అనేకమంది రాజులసహాయము గూర్చుకొని సుప్రతీకమను ఏనుగు నెక్కి కుముదద్విరదమును గొట్టి భువనీతలము నంతయు తన జయశబ్దముతో ప్రతి

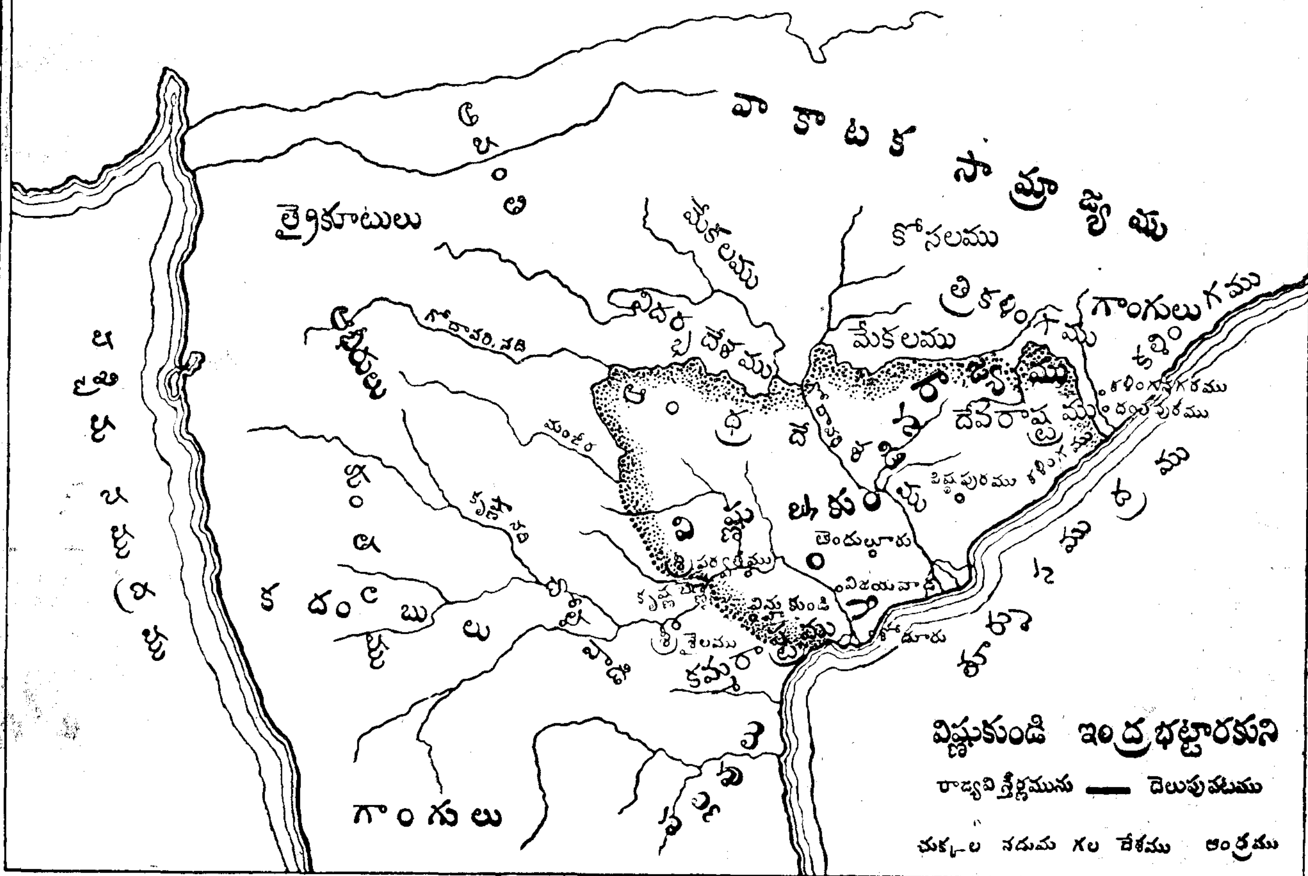
ధ్వనులీనునట్లు చేసెనని చెప్పబడినది.[౧] అం దీవిధముగ నున్నది:—

"అవాప్త చతుర్దంత సంగ్రామ విజయస్య; మితవర్మప్రియతనయేన సరభస మిన్ద్రభట్టారక సము పాటనాభిలాష సముదిత ప్రముదితాశేషనృపతి కృత తుములసమరాధిరూఢ సుప్రతీకానేకాభిముఖ సమున కుముద ద్విరద నిపాతనాధిగత భువనతల వితతవిపుల విశుద్ధయశసో శ్రీమదిన్ద్రాధిరాజేన......"

పైవాక్యమునందు మనోహరమైన యుపమానములో నొక చరిత్రాంశమును శాసనకారుడు చిత్రముగా నిమిడ్చి నాడు. అధిరాజు ఇంద్రవర్మ సుప్రతీకము నధిష్ఠించి నాడట. సుప్రతీకము ఈశాన్యదిశనున్న ద్విరదమునకు పేరు. సుప్రతీకము నధిష్ఠించిన యింద్రాధిరాజు యీశాన్యదిశ నేలువాడని అర్థము తోచుచున్నది. ఆంధ్ర దేశమున కీశాన్యమున కళింగభూమి గలదు. కావున ఇంద్రాధిరాజు కళింగాధీశుడు కావలయుననుట స్పష్టము. ఆతడు కుముదము అనగా నైర్ఋతిదిక్కున నున్న గజము నధిష్ఠించిన ఇంద్రభట్టారకుని అనేకమంది సంతుష్టహృదయులైన రాజులసహాయమున బరిమార్చెను. కళింగమునకు నైర్ఋతిగా వేంగీదేశమున్నది. కావున కుముదమధిష్ఠించిన ఇంద్రభట్టారకుడు విష్ణుకుండి ఇంద్ర భట్టారకుడు కావలయు ననుట నిస్సంశయము. డుబ్రి యలు ఈ కుముదము నధిష్ఠించిన యింద్రభట్టారకుడు విష్ణుకుండివంశజుడని నిరూపించుచున్నాడు.[౨] కాని ఫ్లీటు చాళుక్యఇంద్రరాజుతో కారణములు చూపిం పకయే నిర్ణయించుచున్నాడు.[3] ఫ్లీటుగారి నిర్ణయము అసమంజసమైనది. పృథ్వీమూలరాజు పేర్కొన్న ఇంద్రాధిరాజు కళింగాధీశ్వరుడు, గాంగవంశ్యుడు. ఇంద్రభట్టారకు డాంధ్రదేశాధీశ్వరుడయిన విష్ణుకుండి వంశతిలకుడు. ఈనిర్ణయ మిటీవలదొరకిన యొకతామ్ర శాసనమువలన కూడ బలపడుచున్నది. అది గాంగకులతిలకు డయిన ఇంద్రవర్మ జిర్జింగితామ్రశాసనము[౪] ఆశాసన లిపి చికుళ్ళ రామతీర్థంశాసనముల లిపిని స్పష్టముగా బోలియున్నది. మఱియు ఆశాసనపతి యింద్రరాజున కును పృథ్వీమూలుని గోదావరిశాసనమందు పేర్కొన బడిన ఇంద్రాధిరాజునకును కొంతపోలిక గనబడుచున్న ది. జిర్జింగిశాసనపతి మహారాజు, రాజపరమేశ్వరుడు, త్రికళింగాధిపతి, అనేకచతుర్దంతసమరసంఘట్టవిజయు డు; ఆశాసన మాతనివిజయరాజ్యవర్షము ౩౯-వ ఏట, వైశాఖమాసమున, సప్తమదివసమున ఆజ్ఞాపింపబడెను. అనేకచతుర్దంత సమరసంఘట్ట విజయములు విష్ణు కుండియింద్రభట్టారకునకును, కళింగగాంగ ఇంద్రాధి రాజునకునుకూడ సామాన్యవిశేషణములు. కావున ఇంద్రభట్టారక, పృథ్వీమూల, ఇంద్రవర్మమహారాజులు మువ్వురును సమకాలీనులగుట నిస్సంశయము. ఇంద్ర భట్టారకుడు తనముప్పదిసంవత్సరములరాజ్యకాలమునందు గాంగఇంద్రవర్మను చతుర్దంతయుద్ధములం దెన్నిసారు లయిన నోడించియుండవచ్చును. ఆతనిరాజ్యకాల మంతయు ననేకసమరసంఘట్టములతోడనే గడచిపోయి యుండును. కాని ఇంద్రభట్టారకుడే కళింగాధిపతిని యోడించినాడనుటకు రామతీర్థంశాసనము ప్రబల ప్రమా ణము. చివరకు విష్ణుకుండి ఇంద్రభట్టారకుడు కళింగా ధీశునిచేత నోడింపబడి వీరస్వర్గము నొందినాడని జిర్జింగి, గోదావరి శాసనములు వాకొనుచున్నవి.

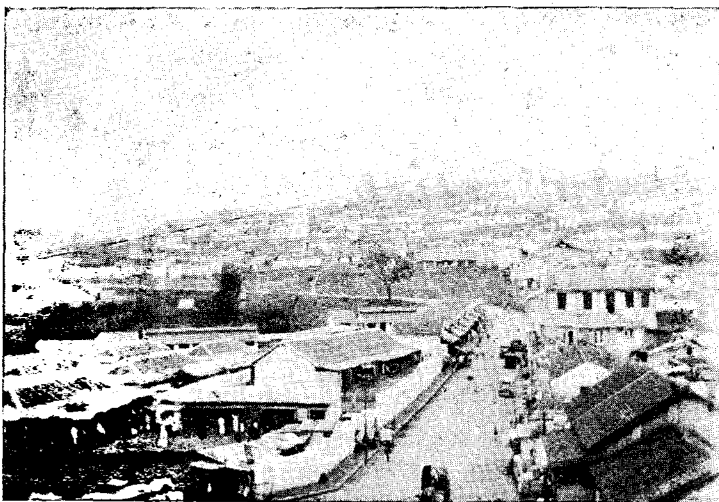
ఆశాసనము ఆరాజచంద్రుని విజయరాజ్యవర్షము ౨౭-వ ఏట జ్యేష్ఠమాసమున శుక్లసప్తమినాడు ఆజ్ఞా పింపబడెను. దత్తగ్రామము పటకిరాష్ట్రములోని పేరు వాడ అనునది. పటకిరాష్ట్రము నేటివిశాఖపట్టముజిల్లా లోని చీపురుపల్లితాలూకాకు పూర్వపుపేరని ఫ్లీటుపండి తుడు నిర్ణయించినాడు.[౫] కావున పటకివిషయము

౧. Jour. Bom. Br. R. A. Soc. Vol. XVI p. 114 ff. Text lines 16—2I.
౨. Ancient History of the Deccan, pp. 91-92.
3. Ind. Bom. Br. R. A. S. Vol. XVI P. 114 ff.
౪. J. A. H. R. S. Vol. III. p. 49 ff.
౫. Ind, Ant. Vol. XX p. 16.

వాకాటక సామ్రాజ్యము
త్రైకూటులు
కోసలము
త్రికళింగము
గాంగులు
మేకలము
విదర్భ దేశము
గోదావరి నది
మంజీర
కృష్ణా నది
కదంబులు
దేవరాష్ట్రము
కళింగనగరము
దంతపురము
పిష్టపురము
తెందుళ్లూరు
విజయవాడ
విష్ణుకుండి
శ్రీపర్వతము
శ్రీశైలము
కమ్మరాష్ట్రము
గాంగులు
విష్ణుకుండి ఇంద్రభట్టారకుని
రాజ్యవిస్తీర్ణమును తెలుపు పటము
చుక్కల నడుమ గల దేశము ఆంధ్రము

కళింగదేశములోనిది. ఇంద్రభట్టారకుడు ఇంద్రవర్మాదులనోడించి, కళింగదేశములోని దక్షిణభాగమును చాల వఱకు ఆక్రమించుకొనెను. తనరాజ్యమాప్రాంతమున సుస్థిరముగ నెలకొల్పబడియెననుటకు తార్కాణముగ నుత్తరమున పటకివిషయములోని గ్రామము నొకదానిని అగ్రహారముగా స్వపుణ్యఫలాభివృద్ధికొఱకై మాండిరస గోత్రుడును, తైత్తిరీయసబ్రహ్మచారియునగు నగ్నిశర్మయను నొకబ్రాహ్మణపూజ్యునకు సర్వకరవివర్జితముగావించి దానమిచ్చెను. ఆదానవిషయమును స్వయముతానచ్చటికేగి యాజ్ఞాపించెను.

పైవిషయములన్నియు జూడ ఇంద్రభట్టారకుడు విష్ణుకుండ్యాధిరాజ్యమును కళింగదేశములోనికి బహు దూరము వ్యాపింపజేసిన మేటి పరాక్రమశాలియని తోచును. పరభూముల నాక్రమించుటకు ప్రయత్నించి విజయముగొన్నవాడు గావున భూమిపతులనేకు లాతనికి శత్రువులయిరి. కావుననే యాతని రాజ్యమును పెల్లగించివేయుటకు రభసముతో పెక్కుమంది మూలుని గోదావరిశాసనము దెలుపుచున్నట్లు, పృథ్వీరాజులు త్రికళింగాధిపతియగు ఇంద్రవర్మ తలపెట్టినంతనే వచ్చి చేరిరి. ఇంద్రభట్టారకు డవారితప్రతాపుడు. స్వబాహుబలముచే విశాలమైనరాజ్యము నాక్రమించుకొనెను; పెక్కుమంది మనుజపతులను సామంతులనుగావించి మొక్కులందిన మేటిఘనుడు, మహారాజు, రాజపరమేశ్వరుడు. ఆతనిరాజ్యము దక్షిణమున గుండ్లకమ్మ మొదలుకొని యుత్తరమున నాగావళివఱకును, పశ్చిమమున ఓరుగంట్లు, అనుమకొండ, మెదుకుసీమల వఱకును వ్యాపించియుండెను. అతనిరాజ్యమున కుత్తరపు సరిహద్దు వాకాటకరాజ్యసీమలు. దక్షిణమున కాంచీపురపల్లవులరాజ్యము. పశ్చిమమున కదంబుల కుంతల రాజ్యము. ఈశాన్యమున కళింగగాంగుల త్రికలింగ రాజ్యమును సీమలు.

కూనూరు

J. R. K. S.

హిందూలా-స్త్రీలహక్కులు

(అనువృత్తము)

కొమాండూరి శఠకోపాచార్యులు

౮. మనోవృత్తి

ఆస్తి హక్కులేని కొందరుస్త్రీలను పోషించుటకు హిందూలాలో కొన్నినియమములుకలవు. వృద్ధులగు తలిదండ్రులు, యోగ్యురాలగుభార్య, చిన్నకుమారుడు స్వయముగా పోషణకర్హులు.[౧] కాని యీరూలు అమలులో కొన్నిచిక్కులు కలుగుచున్నవి. తల్లివృద్ధురాలైననే ఆమెను పోషింపవలెననుటచే నామెపోషణ విషయమున కోడలును, తన్మూలమున గొంతవరకు కుమారుడునుగూడ నశ్రద్ధవహించుటయు, కోడలామెను తరుచు తృణీకరింపజూచుటయు, నిదిగూడ గొంతవరకు గృహకల్లోలములకు గారణమగుచుండుటయు మనమెరుగుదుము. వితంతువగు తల్లి పునర్వివాహము జేసుకొనుట సాధారణముగలేదు. అన్యకుటుంబమునకు తనపోషణ నిమిత్తము వెళ్లుట సహజముగాదు. ఆమెకు సాధారణముగ ద్రవ్యార్జనయుండదు. అందుచే కేవలము కొడుకు కోడండ్రదయపై నాధారపడనక్కరలేకుండ వృద్ధురాలుకాకపోయినను పోషణపొందుట కామె కధికారముండుట యుచితము. భార్యను భర్త హింసపెట్టి వెడలగొట్టిన మాత్రమే, ఆమెకు భర్తవల్లప్రత్యేకభరణమునకధికారము కలదు.[౨] భార్య వీలైనంతవరకు భర్తతోకలిసియుండుట యేయుభయులకుమంచిది. కాని భార్యయిష్టమునకు వ్యతిరేకముగాను తగుకారణములేకుండను, భర్త యింకొక స్త్రీనిగూడ వివాహముచేసుకొనుట మనలోగలదు. అప్పుడు యిద్దరుభార్యలలో, భర్తప్రేమ గోల్పోయిన భార్యస్థితి చాలకష్టకరముగా నుండకతప్పదు. అయినను ఆమెకు ప్రత్యేకభరణముగోరుట గాని, వేరుగా కాపురముండుటకుగాని అధికారంలేదు. ఈసందర్భమున గూడ 'లా'లో సవరణ యవసరము. మఱియు తనభార్య కాపురముచేయుచుండగా తాను పునర్వివాహముచేసుకొనకుండ పెళ్లికిముందు పెళ్లికుమార్తె తరఫు వారితో షరతుకొప్పుకున్నను, అట్టిషరతు శాస్త్రవిరుద్ధమనుటచే, 'బైండు' చేయదనియు, పురుషుడట్టిషరతునుగూడ నిరాదరణచేసి, తగుకారణము తెలుపకయే తనకిష్టమువచ్చినంతమంది స్త్రీలను తిరిగిపెండ్లిచేసుకొనవచ్చుననియు, అట్లతడుచేసినను, ప్రథమభార్య తనతోనే యుండకతప్పదనియు హిందూలాలో రూలు యేర్పడియున్నది.[౪] భార్య కాపురముచేయుచుండగనే అకారణముగ పురుషుడు ద్వితీయ, తృతీయ వివాహములు చేసుకొనుచుండుటకు ధర్మశాస్త్రములోనెచ్చటను వచనము కన్పడదు. అట్టిస్థితిలో ద్వితీయవివాహమునకు న్యాయమైనకారణమున్నపుడే అట్టిషరతునుల్లంఘింపవచ్చుననియైనను రూలునేర్పరచుట యవసరము. ఇట్టిరూలులేకపోవుటచే శ్రీమంతులస్త్రీలును, ముఖ్యముగ స్వదేశసంస్థానములలో పట్టపురాణులవంటివారలుకూడ పడుబాధలు వర్ణనాతీతములు. అట్టివారికి ఆధివేతనికపు ఆస్తినిచ్చు శాస్త్రనియమము నమలులోనుంచుట చాలమంచిదని తోచుచున్నది. మఱియు పోషణవిషయమై ఆస్తిసంబంధములేకుండా భర్తకు స్వంతబాధ్యతయేకలదనియు అందుచే కుటుంబాస్తినంతను, కుటుంబగృహమును గూడ, భర్త స్వయముగా అన్యాక్రాంతముచేసినను, భర్త పరారిఅయిపోయి అతనిఆస్తి ప్రభుత్వమువారు జప్తుచేయించినను, ఆయాస్తిపైన భరణముకోరుటకు భార్యకు

---

౧. వృద్ధౌచ మాతాపితరౌ సాధ్వీ భార్యాసుతశ్శిశుః,
అప్యకార్యశతం కృత్వా భర్తవ్యామనురబ్రవీత్.
—మనుస్మృతి.

౨. ౪౮ మద్రాసు ౮౧౨.

౩. మద్రాసు హైకోర్టు రిపోర్ట్సు ౩౬౫.

౪. ౨౮ కలకత్తా ౬౫౧.

హక్కు లేదని తీర్మానముచేయబడినది.౧ మఱియు భర్తజీవించియున్నచో అట్లు భర్తవిసర్జించినను, పోషింపలేకపోయినను ఆమె భర్తబంధువులుగాని, ఆమె పుట్టింటివారికిగాని, ఆమెను పోషించుబాధ్యత లేదు.౨ మఱియు అత్తవారింట పోషణకాధారములేని స్త్రీలను తమపుట్టింటివారైనను పోషింపవలసియున్నది.౩ అట్టిపోషణబాధ్యత లేదని బొంబాయిహైకోర్టువారున్ను౪, కలదని మద్రాసు, కలకత్తాహైకోర్టులవారున్ను౫ తీర్పుల నిచ్చియున్నారు. భర్తకుటుంబమున తనను పోషింపదగినవా రున్నప్పుడు, వారిపైన తనచేతనైన చర్య జరిపించుకొనవలసినదేగాని, తనపుట్టింటివారివలన పోషణకోరుటకు స్త్రీకధికారము లేదు. అతిబాల్య వివాహకారణముచే మనసంఘమున పెండ్లికుమారుని తండ్రిస్థితినిబట్టి ఆకుటుంబములోనికి పిల్లనిచ్చుచుందురు. దురదృష్టమున ఆపిల్లభర్త సమిష్టిలోనున్నప్పుడే తగు ఆర్జనలేకయే చనిపోవుటయు తటస్థించుచున్నది. అట్టి స్థితిలో నాపిల్లమామగారికి పిత్రార్జితాస్తి యుంటే మాత్రమే ఆపిల్లను పోషింపవలసి యుండుననియు, అట్లు కుటుంబాస్తిలేక స్వార్జితాస్తి యెంతయున్నను మామగారు అట్టిస్థితిలో తనకోడలికి భరణ మీయవలసినయవసరము లేదని మనకోర్టులు తీర్మానించుచున్నవి.౬ ఇందుకుకారణము తండ్రికి పూర్వులవల్ల పారంపర్యముగా దఖలుపడిన ఆస్తిలోనే కొడుకులకు వాటా కలదనియు తండ్రి తాలూకు స్వార్జితభూమిలో కొడుకులకు తండ్రి జీవితకాలమందు యెట్టిహక్కు లేదనియు, కొడుకులకే హక్కు లేనందున వారిభార్యలగు కోడలుకు ఆభూమిపై పోషణహక్కు ఉండదనియు కారణము చెప్పబడుచున్నది.౭ కాని యీఅభిప్రాయము ఆపిల్లల విషయమున నన్యాయముగా నుండుటయేగాక ధర్మశాస్త్రభావమునకు వ్యతిరేకముగాకూడ నున్నదని నా యభిప్రాయము. తండ్రిస్వార్జితాస్తిలో కొడుకులకు సమిష్టి హక్కు లేదని ప్రస్తుతపురాలు ఉన్నమాట వాస్తవమే కాని యిందుకు యాజ్ఞవల్క్యస్మృతిలోని "పితృద్రవ్యావిరోధేన......" అను శ్లోకము ఆధారముగా చెప్పబడినది.

అందుకు యిదిగాక బలమగుప్రమాణవచనము కనబడదు. ఈశ్లోకము సోదరులస్వార్జితము నుద్దేశించినదేగాని తండ్రిఆస్తిని ఉద్దేశించినది కానట్లు కనబడుచున్నది.౮ తండ్రిచరాస్తిలో కుమాళ్లకు సమిష్టిహక్కు లేదనియు, తండ్రిస్వార్జితమైనను, స్థిరాస్తిలో తండ్రి కాలమందుగూడ కుటుంబాస్తిగానే యెంచవలెననియు ఆశాస్త్రివలన కుటుంబమువారును, సపిండులును,

---

౧. ౧౦ లాహోరు ౨౬౫.

౨. ౯ బొంబాయిహైకోర్టు రిపోర్ట్సు ౨౭౩.

౩. పితృపుత్ర, స్వసృభ్రాతృ, దంపత్యాచార్యశిష్యకాః,
ఏషా మపతితా న్యోన్యత్యాగీచశతదండభాక్.
(యాజ్ఞ ౨-౨౩౪)

ఈ క్రిందినారదవచనమువల్ల భర్తకుటుంబము వారే పోషించుటకు ముఖ్యబాధ్యులనియు వారు లేనిచో పుట్టింటివారు పోషించవలెననియు, కనబడుచున్నది. "మృతేభర్తర్యపుత్రాయాః పతిపక్షః ప్రభుస్త్రియాః, వినియోగేఽర్థరక్షాసు భరణేచ స ఈశ్వరః. పరిక్షీణేపతికులే నిర్మనుష్యే నిరాశ్రయే, తత్సపిండేషుచాసత్సుపితృపక్షః ప్రభుస్త్రియాః.

౪. ౨౩ బొంబాయి ౨౯౧.

౫. ౨౩ మద్రాసు లా జర్నలు ౨౨౩, ౨౭ కలకత్తా ౨౮౭, ౧౯౨౬ కలకత్తా ౪౭౬.

౬. ౩౮ మద్రాసు ౩౯౬.

౭. ౩౧ మద్రాసు ౩౩౭, ౫ కలకత్తా వీక్లీ నోట్సు ౫౪౯.

౮. పితృద్రవ్యావిరోధేన యదన్యత్స్వయమార్జితమ్,
మైత్రమౌద్వాహికంచైవదాయాదానాంనతద్భవేత్.
(యాజ్ఞ, ౨-౧౧౯)

ఈస్మృతిలో తండ్రిజీవితకాలమున ఆస్తిభాగముసంగతి ముందుగా ౧౧౫, ౧౧౬, ౧౧౭ శ్లోకములలో చెప్పబడినది. వాటిలో స్వార్జితాస్తిలో కొడు

పోషింపబడవలెననియు, శాస్త్రకారుల యభిప్రాయము కనబడుచున్నది.[౧]

అట్టిస్థితిలో మామగారికి కోడలిని పోషించుటకు లా ప్రకారము బాధ్యతలేదనియు, ఆబాధ్యత నైతికమనియు, కోర్టువారు చెప్పు అభిప్రాయము సరిగా తోచదు. మరియు నైతికభాద్యత (Moral responsibility)నుబట్టి న్యాయశాస్త్రభాద్యత (Legal liability) ఉండదని నవీనులు తలచుచున్నారు. కాని మనప్రాచీనులభావ మట్టిదిగా కనబడదు.

౯. మార్పుకు అవసరము

మనప్రస్తుతపు'లా'లో స్త్రీలకు తరుచు అన్యాయము జరుగుచున్నదనుసంగతిని కోర్టువారును,శాసకులును గుర్తించుచున్నారు. కాని ప్రస్తుతకోర్టులలో స్త్రీల హక్కులనుగూర్చి యివ్వబడి అమలులోనున్న తీర్పులు మనధర్మశాస్త్రముల యభిప్రాయమట్టిదను కారణమున, నారీతిగ తీర్పుచేయబడినవి. ఇప్పుడారూలుమార్పుచో ధర్మశాస్త్రములభావమునకు వ్యతిరేకముగా నుండునను కారణమున నా'లా'నుమార్చుచు శాసనముచేయుట కెవరును సాధారణముగ నంగీకరించుటలేదు.[౨] కాని యీ వ్యాసములోని పైసంగతులనుబట్టి మనప్రాచీనధర్మశాస్త్రములలోనే కొంతవఱ కభిప్రాయభేదముకలదనియు, ప్రస్తుతముకూడ మనదేశములో నాయాప్రాంతములందు స్త్రీలహక్కులలో కొంతభేదము కలదనియు, మరియు ధర్మశాస్త్రములలో (స్త్రీలకై చెప్పిన) హక్కులుకూడ మనకోర్టులలో తగ్గింపబడినవనియు, కొన్నితీర్పులలో ధర్మశాస్త్రవచనముల నిజభావము సరిగా గమనింపబడనందున తీర్పులు స్త్రీలహక్కులకు వ్యతిరేకముగా నీయబడినవనియు పాఠకులకు తెలియగలదు. అందుచే స్త్రీలహక్కులవిషయమై శాసనముల ద్వారా యిప్పుడు జరుగదగినమార్పులు కొన్ని యీ క్రింద సూచింపబడుచున్నవి.[3] సాధారణముగా ధర్మ

కులకు వాటాలేదను ప్రశంస చేయలేదు. తరువాత "విభజేరన్ సుతాః పిత్రోరూర్ధ్వంరిక్థమృణంసమమ్..." నుండి (౧౧౮ నుండి) శ్లోకములలో తండ్రియనంతరం సోదరులు చేసుకొను విభాగసందర్భమున పితృద్రవ్యసంబంధములు లేకుండ సంపాదించుకొనినవాటిలో దాయాదులకు వాటాలేదని యీశ్లోకమున సోదరుల విషయమున చెప్పబడినది. ఇందులో 'దాయాదానాం' అనుమాటకు మితాక్షరవ్యాఖ్యలో 'భ్రాతౄణాం' (అన్నదమ్ములకు) అని అర్థముకూడ వ్రాయబడియుండుటచే నాసంగతి స్పష్టమగుచున్నది.

౧. "స్థావరం ద్విపదంచైవ యద్యపి స్వయమార్జితమ్, అసంభూయ సుతాన్ సర్వాన్ నదానం నచ విక్రయః. యేజాతా యేప్యజాతాశ్చ యేచగర్భే వ్యవస్థితాః, వృత్తిం తేఽప్యభికాంక్షంతి వృత్తిలోపో విగర్హితః. అవిభక్తా విభక్తావా సపిండాః స్థావరే సమాః" ఇట్లు స్థిరాస్తి స్వార్జితమయినను అందు కుమాళ్లతో కలియక తండ్రియొకడే అన్యాక్రాంతము చేయకూడదనియు, సపిండులకందు హక్కుకలదనియు, కుటుంబములో కలుగబోవువారికిగూడ అందువల్ల పోషణకావలెననియు స్పష్టముగా చెప్పబడినది. ఇందువిషయమై 'మితాక్షర' లో చర్చచేయబడి "తస్మాత్... "స్థావరేషు స్వార్జితే పిత్రాదిప్రాప్తేచ పుత్రాదిపారతంత్ర్యమేవ" అని సిద్ధాంతము చేయబడినది.

౨. ప్రభుత్వమువారి కుచితమని తోచినప్పుడు మనధర్మశాస్త్రనియమములను ప్రభుత్వమువారు మార్చి శాసనములద్వారాకూడా అనేకవిషయములందు సవరణ చేసియేయున్నారు. వివరములు భారతి ౧౯33 సం.రం ఆగష్టుసంచికలోనున్న "హిందూమతాచారములు: ప్రభుత్వపు అధికారబాధ్యతలు" అనువ్యాసమున చూడవచ్చును.

3. మలబారుప్రాంతపు సంఘనిర్మాణము కొంతవఱకు భిన్నమగుటచే ఆప్రాంతమునకు వీనిలో కొన్ని సూచనలు వర్తింపనవసరముండదు. నేను సూచించినట్లు కుమార్తె తల్లి మొదలగువారి వారసత్వాస్తియందు వారికి సంపూర్ణహక్కును చట్టముద్వారా అంగీకరించేయెడల ఆయాస్తి స్త్రీధనాస్తి వారసత్వమునకు ప్రస్తుతమున్నరూల్సుప్రకారం వారికుమార్తెలు వగైరాలకే సంక్రమించుటచే పురుషవారసులకు కొంత

శాస్త్ర వచనాధారములుగలవియు, కొన్ని ప్రాంతము లం దీవరకే అమలులోనున్నవనియు, న్యాయములైన వని మార్పులుమాత్రమే యిందు సూచింపబడినవి. అవి మన హిందూదేశమందలి ఆయాప్రాంతములందున్న హిందువులందరికి వర్తించునటుల చేయుట యావశ్యకము.

౧౦. సూచనలు

౧. సవతితల్లి, కోడండ్రు, వదినలు, మరదళ్లు, అన్నదమ్ముల కుమార్తెలు, మేనకోడండ్రు మొదలగు సమీపబంధుత్వముగల స్త్రీలుగూడ వారసులుగా నిర్ణయింపబడవలెను. వారిని దూరపుజ్ఞాతులకన్న సమీప వారసులుగా నెంచుట న్యాయ్యము. (నీలకంఠభట్టుని వ్యవహారమయూఖప్రకారము బొంబాయిప్రాంతమువా రందరు నిదివరకే వారసులుగనున్నారు. అన్నదమ్ముల పిల్లలు మొదలగువారు కొందరు మనప్రాంతమున వారసులుగ నున్నారు.)

౧ a. సపిండుల భార్యలుకూడ వారసులుగా చేర్చబడవలెను. (బొంబాయిప్రాంతమున మాత్ర మట్టి హక్కు యిప్పటికేకలదు. మన ధర్మశాస్త్రప్రకారం వివాహమువలన స్త్రీలు భర్తకుటుంబమువారి సగోత్ర సపిండులగుచున్నారు. జాతాశౌచమృతాశౌచాదులు సపిండులభార్యలకుకూడ యిప్పు డమలులోనేయున్నవి. ఆచారకాండలోవలెనే వ్యవహారకాండలో గూడ అమలుజరుపుట న్యాయ్యము.)

౨. స్త్రీధనాస్తి వారసత్వేన కుమార్తె, మనుమరాలు మొదలగు స్త్రీలకు సంక్రమించుచో వారసత్వేన అట్టిఆస్తిని పొందుస్త్రీకి దానియందు పురుషులవలె సంపూర్ణపుహక్కు ఉండుట.

౩. తల్లిదండ్రులు మొదలగువారియొద్ద నుండి అనగా జనకకుటుంబమునుండి వచ్చుఆస్తియందు కూడ, కుమార్తె మొదలగుస్త్రీలకు పూర్తి యగు హక్కులుండుట.

(ఈ ౨, ౩ బాపతుఆస్తులు వ్యవహారమయూఖ ప్రమాణమునుబట్టి బొంబాయిప్రాంతమున నట్లే అమలులో నున్నది. ముఖ్యప్రమాణమగు మితాక్షరప్రకారముకూడ ఆయాస్తులు స్త్రీధనమే యగును. ఇందుకు వ్యతిరేకముగా ప్రీవీకౌంసిలువారు ఇచ్చిన పొరబాటు తీర్పువల్ల లామారినందున దానినిట్లు సవరించుటుచితము. ఇట్టిరూలు సర్వత్ర చేయుటకంగీకారము లేకపోయినను సమీపజ్ఞాతులు లేనప్పుడైనను స్త్రీవారసులకు ఇట్టి ఆస్తులన్నిటిలో పూరాహక్కులుండుట న్యాయము. ఇట్టి ఆస్తి స్త్రీధనంగా యెంచేయెడల స్త్రీధనాస్తికి వారసత్వపు హక్కు కుమార్తెలతోబాటు, కుమాళ్లకు కూడ సమానహక్కులుండునట్లు యేర్పాటుచేయుట యుచితమని తోచుచున్నది.)

౪. వివాహముచేసుకొనకుండా ఉండెడి స్త్రీలకు తమ అన్నదమ్ముల కుటుంబాస్తిలో ౧/౪ వంతునో లేక మరికొంతవాటానో యిచ్చుట.

(ఇందుకును మనుస్మృతి, యాజ్ఞవల్క్యస్మృతి మొదలగుప్రమాణగ్రంథముల యాధారముకలదు.)

౫. భర్త కాలముచేసినపిదప భర్తకుటుంబమందు మనోవర్తిపొందుటకు అవకాశము లేనిచో, జనకకుటుంబమువారు వాటాగాని లేక మనోవర్తిగాని యివ్వవలెను. అట్లు వీలులేనిచో పోషింపవలెను.

(ఇందుకును లోగడచెప్పిన నారద, యాజ్ఞవల్క్యాదుల ప్రమాణమును, కొన్నితీర్పులును కలవు.)

యన్యాయము సంభవింపవచ్చును. అట్టినష్టములేకుండుటకై యీమార్పుతోపాటు స్త్రీధనాస్తి కుమార్తెలతోపాటు కుమారునకుగూడా సమానవాటాగా సంక్రమించునట్లు శాసనమునుమార్చుటకు కూడసూచించితిని. నేను సూచించినట్లు తల్లి తనస్త్రీధనాస్తిని, కొడుకును తమ అప్పచెల్లెళ్లతోబాటు సమానవాటాలుగా పంచుకొనుటకును శాస్త్రప్రమాణముకలదు.

“జనన్యాం సంస్థితాయాంతు సమంసర్వేసహోదరాః;
భజేరన్ మాతృకంరిక్థం భగిన్యశ్చ సనాభయః॥
(మనుస్మృతి అ౯ శ్లో౧౯౨)

౬. కుమారుడు చనిపోయినచో కోడలును మామగారు తనస్వార్జితాస్తిలోనుండికూడ పోషింపవలెను. లేక ప్రత్యేకముగ మనోవర్తియివ్వవలెను.

(ఇందుకు యాజ్ఞవల్క్యాదుల ప్రమాణముగలదు.)

౭. పిల్లలులేనిస్త్రీ దత్తత చేసుకొనదలచినచో సన్నిహితజ్ఞాతు లంగీకరింపకపోయినను, ఆమె చేయదలచిన దత్తత ఉచితమనితోచినచో కోర్టువారు విచారణపైన దత్తత కధికారము నిచ్చుట.

(ఇందుకుకొన్ని సంస్థానములలో నాచారముకలదట)

౮. కోర్టువారు పిటీషనుపైన విచారణచేసి తల్లిదండ్రులులేని పిల్లవానినికూడ దత్తతచేసుకొనుటకు స్త్రీకధికారమిచ్చుచో నాదత్తత శాస్త్రీయముగా నెంచుట. (పూర్వము 'కృత్రిమ' స్వయందత్తపుత్రుల పద్ధతి యుండినది. అందుచే మాతాపితరులులేని పిల్లవానినిగూడ పుత్రునిగాస్వీకరించుటకు వీలుఉండినది.)

౯. సమిష్టి కుటుంబములోని వాటాదారులలో నొకడు కాలముచేసినచో నప్పుడు అతడు విభక్తుడై పోయినటుల యెంచి అతని వాటా యతని భార్యకు జెందచేయుట.

(ఇది జీమూతవాహనీయమున సమర్థింపబడినది. బంగాళీలలో నములులో నున్నది.)

౧౦. ౧౧ సంవత్సరములుదాటిన ఆడుపిల్లలకు వివాహముచేసినను, ఆవివాహము లాప్రకారము చెల్లకూడదను నియమము.

(కొన్నిసంస్థానములలో నిట్టి వయోనియమము గలదు. కొన్ని ధర్మశాస్త్రములలో గూడ ౧౨ సంవత్సరములు వయస్సువచ్చినవారికే వివాహము చేయవలెనని చెప్పబడినది.)

౧౧. భార్య కాపురముచేయదగుస్థితిలోనుండగా పురుషు డింకొకవివాహము చేయదలచినచో నందుకు తగుకారణముల దెల్పుచు ముందుగా కోర్టువారి అనుజ్ఞ పొందియే చేసుకొనవలెను. అట్టిస్థితిలో ప్రథమభార్యకు సమానవాటాఆస్తిని పంచియిచ్చు టుచితమని కోర్టువారికి తోచినచో నట్లామెకు నిప్పించవలెను. ఆస్తి వీలులేనిచో ప్రత్యేకభరణమును, వీలగుచో నామెకు ప్రత్యేక నివాసమేర్పరుపవచ్చును.

(ఆధివేదనికము, యాజ్ఞ. ౨-౧౪౮ అందుపై మితాక్షరవ్యాఖ్య చూడుడు.)

౧౨. యావజ్జీవపు అనుభవపుహక్కుగల ఆస్తిలో కొంతభాగమును విద్యాలయములకుగాని ఆసుపత్రి మొదలగు ప్రజోపయోగకరములగు యితరసత్సంస్థలకుగాని యిచ్చుటకు స్త్రీకధికారముండవలెను. (ఇందుకు సంబంధించినతీర్పులు చాలసందిగ్ధముగ నున్నవి. ౮ M. J' A. ౫౨; ౪౩ కలకత్తా ౫౪౪; ౪౪ అలహాబాదు ౫౦౩ P. C. చూడుడు.)

౧౩. యావజ్జీవపుఅనుభవహక్కుగల ఆస్తిని స్త్రీ ప్రతిఫలమునకు క్రయము, లేక తనఖాజరిగించుచో, రిజిష్టరు దస్తావేజు వ్రాసెనేని,అది రిజష్టరుఅయిన ౧౨ సం.రములలో అనంతరవారసులు దానినిరద్దుచేయుటకు దావాలేనియెడల, ఆక్రయము, లేక తనఖాసక్రమమైనదిగా నెంచబడవలెను. (ఇట్టినియమములు లేకపోవుటచే క్రయములు జరిగిన ౫౦, ౬౦ సం.రములకుగూడ తగవులు వచ్చుచుండుటయు, వారసులఅశ్రద్ధచే చిరకాలమువఱకు హక్కులు అస్థిరముగానుండుటయు జరుగుచున్నవి.)

౧౪. ౫౦ సం. రములపై వయస్సువారును, తనకుపిల్లలుండగాను, పునర్వివాహము చేసుకొనువారట్టి వివాహమునకై చేయుఖర్చు యెంతమాత్రమును కుటుంబాస్తిపై జెందుచేయకూడదని రూలుయేర్పరచుట.

(వివాహము సంస్కారముగా అవసరమైనపుడే శాస్త్రప్రకార మాఋణము కుటుంబమువారినంటదని జెందుచేయును.)

౧౫. తండ్రిపోయినమీదట కుటుంబాస్తివిభాగములలో, తల్లికి, సవతితల్లికి, కొంత వాటా యివ్వ

వలెను. (ఇది మితాక్షరవగైరాలలో స్పష్టముగా నంగీకరింపబడినది. ఉత్తరదేశమున నిట్లు అమలులో నున్నది.)

౧౬. మితాక్షరప్రకారము స్త్రీలకుగలహక్కును ౧౯౩౭ ఆక్టుప్రకారం బంగాళీలకుగూడ వర్తింప జేయుట. ఈ ఆక్టుకుపూర్వం ఆఖరుపురుషహక్కుదారు చనిపోయి స్త్రీవారసు స్వాధీనంలో ఆస్తి ఉన్న కేసులకుగూడ యీ ఆక్టు వర్తింపవలెనని ఆక్టు సవరణచేయించుట.

(ఈఆక్టుకట్టి అమలు యున్నదని లాహోరు వగైరాహైకోర్టులును, లేదని మద్రాసుహైకోర్టును అభిప్రాయపడిరి.)

కష్టజీవులు

—చిత్రకారుడు: తోట వెంకటేశ్వరరావుగారు బందరు.

వెనుకటి సంచికలో ప్రకటించిన 'మాడరన్ మేనకిక'ను వీరు చిత్రించినదే.

రెయిల్వే ఎంజిను

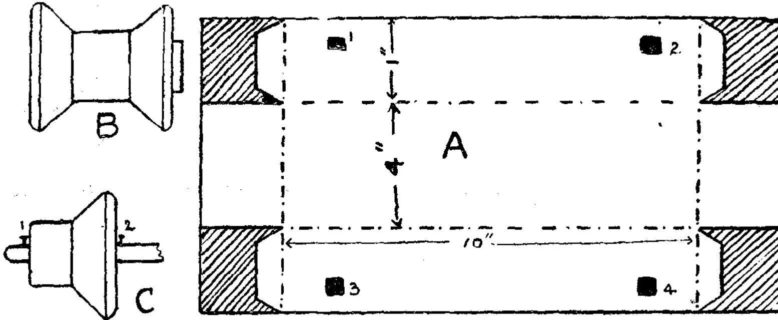
కొ. నరసింహాచారి

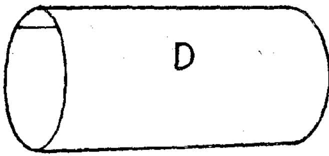
ఈ రెయిల్వేఎంజినునకు నాలుగుచక్రములు, రెండుఇరుసులు, ఒకపీఠము, బాయిలరు అనగా నీరుడుకునట్టి భాగము. ఇందు

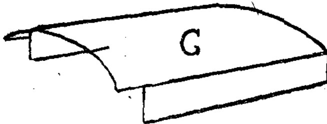
(1) పీఠమునకు 12 అంగుళముల నిడివియు 6 అంగుళములవెడల్పును గల గట్టి అట్టను తీసికొని, దానియందు చుట్టును ఒకయంగుళము వెడల్పునకు గీతలువేయవలెను. తర్వాత చిత్రము A యందలిరీతిగ మూలలను కత్తిరించివేసి, నాలుగుప్రక్కలను తొట్టివలె మడిచి అతికించవలెను. దీనియందు 1, 2, 3, 4 అను రంధ్రములను ఇరుసునకుగాను చేయవలెను.

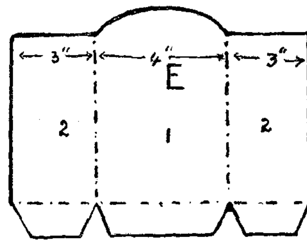
(2) చక్రములు రెండు దారపుబండ్లను (చిత్రము B) దీసికొని వాటిని సగమునకు కోసికొనవలెను. అపుడు నాలుగుచక్రములేర్పడును. పిమ్మట రెండు పేముతునుకలను, చక్రములందలి రంధ్రములలో వదులుగా దూరదగినంత సన్నమైనవాటిని దీసికొనవలెను. పేమునకుబదులుగా వెదురుబద్దలైన ఖొడల గుండ్రముగా చెక్కుకొని యుపయోగించవచ్చును. ఇవి చిత్రము A యందలి పీఠముయొక్క వెడల్పు 4 అం. ల కన్న కొంతఎక్కువ పొడవుకలిగి యుండవలెను. అపుడు పీఠమునందలి రంధ్రములగుండా ఇరుసుయొక్క కొనలు కొంచెము వెలుపలికి వచ్చియుండును. ఇరుసులయొక్కకొనలు నాలుగుప్రక్కలుగా చెక్కుకొనవలెను. మొదట ఒక్కొక్క ఇరుసునందు రెండుచక్రములను దూర్చి, ఇరుసుకొనలను పీఠము అడుగుభాగమున రంధ్రములగుండా వెలుపలికి వచ్చునటుల సమర్చుకొనవలెను. పిమ్మట వెలుపలికివచ్చియుండు ఇరుసుకొనలందు రెండు చీలలను కొట్టవలెను. (చిత్రము C 1) పీఠము అడుగున, చక్రములు గోడలకు ఆనుకొని సులభముగా తిరుగునంతస్థలమును వదలి చక్రములు ఇరుసుమధ్యకు జరుగకుండుటకు రెండుచీలలను (చిత్రము C 2) కొట్టవలెను. ఈవిధముగా రెండు ఇరుసులను పీఠమునకు అమర్చవలెను.

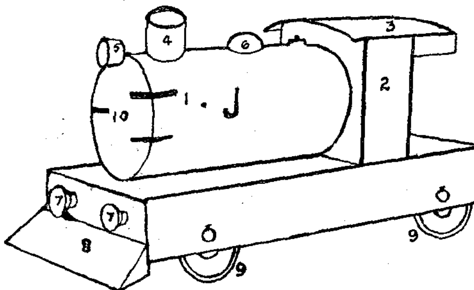
(3) బాయిలరు (చిత్రము D) 6 అంగుళముల వెడల్పును 9 అంగుళముల పొడవును గల సన్నని అట్టను దీసికొని దానిని 6 అంగుళముల నిడివిగల గొట్టముగా చుట్టికొని రెండు అంచులను చేర్చి అతికించు

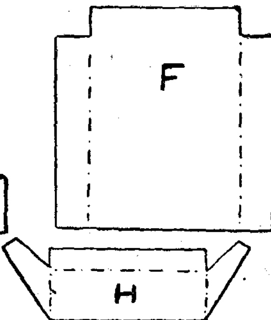

కొనవలెను. ఈగొట్టపువ్యాసము సుమారు 3 అంగుళము లుండును. దానిని పీఠముపై ముందు ఒకయంగుళమును, వెనుక మూడంగుళములును స్థలమును వదలి అతికించవలెను. గొట్టము ముందు భాగమును మూయుటకు దగినంత వలయపు తునుకను కత్తిరించుకొని దానితో గొట్టమును ముందుతట్టు మూసి మూతపడిపోకుండుటకు రెండు మూడు కాగితపుతునుకలను (చిత్రము J 10 వలె) అతికించవలెను.

(4) డ్రైవరుండుచోటు (చిత్రము E) దానికప్పు (చిత్రముF)

ఒక గట్టియట్టముక్కను దీసికొని దానిని చిత్రము E యందలిరీతిగ కత్తిరించవలెను.

ఇందు 4 భాగము బాయిలరుగొట్టముయొక్క వెనుకటి తెరచియుండుభాగమును మూసి యుండును. ౨,౨ భాగములు, ప్రక్కలగును. ఈఅట్టను చిత్రము J ౨ వలె పీఠముపై బాయిలరువెనుక నతికించవలెను. తర్వాత మరియొకఅట్టముక్కను దీసికొని చిత్రము F వలె కత్తిరించుకొనవలెను. దానిని చిత్రము J యందలి ౨ భాగమునకు కప్పుగా 3 వలె నమర్చి అతికించవలెను.

పైరీతిగ ముఖ్యమగు భాగములనుచేసి అతికించినతర్వాత తక్కిన కొన్నిచిన్నచిన్న భాగములను అమర్చవలెను. చిత్రము H Cow Catcher అనునది దీనిని చిత్రము నందలిరీతిగ కత్తిరించుకొని ఎంజనుముందు భాగమున పీఠమునకు అతికించవలెను. (చిత్రము J. 8) బండ్లు డీకొట్టుకొనునప్పుడు వాటికి అపాయముకలుగకుండుటకై ముందు వెనుకల రెండుదిమ్మెలుండవలెను. ఇందులకు, చిన్నదారపుబండ్లను రెండుగా కోసి ఒకేరీతిగ నుండు రెండుతునుకలను పీఠము ముందున, నతికించవలెను. (చిత్రము J. 7)

పిమ్మట 4, 5 అనుభాగములకు రెండు అట్టముక్కలను గొట్టములుగా చేసికొని బాయిలరుకు అతికించవలెను.

4 అనునది పొగపోవుగొట్టము. 5 దీపము. ౹ నకుగాను ఒక చిన్నభరిణె మూతను అతికించవచ్చును. 9, 9 అనునవి చక్రములు.

ఇట్లు అన్నిభాగములను అతికించిన పిమ్మట ఎంజను పూర్తి యగును.

ఇకముందు వ్యాసములందు రెయిల్వే సంబంధమగు ఇతరరకములబండ్లు, కట్టడములు, వంతెనలు చేయురీతి విశదముగా చెప్పబడును గాన అన్నిటిని గమనించుచు వచ్చినయెడల ఒక రెయిల్వేస్టేషనును కట్టవచ్చును.

కృష్ణమ్మ

చింతా దీక్షితులు

౧

వీడేనమ్మా కృష్ణమ్మ
వీడే వీడే కృష్ణమ్మ
కాళ్లా గజ్జెలు చూడండి
మొల్లో గంటలు చూడండి
మెళ్లో హారము చూడండి
తల్లో పింఛము చూడండి
వీడేనమ్మా కృష్ణమ్మ
వీడే వీడే కృష్ణమ్మ
వీడే అల్లరి కృష్ణమ్మ.

౨

శ్యామల దేహము చూడండి
తామరకన్నులు చూడండి
సుందరవదనము చూడండి
మందహాసము చూడండి
వీడేనమ్మా కృష్ణమ్మ
వీడే వీడే కృష్ణమ్మ
వీడే అల్లరి కృష్ణమ్మ

౩

పొన్నలు ఎక్కే కృష్ణమ్మ
వెన్నలు మెక్కే కృష్ణమ్మ
వేణువు నూదే కృష్ణమ్మ
గోవుల కాసే కృష్ణమ్మ
వీడేనమ్మా కృష్ణమ్మ
వీడే వీడే కృష్ణమ్మ
వీడే అల్లరి కృష్ణమ్మ.

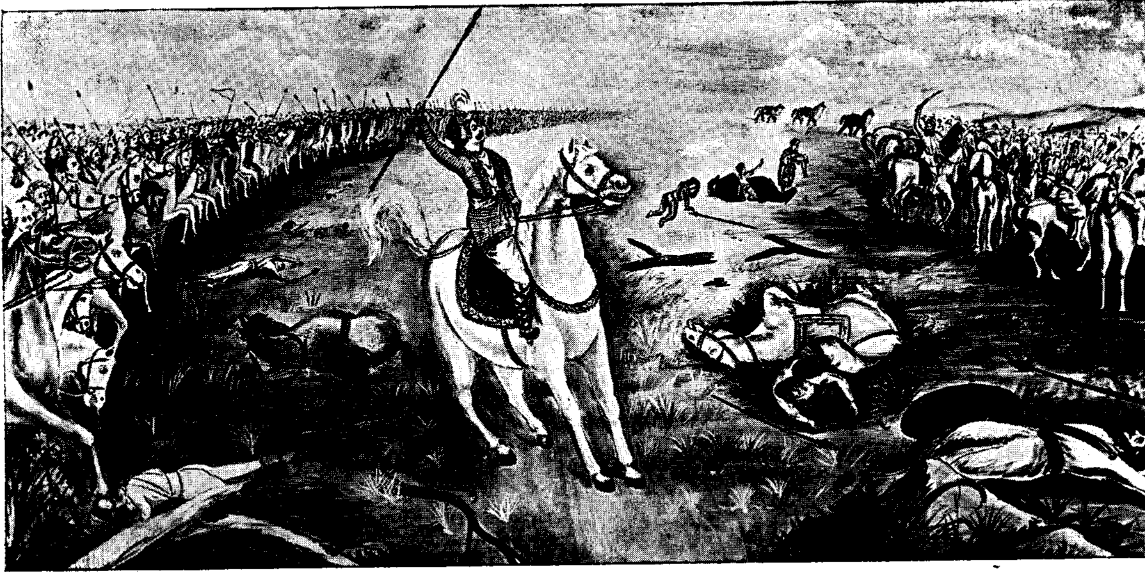
౪

అలుకుడు చెయ్యక నడవండి
అల్లరి కృష్ణుని పట్టండి
పట్టండి పట్టండి
పట్టుకు కృష్ణుని విడకండి
కరువుతీరగా చూడండి
కౌగిలిలో చెరపెట్టండి
వీడేనమ్మా కృష్ణమ్మ
వీడే వీడే కృష్ణమ్మ
వీడే అల్లరి కృష్ణమ్మ.

అతిప్రమాణ మగు దీపస్తంభము-కద్రి

D.

రాయచూరు యుద్ధము-కృష్ణదేవరాయలు

౫ అ. పొడవు, ౨౪ అ. వెడల్పుగల అట్టపయినున్న ఏకవర్ణచిత్రమున కిది ప్రతిక.

—శ్రీ ఉయ్యూరు జమీందారు

లోకదృష్టియం దాత డున్నతుడే!

గు. దుర్గాబాయి

ఆ విషయ మెంతో ఆశ్చర్యజనకమును, కరుణావంతమును!

౧

ఇరువురు ఒక్కకళాశాలయందలి విద్యార్థులు. యువకు డుల్లాసప్రియుడు. రూపసౌందర్యహావభావవిలాస ములు అతనిముఖమున మూర్తిమంతములై యుండును. అతనిమాటలు వినుటకు తోడిసహాధ్యాయులందరు నువ్విళ్లూరుచుందురు.

యువకుడు కేవలము సౌందర్యవంతుడే కాడు; తరగతిలో ప్రథముడు; ఆటలలో కేప్టెన్. తర్కసభ లలో ఆతనియభిప్రాయమే సర్వోన్నతము. సాహస మొనర్చి యేపనినైన సాధించుటయందతడసమాన ప్రతిభాశాలి. ఉపాధ్యాయుల కందర కాతడు ఆంత రంగికమిత్రుడు.

ఇట్టిసకలగుణసంపన్నుడగుయువకుడు యువతీ మనముల నాకర్షించెననుటలో అతిశయోక్తి యేము న్నది? నారీహృదయములతో క్రీడించుట యాతని కొకలీల! మధుమంబి భ్రమరమునకువలె పుష్పమునుండి పుష్పమునకు తిరుగుటయే ఆతనిప్రకృతి. బంధనమున కాతడతీతుడు! ఆతనిని బంధించుట కేరూపవతియగు తరుణికి సాధ్యము? ఆతనినిగూర్చి పలువిధములుగ భావించుట ఆతని తమ కల్పనాపుష్పకవిమానాసీనుని చేసి తాము విహరింపగోరుట తోడిసహాధ్యాయినుల ఆనందక్రీడ లయ్యెను. కాని ఫలితముమాత్రము వేరయ్యెను.

ఈనారీపుష్పములయందలి మధువు నాఘ్రాణిం చుచు సంచరించుచున్న ఈయువకభ్రమరముహృద యము నొకతరుణియందు లగ్నమయ్యెను. ఈయువతీ యువకులు నొకజాతివారు కాకుంటయే ఇందలిచిత్రము. భిన్నదేశముల వారిజన్మ; భిన్నజాతుల వారివృత్తి; భాష కూడ భిన్నమే. కాని విధాత యామెను స్త్రీజాతి కొకతలమానికముగ సృజించెను. ఇతగాల నవలీలగ నాకర్షింపజాలనట్టి గాంభీర్య మామెస్వభావము. వస్త్ర భూషణాద్యలంకారములచే బాహ్యము క్షణకాలమున నాకర్షించుట యామెప్రకృతికి విరుద్ధము.

"మీ పెన్సిలు కొంచెము దయయుంచి యిచ్చె దరా" అనుక్షుద్రప్రశ్నలతో ఇతరుల పరిచయము కలుగచేసుకొనుటకు ఆమె ఇష్టపడెడిది కాదు. యువ కులదృష్టులకు అంతఃపురచారిణివలె నుండుటయే ఆమె యుద్దేశ్యము.

కాని మధువును దాచియుంచిన దాని తీపి చెడునా! అట్లే ఈ అనాడంబరయగు యువతి లజ్జా దృక్కులు యువకుని హృదయమున మహేంద్రజాల మొనర్చిన ట్లయ్యెను.

"నీవు నాస్నేహ మంగీకరింతువా" అని యువ కుడు ఒకనాడామె నడిగెను. యువతి సిగ్గున తలవంచెను. "మాటకు ప్రత్యుత్తర మిచ్చినంతమాత్రమున నోటినుండి ముత్యములు రాలునా" యని యువకు డనెను. "ఏది యగుట యసంభవమో దానినే మీరు అడుగుచుండ నేనేమని ప్రత్యుత్తర మీయగల" నని యువతి పలికెను.

"అసంభవమనునది నిఘంటువున లేదు. ఇచ్ఛా శక్తివలననే అనేక అసంభవకార్యములు సంభవము లగుచున్నవని విజ్ఞానులు చెప్పెదరు" అని యువకు డనెను.

యువతి మారుపలుక లేదు.

"ఏమి నాప్రసంగము నీకిష్టము లేదా?"

"నా కెవ్వరిప్రశ్నలకు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెడిసాహ సము లేదు, సామర్థ్యమును లేదు. అందులకే న [illegible]

రును అహంకారిననియు, ఒంటిపిల్లి రాకాసియనియు అనుచుందురు, నా సుఖస్వార్థముల కొరకై మిమ్ములను మీతల్లితండ్రి బంధుస్వజనములకు దూరమునొనర్చి కుటుంబమునం దొకవిప్లవతరంగమును లేవనెత్తి నేనే దానికి మూలకారణమని చెప్పి 'స్వాధీనభర్తృక' యను 'ట్రేడుమార్కు' (Trade Mark) వేసి యానందించుట నాయుద్దేశ్యము కాదని మీ రెరుంగగోరెదను. నేటి ఆధునికయువతుల వేయి కొకతెయైనను నా అభిప్రాయమున కేకీభవింపదని నే నెరుంగుదును" అని యువతిపలికెను.

"దీనినే టిపికల్ ఇండియన్ వుమెన్ మెన్టాలిటీ (Typical Indian women Mentality) అని అందురు. నేను ఈ అసభ్యభావమును అంగీకరింపను. నీవు బి. ఎ. తరగతియందు చదువుచుంటివి. నీవంటి విద్యావతినోట ఇట్టిమాటలు శోభింపవు. జాతి దేశ భాషల యందు ఎట్టిభేదములున్నను ప్రేమకుమాత్రము భేదములు లేవు. తమసంతానమునకు వారివివాహవిషయమున సంపూర్ణాధికారమొసంగని తలిదండ్రు లొకతలిదండ్రులా? ప్రతివ్యక్తికిని తానిష్టమువచ్చినటుల వివాహమొనర్చుకొనుట కభ్యంతరము కలుగజేసెడిసమాజ మొకసభ్యతాసమాజమని పేర్కొనబడునా? అట్టి పాశవికసమాజమును చూర్ణముచేసి తలితండ్రులవిషదృష్టులకు గురియైతినన్నను నాకుభయము లేదు సుమా!"

"నాయుద్దేశ్యము అంగీకరింపకున్న నేనునూ......సరియేచూతము లెండు."

"ఏమీ మీఆదర్శమున నన్ను కన్వర్టు (Convert) చేయదలచుకొన్నారా? మనము ఒకరినొకరు ప్రేమించుకొనుచుంటిమని ఒకరి యాదర్శ మొకరికి ఇష్టము కావలెనా! సంఘమున Revolt చేసి నన్ను పరిణయమాడితిరని గర్వము మీకున్నను మీ జన్మదాతలగు తలిదండ్రుల శుభాశీర్వాదములేని మన వివాహము పరిపూర్ణానందము పొందనేరదని నానమ్మకము. నా యీ సందేహమును మీరు అనాగరికమన్నను నాకు సమ్మతమే."

"యుక్తి నాయొద్ద వెదకినను కాన్పింపదు. నీవిశ్వాసమే నీసర్వస్వము. ఇంతకూ నారీస్వభావము!"

"మీరు మీతలిదండ్రుల కీవిషయము ముం దెరిగింపుడు. వారు మన వివాహమున కంగీకరింపకున్న

మీరు నావారైనను, నేను మీదాననైనను మనశాంతి సౌఖ్యములు శాశ్వతముగ వర్ధిల్లజాలవు. మీవలెనే నేనును వారికి చక్షుశ్శూలము నయ్యెదను. నాభర్తయే కాక వారితలిదండ్రులు, ఆత్మీయులు, సుఖదుఃఖములు కూడ నావియే కావలెనని నాకోరిక.”

యువకుడు తెల్లబోయెను. పాశ్చాత్యమనో భావము కలిగినయాతడు ఎన్నడును ఒకవాస్తవికభారత నారినుండి ఇట్టి ప్రత్యుత్తరము పొందగలిగెద నని యూహింపలేదు.

“ఈవిషయము నీవు బాగుగ నాలోచింపుము. రేపే తండ్రిగారికి ఉత్తరము వ్రాసెదను. కర్తవ్యము కొరకుగాని ముఖప్రీతికొరకు కాదుసుమా. వారు నా యుద్దేశ్యమున కంగీకరింపకున్నచో నేనును.........
.........................”

“సరియే మాతములెందు”

౨

రామకృష్ణునిలేఖ పొందిననాటి తలిదండ్రుల యానందమునకు మేరలేదు. ఆహా! మాతృవాత్సల్యము ఎంతకోమలమోగదా! అన్యదోషములు తిలమాత్రమైనను వారు సహింపలేరుగాని తమసంతానదోషములు కొండంతలైనను వారికి గోరంతలుగ కన్పట్టును. రామకృష్ణుడు వారియేకమాత్రసంతానము. ఎందరో ధనవంతులకన్యల, సుందరీరత్నముల నాతడుపేక్షించి ‘నాచదువుపూర్తియైననేకాని వివాహమాడ’నని పట్టుపట్టి కూర్చుండెను. కాని నేటికి తనంతట తా నిష్టపడి వ్రాయుట వారికి యెంతయోవింతగ నుండెను. యువతి వంశపరిచయమునందుమాత్రము వారి కొకింత సందేహము కలిగినను పుత్రునిమీదిమమత దాని నావలకు ద్రోసెను. ఎంతశీఘ్రముగ వివాహమైన నంతమేలని వారెంచి వారి సమ్మతి నాతని కెరిగించిరి.

యువతి బాల్యమునందేమాతాపితృవిహీన యయ్యెను. ఒకచిన్నపల్లెయందామెజననము. ఇరుగుపొరుగున నున్న ఒకదరిద్రవృద్ధహస్తముల నిడి యామెతల్లి అసువుల బాసెను. ఏడెనిమిది వత్సరములు వచ్చుసరి కాబాల కాగ్రామపాఠశాలయందలి చదువు సమాప్తి నొందెను. తన కంతిమదినములు సమీపించు టెరింగి వృద్ధ ఆబాల నేగొప్పసంస్థయందైన ప్రవేశపెట్టవలెనని యోచించెను. దేశమున దీనబంధు వీరేశలింగంపంతులు వారి జయజయధ్వానములు చెలరేగుచుండెను. ఆంధ్రదేశవిద్యాసాగరులవారే పంతులువారు. ఆబాల జన్మగాథ యంతయు వారి కెరింగించి ఆవృద్ధనారి యామెను వారిహస్తముల నిడెను. పద్మకు వివాహ మొనర్పక ఉన్నతవిద్య నలవడజేసి సమాజసేవకురాలుగా నొనర్పవలెనని వారియుద్దేశ్యము. ఆమె కమ్మకులసంజాత. ఇదియే యువతిజీవితసంగ్రహము.

తల్లిదండ్రులసమ్మతి నెరింగించుచు రామకృష్ణుడు పద్మ కుత్తరము వ్రాసెను. పంతులుగా రీమెకు కన్యాదాతలగుట కంగీకరించిరి. యువకుడు ధనవంతుల పుత్రుడు; యువతి ధనవంతులపాలితకన్య. వివాహము చాలవైభవమ్ముగ జరిగినది.

౩

బహుకాలరూపమగు బీజము. ఫలవంత మగు వృక్షమై తనకట్టెదుట సాక్షాత్కరించినప్పుడు కలిగెడు ఆనందమే రామకృష్ణునకు వాంఛితపత్నిని పొందిన నాడు కలిగెను. అతని సుఖస్వప్నము సఫలమయ్యెను. అంతర్జాతీయ వివాహమైనను రామకృష్ణుని బంధుబాంధవులందరు వివాహమున కేతెంచిరి. మిత్రులెందరో వధూవరులకు సుస్వాగత మొసంగిరి.

అది మొదటికలయికరాత్రి. పద్మరామకృష్ణునకు పరిచితయైనను నా డామె నూతనకళేబరము ధరించి యున్న ట్లాతనికి గోచరించెను. వస్త్రపుష్పాలంకారాదులచే అలంకరింపబడినయామె ఆనాడు మూర్తీభవించిన సౌందర్యదేవతవలె నొప్పారుచుండెను. యువకుని పిన తల్లికూతురు యిందు “పద్మ సిగ్గుచూచిన ఆధునికస్టేజ్ (Stage) యందు ప్రాచీనాభినయమువలె నున్నది. పాపము! ఆమె యెన్నడును మా యన్ననే చూచి యుండలే” దని పరిహసించెను.

"ఈమాటల కన్నిటి కేమిగాని, నీవు సంగీత ప్రియుడ వందురు. ఏదీ యొక్కరాగ" మని సరోజిని రామకృష్ణు నడిగెను.

"ఆ...నేనును మరచిపోతినిసుమా." "ఆరామకృష్ణా! నీవు నేడొక్కపాటయైన పాడకున్న మే మెవ్వర మీగదివిడిచి వెడలువారము గాము. ఆలోచించుకొ" మ్మని యిందు సరోజినితీర్మానమును బలపరచెను.

ఎట్టకేలకు రామకృష్ణునికి పాడక తప్పినది గాదు. ఫ్లూటు చేతఁగొని 'నగుమోముకనలేని' కృతి వాయింప దొడగెను. పద్మవంతు వచ్చెను. రామకృష్ణుడు మురళి వాయింప పద్మ మృదుగాత్రముతో రెండుభక్తిగీతముల బాడెను. "You are very fortunate to have a nightingale" అని స్నేహితులు రామకృష్ణుని పొగడిరి. "వేయిప్రయత్నము లొనర్చినను మాపద్మ పాడిన ట్లతడు పాడజాల" డని చెలులు పలికిరి. "నేటియుగము నారీయుగము. ఎచ్చటజూచినను నారీప్రభావమే. అందు గానవిద్య వారిహక్కు గదా" యని రామకృష్ణు డనెను. 'Good night' అనిచెప్పి స్నేహితులు సెలవుగైకొనిరి.

౪

"పద్మా! మనోభీష్టము నెరవేరెనా?"

"అబ్బా మీయల్లరి తగ్గదా!"

"కాదు. నాతలిదండ్రులు నీరూపసద్గుణముల జూచి ముగ్ధులైరి. కోరి వేడి రామకృష్ణుడొకఅప్సరసను పత్నిగ పొందినాడు. మేమెంచినవాడికెక్కడ సరిపడు నని అమ్మ యనెను."

"మీతలిదండ్రులవంటి తలిదండ్రులను బడసిన వారిదేగదా పుణ్య" మని పద్మ యనెను.

"నీవంటిస్త్రీరత్నమును పొందినవానిభాగ్యమో మరి!"

పద్మ కృత్రిమకోప మభినయించుచును, "అబ్బా! ఊరకుండుడు మీయల్లరి కంతులే" దనెను.

"పద్మా! Sincere గా కోరిన నాకోరిక భగవానుడు పూర్తి గావింపకయుండడుసుమా" యని రామకృష్ణుడు పద్మశిరస్సును తనయొడియం దుంచుకొని ఆమెకపోలముల నిమురుచు పలికెను.

"ఆమాట వేరేచెప్పవలయునా? మనయిర్వుర కలయిక యిందులకు ప్రబలతమమగు సాక్ష్యముగాదా?" అని పద్మ యనెను.

"గొప్పఆఫీసరుగాని, దేశనాయకుడుగాని, సంస్కర్తగాని యగుట నా కిష్టములేదు. జీవనశిల్పి యగుట నాముఖ్యాదర్శము. విధాతసృష్టి ఉద్యానమందు నేమాలాకారుడ నయ్యెద. ఇట్లే నాజీవితము గడచిపోవును. అంతియేకాదా? పద్మా".

యువతి ప్రత్యుత్తర మిడలేదు.

"పద్మా! నీవు మాటకారి వెప్పుడయ్యెదవో కదా! ఒకకళాశాలయందు చదువుకొంటిమి. నావద్ద నీ కీజడత్వ మేల?"

"టిపికల్ యిండియన్ ఉమన్ మెంటాలిటీ" యెక్కడకు పోవును. షెల్లీ, షేక్స్పియరు చదివిన మాత్రాన జన్మగతప్రకృతి మారునా ఏమి? మీఛాయిస్ (Choice) దోషమేగాని నాదోష మేమియును లేదు"

యువకు డీమాటలకు పులకితుడైపోయెను. తన ప్రథమప్రణయచిహ్నమగు చుంబనము నామె యధరమందు ముద్రిత మొనర్చెను.

కృత్రిమకోపము నభినయించుచు, పద్మ "పురుషుడు చాలస్వార్థపరుడు. స్త్రీని పూర్తిగ తనపిడికిట బంధించిననేగాని ఆతనికి తృప్తికలుగనేరదు. ఆటుపిమ్మటమాత్రము కంటకభూయిష్ఠమగును. ఇందులకే గాబోలు సామాజికవివాహబంధనలు, చట్టముల నిర్బంధము; చూడండి! ఎందరో పురుషులు తమభార్యలవద్ద యెంతయో ప్రగల్భముల కొట్టెదరు. ఆమెచనిపోయిన పదియవదినముననే పునర్వివాహమునకు సిద్ధపడెదరు. కొందరు లోకనిందాభయమున వివాహము గావించుకొనకున్నను మార్జాలవైష్ణవత్వమును పొందుచున్నారు. ఇందుకు మీరు సమ్మతింతురా? లేదా?".

"పద్మా! నిజమే. నేనుమాత్ర మట్టివారి శ్రేణి యందు చేరనుసుమా! అయినను త్రికాలజ్ఞుడగాను. ఏమికావున్నదో! ఏమిచేయనుంటినో?

ఈమాటలుపలుకుసరికి రామకృష్ణునికి ఏదో కత్తి వేటువలెబాధింపదొడగెను. ఆతనికండ్లశ్రుపూరితము లయ్యెను. శరీరము కంపింపదొడగెను.

ఆత డత్యంతప్రేమతో నామె నాలింగనమున గారవించెను. పవిత్రతమమగు నొకపదార్థమును స్పర్శించుచున్నటు లాతనికి దోచెను. భోగలాలసకు లోనగుట కాతని అంతరాత్మ వెనుదీసెను. భక్తి, శ్రద్ధ, గౌరవము భోగలాలసస్థానము నాక్రమించెను.

"నాకంబళి గొనివచ్చి కొంచెము కప్పుము" అని పలికిన పద్మ ఆకస్మికపుపలుకుల కాతడదిరిపడెను.

"ఆతనితలయం దొక పెద్దపిడుగు పడినట్లయ్యె! పద్మా, చలివేయుచున్నదా! ఏమి మాటలాడవు?"

చలిచే ఆమెశరీరము వడకిపోవుచుండెను. రాత్రి అంతయు అటులనే గడిచెను. నూతనదంపతులకు ఆనందపూర్ణమగు ప్రభాతము కాలేదు. అభిశాపప్రభాత మయ్యె!

ౙ

ఉదయాస్తమానములగతి చాలతీవ్రముగ నుండె. రోగులకు రాత్రి మరియు కాలరూపమువలె నుండును. డాక్టర్లు, బంధువులు, స్నేహితులు వచ్చుచు పోవుచు నుండిరి. రామకృష్ణునితలిదండ్రులు ఆహారనిద్రలు మరచి పద్మ కుపచారములు సేయదొడంగిరి. Temperature Normal కు వచ్చినగాని స్నానమొనర్పను, భోజనము కావింపను అని అతడు పట్టుపట్టెను. ఆతనిస్వభావము ఎవ్వరికిని గోచరమగుట లేదు. పద్మపలుకులుకూడ నాతని సంకల్పచ్యుతు నొనర్పజాలవయ్యె.

అది ప్రాతఃకాలము! పద్మనాడి చాలతీవ్రముగ కొట్టుకొనసాగెను. కంఠస్వరముకూడ మారిపోయెను. రామకృష్ణుడు ఆమెశిరమును తనవొడి నిడికొని రెప్ప వాల్పక చూచుచుండెను. హీనస్వరముతో తడబడు వాక్కులతో భర్తచేతిని తనహృదయమున నిడుకొని, నా సమయము సమీపించుచున్నది. మీకొరకేకాని నాకొరకు సుమంతయు దుఃఖము లేదు. పత్నీసుఖము మీ కొంతయైనను కలుగజాలదు. మీరు...పునర్వివాహము... గావించుకొండు..." కంఠము రుద్ధమయ్యెను.

"పద్మా, నాజీవితము దుఃఖభాజన మొనర్చుటకే నా నీవు జన్మించితివి? పరిహాసమున కనిన పలుకులు నిక్కువము లయ్యెనా!" అతనికండ్లు అశ్రుపూరితము లయ్యెను.

"పునర్జన్మమే సత్యమైన మిమ్మే పతిగ బొంద వలెనని నే నాభగవంతుని వేడుచున్నాను." అని ఆమె సంజ్ఞారూపముగా వ్యక్తపరచెను.

యువకు డామెవంక నే చూచుచుండెను. భ్రమరమును వంచించి అనాఘ్రాతపుష్పము వృంతచ్యుతమై పోయెను. రామకృష్ణునిహృదయజ్యోతి యారిపోయెను.

నాలుగుదినముల కనంతరము ఒకపార్సిల్ ఆతనికి వచ్చెను. Presidency College యందు ప్రథమముగ B. A. పరీక్షయందు ఉత్తీర్ణయైనందున University Senate మెంబర్లందరు ఆదరపురస్సరముగ పద్మకు పంపినస్వర్ణపదక మది. ఈఆకస్మికఘటనవలన యువకునిపుండు మరల రేగెను. ఆహారనిద్రలు, విలాసభోగములు అతనికడ నిష్ఫలము లయ్యెను. గృహమునందుండియే యాతడు సన్యాసి యయ్యెను. బాహ్యజగత్తున నాతడు విరాగి యయ్యె. అతినిర్జనమగు అంతరంగిక ప్రపంచమున నాతడు తనమృతపత్నీ స్మృతి సమాధి యందు గూర్చుండి అశ్రుపాతము నొనర్పసాగెను.

ఇట్లనే దినములు జరుగుచుండెను ధ్యానతన్మయుడగు యోగివలె నాతడు కన్పట్టుచుండెను. తన నిర్జనకుటీరమున ఏకాకియై కూర్చుండి అతడు లిపి? సౌధరచన నొనర్పసాగెను. మాలాకారుని కుటీరరాణి అగాధమగు సముద్రమున మునిగిపోయెను. కుటీరరాణికి ప్రతి ప్రకృతి రాణి యాతని మెడయందు పూలమాలికల వైచుచుండెను. యువకుడు శిల్పియయ్యెను.

కలకలరవ మగు నదీ ప్రవాహములయం దాతడు తన ప్రియురాలి కంఠస్వర మును వినుచుండెను. మంద మలయసమీరమున నాతడు ప్రియురాలి కేశసౌరభ మాఘ్రాణించుచుండెను. కలు షలరేని స్నిగ్ధజ్యోత్స్న ప్రియురాలిచే తనస్పర్శల నొసంగుచుండె. మార్తాండుని తీవ్రప్రకాశ మాతనికి ప్రియురాలి చక్షుర్జ్యోతివలె దోచుచుండె. వర్షమునం దాత డశ్రుజలముల గార్చు ప్రియురాలిమూర్తిని కాంచుచుండె.

"వర్షమునం దాత డశ్రుజలములగార్చు ప్రియురాలుమూర్తిని గాంచుచుండెను"

గ్రీష్మ ఋతువందలి తీవ్రసంతాపమునకు ప్రియురాలి క్రోధపూరిత దృక్కులకు భీతుడైనట్లు మెలగుచుండె. హేమంతఋతువునందలి శుష్క ప్రేయసీ మూర్తిని తలచి వ్యధితమనస్కుడగుచుండెను. వసంత ఋతువునందలి గర్వోల్లసిత యగు ప్రియురాలి ఆలింగన సౌఖ్య మనుభవించుచుండె.

ఆతని కుటీరరాణి తిరిగి జీవించెను. ప్రకృతి ప్రేరణలచే ఆమె ప్రతినిమేషమున నాతనివద్దకు వచ్చుచుండెననియే యాతని విశ్వాసము.

లోకదృష్టియం దాత డున్మత్తుడు.

వలసరాజ్యములందు భారతీయ శిల్పకళ

తలిశెట్టి రామారావు

3. కాంభోజము

భారతీయు లీప్రాంతములందు స్థాపించిన రాజ్యములలో చంపా మొదటిదైనను, తరువాత యేర్పడిన కాంభోజము దీనిని మించిన రాజ్యమైనది. ఇచ్చటి శిలానిర్మాణము లిప్పుడు ప్రపంచమున హిందువులకీర్తిని వేనోళ్ల గొనియాడజేయుచున్నవి; భారతీయుల సనాతననాగరికతకు నూతనమైన గౌరవమును చేకూర్చుచున్నవి.

ఇచ్చటి ప్రజలు ఖ్మేరులు, కాంభోజులు అని పిలువబడుచున్నారు. వీరు చైనా, తిబెత్తు ప్రజలజాతికి జెందినవారనియు, క్రైస్తు పుట్టిననాటికే యీప్రాంతముల నాక్రమించియుండి రనియు శాస్త్రజ్ఞులు నిర్ణయించి యున్నారు. వీరి నాగరికత యెట్టిదో యిప్పుడు తెలిసికొనుట సాధ్యము కాకయున్నది. ఇంచుమించుగ ననాగరికులై యుండిన యీ ఖ్మేరులకు భారతీయులు తమనాగరికతను ప్రసాదించి హిందూమతమును నేర్పి రాజ్యమునకు పాలకులై యీదేశమున కంతకుపూర్వము లేని యశము నార్జించిరి.

కాంభోజమునకు హిందువు లెప్పుడువెళ్లిరో యింకను నిర్ధారణముకాలేదు. కౌండిన్యుడను బ్రాహ్మణుడు నాగిణియను రాజకుమార్తెను పరిణయమాడి కాంభోజరాజ్యమున కధిపతియయ్యెనని యొకకథకలదు. ఒక చోళరాజునకును నాగిణికిని పుట్టిన సంతతివారు పల్లవులని చెప్పుటకలదు. కాన నిచ్చట మొదట రాజ్యాధికారమును పొందినవారు పల్లవులు పాలించిన దేశమువారని కొందరియూహ. వీరు క్రీ. శ. మొదటిశతాబ్దమున నిచ్చటకు వచ్చిరని కొందరుచరిత్రకారులు నిర్ణయించిరి. కాంభోజమునగల మహానిర్మాణములందు నాగశిల్ప చిత్రములు విరివిగ గనబడుటవలనను నాగపూజ యిచ్చటను జావాయందును విశేషముగ కానవచ్చుటవలను ఆ ప్రాంతములవారికథను నిజమని నమ్మియుండవచ్చును.

"తక్షశిల ప్రాంతములం దొకమహారాజు పాలించుచుండెను. ఆతనియువరాజొక యపరాధమును చేయుటచే స్వదేశమునుండి వెడలగొట్టబడి కాంభోజదేశమును చేరుకొని నూతనరాజ్యమును స్థాపించెను" అని మరియొకకథను కాంభోజులు చెప్పుకొనెదరు. ఇచ్చటి దేవాలయములలో కొన్ని కాశ్మీరదేవాలయములను పోలియుండుటచేతను, ఆకాలమున (క్రీ. శ. నాల్గవశతాబ్దమున) కాశ్మీరమునందును, పశ్చిమహిందూదేశమునందును అరాచకములు ప్రబలమై యుండుటవలనను ఈకథకు కొంత ప్రాముఖ్యము కలుగుచున్నది. "కాంభోజము"ను దేశమొకటి కాశ్మీరప్రాంతములం దుండుటచే యీవాదమునకు మరియొకయాధార మేర్పడినది. శ్రుతవర్మయను హిందూరాజు నాల్గవశతాబ్దమున కాంభోజముయొక్క సింహాసనము నధిష్ఠించెను. ఈతని పేరు పల్లవరాజుల పేరువలె నున్నది. కౌండిన్యసోమవంశమును సూచించునటుల నీతనిది సోమవంశము. కనుక శ్రుతవర్మ పల్లవుడై యుండుట కడు సంభవము.

ఆ పిమ్మట కాంభోజచరిత్ర మించుమించుగ చంపాచరిత్రమువలె నుండును. వీరును అన్నాము

రాజ్యముతో యుద్ధముల ననేకములను చేసిరి. చంపాతో కొంతకాలము యుద్ధములను, కొంత కాలము మైత్రిని చేయుచుండిరి. ఈరెండురాజ్యములును వివాహమువలన రక్తసంబంధము నేర్పరచుకొనినటుల కానవచ్చును. వీరెట్టిఘనకార్యములను చేసిన నేమి, పదునైదవశతాబ్దమునాటికి రాజ్యమునుగోలుపోవుటయేకాక వీరినిర్మాణము లరణ్యావృతములై మరుగుపడిపోయినవి. దేశము మరలయనాగరికస్థితికి పడిపోయినది. లోకమీదేశమును పూర్తిగ మరచిపోయినది.

క్రీ. శ. ౧౮౫౮-వ సంవత్సరమున ఫ్రాంసుదేశపు శాస్త్రజ్ఞుడగు మహోటుహూతనములైన వృక్షాదిజాతుల కొఱకు కాంభోజపుఅడవులందు వెదకుచుండ "అంకోరు వాటు" అను మహానిర్మాణమును చూచి యాశ్చర్యమున మునిగిపోయెను. ఇంతటి పట్టణమీవట్టిదైన యడవులందుండుట యెటులసంభవించెను? ఎచ్చటను శిథిలము కాలేదు. ఎంతచూచిన నెచ్చటను మానవచిహ్నములు లేవు. దేవతలిచ్చట నివాసమేర్పరచుకొనిరా? విస్మిత సంశయములకులోనై యాతడచ్చట బసచేసి, పరిసర ప్రాంతములను వెదకి, యాదేవాలయరాజముయొక్క రూపమును, పునాదులచిత్రము (Ground Plan)ను వ్రాసి కొంతవర్ణనను లిఖించెను. ఈపనిపూర్తికాక పూర్వమే యాతడు జ్వరపీడితుడై యచ్చటనే మరణించుటచే యీవిషయము పూర్తిగ ప్రపంచమునకు వెల్లడియగుట కొంతయాలస్యమైనది. కాని యీతడీనిర్మాణముపైకి లోకులదృష్టినాకర్షించి, మహోపకారమునుచేసి చిరస్మరణీయుడయ్యెను. తరువాత అడోల్ఫ్ బాస్టియ నీప్రాంతములకువెళ్లి నిర్మాణములవర్ణనలను గ్రంథరూపమున ప్రచురించెను. జె. తామ్సను అంకోరుపునాదిచిత్రమును, ముప్పదిఛాయాచిత్రములను తయారుచేసితెచ్చెను. ఆ పిమ్మట ఫ్రాంసుదేశీయుల యాధిపత్యముక్రింద శాస్త్రజ్ఞులు రెండుసారులువెళ్లి యీప్రదేశమునుగూర్చి విపులముగ వ్రాసిరి. వీరిలోముఖ్యులు కెప్టెన్ డుడార్టుడిలాగ్రేలెఫ్టినెంటుగార్నియరు, కెప్టెను డిలాపోర్టియనువారలు. నోమ్‌పెన్హ్ (Pnompenh) నందలి కాంబోడియా వస్తుప్రదర్శనశాల కధిపతిగనుండిన జార్జిగ్రాస్లియరు అను మహాపండితు డీకట్టడములనన్నిటిని పూర్తిగబరిశీలించి ఫ్రెంచిభాషయం దనేకములు గ్రంథములను రచించి, యమూల్యములైన విషయములను మనకొఱకు సంగ్రహించెను.

ఇచ్చటి శాసనములన్నియు పల్లవులకాలమునాటి శాసనములను పోలియున్నవి. వీటియందలి సంస్కృత భాష నిర్దుష్టమైనది. అక్షరరచన సుందరమైనది. చాముల వలె కాంభోజులకును వేదములు, పురాణములు, కావ్యములు మొదలగు హిందూగ్రంథములతో మంచి పరిచయముండినది.

కాంభోజమును హిందూరాజ్యమై యుండెను. అచ్చటచ్చట పాడువడియున్న దేవాలయము లన్నియు హిందూనిర్మాణములనుట నిస్సందేహము. బౌద్ధనిర్మాణములు లేకపోలేదు. అంకోరుదేవాలయమునం దిప్పుడు కొంతమంది బౌద్ధులారాధనము జేయుచుండుటచే నది యాదినుండియు బౌద్ధుల కొఱకుద్దేశింపబడినదే యని కొందరు తలచిరి. ఇచ్చట విహారము, చైత్యగృహము, స్తూపము మొదలైనవి లేకపోవుటయే కాక శిల్పమునందును బౌద్ధమతచిహ్నములేవియు కానరాలేదు. అశోకచక్రవర్తి కొందరు బౌద్ధసన్యాసుల నిచ్చటికి బంపెననియు, బుద్ధఘోషు డిచ్చటికి వచ్చియుండెననియు కాంభోజమునగల బౌద్ధమతావలంబకులు చెప్పుచున్నను వారిదేశమునందు తమమతమును నిలువబెట్టుటకు చేసిన ప్రయత్నముల చిహ్నములు చాలస్వల్పముగ గానవచ్చుచున్నవి. ఐదవశతాబ్దమునుండియు బౌద్ధులచ్చట వాసమేర్పరచుకొని పదమూడవశతాబ్దమునాటికి కొంత పలుకుబడిని కలుగజేసుకొనిరి. హిందూరాజ్యము ప్రబలమై యుండినప్పుడైనను ప్రజలందరు హిందూమతమును స్వీకరించిరని చెప్పుట కాధారములులేవు. కాని ఖ్మెరుల పూర్వపుమతము హిందూమత మంతటిపటుత్వము కలది కాకపోవుటచే హిందూమతముయొక్క యాధిక్యమును స్వీకరించి తమమతాభిమానములను, దృక్పథమును చాలవరకు మార్చుకొనిరనుటకు సందేహములేదు. కనుకనే హిందూరాజులంత సుస్థిరముగ నాదేశమును పాలింప

గలిగెరి. చంపాయందువలెనే యిచ్చటను శివమతము మిగుల యాదరణమునకు వచ్చెను.

హిందూరాజుల పాలనములో కాంభోజదేశము సంపదల కాకరమైయుండెననియు ప్రజల దైనిక జీవనమునకు కావలసిన సదుపాయము లుండెననియు చెప్పుట కనేకములు నిదర్శనములుకలవు. ఆరాజులభక్తిని, సంపదలను అచ్చటనిర్మింపబడిన మహాదేవాలయములు వేనోళ్ల చాటుచున్నవి. దేశమునం దనేకములగు మంచిమార్గములు నిర్మింపబడినవి. ఒకమార్గము మూడువందలమైళ్ల పొడవైనది. ఇది ఎత్తుగ రాళ్ల పేర్పుతో పూర్వమురోమనులు నిర్మించిన సుప్రసిద్ధ మార్గములవలె బలముగనున్నది. దీని కనేకములగు చక్కనివంతెన లుండెనట. ఒకవంతెన పొడవు ౪౦౦ అడుగులు, వెడల్పు ౫౦ అడుగులట! దీని కిరుప్రక్కల చక్కనినాగశిల్పచిత్రములతో నలంకరింపబడిన చిన్నగోడలు, మారులునున్నవి. ఇట్టి

చిత్రము ౧

చక్కనిరాజమార్గములనేకము లుండెనుటకు శిల్పమునందు కానబడుచున్న శకటముల, శకటచక్రములచిత్రములు తార్కాణములు. ఒకొక్కచక్రముయొక్క అడ్డుకొలత ౩ అడుగులుమొదలు ౫ అడుగులవరకు నుండెను. చక్రమునకు పదునారురేకులుండెను. ఇవి సన్నముగ నుండుటచే లోహముతో నిర్మింపబడినవని యూహింపవలసియున్నది. స్నానముచేయుటకు రోముదేశపు జలాశయములకు సౌందర్యమునందును, వైశాల్యమునందును మించినవి అంకోరునందుండెనని కొందరు పరిశోధకుల యభిప్రాయము.

కాంభోజమునందు పూర్వము ఖ్మేరులెట్టి శిల్పకళ నెరుగరు కాబోలును. వాటిచిహ్నము లేమియు నిప్పుడు కానరావు. కఱ్ఱతో గృహములను కట్టుకొను విధానముమాత్రము శిల్పమునం దచ్చటచ్చట కానవచ్చుచున్నది. కొన్నిస్థలములందు దేవాలయములచెంత దారునిర్మాణము లుండెను కాని యవి యిప్పుడు శిథిలములై పోయినవి. చైనా మొదలగు దేశముల శిల్పుల పలుకుబడివలననో, ఖ్మేరుల రక్తములం దప్పటికినుండిన తమ సనాతన జాతీయతయొక్క ప్రాబల్యమువలననో, ఆదేశపుపరిస్థితులకు సరిపడునటుల నుండుటకో యచ్చట ప్రవేశపెట్టబడిన క్రీ. శ. ౫, ౬, ౭ వ శతాబ్దములలోని హిందూ నిర్మాణ విధానము పిమ్మట కొంత మారిపోవుట వలన ౯వ శతాబ్దముతరువాత కట్టబడిన భవనములకును, హిందూదేశపు భవనములకును కొంతభేదము కానవచ్చుచున్నది. హిందూశిల్పుల శిష్యులైన ఖ్మేరు శిల్పు లిట్టిమార్పులను కలుగజేసినను మొత్తము మీద హిందూశిల్పసంప్రదాయములనునిర్మాణమునందును, రచనయందును, విషయమునందును మానలేదు.

కాంభోజమునకు మొదటిముఖ్యపట్టణముగ నుండిన వ్యాఘ్రపురమువద్ద కోటచిహ్నములును, నందిస్తంభమును గలవు. సముద్రమునకు సమీపమున చిన్నదేవాలయములనేకములుండెను. ఇవియన్నియు గుప్తులశిల్పరచన ననుకరించియున్నవి. హిందువులు జావా, చంపాదేశముల

నాక్రమించినప్పు డీప్రాంతములకునువచ్చి నివాసము నేర్పరచుకొనియుండుట కడుసంభవము కాన నివి యన్నియు నాదేశమున మొదటికట్టడములై యుండును. ఐహోలువద్దగల "లాడ్ ఖాన్" దేవాలయమును బోలినది హాన్ చెయిపగ్గర గలదు. ఇందు అనంతశాయియొక్క చతుర్భుజవిగ్రహము కలదు. ఆంధ్రదేశమున గానవచ్చు దేవాలయములవంటివచ్చట రెండుగలవు. ఇందలి మకర తోరణము, హంసప్రతిమాలంకారములు సుందరముగ నున్నవి.

క్రెయిరుక్ అనుచోట సుమారేబది చిన్నదేవాలయములు చక్కనివి కలవు. వీటియందును మకరతోరణములు, తదితరశిల్పాలంకారములు కలవు.

వీటికి దక్షిణమున బేయాంగువద్ద ఇటుకలతో గట్టబడి అచ్చటచ్చట రాళ్లతో నలంకరింపబడిన చక్కనిదేవాలయము పాడువడియున్నది. ఈ చెంతనే మహార్షి (ఋషి ?) ఆశ్రమముకలదు. ఇది పూర్వము హరిహరాలయమై యుండెను. నిర్మాణమునందును, అలంకారములందును సామానమైకొండమీదనున్న పల్లవులనాటి దేవాలయమును బోలి యున్నదట.

కులేనుపర్వతాగమున కొన్ని దేవాలయములును, పెద్దగజవిగ్రహమును గలవు.

ఆరవశతాబ్దానంతరము దేశమునం దరాచకములు ప్రబలమయినట్లుల కానవచ్చును. ఈరెండు శతాబ్దములందు నిర్మింపబడిన దేవాలయములు కాని, మలచబడిన విగ్రహములుకాని పేర్కొనదగ్గవి కానరాలేదు. తొమ్మిదవ శతాబ్దమునాటి కీసంక్షోభమువలన దేశమునం దెట్టి మార్పులుకలిగెనో కాని యాపిమ్మట నిర్మితములైన దేవాలయములందు కొన్నిమార్పులు కనబడుచున్నవి. తొలుత వి పూర్తిగ హిందూసంప్రదాయముల ననుసరించియుండ, క్రొత్తవి యచ్చటి పరిస్థితులబట్టి నాగరికతను కాంభోజదేశమునకు సరిపడునట్లుల మార్చుకొనిన హిందూదృక్పథమున కనువగునట్లుల నున్నవి. ఈమార్పుల వలన నిర్మాణవిధానము ఉత్తమకళాసంప్రదాయములను కొంతవరకు విడనాడినవని తలంపరాదు. హిందూచిత్రరచనయను కళాత్రిభువనమోహిని కాంభోజమునందు పుట్టినిల్లగు భారతదేశ మెరుగనియలంకారములను ధరించి నూతనశోభతో విరాజిల్లినది. ౭, ౮ వ శతాబ్దములందు కాంభోజు లీమెను తగురీతి నాదరింపలే దను చింతచేత గాబోలు తొమ్మిదవ శతాబ్దమున తమ కుశాగ్రబుద్ధికి సాధ్యమయిన నూతనాలంకారముల నన్నిటిని జేర్చి, యామె యునికికొరకు ప్రపంచమునం దంతటను పేరు వడసిన మహానివేశనములను గట్టించి ధన్యులైరి.

చిత్రము ౨

కాంభోజమును క్రీ. శ. ౮౦౨-౮౬౯ వ సంవత్సరములలో బాలించిన రెండవజయవర్మ జావానుండి వచ్చి ఇంద్రపురమును ముఖ్యపట్టణముగ జేసుకొనెననియు, ఆపిమ్మట అమరేంద్రపురము (బాంటియె చ్మార్), హరిహరాలయము (ప్రాహ్ ఖాన్), మహేంద్రపర్వతము (బెంగ్

మెయలియ) అను మరి మూడు ముఖ్యపట్టణములను గట్టించెననియు చరిత్రవలన దెలియుచున్నది.

అమరేంద్రపురనిర్మాణమున క్మేరులు మొదట పూర్తిగ రాళ్లతో గట్టుట బ్రారంభించిరి. తమజాతీయ రుచులను బ్రవేశపెట్టిరి. అగడ్తలమీది వంతెనకిరువైపుల నుండవలసిన గోడలకు బదులుగ నాగసర్పములను అసురులు, దేవతలు మోయుచున్నటుల నిర్మించిరి (చి. ౧.) ఈనగరమునకు నాలుగు ద్వారత్రయము లుండెను. గరుడవాహనములు, ఎత్తైనకుంద్రనిలోనికప్పు, ఉన్నతశిఖరములు, నాగరూపాలంకృతములైన చూరుమీదిభాగములు, అర్ధశిలాప్రతిమలతో నిండిన వసారాగోడలు నీనగరనిర్మాణమున గమనింపదగినవి. ఇట్టివన్నియు హిందూదేశమున విశేషముగ కానవచ్చుటచే క్మేరులు ప్రత్యేకముగ బ్రవేశపెట్టిన నూతనవిషయములని చెప్పుటయందు సత్యములేదు.

హరిహరాలయ మమరేంద్రపురమును పోలియున్నది. దీనియగడ్తలవెడల్పు సుమారు ౧౩౨ అడుగులు. వీటిపైనున్న వంతెనల కిరువైపుల చక్కనిపెద్దమనుష్యులు పాములను మోయుచున్నటుల గోడలు కలవు. నగరప్రాకారము సుమారు ౨,౯౦౫ అడుగులపొడవును, ౨,౪౭౫ అడుగులవెడల్పును గలది. నలువైపులనున్న ద్వారత్రయములపై లోకేశ్వరునియొక్కయో, శివునియొక్కయో శిరస్సురూపములు మలచబడినవి. గోడలపై గరుడవాహనము లతిచక్కనివి కలవు. ఇప్పుడు శిథిలమైయున్న లోనిదేవాలయముయొక్క శిఖర మతియెత్తైనది. దీనినలువైపుల చిన్ననిర్మాణము లనేకములు కలవు.

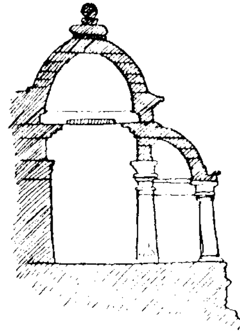
ఈనగరమునకు తూర్పున సుమారు ౯,౯౦౦ అడుగుల పొడవును, 3,300 అడుగుల వెడల్పును కలయొకసరస్సుకలదు. దీనిమధ్యగల ద్వీపమున నియక్‌పియను అనబరగు అతిసుందరమయిన దేవాలయముకలదు. పెక్కుతలల నాగుపాములు దీనిని చుట్టియున్నటుల గలదు. కాంభోజనృపులు నాగిణీ - సోమవంశమువారు కనుక నాగశిల్పమున కీనగరమునందిట్టి ప్రాముఖ్యము కలిగెనని కొందరి యభిప్రాయము. రోగనివారకుడని ప్రసిద్ధిపొందిన బౌద్ధులదేవుడగు లోకేశ్వరునియందును, శివునియందును వారికికల నమ్మక మీ నాగప్రతిమలకు కారణమని యీామధ్య నొకరు వ్రాసిరి. మహేంద్రపర్వత మొకానొకప్పుడు ప్రజలతోను, ఐశ్వర్యముతోను విరాజిల్లుచుండినది.

వీటికన్నిటికిని మించిననగరము అంకోరుతోము (అంకోరు = నగరము; తోము=పెద్ద). అగస్త్యసంతతివాడనని చెప్పుకొనుచుండిన మొదటిఇంద్రవర్మడును, అతని సుప్రసిద్ధమైనరాణి ఇంద్రాదేవియు నీనగరనిర్మాణమును ప్రారంభించిరి. "బాకు"వద్ద నిర్మించినయారుశిఖరములును, "లోవై"శిఖరములును "బేకాంగు"శివాలయమునగల నలువదిసింహప్రతిమలును, పెద్దవృషగజముల ప్రతిమలును ఇంద్రవర్మని కీర్తిని శాశ్వతముగ నిలువబెట్టగలవు. ఈతనియనంతరము యశోవర్మడు అంకోరునగరమును తొమ్మిదవశతాబ్దాంతమున పూర్తిచేసి క్రీ. త. సుమారు ౯౦౦-వ సంవత్సరములో తనముఖ్యపట్టణముగ జేసుకొనెను. అంకోరునగర ప్రాకారముయొక్క చుట్టుకొలత సుమారు ౪౦,౦౦౦ అడుగులు. దీనినావరించియున్న యగడ్తవెడల్పు సుమారు 3,300 అడుగులు. అగడ్తపైనున్న యైదువంతెనల కిరువైపులను నాగసర్పమును మోయుచున్న విగ్రహములు కలవు. ఒక్కొక్కసర్పము నేనుబదిమంది మోయుచున్నటుల గలదు. కాన నీయైదువంతెనలమీదను ౫౪౦ విగ్రహములున్నవి. ఈవంతెనలపై బోయినయెడల ద్వారత్రయములకు జేరుకొందుము. ఒక్కొక్కద్వారత్రయముపైనున్న శిఖరముయొక్కయెత్తు ౬౬ అడుగులు. వీటిపైమానవుల ముఖములు, మూడుతలలయేనుగులు శిల్పితములైయున్నవి. నాలుగుద్వారములనుండి పోవుమార్గములు నగరముమధ్యనుగల మహాశిఖరమువద్ద గలియును. ఐదవమార్గము రాజభవనమునకు బోవును. అగస్టసుచక్రవర్తి కాలమున రోము పట్టణమునను హానిబాలు కాలమున కార్తేజపట్టణమునను ఉండిన జనసంఖ్యకుమించిన ప్రజ లీనగరమున నుండిరని యంచనావేయబడినది. నెబుకాడ్నెజారు కాల

నమ్మక్రింద బేబిలోనియాదేశమునకుఁగల యైశ్వర్యముతో తులతూగ లేదట!

రాజగృహమిప్పుడు కాలగర్భమున లీనమైపోయినది. దీనినావరించి రెండుప్రాకారములును, అగడ్తయు గలవు. ఒకవైపున చక్కనిసింహద్వారము కలదు. చెంతనే యాయావరణమునందుగల "ఆకాశవిమానముల"నుభవనము కొంతచెడియున్నను నిలచియున్నది. ఇది మూడంతస్తులు కలది కాని మీదియంతస్థు మాత్రము వాసయోగ్యము. ఇచ్చటనే రాజు పౌరాణికమయిన "నాగిణి"తో శయనించుచుండెనని ప్రతీతి. మీదికి పోవుటకు మూడు వైపుల చక్కనిసోపానపంక్తులు నిర్మింపబడినవి. దగ్గరనే చాలాభాగ మాక్రమించియున్న డాబా చాలా సుందరమయినది. దీనిపొడవు సుమారు ౧,౧౫౦ అడుగులు. ఒకవైపున "నాగ" కుడ్యముకలదు. పైకెక్కుటకైదుమెట్ల పంక్తులు కలవు. మెట్లవరుసలకు మధ్యనున్న గోడభాగములు సింహ, గరుడ, అశ్వముల యొక్కయు, సైనికులయొక్కయు, యుద్ధవినోదముల యొక్కయు శిల్పముతో నతిరమ్యముగ నలంకృతములై యున్నవి. డాబాయందొక ఎత్తైనభాగము రాజుల, రాణుల, అప్సరసల శిల్పచిత్రములతో విరాజిల్లుచున్నది. రాజిచ్చటనే సభలను చేయుచుండెనేమో? ఇచ్చట నొకవ్యక్తియొక్క విగ్రహముకలదు. ఇది యశోవర్మనిదని కొందరి యభిప్రాయము. ఈప్రాంతమునకు దగ్గరనే యొకసుందరమయిన యాలయము కలదు.

నగరప్రాకారమునకు మధ్యను సుప్రసిద్ధమయిన "బేయాను" దేవాలయముకలదు. ఈదేవాలయప్రాకారమున తూర్పునగల పెద్దద్వారముచెంత నొకవేదికయు, వేదికనలువైపుల "నాగకుడ్యములు"ను కలవు. లోపల వలయాకారములైన లోకప్పులతో నాలుగంగణములు కలవు. వీటికంటె మే యర్ధవలయాకారములైన కప్పులతో మరియొకయంగణములవరుసకలదు. మొదటియంగణమును ఎండ, వర్షములనుండి కాపాడుటకు రెండవయంగణము చక్కనియుపాయము. ఇట్టియేర్పాటే దేశమునను సనాతనభవనములందు గానరాదు.* పెద్దయంగణములలో రెండు ౫౩౦ అడుగుల పొడవైనవిగను, తక్కినరెండు ౬౭ అడుగులపొడవైనవిగను (అన్నియుగలసి ౧,౯౮౦ అడుగులను) ఉన్నవి. స్తంభములన్నియు చదరముగ, నతిసుందరముగ గలవు. ఇవికాక లోపల మరికొన్ని యంగణములు

చిత్రము 3

కలవు. వీటన్నిటి లోపలిగోడలపై దేవతలు, పౌరాణికకథలు, బ్రాహ్మణులు, ఋషులు, రాజులు, రాణులు, భవనములు, సైనికులు, ఏనుగులు, అశ్వములు, రథములు, నావలు, చేపలపట్టుట, విక్రయశాలలు మొదలగునవన్నియు మలచబడినవి. ఇవి నాటి కాంభోజుల నాగరికమును, దైనికజీవనమును తెలియజేయుచున్నవి. రచనయందు లోతుగ చెక్కుడులేక పోవుటచే భారతీయరచనతో సరిపోల్చినయెడల కొంత భేదము కానవచ్చును కాని సుందరముగనున్నది. ఇట్టి శిల్పాలంకారములు అంగణకుడ్యములందేకాక దేవాలయములం దన్నిభాగములందును గలవు. అంగణములకుగల చిన్నద్వారములనుండ లోనికిపోయినయెడల మూడవ వరుసగ చిన్నయంగణములు కానవచ్చును. వీటినిగూడ దాటినయెడల దేవాలయముయొక్క ముఖ్య శిఖరము కలదు.

ఇదియు, దీనినమసరించియున్న చిన్నశిఖరములు (అన్నియుగలసి ౫౭) ఒకయెత్తైనవేదికవంటి నిర్మాణముపైగలవు. ఒక్కొక్కశిఖరముమీద నాలుసముఖములు మలచబడినవి. శిఖరాగ్రమున యైదవముఖము పూర్వముండెనేమోకాని యివియన్నియు విరిగియుండుటచే నిశ్చయముగ చెప్పుటసాధ్యముకాదు. ఈముఖములు చతు

* రెండువరుసల యంగణములు నేకశిలానిర్మాణముగ నుండును. రాతిఫలకము లొకదానిపై నొకటి పేర్చు తావును ప్రయత్నించినను కనుగొనుటకు వీలులేనంత బాగుగ నమర్చిరట. ఇంతచక్కగ నంత పెద్ద నిర్మాణములను సాధించిన యాశిల్పులు ధన్యులు.

ర్మశిఖబ్రహ్మవనియు, బ్రహ్మయొక్క యారాధన కాంభోజమున జరుగుచుండెనని కొందరు పూర్వమభిప్రాయపడిరి

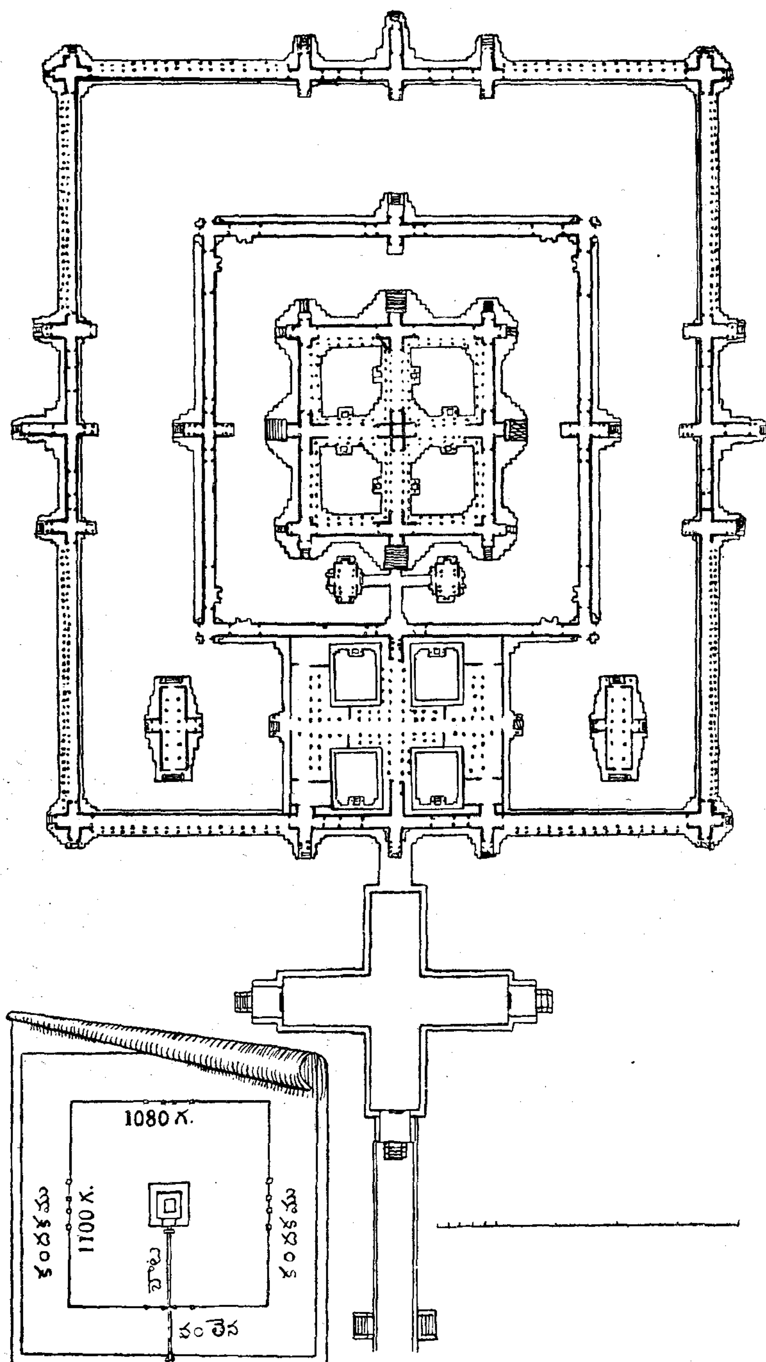
చిత్రము ౪

కాని యీశిఖిలింగములు ముఖలింగముల యాకారములో లేక లోకేశ్వరునియాకారములోయని యిప్పుడు పరిశోధకు లభిప్రాయపడుచున్నారు. ప్రధానశిఖరమున మధ్యనొకగర్భగృహమును, దానిననుసరించి పండ్రెండుగర్భగృహములును కలవు. ప్రధానగృహమున పూర్వము దేవరాజలింగము బహుశయుండెను. చిన్నగృహములందు కాంభోజనృపతుల, వారిభార్యల ప్రతిములుండెనవి. ఈదేవాలయమున విష్ణువు, శివుడు, దేవి మొదలగు హిందూదేవతల విగ్రహములు, బౌద్ధవిగ్రహములు, గ్రామదేవతావిగ్రహములు, దైవత్వమారోపింపబడిన నరుల విగ్రహములు ముప్పదినాలుగుండినవని శాసనములవలన తెలియుచున్నది.

అంకోరుతోమునకు నాలుగుమైళ్ల దూరముననున్న అంకోరువాటు (నగర దేవాలయము) యొక్క నిర్మాణము క్రీ. శ. ౧,౧౧౨-౧,౧౫౨ లో పాలించిన రెండవ సూర్యవర్మని కాలమున పూర్తియయినటుల కానవచ్చును. ఈవిషయమయి నిశ్చయముగ జెప్పుటకు శాసనము లెవ్వియు లభించలేదు కాని ౧,౦౯౦-౧,౧౭౬ సం. లో శివభద్రేశ్వరాలయము నిర్మితమగుచుండెననుట కాధారములు కానవచ్చుటచే అంకోరువాటు తొలుత శివభద్రేశ్వరాలయముగనుండెనని చరిత్రకారులనుకొనుచున్నారు. "అంకోరువాటు" అను పేరు తరువాత దీనికి కలిగియుండవచ్చును. ఇటీవల నిది బౌద్ధారాధన కుపయోగపడుచున్నను హిందూదేవాలయముగ నిర్మింపబడుటనిశ్చయము. శిల్పచిత్రములందు బౌద్ధమతమునుగూర్చి యొకటియైనను లేదు. సూర్యవర్మనిగురువును, మిగుల ప్రతిభాశాలియునగు దివాకరుని యాజమాన్యమున నీమహాదేవాలయము నిర్మితమయ్యెగాబోలును.

ఈకట్టడము నిర్మాణమునందును, పరిమాణమునందును కళారాధకులను, నిర్మాణతత్త్వజ్ఞులను ముగ్ధులను జేయుచున్నది. దేవాలయమును, దానిననుసరించియున్న యంగములనుకలసి సమభుజచతురముగనున్నవి. ఒక్కొక్కవైపు మైలుపొడవగుటచే ప్రాకారమంతయు నాలుగుమైళ్లపొడవుగనున్నది. దేవాలయమున కంటియున్న రెండవప్రాకారము పొడవు ౧,౧౦౦ గజములు, వెడల్పు ౧,౦౭౦ గజములు. చుట్టునున్న యగడ్తయొక్క వెడల్పు ౨౩౦ గజములు. పశ్చిమమునగలవంతెన కిరువైపుల "నాగకుడ్యములు" చక్కనివికలవు. దీని కెదురుగనున్న ద్వార మలంకారములతో ౬౦౦ అడుగుల వెడల్పుగ నున్నది. మధ్యనున్న ద్వారమున కిరువైపులనున్న ద్వారములును, తరువాతనున్న యంగణములును కలసి యతిరమ్యముగ నున్నవి. ఒక్కొక్క ద్వారము ఏనుగులు, రథములు సునాయాసముగ పోగలుగునంతటిపెద్దది. కాంభోజుల శిల్పనైపుణ్యమును ప్రపంచమున శాశ్వతముగ నిలుపుట కీమూడుద్వారములును, వాటిచుట్టునున్న యలంకారములును చాలును. ఇట్టిద్వారములు రెండు ప్రాకారములందును నాలుగువైపులగలవు.

దేవాలయప్రాకారములు మూడు. వంతెనవైపుననున్న ద్వారముదాటి లోపలికిబోయినయెడల నిరువైపుల రెండుచక్కనిభవనములు కానవచ్చును. ఇవి పుస్తకాలయములుగ నుండెనట. మధ్యనున్న త్రోవకిరువైపుల నాగ

చిత్రము 14

విగ్రహములుకలవు. ప్రధానద్వారమునకును, దానికిరువైపులనున్న ద్వారమునకును అంటియున్న కట్టడము నాలుగులోగిళ్లుగ విభజింపబడినది. ఈలోగిళ్లు నీటితో నప్పుడప్పుడు నింపబడుటచే చక్కనిచిన్న జలాశయములుగ మారుచుండినవి. కప్పుపైడాబాకలదు. లోపలివైపున గోడలమీద పౌరాణికకథలు శిల్పితములైయున్నవి.

వీటిని దాటి వెళ్లినయెడల మరియొకప్రాకారము కలదు. దీనిలోపల దేవాలయమును, శిఖరములును, పెద్ద మెట్లవరుసయు కనబడును.

ఇచ్చటి శిఖరములన్నియు తొమ్మిది. మధ్యనున్న శిఖరముయొక్క యెత్తు సుమారు ౨౧౫ అడుగులు. కుడ్యభాగములన్నిటిపొడవు 3,౦౦౦ అడుగులకు తక్కువయుండదు. ఇందుగలదేవతల, మనుష్యుల, జంతువుల చిత్రములు 3౦,౦౦౦ ఉండునట. రామాయణయుద్ధము, దేవాసురులయుద్ధము, విష్ణువు దానవులతోజేసినయుద్ధము, సముద్రమథనము, రాణులు, రాజకుమార్తెలు, మహాభారతమునందలి కథలు, ఇవి యనియననేల పురాణములందు వర్ణింపబడినఘట్టములలో నధికాంశములిచ్చట గాననగును. సముద్రమథనముగూర్చి చిత్రము విపులముగ, సుందరముగ నున్నది. ఒకచోట నుత్సవము కలదు. రాజొకపల్లకిపై కూర్చొనియుండనిరువైపుల పతాకములనుబట్టి సేవకులు నడచుచున్నారు. దీని దిగువను

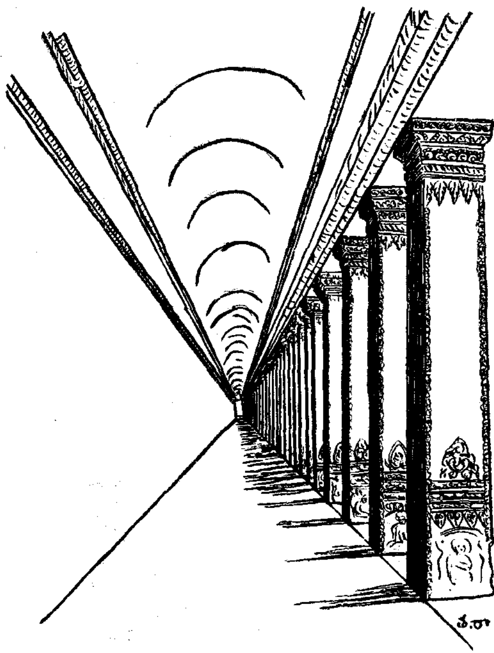
చిత్రము ౬

దూరమునుండి చూచినయెడల యాలయమునిర్మాణమున నైక్యతగలిగి, యద్భుతముగ గానవచ్చును. శిఖరములన్నియు నాయాచోట్ల నమరియుండుటచే తాజమహలున గానవచ్చు వెలితియిచ్చటలేదు.

అంకోరువాటుయొక్క నిర్మాణమెంతటియద్భుతమో, శిల్పచిత్రములు నంతవిరివిగనున్నవి. శిల్పితములైన న్యాయాధిపతియు, తదితరులును గలరు. శిక్షబొందినవారు నరకమునబడి బాధలబడుచున్నటుల నింకను క్రిందిభాగమునగలదు. యుద్ధమును జూపుచిత్రములన్నియు వీరావేశమును చిలుకుచున్నవి. ఆధ్యాత్మికచింతయం దివి బొరొబుదరు శిల్పములనుమించియున్నవట!

దేవాలయపులోగిళ్లలో దగ్గరనేయున్న తాలీ సాబ్ అను మహాసరస్సుయొక్క నీటితో నింపబడు చుండుటచే నాకాలమున నీదేవాలయ మంతయు నతి రమ్యముగ, వింతగ గనబడుచుండెను.

అంగణములందుగల స్తంభము లతిసుందరముగ నున్నవి. లావునకును, పొడవునకును కల పరిమితి, మీద నుగల దిమ్మలపొందిక, శిల్పాలంకారములు, అన్నియు

చిత్రము ౪

కలసి కొక సౌందర్యమునకు తోడ్పడుచున్నవి. అజంత యందిట్టివి కలవుకాని వీటికవి తీసికట్టేయగును. ఇట్టి స్తంభము లిచ్చట యనేకము లుండుటచే కాంభోజ శిల్పుల సౌందర్యసృష్టిని వేయినోళ్ల జాటుచున్నవి.

నాగ-సోమవంశమును తెలియజేయుటకో లేక నాగపూజయెడల కాంభోజులకుండిన యాదరణమును వ్యక్తపరచుటకో అంకోరునందు పాముల ప్రతిమలు లెక్కకు మించినవి కలవు. కొన్ని రెండుమూరులు కలియు మూలలం దైదుతలలు లేక ఏడుతలల పడగకాన వచ్చును; ఇట్టి మూలలు [illegible] కలవు. ప్రతి

చిత్రము ౫

మూరును పడగలతోరణము. కప్పు పైభాగము మూరు చోట్ల నెల్ల పడగలు ప్రత్యక్షము; ఇట్టిమార్పులు వేల కొలది గలవు. పిట్టగోడలు సర్పములు. కప్పులయంచులు సర్పములు. అజంతచిత్రకారులు స్త్రీల నలంకారముగ నెటుల రచించిరో కాంభోజులటుల సర్పముల నలంకారములుగ మలచిరి.

నాగపూజవిశేషముగ గలచోట్ల దేవాలయము లకు కన్యలనర్పించుట యాచారముకనుకనే యిచ్చట గోడలమీద నప్సరసల లేకసుందరాంగులచిత్రము లనేకములు కలవని కొందరిమతము. కారణమేదియైనను ఈ శిల్పచిత్రము లన్నియు నతిమనోహరముగ నున్నవి. హిందూదేశమునందువలె నిచ్చటిస్త్రీల ప్రతిమలందును వికలాంగులు, వృద్ధులు, పిల్లలు గానరారు కాని యంగ విన్యాసమునందును, అలంకారములందును, రూపము నందును వీరు ప్రత్యేకాకారమును దాల్చియున్నారు. హిందూశిల్పరచన యీదేశమున బొందిన మార్పులలో నివి కొన్ని. ఎనిమిదవశతాబ్దమునకుపూర్వము హిందూ శిల్పులచే కాంభోజమునందు మలచబడిన విగ్రహము లందు జీవశక్తులు కేంద్రీకరింపబడియున్నటుల నుండును. ఈవిషయమై తరువాత క్మేరశిల్పుల ప్రతిమలు వెనుక బడియున్నవి.

అంకోరుతోమునకు దక్షిణమున మూడంతస్థుల కట్టడమొకటి కలదు. మీదియంతస్థునకు పోవుటకు పెద్ద మెట్లవరుసకలదు. దగ్గరనే యశోధేశ్వరలింగ మొకటి

దొరకినది కనుక నీనిర్మాణము యశోవర్మని శ్మశాన ముపై గట్టబడినదని యూహించిరి. తూర్పున రెండాలయములు కలవు. వీటికి కొంతదూరమున యశోవర్మని పితృపితామహుల యాత్మలశాంతికొరకు ఉమామహేశ్వరాలయములు నిర్మింపబడినవి. వీటికి నాలుగుశిఖరములు కలవు.

క్రీ. శ. ౯౨౮-౯౪౪ సం.లో పాలించినయైదవ జయవర్మడును, రెండవహర్షవర్మడును అంకోరునకు చాలాదూరమున లింగపురమను రాజనగరమును నిర్మించుకొనిరి. కాని యిప్పుడచ్చట కొన్ని లింగములును, దేవాలయములును, చిన్నశిఖరములు కొన్నియు మాత్రము మిగిలియున్నవి.

౯౪౪-౯౬౮ సంవత్సరములలో పాలించిన రాజేంద్రవర్మడు మరల అంకోరుతోమును రాజధానిగ జేసుకొని యానగరము ననేకవిధముల నభివృద్ధిజేసెను. ఒకద్వీపమున బ్రహ్మ, విష్ణు, శివ, పార్వతి శివలింగముల కైదు దేవాలయముల నిటుకలతో నిర్మింపజేసెను. ఈ నృపుడు శైవుడైనను బౌద్ధాలయముల ననేకములను కట్టించెను.

ఆరవజయవర్మడు "విమానమును" బోలు దేవాలయమును బేయంనువద్ద నిర్మింపజేసెను. ఇందు "నాగకుడ్యములు", మహాభారతరామాయణాదిగాథల శిల్పచిత్రములు కలవు. దీనిపై పెద్ద చక్కని శిఖర ముండెనట. యోగు శివసుబ్రహ్మణ్యమను శిల్పి దీనిని నిర్మించెనట.

మొదటి సూర్యవర్మడు (క్రీ. శ. ౧౦౦౨-౧౦౫౦) కూడ ననేకములగు హిందూబౌద్ధనిర్మాణములకు కారకుడు. శివకపాలేశ్వర దేవాలయ మీతనినాటిది. ఈకాలమున నొక యాలయమున శివుని యొక్కయు, బుద్ధునియొక్కయు పూజ జరుగుచుండినది. బుద్ధుడు విష్ణువుయొక్క యవతారముకాదా ?

అంకోరువాటు ఇంతకుపూర్వమే ప్రారంభింపబడి, యిటీవల బూర్తి చేయబడుటచే నిదియే యాఖరు నిర్మాణముగా బరిగణింపబడుచున్నది. ఆ పిమ్మట పేర్కొనవలసిన దేవాలయము లెవ్వియు నిర్మితము కాలేదు. పదునైదవశతాబ్దమునాటికి కాంభోజముపై సిరికికోపమువచ్చుటచే దేశ మనాగరికులచేతులబడియనాగరికమున కావాసమైనది.

కాంభోజమునందు హిందూశిల్పరచన యనేకములగు మార్పులను చెందినది. గోడల కమర్చుటకు వీలైన రంగుల మృత్తికాఫలకములు చైనానుండి ప్రవేశపెట్టబడినవి. రానురాను పల్లవుల శిల్పరచనమునందు గానబడు మకరతోరణములు, ప్రతిమలనుంచుటకు కట్టబడు గూళ్ల సౌందర్యము, హంసలు మృగ్యములైనవి. స్తంభనిర్మాణమునను భేదము కానబడుచున్నది. బేయానువద్ద కానవచ్చు శిఖరములందలి మనుష్యుల ముఖములు, నాగకుడ్యములు, గరుడవాహనములు క్రొత్తగ బ్రవేశపెట్టబడినవి. వ్యక్తిరచనమునం దెట్టిమార్పు ప్రవేశించినదో యప్సరసలచిత్రమున గానవగును.

రాజుల, రాణుల, భక్తులప్రతిమలు దక్షిణహిందూదేశమున గలవుకాని కాంభోజమున వీటి యుపయోగము వేరురూపమును దాల్చినది. రాజులయొక్కయు, వారిపితృపితామహులయొక్కయు విగ్రహములను దేవాలయములందునిల్పి, యాప్రతిమలకు తగిన నామములనిచ్చి దైవత్వమొకవిధమున నారోపించి, పూజ జేయించుచుండిరి. యశోవర్మని విగ్రహమును యశోధేశ్వరుడను నామముతో దానికొరకు ప్రత్యేకముగ నిర్మింపబడిన యశోధేశ్వరాలయమున ప్రతిష్ఠజేయబడినది. ఈయాచారము జావాయందు నుండెను. నృపుడు దైవసమానుడు, దేవరాజు అనువమ్మకము ప్రబలమై యుండెను. కనుక నృపులపేర శివలింగాకృతులను గూడ దేవాలయములం దర్చన చేయుచుండిరి. తత్కారణమున కాంభోజమున రాజుల, పట్టపురాణుల విగ్రహము లనేకము లుండినవి; యిప్పటికిని కొన్ని లభించుచున్నవి. ఇటుల దొరకిన వాటిలో నేడవశతాబ్దమునాటి హరిహరుని ప్రతిమ సహజముగను, సుందరముగను ఉన్నది.

కాంభోజనృపులు సాధారణముగ శైవులైనను వైష్ణవదేవాలయములనుకూడ విశేషముగ నిర్మింపజేసిరి.

పం(డెండవశతాబ్దమునాటికి కొందఱు రాజులు బౌద్ధ
మతమును స్వీకరించిరి. కాని బౌద్ధచైత్య, విహార, స్తూప
ముల నేలనో నిర్మింపజేయలేదు. అంకోరుతోము మొద

చిత్రము ౯

లైన నగరములందలి హిందూదేవాలయములచెంత చిన్న
బౌద్ధాలయములనుమాత్రము కట్టించిరి. కొన్ని హిందూ
దేవాలయములందే బౌద్ధమతమునకు జెందిన వేల్పులకు
బూజచేయించుచుండిరి. ఆనాటికే శత్రురాజుల ప్రాబ
ల్యము హెచ్చుటచే గొప్పబౌద్ధనిర్మాణములను కట్టిం
చుట కవకాశములు లేకపోయియుండును. అంకోరు
వాటునందలి కుడ్యశిల్పచిత్రములలో నొకటినేటికి నసం
పూర్ణముగ నుండిపోవుట కీపరిస్థితులే కారణమైయుండ
వలెను.

దేవాలయ ప్రాకారములచుట్టు పెద్ద యగడ్తలు
త్రవ్వబడుటచే ప్రతి దేవాలయము నొక కోట వలె
నుండెను. హిందూమతమును సహింపజాలని యన్యమత
ముల వారిబారినుండి వీటిని రక్షించుట కిటుల నిర్మిం
చిరా? ఎన్నికట్టుబాట్లను చేసిననేమి, హిందూరాజుల
చేతినుండి రాజ్యలక్ష్మి జారిపోయిన పిమ్మట యగడ్త
లెండిపోయినవి. దేవాలయములు జనరహితములైనవి.
అతివైభవముగనుండిన చోట్లయం దరణ్యములు పెరిగినవి.
మంగళవాద్యములకు బదులు వన్యమృగముల యరపులు
వినవచ్చినవి. మైళ్లకొలది కనబడునంతటి యెత్తైన శిఖ
రములు శిథిలములైనవి. లోకమే వీటినిమరచిపోయినది.

కాని యీపూర్వులయైశ్వర్యము, మతదీక్ష, కళా
రాధనసూత్రము మరల సగౌరవముగ స్మరింపబడు
చున్నవి. పతితులైన హిందువులను పూర్వమువలె ఘన
కార్యములను చేయుటకు పురికొల్పుచున్నవి.

కాంభోజనాటకవిధానము, సంగీతము, నృత్యము,
పాత్రలు నగలుచేయువిధానము, పట్టునూలు వస్త్రముల
నేత మొదలగునవి యిప్పటికి ప్రజల యిహపరసౌఖ్య
ములకు సహాయపడుచున్నవి. ఇవియు కాలగర్భమున
విస్మృతములు కాకుండుటకు కాంభోజకళాసమితివారు
(Societie des Arts Cambodgiens) పోషించు
చున్నారు. భారతీయులు ఈవిషయమై కొంత శ్రద్ధ
వహించినయెడల సనాతన హిందూనాగరికతయొక్క
యంగములలో నొకదానిని కాపాడినవా రయ్యెదరు.

పార్లమెంటరీ విధానం—డిక్టేటరు షిప్పులు

క. రామగోపాలరావు

౧

"పార్లమెంటరీవిధానాన్ని మచ్చిక చేసుకున్నాం" అని ఐదవ ఫాసిస్టుకాంగ్రెసు ముందర తనప్రతిభ చాటుకున్నాడు ముస్సోలినీ. ప్రస్తుతం యూరపులో ప్రధానత్వం వహించిన రాజకీయతత్త్వాని కీమాటలు చక్కని లఘుటీక అని చెప్పవచ్చు.

పందొమ్మిదవ శతాబ్దంలో-గత మహాసంగ్రామానికి పూర్వంవరకూకూడా - సర్వోత్కృష్ట రాజకీయ సంస్థగా పరిగణింపబడిన పార్లమెంటరీవిధానం, తరువాతకాలంలో తీవ్రమైన అగ్నిపరీక్షకి పాలయి, సర్వాధికార పదవులకి (డిక్టేటరుషిప్పులు) తావొసంగిన వృత్తాంతం సకారణంగా తెలుసుకోడమే ఈవ్యాసం యొక్క ముఖ్యోద్దేశం.

ఇందుకుగల కారణాలని రెండు ప్రధానతరగతులుగా విభజింపవచ్చు. ౧. స్వతస్సిద్ధంగానే పార్లమెంటరీ విధానంలో ఉన్న లోపాలు. ౨. మారిన పరిస్థితులు.

ప్రపంచ రాజకీయపరిణామం గమనిస్తే రెండు ప్రధానోద్యమాలు - ఒకదానితరువాత ఒకటి - నిరంతరాయంగా పరిభ్రమిస్తూండడం గోచరిస్తుంది - ఘటన (Revolution), ప్రతిఘటన (Reaction).

ఏసంస్థ అయినా మొట్టమొదట మానవాభ్యుదయానికి ప్రయోజనకారిగా ఉండాలనే నిర్మించబడుతుంది. లేకపోతే, ప్రజామోదంపొంది, పదికాలాలపాటు ఆచరణలో ఉండడం దుర్లభం.

తాత్కాలిక పరిస్థితులవల్ల ఏర్పడి అవి మారిపోవడంతోటే- లేక, ఆసాధ్యలక్ష్యం సిద్ధించడంతోటే-అంతమయే పరిణామాన్ని 'ఉద్యమం' అనిచెప్పవచ్చు. కాని, ఈతాత్కాలిక పరిస్థితులే రూపాంతరాలు చెంది ప్రతినిత్యం ప్రత్యక్షమాతూండడంచేత ఈఉద్యమమే ఒక సంస్థగామారి కొంత స్థిరత్వం సంపాదించుకోవచ్చు; లేదా, నిత్యమైన పరిస్థితులకే అనుకూలంగా నిర్మింపబడి ఉండవచ్చు. కాని, ఈరెండవపద్ధతిలో, నిర్మాతలఉద్దేశ్యం ఎల్లాఉన్నా పరిస్థితులు మారడం తప్పకపోవడంచేత, ఆసంస్థకూడా మారాలిసుంటుంది.

ఏఒక్కసంస్థాకూడా— ఉన్నదున్నట్టుగా— సర్వకాలసర్వావస్థలయందు సంఘావసరాలని సముచితరీతిని ఆదరించలేదు. ఎందుచేతనంటే, లాస్కీ పండితుడు చెప్పినట్టు సంఘం నిత్యనూతనం; నిరంతర పరిణామ సమన్వితం. ఒకసంస్థకి కారణభూతాలైన పరిస్థితులు మారడంతోటే — నూతనపరిస్థితులు తటస్థపడడంతోటే - ఆసంస్థలోమార్పు అవసరమాతుంది - మారినా క్రొత్తపరిస్థితులకి అనుకూలించకపోతే, మరొక నూతన సంస్థే అవసరమాతుంది. ఈఅవసరం ఫలప్రదం అయేవరకూ - నూతనవాతావరణంలో ప్రాతవిధానం ప్రాకులాడడమనే పీకులాట ఏర్పడడంవల్ల - కొంత అశాంతి బయలుదేరుతుంది. మారిన అవసరాలు, మారిన పరిస్థితులు - వీటిముందర పూర్వసంస్థకి చెందిన శాసనాలు, అధికారం అంతా కూడా నిరంకుశప్రాయంగానూ ప్రజాభ్యుదయాన్ని నిరోధించేవిగానూ పొడకట్టి మార్పును ఆహ్వానిస్తాయి. ఇదే ఘటన (Revolution) కి, తదనంతరం ప్రతిఘటన (Reaction) కి అవకాశం. ఈరెండు పరస్పర విరోధశక్తులమధ్యా కొంతవరకు తల్లడిల్లి, క్రొత్తపాతలమధ్య ఒకనిలకడస్థానం చేరుకుంటాయి పరిస్థితులు - మళ్లీ కొంతకాలంవరకూ.

పార్లమెంటరీవిధానంలోని స్వతస్సిద్ధలోపాలు గమనించేముందు ఆవిధానంయొక్క పుట్టుక, తదనంతర పరిణతికూడా ఏవిధంగా పైసత్యాలకి ఉదాహరణలుగా ఉన్నాయో స్వల్పంగా తెలుసుకోడం అవసరం.

ఈవిధానానికిపూర్వం ప్రబలంగాఉన్న రాజత్వసంస్థ (The institution of monarchy) ప్రజల

యొక్క ధనమానప్రాణాలు రక్షించి శాంతిభద్రతలు సంస్థాపించడానికే మొట్టమొదట అమలులోకొచ్చింది. ప్రజాభ్యుదయాన్ని గుర్తించి ప్రభువులు వర్తించినంత కాలం ఇబ్బంది లేకపోయింది. కాని, కాలక్రమాన్ని అవిధంగా గుర్తించడానికి తగిన ఇచ్ఛ, సమర్థతకూడా రాజులలో సన్నగిల్లాయి. రాజులు తమ బాధ్యతలు మరిచిపోయి, హక్కులు ఎక్కువజ్ఞాపకం ఉంచుకోడంతోటే, ఆసంస్థయొక్క ప్రజోపయోగస్వభావం తగ్గజొచ్చింది. అదీగాక, జాతీయప్రభుత్వాలు స్థాపింపబడి ఒకవిధంగా స్థిరమైనశాంతిభద్రతలు నిర్వహించడానికి రక్షకభటాదివర్గంలాంటి విధానం ఒకటి ఏర్పడడంతోటే, రాజు లేనంతమాత్రాన సంఘం విచ్ఛిన్నమై పోయేపరిస్థితులు పోయాయి. అంటే, నిరంకుశప్రభువుల అవసరంకూడా కొంత సన్నగిల్లిందని చెప్పవచ్చు. దేశంలో తమ అధికారంస్థాపితమై, అల్లరులు లేకుండా గడిచిపోతున్న సందర్భం ఏర్పడడంవల్ల, దేశాంతరాల మీదికి పోయింది భూనాథులదృష్టి. తత్ఫలితంగా, దేశాలమధ్య, జాతులమధ్య యుద్ధాలు బయలుదేరాయి. వీటిని బయలుదేరదీయడంలో తమతమప్రజల అభ్యుదయంకంటె, వ్యక్తిగతమైన వారివారి అధికారవాంఛలే ఎక్కువ ప్రోద్బలించాయి ఈజాతీయప్రభువుల్ని. ఈసంగ్రామాలకి కావలసినధనంకోసం పన్నులు ఎక్కువ కావలిసివచ్చాయి. ఈయుద్ధాలవల్ల తమకి ఎక్కువలాభం కలగకపోడమే కాకుండా, జననష్టం, ధననష్టం భరించలేకపోయారు ప్రజలు. అదీగాక, వేరు పరిస్థితులలో ఏర్పడిన 'జమీందారీ' పద్ధతి (Feudalism) ఇంకా మిగిలిపోయి జమీందారులు, మఠాధికారులు మొదలైన ధనవంతులు పన్నుల కతీతులైపోవడం చేత, చెల్లించలేని ప్రజాసామాన్యంమీదే పడింది నూతనభార మంతా. ఆర్థికమైన ఈకారణానికి ఇతరకారణా లనేకం తోడ్పడ్డాయి. తత్ఫలితంగా రాజత్వసంస్థ కూలి ప్రజాస్వామిక ప్రభుత్వం అమలులోకొచ్చింది, పార్లమెంటరీ విధాన రూపంతో.

కాని, పైన చెప్పబడ్డఘటన, ప్రతిఘటన అనే శక్తుల ఉత్పీడనలేనిదే, ఒక్కసారిగా ఈమార్పురాలేదు. ఇంగ్లండులో ఈ క్రొత్త, పాతల సంఘర్షణ కాలక్రమాన్ని జరిగింది. క్రమక్రమంగా రాజాధికారం ప్రజాయత్తమై, తుద కిప్పుడు నామమాత్రంగా మిగిలింది. 'ఫ్రాన్సు' దేశంలోకూడా, మొదట ౧౭౮౯ లో మహత్తరవిప్లవం బయల్వెడలి రాజత్వసంస్థ తుడిచిపెట్టుకుపోయినా, ౧౮౭౦ వరకూ కూడా మరలమరల పునరుద్ధరింపబడుతూనే ఉంది. అప్పుడుగాని సుస్థిరమైన 'రిపబ్లిక్' స్థాపించబడలేదు.

ఇంతవరకు, పార్లమెంటరీవిధానంయొక్క జన్మవృత్తాంతం కొంత తెలుసుకున్నాం. ఇంక, ఈవిధానం కూడా తన ప్రాముఖ్యమును గోల్పోవడానికి కారణాలు తెలుసుకోవాలి.

స్వతస్సిద్ధంగానే, ఈ పద్ధతిలో కొన్ని లోపాలున్నాయని పైన వివరించాను. అందులో ముఖ్యమైనది ప్రాతినిధ్యతత్వం.

ప్రజాస్వామికప్రభుత్వానికి పుట్టినిల్లనదగిన గ్రీకుదేశంలోమాత్రం ఈలోపానికి తావులేకపోయింది. ఎందుచేతనంటే, ఆదేశంలో ఒక్కొక్క పట్టణమే ఒక్కొక్కస్వతంత్రరాజ్యంగా ఉండేది. అందువల్ల, ప్రతినిధుల అవసరం లేకుండా ప్రజలే శాసనసభగా ఏర్పడి రాజ్యాంగం సాగించడం సాధ్యమయింది. కాని, అధిక విస్తీర్ణత కలిగి, కోట్లకొలది జనసంఖ్యగల దేశాలలో ఈవిధమైన ప్రత్యక్ష ప్రజాస్వామికవిధానం (Direct democracy) అసంభవమని వేరే చెప్పనక్కరలేదు. కాబట్టి, దీనికిబదులు వేరొకపద్ధతి- ఆచరణయోగ్యమైనది- అవసరమైంది. ఆపద్ధతే ప్రాతినిధ్యప్రభుత్వం(Representative Government). అనగా, ప్రజలందరితరఫునా కొందరు ప్రతినిధులుమాత్రమే రాజ్యాంగం నిర్వహించే భారం వహించడం.

వీలుకోసం దేశం కొన్ని భాగాలక్రింద (Electoral districts) విభజింపబడుతుంది. ఈభాగాలనుంచి ప్రజలచేత ఎన్నుకోబడిన ప్రతినిధులు ఒకసభగా ఏర్పడతారు. ఈసభకి ఒక నిర్ణీతజీవితకాలం- ఏమూడేళ్లో ఏ ఐదేళ్లో- ఉంటుంది. ఈలోపుగా వీరు కొన్ని కొన్ని

శాసనాలుచేసి నిర్వాహకవర్గం (Executive) ద్వారా అమలులో పెడతారు. అంటే ప్రజలే తమ అభ్యుదయంకోసం, తమ ప్రతినిధులద్వారా, ఈశాసనాలు నిర్మించుకుంటున్నారని ఈసిద్ధాంతంయొక్క తాత్పర్యం. ఈతాత్పర్యంయొక్క నిజానిజాలు, ఈనిర్ణీతమైన గడువులో శాసనసభ్యులు ఎంతకాలం, ఎంతవరకు, నిజమైన ప్రజాభిప్రాయానికి ప్రతినిధులుగా ఉంటున్నారనే ప్రశ్నమీద ఆధారపడిఉంటాయి.

మానవమేధస్సు సచేతనమైనదవడంచేత, సంఘావసరాలు మారుతూండడంచేత, ప్రజాభిప్రాయం ఎప్పుడూ ఒకలా ఉండదు. అందుచేత 'ఎలెక్షను' కాలంలో ప్రజాప్రతినిధులైనవారు తరువాత కాకపోవచ్చు. అదీకాక, ప్రతినిధులదృష్టిలో చూచినా, ఏదోఒక ప్రణాళిక మీద ప్రజామోదం పొంది ఎన్నుకోబడినవారు, తరువాత-ఏకారణంచేతనైతేం-అభిప్రాయాలు మార్చుకోడం చేత నిజమైన ప్రజాప్రతినిధులు కాకపోవచ్చు.

ఇంకొకవిషయం: 'ప్రజాభిప్రాయం' అనేమాటకి ప్రస్ఫుటమైనఅర్థం లేదు. వార్తాపత్రికలద్వారా బహిర్గతమౌతూ, జనసామాన్యహృదయంఎల్లప్పుడూ శాసనసభలలో ఉన్న ప్రతినిధులకి సరియైనమార్గం సూచించుతుందనేమాట నిజమే కొంతవరకు. కాని, పెద్దపెద్ద ధనస్వాములు ఈవార్తాపత్రికలని హస్తగతం చేసుకుని తమ లాభంకోసం, తమ అభిప్రాయాలనే ప్రజాభిప్రాయాలుగా ప్రచారంచేసి-తమ అభ్యున్నతిని అరికట్టే ఎట్టి భావాలూకూడా పైకి రానివ్వకుండా- ప్రభుత్వాన్ని తమకి సుముఖం చేసుకుని దేశానికి హానిచెయ్యడానికి చాలా అవకాశం ఉంది; అల్లాజరిగింది; జరుగుతోంది కూడా.

ఒకవేళ, వార్తాపత్రికలు అల్లాంటి దుర్వినియోగానికి పాల్పడకపోయినా, సర్వసాధారణంగా అవి అధికసంఖ్యాకులపక్షాన్నే వహించి ప్రచారం చేస్తాయి. ఆ హడావుడిలో అల్పసంఖ్యాకుల అభిప్రాయాలు అరణ్యరోదనమైపోయి సంపూర్ణదేశాభ్యున్నతికి ఆటంకం కలగవచ్చు. ఈభయంచేతనే, అల్పసంఖ్యాకసంఘాలుశాసనసభలో తమకి కొన్ని 'సీట్లు' ప్రత్యేకించబడాలని కోరడం తటస్థిస్తుంది.

అల్లా ప్రత్యేకించబడినంతమాత్రాన్ని, ఆ శాసనసభయొక్క ఆమోదంపొందిన చట్టాలన్నీకూడా, ప్రజాభ్యుదయానికి సహాయకారులుగా ఉంటాయని చెప్పడానికి వీలులేదు. ఎందుచేతనంటే, పైచెప్పిన కారణాలవల్ల శాసనసభ్యులు నిజమైన ప్రజాప్రతినిధులు కాకపోవడం సంభవం అవడంచేత, అధిక సంఖ్యాకులైన శాసనసభ్యుల ఆమోదంపొందినచట్టం, అధికసంఖ్యాకులైన జనసామాన్యంయొక్క ఆమోదాన్ని పొందకపోవచ్చు.

అదీగాక, 'మెజారిటీ వోటు' మీద నిర్ణయాలు చెయ్యడంలోనే లోపం ఉంది. ఎల్లాగంటారా, ఒక చిన్ని ఉదాహరణ తీసుకోండి- ఒకశాసనసభలో ౪౩౭ గురు సభ్యులున్నారనుకుందాం. ఏదోఒక చట్టంమీద ౨౧౮ మంది ప్రతికూలురుగానూ, ౨౧౯ మంది అనుకూలురుగానూ వోటు చేస్తారనుకుందాం. శాస్త్రప్రకారం 'మెజారిటీ' ఆమోదించడంచేత ఆచట్టం శాసనంగా మారి అమలులోకొస్తుంది. కాని, నిజానికి 'మెజారిటీ'లో అర్థంలేదని స్పష్టమౌతోంది. ఇటువంటి ఇబ్బంది గమనించే కొన్ని దేశాలలో కొన్నికొన్ని ముఖ్యనిర్ణయాలు చెయ్యాలిసొచ్చినప్పుడుండవలసిన మెజారిటీ మొట్టమొదట రాజకీయప్రణాళికలోనే శాసించి ఉంచుకున్నారు.

పార్లమెంటరీవిధానంలోని స్వతస్సిద్ధలోపాలలో ముఖ్యమైనది ఇంకొకటుంది. ఉదాహరణపూర్వకంగా విచారిద్దాం.

ఒకదేశంయొక్క జనసంఖ్య ౩౦ లక్షలనీ, దాని ప్రధాన శాసనసభకి ఎన్నుకోబడే ప్రతినిధుల సంఖ్య ౩౦౦ లనీ అనుకుందాం. ఈ మూడువందలమందీకూడా పైచెప్పబడినరీతిని మూడువందల విభాగాలనుంచి ఎన్నుకోబడ్డారని ఊహిద్దాం. అంటే, సగటున ౩౦,౦౦౦ మంది జనులకి ఒకప్రతినిధి ఏర్పడతాడన్నమాట. సగటున ౩౦,౦౦౦ మంది జనసంఖ్యగల ఒక్కొక్కవిభా

గంలోనూ ఏ ౫౦౦ మందో సాంఘికవాదంలాంటి ఒక ప్రత్యేకాభిప్రాయానికి చెందినవారనుకుందాం. ఒక్కొక్క విభాగమే తీసుకువిచారిస్తే ౩౦,౦౦౦ మందిలో ౫౦౦ చాలా అల్పసంఖ్య అన్నమాట నిజం. కాని దేశం మొత్తంమీదచూస్తే ఈ ప్రత్యేకాభిప్రాయానికి చెందినవారే ౩౦౦ × ౫౦౦=౧౫౦౦౦౦ మందిఔతున్నారు. కాబట్టి న్యాయతహా, పైన సూచించిన ఉజ్జాయింపు ప్రకారం ఈ ప్రత్యేకాభిప్రాయానికి $\frac{౧౫౦౦౦౦}{౩౦౦౦౦}$ = ౫ గురు ప్రతినిధులేనా ప్రధాన శాసనసభలో ఉంటేనే గాని, అది నిజమైన ప్రజాప్రతినిధిసభ అనిపించుకోదు. కాని, ఈఅభిప్రాయానికి చెందినవారువివిధప్రాంతాల్లో చెదిరిపోయిఉండడంవల్ల వీరి తరఫున ఒక్క ప్రతినిధి కూడా శాసనసభని అలంకరించకపోడం తటస్థిస్తోంది. అంటే సుమారు ౧౫,౦౦౦ కి ఏమాత్రం పైబడిన అనుచరవర్గంగల (అప్పుడు వీరు ౩౦,౦౦౦ లో మెజారిటీ కాతారుగాబట్టి) అభిప్రాయానికైనా ప్రాతినిధ్యం ఇస్తున్న దేశంలో ౧౪ లక్షల అనుచరులున్న అభిప్రాయానికి ప్రాతినిధ్యమే శూన్యమవడం తటస్థిస్తోందన్న మాట!

ఇంతవరకు పార్లమెంటరీ విధానంలో—ప్రాతినిధ్యప్రభుత్వపద్ధతిలో—స్వతస్సిద్ధంగానే ఉన్న లోపాలుకొన్ని టూకీగా తెలుసుకున్నాం. కాని, ఈపద్ధతి పతనం చెందడానికి రెండవముఖ్యకారణం మారిన పరిస్థితులని వ్యాసాదినే పేర్కొన్నాను. ఈ మార్పు ఎటువంటిదో ఇప్పుడు కొంత పరిశీలిద్దాం.

౧౭౫౦ ప్రాంతాల్లో ఇంగ్లండుదేశంలో ఆరంభించి ౧౯ వ శతాబ్దాంతం అయేసరికి ప్రపంచకంలో చాలాభాగం ఆవరించి లోకాన్నంతా తన మహత్తుచేత తల్లడిల్లచేసిన పారిశ్రామిక విప్లవమే (Industrial Revolution) ఈపరిణామానికంతా కీలకమనవచ్చు.

మానవ జీవితానుభూతిని గ్రామ, పట్టణ, దేశ పరిమాణాలకి అతీతంచేసి యంత్రమూలకమైన నాగరికత ద్వారా అంతర్జాతీయసభ్యతని సాధ్యంచేసిన మహత్తర పరిణామమే పారిశ్రామికవిప్లవం. రైలు, పొగఓడ తరువాత తరువాత టెలిగ్రాఫ్, టెలిఫోన్, వైర్లెస్—ఇవి రాకపోకల్నీ ఉత్తరప్రత్యుత్తరాల్నీ పూర్తిగా మార్చివేసి ప్రపంచానికి ఆర్థికంగా ఒక ఏకత్వం సమకూర్చాయి. ఈపరిణామం ఊహాతీతపరిమాణాలకి ప్రాకిపోయిన వర్తకవ్యాపారాలకి ఒకవిధంగా ఫలితం. మరొకవిధంగా కారణం అయింది. కోట్లకొద్ది పెట్టుబడితో ప్రపంచమంతా వ్యాపారం సాగిస్తున్న పెద్దపెద్ద వర్తకసంస్థలు హద్దులేకుండా విజృంభించి 'జమ్షెడ్‌పూర్' లాంటి పట్టణాలుగాకూడా ఏర్పడిపోయిన పెద్దపెద్ద ఫ్యాక్టరీలు, ముడివస్తువుల విషయంలో తన స్వయంపూర్ణత (Self-sufficiency) ని విడిచిపెట్టి కేవలం పారిశ్రామికదేశంగానే ఉండగలిగిన ఇంగ్లాండులాంటి దేశాల ఆర్థికస్థితి ఇవన్నీకూడా ఈవిప్లవంమూలాన్నే సంభవమయాయి. అంటే పరిశ్రమలు, రాకపోకలు, వర్తకవ్యాపారాలు, ఒక టేమిటి జీవితవిధానరీతులన్నీకూడా తమ అల్పపరిమితిని విడిచిపెట్టి అద్భుతమైన పరిణామాన్ని చెందిపోయాయన్నమాట.

ఎన్నిమార్పులు తీసుకొచ్చినా కేవలం ఆర్థికవిషయమైన ఈపారిశ్రామికవిప్లవానికి రాజకీయసంస్థఅయిన పార్లమెంటరీవిధానానికీ సంబంధమేమిటనే సందేహం కలగవచ్చు. మన సౌకర్యంకోసం, సంఘజీవితాన్ని ఆర్థికమనీ, రాజకీయమనీ, మతసంబంధమైనదనీ- ఈ విధంగా విభజించి విమర్శించడం మామూలైనా, నిజానికి ఇటువంటి విభజన సహజమైనదికాదు. పదివైపుల నుంచి చూస్తే పదివిధాలుగా గోచరించినా సరోవరం ఒకటే అయినట్లు సంఘజీవితంకూడా ఒకటే. వివిధదిశలనుంచి దర్శించేవారికి వివిధరీతుల వ్యక్తమౌతూంటుంది-అంతే. అందుచేత చెరువులో ఏమూల రాయిపడేసినా, ఆఅలలు చెరువంతాకూడా వ్యాపించినట్లే, సంఘ జీవితంలో ఏమూల మార్పుప్రవేశించినా, మిగతామూలలకు కూడా కొంతవరకు వ్యాపించకతీరదు.

ఐతే, ఈపారిశ్రామికవిప్లవం ఏవిధంగా, ఎంతవరకు రాజకీయతత్వాన్ని మార్చడానికి కారణభూతమైంది? అనేప్రశ్న ఇప్పుడు మనకి విచారణార్హం.

మొట్టమొదటి సంగతి ప్రభుత్వవ్యాపారపరిమితి (Scope of state activity) విజృంభించింది. ఇది

వరకునుంచీకూడా కేవలం శాంతి భద్రతలు కాపాడడానికి మించి ప్రభుత్వం ప్రజాజీవితంలో ఏమాత్రం కూడా జోక్యం కలిగించుకోకూడ దనే అభిప్రాయం ప్రబలిఉండేది. ప్రజాస్వామిక తత్త్వానికి ప్రధాన దివ్యమైన వ్యక్తిస్వాతంత్ర్యసిద్ధాంతాని కిది రూపాంతర మని చెప్పవచ్చు. ఆర్థికంగా ఈసిద్ధాంతమే 'లెయిసాఫేర్' అనే పేరుతో ఏడమ్‌స్మిత్తువంటి ఆంగ్ల ఆర్థిక శాస్త్రవేత్తలచేత ప్రతిపాదింపబడింది. "ప్రభుత్వం అనవసర జోక్యం కలుగజేసుకోకుండా తొలగిఉంటే ప్రతివ్యక్తీ తనబాగు తాను చూసుకుంటాడు. సంఘం అంటే వ్యక్తుసముదాయ మేకాబట్టి మొత్తంమీద దీనికి ఫలితంగా సంఘాభ్యుదయం చేకూరుతుంది" అని వారి సిద్ధాంతం. చాలాకాలం ఈ సిద్ధాంతం- ముఖ్యంగా ఇంగ్లండులో-ఆచరణలో ఉంది. వాణిజ్యంలోనూ, పరిశ్రమలోనూ సంపూర్ణ స్వేచ్ఛవల్ల అనేకలాభాలున్నాయని ఆర్థికశాస్త్రవేత్తలు రాసిపోసిన రాతల కంతు లేదు.

కాని, పారిశ్రామికవిప్లవం ప్రారంభించినప్పటి నించీకూడా ఈసిద్ధాంతానికి ధాకా తగిలింది. క్రొత్తలో పెట్టుబడిదారులు (Capitalists) స్త్రీలను, బాలురను కూడా తమ ఫ్యాక్టరీలలో నియోగించి వారి శక్తికి మించినకాలం పనిచేయించడం, కూలిడబ్బులకి బదులు తామే నిర్వహిస్తున్న షాపులలోని వస్తువులు ఇష్టమొచ్చిన ధరకి అంటకట్టడం అనే 'ట్రక్'పద్ధతివల్ల పనివాళ్లని తమక్రిందే ఉంచుకొని కష్టాలుపెట్టడం తగిన జాగ్రత్తలేకపోవడంవల్ల గనులు మొదలైన ప్రదేశాలలో అపాయాలు సంభవించి పనివాళ్లు మరణిస్తూ ఉండడం మొదలైన దురభ్యాసాలు ప్రబలంగా ఉండడంచేత ప్రభుత్వం జోక్యం కలిగించుకోక తప్పిందికాదు. ఇవి తొలగించడానికే అనేక 'ఫ్యాక్టరీ శాసనాలు' (Factory acts) అవసరమయాయి ఇంగ్లండులో. అదీగాక, రైల్వేలవిషయంలో ఇంతకంటె ఎక్కువ జోక్యం కలుగజేసుకోడం అవసరమైంది. రానురాను, జర్మనీవంటి దేశాలలో ప్రభుత్వం సంపూర్ణంగా పరిశ్రమలకి సహాయపడి వాటి అభ్యున్నతికి తోడ్పడడంచేత, ఇంగ్లండువంటిదేశాలుకూడా తమ స్వేచ్ఛాసిద్ధాంతాన్ని కొంత వెనకబెట్టక తప్పిందికాదు. ఇల్లా ప్రభుత్వ వ్యాపారపరిమితి క్రమక్రమంగా అభివృద్ధిచెంది తుదకు వ్యాపారపరిశ్రమలను ప్రభుత్వం తనంతటతానేఎందుకు నిర్వహించకూడదనే ప్రశ్న (State Capitalism) బయలుదేరింది.

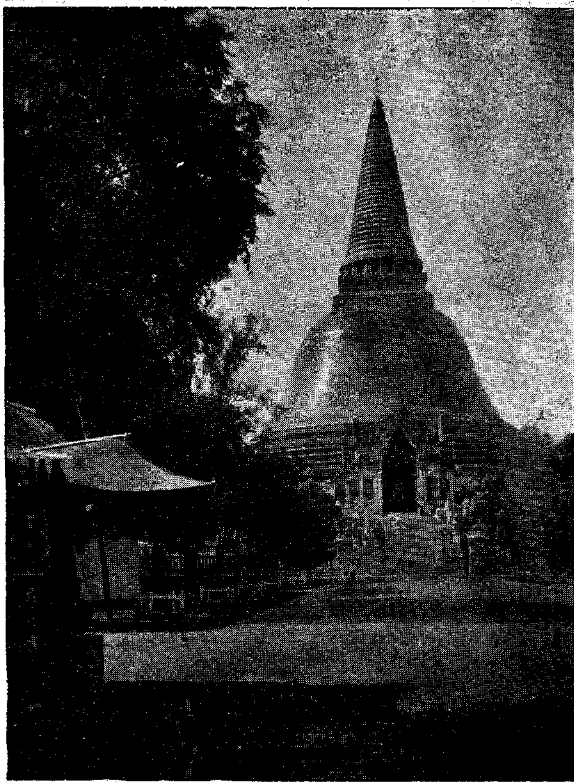
దీనిమూలాన్ని అనేక లాభాలున్నాయి. పైజెప్పబడిన 'లెయిసాఫేర్' సిద్ధాంతప్రకారం పరిశ్రమలలోనూ, వాణిజ్యంలోనూకూడా నిరంతరమైన పోటీ (Competition) చెలరేగుతుంది. తత్ఫలితంగా సప్లయి చెల్లుబడికి మించిపోయి వర్తకమాంద్యం సంభవిస్తుంది. ఎందుచేతనంటే, ఒకసరుకుకి ఒకసంవత్సరంలో ఎంత చెల్లుబడి ఉంటుందో అంచనా తెలిసినా ప్రతి పోటీదారుడూకూడా దీనిలో ఎక్కువభాగం తన'పాలే' బడుతుందనే అభిప్రాయంతో ఉత్పత్తిచేస్తాడు. ఆఖరికి చూస్తే చెల్లుబడికంటె ఉత్పత్తి ఎక్కువై ధరలు పడిపోతాయి. అదీగాక ఇల్లాంటి పోటీవల్ల నష్టపడి తన వ్యాపారం ఒదులుకుపోవాలసినవాడు ఎల్లప్పుడూకూడా తన అసమర్థతవల్లే తొలగించబడతాడనడంపొరబాటు. ఇతరపోటీదారులుమల్లే కేవలం తక్కువధరకి అమ్మడం కోసం తన సరుకులు కల్తీచెయ్యడానికి ఇచ్ఛగించని న్యాయస్థుడవడంవల్లే నష్టపడొచ్చు. అనేకమంది పోటీదార్లుండడంతోటే వారి పోటీవల్ల వస్తువు తక్కువ ధరకి లభిస్తుందనే మాటకూడా (ఇది పోటీదార్లుండడంవల్ల వచ్చే మూడోలాభంక్రింద చెప్పబడుతుంది సాధారణంగా) సత్యదూరం. ఎంతతగ్గించినా ఉత్పత్తిచెయ్యడాని కయ్యేఖరీదుకంటె తక్కువచెయ్యడానికి వీల్లేదు. ఆపైనికూడా ఈపోటీదార్లు తమలో తాము కొంత ఒడంబడిక చేసుకొని ధర పెంచొచ్చు - పోటీవల్ల కలిగే ఈనష్టాలన్నీకూడా పైజెప్పబడినరీతిని ప్రభుత్వమే పరిశ్రమకి పూనుకుంటే తొలగించబడతాయి. అదీ గాక, ఇందుమూలాన్ని వచ్చేలాభం పెట్టుబడిదార్ల స్వంతఆస్తి అయి బీద,గొప్పవ్యత్యాసాలనిఇనుమడింపచెయ్యకుండా తక్కువపన్నులరూపేణా జనసామాన్యంయొక్క అభ్యుదయానికి తోడ్పడి, ధనంవల్లకలిగే సాంఘిక వ్యత్యా

సాలు తొలగించడానికి చాలామట్టుకు సహాయకారి కావచ్చు.

ఈవిధంగా ప్రభుత్వమే ఒకపెద్ద పెట్టుబడిదారుగా మారాలంటే, పెట్టుబడిదారుకుండే లక్షణాలు కొన్ని అలవరుచుకోవాలి. కాని ప్రజాస్వామికపద్ధతి క్రింద నడుపబడే ప్రభుత్వంలో ఈలక్షణాలు చాలామట్టుకు లోపించడంచేత ఈక్రొత్తబాధ్యతను వహించడానికి ఆవిధానం సమర్థంకాదని తేలుతోంది. కొన్ని ఉదాహరణలు చూద్దాం: ఈసంవత్సరం ఒక కోటి రూపాయలు అధికంగావెచ్చిస్తే మరి నాలుగైదేళ్లలో తనవ్యాపారం ఎక్కువఅభివృద్ధిచెంది, ఎక్కువ లాభదాయకం అవడానికి వీలుందని తోస్తే, పెట్టుబడిదారు వెంటనే ఆబాధ్యత వహిస్తాడు. అతని అంచనా పొరబాటయి కొంతనష్టం సంభవించినా అతనికతడే బాధ్యుడవడం మూలాన్ని ఇబ్బందిలేదు. లాభం రావడానికి ఏమాత్రంవీలున్నా, బహుశా వచ్చేనష్టాన్ని పరిగణించకుండా ఒకనిర్ణయానికి రావడానికి అతను తక్కువ కాలం తీసుకుంటాడు. అదే, ఇంగ్లండులాంటి పార్లమెంటరీ దేశంలో ప్రభుత్వంక్రింద నడిచే వ్యాపారం ఐతే, మొట్టమొదట పార్లమెంటు, తరువాత బహుశా ఒకకమిటీ, మళ్లీపార్లమెంటు — ఈవిధంగా కాలం గడిచిపోతుంది: ఒక నిర్ణయానికి వచ్చేటప్పటికి బహుశా ఆ అవకాశంకాస్తా దాటిపోతుంది. అదీగాక, జర్మనీదేశంయొక్క పారిశ్రామికాభివృద్ధి గమనిస్తే, యుద్ధంలో జయానికి సైనికశిక్షణ ఏవిధంగా అవసరమో, అల్లాగే పారిశ్రామిక విజయానికికూడా ఎక్కువ శిక్షణ (డిసిప్లిన్) అగత్యమని తేలుతుంది. అంటే ఒకవిధమైన ఆర్థికసర్వాధికారత్వం ఏర్పడాలన్నమాట. పరిశ్రమలలోగాని, వర్తకవ్యాపారాలలోగాని ఇవేళ ఒకక్రొత్తత్రోవ తొక్కాలంటే కాలయాపన కాకుండా పనిజరగాలి. దీనికి, తమ తెలివితేటలచేత పారిశ్రామిక నాయకత్వం వహింపగలిగిన వ్యక్తుల కార్యవిషయాలలో సంపూర్ణస్వేచ్ఛ ఉండాలి. కాని, వీరే ఒకపార్లమెంటరీ ప్రభుత్వంక్రింద పనిచేసేవారైతే, మాటిమాటికి తమప్రవర్తనను ప్రజలకో, వారి ప్రతినిధులకో దాఖలుపరుచుకొని వారి ఆమోదం పొందితేనేగాని, ముందడుగు వెయ్యడానికి వీలుండదు. ఈకారణాలచేతనే, ఎక్కువశిక్షణ, ప్రతివచనరహితమైన ఆజ్ఞాపరిపాలన, అవసరమైన యుద్ధం మొదలైనవి నిర్వహించడానికి ప్రజాస్వామిక ప్రభుత్వానికి ఎక్కువ సమర్థత ఉండదని 'కార్డినల్ న్యూమెన్' వంటి యోచనాపరులు నిర్ణయించారు.

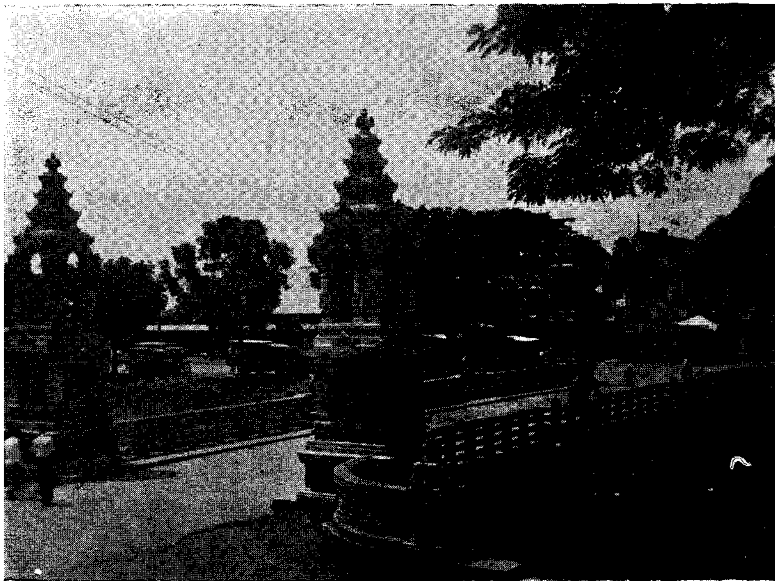
ఇదేగాక, అర్హతనూ శక్తిసామర్థ్యాలనూ బట్టికాకుండా కేవలం సేవాకాలాన్ని (Seniority) బట్టి ప్రమోషన్లివ్వడం, చేసేపనిని బట్టికాకుండా పదవియొక్క గౌరవాన్నిబట్టి జీతాలు నిర్ణయించడం, తరుచు 'ట్రాన్సుఫర్లు' చేస్తూ ఆయా ఉద్యోగులాయాప్రదేశాల స్థితిగతులతో ఎక్కువ పరిచయం చేసుకోడానికి వీలు లేకుండాచెయ్యడం - మొదలైన అనుమాయతులవల్ల పారిశ్రామికాధికారం వహించడానికి ప్రభుత్వం - అందులోనూ, ప్రజాస్వామికప్రభుత్వం - సంపూర్ణంగా సమర్థంకాదని వ్యక్తమౌతోంది.

ఈవిధంగా పార్లమెంటరీప్రభుత్వం వహించలేని ఒకక్రొత్తబాధ్యతను తెచ్చిపెట్టడంవల్లనే కాకుండా, ఇంకోవిధంగాకూడా పారిశ్రామికవిప్లవం ప్రజాస్వామికప్రభుత్వంయొక్క పటుత్వాన్ని తగ్గించింది. అదేవిధంగానంటే, ఆర్థిక శత్రుత్వాలనీ, తన్మూలకంగా జాతీయద్వేషాలీలన్నీ పెంచి, ఒకవిధమైన యుద్ధతత్త్వం (War mentality) పెంచడంవల్లనే పారిశ్రామిక విప్లవానంతరం వర్తకవ్యాపారాలు ఊహాతీతపరిమాణాలకి విజృంభించాయని ఇదివరకే పేర్కొన్నాను. అంతకు పూర్వం వివిధదేశాలమధ్య రాకపోకలు, వర్తక వ్యాపారాలు లేవనికాదు దీనిఅర్థం. బాబిలోనియా, ఈజిప్టు, భారతదేశనాగరికతలు వాటివాటి కాలాలలో ఆర్థికౌన్నత్యాన్నికూడా అనుభవించాయి. అప్పటికి తెలిసిన ప్రపంచభాగాలలో వర్తకవ్యాపార ప్రధానస్థానాలుగా గణుతికెక్కాయి. కాని, అనివార్యంగా కాలగర్భంలో విలీనమయిపోయాయి. తరువాత రోమకసామ్రాజ్యంకూడా కొన్ని శతాబ్దాలపాటు అటువంటి ఔన్నత్యాన్నే అనుభవించింది. ౧౬-వ శతాబ్దంలో స్పెయిన్, పోర్చు

'ఫ్రా పతోం చెడి' అను ఘంటాకృతి బౌద్ధస్తూపము

దీని ఎత్తు సుమారు ౩౬౦ అడుగులు. న కోఁ పతోం నగరము—సయాము B. S.

సూఫణ నదినుండి నగరమునడుమ ప్రవహించు 'క్లాంగ్ చేడిబుచా' కాలువకు కట్టబడిన గొప్పవంతెన, నకోఁ పతోం నగరము—సయాము B. S.

శిలాశిల్పము —సూర్య

ఇనుప చెప్పులు —సూర్య

గల్ దేశాలు, ౧౭ వ శతాబ్దంలో హాలండుదేశం, ౧౭, ౧౮ శతాబ్దాలలో ఫ్రాంసుదేశం — ఒకదానితరువాత ఒకటి క్రమంగా ఆర్థికనాయకత్వాన్ని వహిస్తూ వచ్చాయి. ప్రస్తుతప్రపంచనాగరికతలో — పారిశ్రామిక విధానంలో — అగ్రగణ్యత వహిస్తున్న అమెరికా, ఇంగ్లండు, జర్మనీ దేశాలు ఆకాలంలో తమ ప్రాముఖ్యత నింకా స్థాపించుకోలేదు. పారిశ్రామిక విప్లవమే ఈదేశాల నూతన ఔన్నత్యానికి ప్రాతిపదిక అనిచెప్పవచ్చు. నిజానికి, స్వతంత్రసమరవిజయం పొందిన ౧౭౭౬-వ సంవత్సరంతోగాని అమెరికాయొక్క ప్రత్యేక ఆర్థిక పరిణామం ఆరంభంకాలేదు. హిందూదేశ స్వదేశసంస్థానాలవలెనే మూడువందల చిల్లర స్వతంత్రరాష్ట్రాలుగా విభజింపబడి ఐకమత్యమనేది ఎరుగకుండా తల్లడిల్లిన జర్మనీకూడా ౧౮౭౦-వ సంవత్సరప్రాంతాలలో గాని 'బిస్మార్కు'మంత్రి పరిశ్రమవల్ల ఒకబలమైనఏకసామ్రాజ్యంగా ఏర్పడలేదు. ౧౮౯౨ ప్రాంతాలలోగాని తన పరిశ్రమ లభివృద్ధిచేసుకొని ఇతర దేశాలతో పోటీపడడానికి సంసిద్ధంకాలేదు. ఇంక ఇంగ్లండువిషయం:

ఆర్థికంగా ప్రధానస్థానం వహించకపోయినా ఆంగ్లవర్తకులు ౧౬, ౧౭ శతాబ్దాలలోనే దేశాంతరాలతో — ముఖ్యంగా ప్రాగ్దేశాలతో వర్తకవ్యాపారాలు సాగిస్తూండేవారు. పొగఓడ, రైలు మొదలైన సౌకర్యాలులేని ఆకాలంలో రాకపోక లెంతకష్టంగా ఉండేవో వేరే చెప్పనక్కరలేదు. కాని ఈవర్తకంవల్లవచ్చే లాభం చాలాఎక్కువవడంచేత కష్టనష్టాల కోర్చి, వీరీ వ్యాపారం సాగించేవారు. అప్పుడు ఇంగ్లండుకీ ఇతరదేశాలకీ యుద్ధాలుజరగకపోలేదు. ఐనా అవన్నీకూడా సముద్రంమీద బ్రిటీషువారి అధికారం స్థాపించుకోడానికేగాని రాజ్యకాంక్షతో కాదు. సముద్రాధికారం ఎందుకంటే వారి వర్తకవ్యాపారాలు నిరాటంకంగా జరగడంకోసమే. అంతేగాని సామ్రాజ్యం స్థాపించే ఉద్దేశం ఆంగ్లవర్తకులకుగాని, ఆంగ్లప్రభుత్వానికిగాని సుతరామూలేదని చెప్పవచ్చు. కాని, ఈవర్తకకాంక్ష సామ్రాజ్యకాంక్షని ఏవిధంగా పురికొల్పినదీ ఈమార్పు హిందూదేశవిషయంలో ఎల్లాంటి ఫలితాలు తెచ్చిపెట్టినదీ జగద్విదిత చరిత్ర.

ఆఫ్రికా, ఆస్ట్రేలియా, కెనడామొదలైన వలస రాజ్యాలు గత శతాబ్దాంతంవరకూ తప్పనిసరిగా మెడకుకట్టుకున్న గుదిబండలుగా పరిగణించబడినా, రైలుసహాయంచేత శీతోష్ణస్థితులు జయించి ఈదేశాలలోపలిభాగాలు (ఇదివరకునుంచీ అరణ్యాలుగానూ, రొంపినేలలుగానూ ఉన్నవాటిని) నివాసయోగ్యాలుగా చెయ్యబడడంతోటే, వలస రాజ్యాల విషయంలో బ్రిటనుదృక్పథం మారింది. తనపరిశ్రమలికి కావలసిన ముడిసరుకు లీదేశాలనుండి సప్లయిచేయించుకుని, తన ఫ్యాక్టరీలలో తయారైన సరుకులు వాటికమ్మి — రెండు విధాలా ఉపకారం పొందవచ్చుననే ఊహ అప్పుడు తట్టింది బ్రిటీషురాజకీయవేత్తలకి. అందులోనూ, స్వతంత్ర రాజ్యంగా ఏర్పడిన అమెరికా, నూతన జాతీయత విజృంభిస్తున్న జర్మనీ, తమతమ పరిశ్రమల్ని అభివృద్ధిచేసుకుని ప్రపంచవర్తకంలో బ్రిటనుతో సమానంగా పోటీపడుతున్నసందర్భంలో, ఇల్లా ద్వివిధంగా ఉపయోగపడే వలసరాజ్యాలుండడం ఎంతలాభమో బ్రిటను గుర్తించింది. అప్పటినుంచే ప్రారంభం అంతస్సామ్రాజ్య ఒడంబడికలు, 'ఇంపీరియల్ ప్రిఫరెన్సు' మొదలైన విధానాలద్వారా ఇతరదేశాలమీద ఆర్థికంగా పైచెయ్యి చెయ్యడానికి ప్రయత్నాలూకూడా.

సహజంగా, ఇతరదేశాలలోకూడా ఎల్లాగైనా కొన్ని వలసరాజ్యాలు స్థాపించుకుంటేగాని, తమ నూతన పారిశ్రామికాభివృద్ధికి తగిన సౌకర్యాలుండవనే అభిప్రాయం ప్రబలింది. ముందనుకుంటేం, అనుకోకపోతేనేం, 'రవి అస్తమించని' ఒకసామ్రాజ్యం లభ్యమైంది బ్రిటనుకి. 'ఆస్ట్రేలియా', 'కెనడా' మొదలైనదేశాలు క్రమక్రమంగా అన్ని విషయాలలోనూ తమకి స్వేచ్ఛ సంపాదించుకొని, తల్లిదేశంయొక్క ప్రత్యక్షపరిపాలననుండి తప్పిపోతున్నా, ఇతరదేశాలకంటె బ్రిటనుకే ఎక్కువ సదుపాయాలు కల్పించడం సహజం. అదీగాక ఒక ప్రత్యేకఖండ మనదగిన

హిందూదేశ మింకా పోష్యసామ్రాజ్య (Empire in trust) తరహాను దాటకపోవడంచేత, ఆదేశ ఆర్థికనీతి నిర్ణయించడంలో స్వయంనిర్ణయసూత్రం వర్తించదు. అమెరికాకు వలసరాజ్యాలంతగా లేకపోయినా దేశమే చాలా పెద్దదవడంచేత వలసరాజ్యాలవల్ల వచ్చే లాభాలన్నీ కూడా పొందడానికి అవకాశం ఉంది. ఫ్రాన్సుకు కూడా వలసరాజ్యాలున్నాయి. ఇంక ప్రధాన పారిశ్రామిక దేశాలలోకల్లా ఈ సౌకర్యం లేనిది జర్మనీ. తత్ఫలితం కొంతవరకు ౧౮౮౦ ప్రాంతాలలో జరిగిన ఆఫ్రికా పంపకాలలోనూ, మొన్నటి ప్రపంచయుద్ధంలోనూ వ్యక్తమైంది.

ఈవిధంగా నూతన పరిస్థితులు కల్పించి రాజ్యకాంక్ష పెంచడంవల్లనే పారిశ్రామికవిప్లవం ఒకవిధమైన యుద్ధతత్త్వాన్ని ప్రచారంలోకి తీసుకొచ్చిందని పైన వివరించాను. ఈవిధమైన పరిణామంవల్ల రెండు విధాలుగా పార్లమెంటరీ-లేక ప్రజాస్వామికప్రభుత్వ-విధానంయొక్క ప్రాముఖ్యము తగ్గుతుంది. (౧) పైన చెప్పినట్లు యుద్ధనిర్వహణానికి ఈపద్ధతి పనికిరాకపోవడంచేత యుద్ధం జరుగుతున్నంతకాలమేనా ఈవిధానం వెనుకబడి ఒకవిధమైన సర్వాధికారత్వం ఏర్పడుతుంది. గత సంగ్రామకాలంలో బ్రిటనులో ఏర్పడిన యుద్ధమంత్రిపరిషత్తే (War Cabinet) ఇందుకు ఉదాహరణ. (౨) యుద్ధానంతరమందు కూడా మళ్లీ పరిస్థితులన్నీ పూర్తిగా చల్లబడేవరకూ ఈపార్లమెంటరీ విధానం దిగ్విజయంగా సాగడానికి అవకాశం లేదు. ఎందుచేతనంటే జాతీయద్వేషాలింకా రగుల్తున్నంతసేపు అశాంతి ప్రబలంగా ఉంటుంది. అనుమానం, అన్యోన్య శత్రుత్వం చెలరేగుతూంటాయి. ప్రస్తుతం యూరపులోని పరిస్థితులిందుకు తార్కాణం. ఇటువంటి వాతావరణంలో ప్రజాస్వామిక ప్రభుత్వమార్గం కంటకయుత మైపోతుంది. కారణమేమిటంటే ప్రజాస్వామిక ప్రభుత్వతత్త్వమే. ఒకప్పుడు ఇటాలియను ప్రధానమంత్రిపదవి నలంకరించిన 'నిట్టీ' చెప్పినట్లు అన్ని రాజకీయవిధానాలలోనూ, ప్రజాస్వామిక ప్రభుత్వవిధానం ఆప్రజలయొక్క నైతికమానసికోన్నతిమీద ఆధారపడి ఉంటుంది. గత యూరపియను సంగ్రామంలాంటి సంగ్రామంవల్ల ఈఔన్నత్యాన్నుంచి పతనం సంభవించడంతోటే అన్యోన్య స్వేచ్ఛా సమత్వ గౌరవంమీద ఆధారపడిఉండే ఆవిధానం అసంభవమై సర్వాధికారత్వం ఏర్పడుతుంది.

ఈవిధంగా సహజలోపాలకితోడుగా నూతనపరిస్థితు లేర్పడి క్రొత్తలోపాలని వ్యక్తం చెయ్యడంవల్ల పార్లమెంటరీవిధానం ఈశతాబ్దారంభంనుంచీ ముఖ్యంగా గతసంగ్రామానంతరంనుంచీ తన ప్రాముఖ్యమును గోల్పోయింది. ఆ సహజలోపా లెటువంటివో ఆ పరిస్థితుల మార్పు ఎటువంటిదో ఈ వ్యాసంలో క్లప్తంగా వివరించాను. ఈవిధానం తన ఉన్నతస్థానాన్ని గోల్పోయిన తర్వాత దానికి బదులుగా ప్రస్తుతం ఐరోపాదేశంలో - ఒకవిధంగా పాశ్చాత్యదేశా లన్నిటిలోనూ కూడా-ప్రచారంలోఉన్న సర్వాధికారపదవుల తత్త్వం తరువాతివ్యాసంలో విచారిద్దాం. ఈ పదవులు కేవల నూతన పరిణామాలా? వాటి తత్త్వం ఎటువంటిది? వాటిలో రకాలెన్ని? వాటిచరిత్ర ఎటువంటిది? అవి ఎంతవరకు నిలవడానికి వీలుంది? ఈపద్ధతిక్రింద పరిపాలన ఎల్లా ఉంది? దాని ఫలితాలేమిటి? —మొదలైన ప్రశ్నలప్పుడు మనకి విమర్శనార్హాలౌతాయి.

హస్తివర్మ నర్సింగపల్లి తామ్రశాసనము

మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ

ఆంధ్రదేశచరిత్రము విషయమున అత్యంతాభిమానమును, శ్రద్ధను వహించుచున్న మస్మిత్రులు శ్రీ ఖైరి అప్పలస్వామి నాయడుగారు * కొంతకాలము క్రిందట ఈశాసనమును బరిశీలించి ప్రకటించునిమిత్తము నాకడ కంపిరి. పంపునపుడు దీని పూర్వోత్తరము నిట్లు తెలిపినారు: "కంబకాయ గ్రామమునకు దక్షిణమున సుమారు అరమైలుదూరములో నుండిన నర్సింగపల్లి గ్రామమునకు పశ్చిమువైపు పెరటిగుడ్డెలలో ఆగ్రామ నాయడుగారగు యాళ్ల సూరన్నాయుడుగారు పల్లము కొరకు మన్ను త్రవ్వించుచుండగా ఒక మంటికుండలో నిది గుడ్డతో చుట్టబడి దొరకినది. ఆగుడ్డ ముట్టుటతోడనే తుత్తునియలై ఎందుకు పనికిరాకపోయినది. ఆవెంటనే ఆతామ్రశాసనమును సూరన్నాయుడుగారు స్వాధీన పరుచుకొని దానిని చింతపండు మగ్గుతో ఉడికించి స్వచ్ఛపరుచుటకు తంటాలుపడినారు. నాకీసంగతి తెలిసి వారిని కలసికొని వారివద్ద తీసుకొంటిని". దేశచరిత్రము నందుగల యభిమాన మీవిధమున శ్రీ నాయుడుగారి నీ శాసనసంపాదనమునకు బ్రేరేచినది. ఇంకను ఇట్టి యభిమానముతోనే శ్రీ నాయడుగారు నూతనశాసనసంపాదనమునకయి ప్రయత్నింతురుగాక!

ఆకారాదికములు:

ఈశాసనమున మూడురేకులు కలవు. ఒక్కొక రేకుపొడువు ౬.౨౫ అంగుళములు, వెడల్పు ౨.౮౫ అంగుళములు. వీటిని మూడంగుళముల వ్యాసము గల కడియముగుండా దూర్చి కడియపుకొనలను .౮౫ అంగుళము వ్యాసముగల యొకగుండ్రని రాజముద్రిక దిగువ భాగమున తాపటముచేసి యీశాసనమును భద్రపఱిచినారు. రేకులను చదువునిమిత్తము కడియము కోయబడినది. అంచులకంటె పల్లముగనుండు ముద్రికోపరితలమున ఏదియో యొకలాంఛనము చెక్కబడినది కాని బొత్తిగ అరిగిపోయి యది యేదియైనది తెలిసికొనుటకు వీలులేకయున్నది. ఆనవాలునుబట్టి చూడగా లాంఛనము ప్రాయికముగ వృషభమయియుండుననితోచును. హస్తివర్మ ఉర్లాం[1]శాసనమునవలెనే యిందలి యక్షరములును లోతుగ చెక్కియుండుటచేత శాసనము సురక్షితమయి చక్కనిస్థితియం దున్నది. హస్తివర్మ ఉర్లాం శాసనమునందువలెనే యీశాసనమునగూడ మొదటిరేకు మొదటిపెడ వ్రాత యేదియు లేదు; కడపటిరేకు రెండవపెడ రణభీతునిశాసన మిది యని తెలుపు రెండుపంక్తుల శ్లోకముమాత్రము కలదు. ఒక్కొకపెడ కేడేసిపంక్తులచొప్పున మిగిలినపెడ లన్నిటిమీద ౨౮ పంక్తులవ్రాత కలదు. సురక్షితములయి సుస్థితియందు దొరకిన మొదటి కళింగగాంగరాజుల శాసనములలో నిది యొకటి.

లిపి, భాష:

ఇందలిది వేంగీతెలుగు — కన్నడలిపి, గుడిచుట్టి గుడిలో మరల నొకచిన్నసున్న వ్రాయుట 'ఈ' దీర్ఘమునకు గుర్తు. త, భ, న లకు విశేషము భేదము లేదు. ఏ, ఖ, ఘ లను పం. ౨౮,౫,౩౦ లందు చూడదగును. ఉపధ్మానీయము బండిరగుర్తువలన జూపబడినది (పం. ౧౫). వెలుపలిగిలకతో గూడిన క, త, ద, న, ణ, మ, య, వ వర్ణములు ద్విత్వమును జెందినవి. ఒక్క

* ఇదివఱకు నాచే భారతిలో ప్రకటితములయిన దేవేంద్రవర్మ కంబకాయ శాసనమును, మూడవ వజ్రహస్తుని చికాకోల ఫలస, బొడ్డపాడు తామ్రశాసనములనుగూడ శ్రీ అప్పల స్వామినాయడుగారి కృషిపరిశ్రమలభ్యములే. తీరిక దొరకని పనులయందు నిమగ్నులయియుండియు వారు దేశచరిత్రనిర్మాణకారణములయిన యిట్టి శాసనములమీద ఓకన్నువేసియుంచుట ప్రస్తుతింపదగినవిషయము.

1. ఆంధ్రపత్రిక, రౌద్రి (౧౯౨౦) ఉగాది సంచిక.

పవర్ణమునకుమాత్రము ద్విత్వము రాలేదు. శాసనభాష సంస్కృతము: శాసనముచివర వాడుకగ వ్రాయబడు వ్యాసగీతాశ్లోకములును (పం: ౨౨ - ౨౭), శాసన లేఖకుని గుఱించి తెలుపు శ్లోకమును (పం: ౨౭ - ౨౮), కడపటిరేకు రెండవపెడ నున్నశ్లోకమునుదక్క మిగిలిన శాసనమంతయు గద్యమున నున్నది.

శాసనవిషయము :

ఈశాసనము కళింగమును బరిపాలించిన గాంగ వంశపురాజగు హస్తివర్మది. ఈరాజు దిదివఱకు ఉర్లాం శాసన మొక్కటియే బయలుపడినది. ఇది యీతని రెండవశాసనము. ఉర్లాంశాసనమువలెనే యిదియు కళింగ గాంగరాజప్రశస్తితో నారంభ మగుచున్నది. ఉర్లాం శాసనమునకును దీనికిని ప్రతిగ్రహీత, దత్తగ్రామముల విషయమున దక్క నేదియు భేదము లేదు. ఈ శాసనము కూడ సర్వర్తు రమణీయమయిన కళింగనగరమున నుండియే యొసంగబడినది. హస్తివర్మ సకలభువన నిర్మాణైక సూత్రధారుడగు భగవంతుడు గోకర్ణస్వామి పాద పద్మములకు నమస్కరించుటవలన పోగొట్టబడిన కలికల్మషము కలవాడు; వినయనయసంపదల కాధారమైన వాడు; తనఖడ్గధారా పరిస్పందనముచేత సకలి కళింగ రాజ్యమును పొందినవాడు; చతుస్సముద్రతరంగ మేఖల యయిన భూమండలమున విఖ్యాతమయిన నిర్మలకీర్తి గలవాడు; అనేకయుద్ధములందు జయముగాంచినవాడు; గాంగామలకులప్రతిష్ఠుడు; ప్రతాపాతిశయము చేత వంచబడిన సామంతరాజుల శిరస్సులందుగల మణుల ప్రభామంజరీపుంజముచేత ప్రకాశించుపాదములు కలవాడు; మాతా పితృపాదానుధ్యాతుడు; పరమమాహేశ్వరుడు. అట్టి మహారాజగు హస్తివర్మ బుద్ధమంచిభోగికునిచేత ప్రతిబోధితుడయి, తన తలిదండ్రుల యొక్కయు, తన యొక్కయు పుణ్యాభివృద్ధికొఱకు వరాహవర్తనీ విషయమునందలి రోహణాకీ యనుగ్రామమున ఆఱుమడకల (అరకల) భూమిని వేఱుపఱచి దానిని నాలుగు నివేశనములతోగూడ భగవానుడయిన సప్తసముద్ర శాయియు, సప్తసామోపగీతుడును, సప్తలోకైక నాథుడును, రణభీతోదయనామధేయుడును అను నారాయణునికి (విష్ణువునకు) బలిచరుసత్రప్రవర్తనము నిమిత్తమును(బలి యనగా పూజార్థమయినకానుక, చరు వనగా హవ్యము, అనగా దేవతలకిడగినయన్నము,సత్రమనగా అన్నప్రదాన గృహము — వీని నిమిత్తమును), ఖండస్ఫుటితసంస్కారము నిమిత్తమును పన్నులన్నియు గొట్టివేసి ఆచంద్రార్కప్రతిష్ఠగా దేవాగ్రహారము చేసి, తన తలిదండ్రుల యొక్కయు,తనయొక్కయుపుణ్యాభివృద్ధికొఱకు నొసంగెను (పం. ౧-౧౭). ఈవిషయమును దెల్పుటకే యీ శాసనము పుట్టినది. పిదప ఈ దాన మిచ్చిన భూమికి సరిహద్దులు తెలుపబడినవి (పం. ౧౮-౨౧). అటుతరువాత వ్యాసగీతాశ్లోకములు కలవు (పం: ౨౨ - ౨౬). ఈ శాసనము హస్తివర్మప్రవర్ధమాన విజయరాజ్య సంవత్సరము ౭౯-వ యేట (ఏకోనాశీతి), జ్యేష్ఠశుక్ల ద్వాదశి దినమున నీయబడినది (పం: ౨౬-౨౭). హస్తివర్మ మహారాజుస్వముఖాజ్ఞ ననుసరించి యీరాజసింహుని శాసనమును భానుచంద్రుని కుమారుడయిన వినయచంద్రుడు వ్రాసెను (పం: ౨౭-౨౮). కత్తిచివరయొక్క యొరపిడివల్ల నూరివేయబడిన శత్రు సమూహము గలవాడును, అడ్డులేని యాజ్ఞగలవాడును అగు రణభీతుని శాసన మిది (పం: ౨౯ - ౩౦).

ఉర్లాంశాసనమునకంటె ఈ శాసన మొక్కయేడు ముందఱిది. ఈరెండుశాసనముల ననుసరించియు హస్తివర్మ రణభీత, రాజసింహబిరుదాంచితుడని తెలియవచ్చుచున్నది. మనశాసనమున విష్ణువు రణభీతోదయ నామధేయుడని పేర్కొనబడుటవలన ప్రాయికముగ హస్తివర్మయే తనబిరుదనామమున విష్ణువును ప్రతిష్ఠించియుండవచ్చును. ఇట్లయినచో పరమమాహేశ్వరుడని కీర్తింపబడిన హస్తివర్మ చాల మతసహనము కలవాడని, శైవవైష్ణవమతములను రెంటిని సమానముగ నాదరించెనని నిశ్చయింపవచ్చును.

రాజసింహుడని ఖ్యాతి గాంచిన హస్తివర్మ రణభీతబిరుదము వహించుట విచిత్రము. కళింగము నేలిన గాంగరాజులలో నితనికి దక్క మఱియెవ్వరికి నిట్టి బిరుదము లేదు. శాసనముల ననుసరించి ఇతనికి పిదప రాజ్యమేలినట్లు చెప్పదగు ఇంద్రవర్మకు రాజసింహ

బిరుదముమాత్రమే కలదు. హస్తివర్మ కొక్కనికే ఇట్టి బిరుద ముండుటకు గారణము దురూహముగ నున్నది.

భీతపదాంచితము లయిన యిట్టి బిరుదములు ప్రాచీనకాలమున కొంగోదమండలమును (ఇది యిప్పటి గంజాము జిల్లాయందలి యుత్తరభాగమునుండి మహానదికి దక్షిణతీరమువఱకు వ్యాపించిన ప్రదేశము)పాలించిన శైలోద్భవవంశజులకు గలవు. రెండవ మాధవవర్మ బుగుడాశాసనము[2], ధర్మరాజదేవుని కొండెడ్డ[3] నివినా[4]శాసనములను బట్టి శైలోద్భవుల వంశావతారక్రమమిట్లు :

శైలోద్భవుడు
⋮
రణభీతుడు
|
సైన్యభీతుడు
⋮
అయశోభీతుడు
|
సైన్యభీతుడు అను రెండవ మాధవవర్మ
|
అయశోభీతుడు అను మధ్యమరాజదేవు
|
మానభీతుడు అను ధర్మరాజదేవు

రెండవమాధవవర్మ గంజాముశాసనము[5] ననుసరించి అతని వంశావతారక్రమ మిట్లు :

మొదటి మాధవవర్మ
|
అయశోభీతుడు
|
రెండవ మాధవవర్మ(దాత)

ఈకడపటిభూపతి గుప్తశకము ౩౦౦ ల కాలమున, అనగా క్రీ. శ. ౬౧౯-౬౨౦-వ సంవత్సరమున నొక బ్రాహ్మణునికి దాన మొసంగెను. దీని ననుసరించి పైనిచ్చిన వంశావతారికయందలి మొదటి సైన్యభీతుడు (రణభీతునికుమారుడు) మొదటిమాధవవర్మ కావచ్చును. అట్లయిన రణభీతుడు మొదటిమాధవవర్మ తండ్రియనుట కవకాశము కలదు. ఈపద్ధతిననుసరించి తరమున కిరువదియైదు సంవత్సరముల లెక్కను చూడగా రణభీతుడు క్రీ. శ. ౫౪౫-౫౫౦ ప్రాంతమువా డగును. ఇతడు ముందా హస్తివర్మ ముందా? రణభీతుడే హస్తివర్మకంటె పూర్వు డన్న హస్తివర్మ కీబిరుదము ఎందుకు ఎప్పుడు వచ్చినది? ఈ విషయములు పరిశోధకు లాలోచింప వలసినవి.

శైలోద్భవవంశజులవి కాక కేవలము భీతనామాంచితుల శాసనములు రెండు కాన్పించుచున్నవి. ఇవి రెండును ఎనిమిదవ శతాబ్దినాటి తెలుగులిపిలో తెలుగు బాస నున్నవి. వీటిలో గుంటూరుజిల్లా నర్సారావుపేట తాలూకా కోటప్పకొండయందున్న దొకటి[6] యిట్లున్నది :

స్వస్తి శ్రీసంసారభీతదేవరపిదప నరలోక భీత తత్పురుషత్రయిలోకభీత.

గంజాముజిల్లా పర్లాకిమిడితాలూకా ముఖలింగమునం దున్న రెండవశాసన[7] మిట్లున్నది :

శ్రీసంసారభీతదేవర దేవభూమి ప్రదక్షిణే
పోయివచ్చె. వీరి శిష్యుడు త్రయిలోకభీత.

పూర్వోక్తవిషయముల నన్నిటిని గమనించినచో నీవిషయమున నింకను పరిశోధన యావశ్యకమని తేలుచున్నది.

స్థలనిర్దేశము :

దానమిచ్చినభూమి వరాహవర్తని విషయములోని రోహణకి గ్రామమునందలిది. వరాహవర్తనీవిషయము ప్రాచీనకళింగాధిపతులగు దేవేంద్రవర్మ[8], ఇంద్ర

2. Ep. Ind., Vol. III, p. 41.
3. Ep. Ind., Vol. XIX, p. 265.
4. Ep. Ind., Vol. XXI, p. 34.
5. Ep. Ind., Vol. VI, p. 143.
6. S. I. I., Vol. IV, No. 992.
7. S. I. I., Vol. V, No. 1127.
8. Ep. Ind., Vol. XIII, p. 212.
Ep. Ind., Vol. XVIII, p. 311.
Ep Carn., Vol IX, Bn. 140.
Ind. Ant., Vol. XIII, p. 273.

వర్మల[9] శాసనములందును, అర్వాచీన కళింగాధిపులగు వజ్రహస్త,[10] రాజరాజ[11], అనంతవర్మచోడగంగ దేవుల[12] శాసనములందును పేర్కొనబడినది. పూర్వోక్తశాసనములం దుదాహృతములయిన తామరచ్చేరు, తామరచెరువ, సిద్ధార్థక, సింహపుర, సిద్ధతా గ్రామములును, ఖోన్న (కొర్ని), ఓంబరవెల్లి (వమరవల్లి), తోసేంగి (తోనంగి), ఖోల్లిర (కొర్లాం), తూలువు (తూలుగు), గార (గార) గ్రామములును ఈవిషయములోనివే. తామరచ్చేరు, తామరచెరువు లిప్పటి తామరపల్లి యనియు, సిద్ధతా గ్రామము ఇప్పటిసిద్ధాంత మనియు నిశ్చయింపదగునేని ఈగ్రామము లన్నియు శ్రీకాకుళము తాలూకాయం దున్నవేయగుటచేత ఇప్పటి శ్రీకాకుళము తాలూకాకె పూర్వము వరాహవర్తనీ విషయమను పేరు చెల్లుచుండెనని యూహింపదగియున్నది. శకవర్షము ౧౦౬౩ నాటి యొకశాసనమున[13] తులగామ యనుగ్రామముకూడ వరాహవర్తనిలోనిదిగనే చెప్పబడినది. ఈ గ్రామము టెక్కలితాలూకాయందలి 'తలగాం' అని నాయూహ. ఇది సరియయినయెడల టెక్కలితాలూకాయందలి కొంతభాగమున కయినను వరాహవర్తని యన్న పేరు వర్తించుచుండినట్లు నిశ్చయింపదగును. కావున రోహణకి గ్రామము శ్రీకాకుళము తాలూకాయందే యుండవలెను. శ్రీకాకుళము తాలూకా కంబకాయగ్రామమునకు నైరృతదిశగా, సుమా రేడు మైళ్లదూరమునను, శ్రీకాకుళమున కీశాన్యదిశగానున్న సింగుపురమునకు సుమారు మైలుదూరమునను రోణంకి అను పేరుగల గ్రామ మొకటి యున్నది. ఇదియే శాసనోక్తమయిన రోహణకి యయియుండుననని నాయూహ. ప్రస్తుత మీగ్రామము (రోణంకి) రెవిన్యూ లెక్కలలో స్వతంత్ర గ్రామముగగాక సింగుపురమునకు మజరా (అనగా సింగుపురమునకు జేరినపిల్లగ్రామము)గ నున్నట్లు అప్పలస్వామినాయడుగారు తెలుపుచున్నారు.

శాసనకాలము :

ఈశాసనము ప్రవర్ధమాన విజయరాజ్య సంవత్సరము 'ఏకోనాశీతి', అనగా డెబ్బదితొమ్మిదిని, జ్యేష్ఠ శుద్ధద్వాదశినా డొసంగబడినది. అక్షరరూపముననే కాక ఈసంవత్సరము ౭౦ ౯ అని ఇట్లు అంకముల రూపమునగూడ తెలుపబడినది. శాసనమున నిచ్చిన రెండంకెలలో కుడివైపు అంకె తొమ్మిదికిని, ఎడమవైపు అంకె డెబ్బదికిని గుర్తులు. జ్యేష్ఠ శుద్ధద్వాదశి పూర్వజయంతీపుణ్యకాల మయినది. అందువలన దాన మొసంగినదియు, దానపట్టా నొసంగినదియు ప్రాయికముగ నొక నాడే యని యూహింపదగును.

గాంగశకవత్సరములు ప్రవర్ధమాన సంవత్సరములని, ప్రవర్ధమానవిజయరాజ్య సంవత్సరములని, గాంగేయవంశప్రవర్ధమానవిజయరాజ్య సంవత్సరము లని, గంగ-కదంబవంశప్రవర్ధమాన సంవత్సరములని కళింగ గాంగ శాసనములందు పేర్కొనబడినందున మన శాసనమున దెలుపబడిన ౭౯ గాంగశకవత్సరముగనే గ్రహింపదగును. శాలివాహనశకమున గాని, క్రీస్తుశకమున గాని గాంగశకఆరంభవత్సరము తెలిసిననే తక్క మనకిప్పుడు తెలిసిన కాలపరిగణనమున ౭౯ ఏసంవత్సరమయినదియు దెలియదు. ఈయారంభసంవత్సరమును నిర్ణయించుటకు ఇంతవఱకు గొన్నిప్రయత్నములు జరగినవి కాని నిర్వివాదముగను, నిర్దుష్టముగను ఈసమస్య యింకను పరిష్కారము కాలేదు. ఈవిషయమున నింతవఱకు జరగినప్రయత్నములనుగుఱించి, యందలిసాధకబాధకములనుగుఱించి ముందునెలలో వ్రాసెదను.

---

9. Ep. Ind., Vol. III, p. 127. Ind. Ant., Vol. XIII, p. 120.
10. Ep. Ind., Vol. IX, p. 94.
11. Jour. Andh. Hist. Re. Soc., Vol. VIII.
12. భారతి, సంపుటము ౨, సంచిక, ౮.
13. S. I. I., Vol. No. 1064.

మూలము[1]

మొదటిరేకు : రెండవ పెడ

౧. స్వస్తి సర్వ్వర్త్తురమణీయా ద్విజయకలిఙ్గనగరా త్సకలభువన
౨. నిర్మ్మాణైకసూత్రధారస్య భగవతో గోకర్ణ్ణస్వామినశ్చరణకమల
౩. యుగలప్రణామాదపగతకలికలఙ్కో వినయనయసమ్పదా
౪. మాధారః స్వాసిధారాపరి(రి) స్పన్దాధిగతసకలకలిఙ్గాధిరాజ్య
౫. శ్చతురుదధితరఙ్గమేఖలావనీతలప్రవితతామలయశాః అనేక
౬. సమరసంక్షోభజనితజయశబ్దో గాఙ్గామలకులప్రతిష్ఠః ప్రతా
౭. పాతిశయానామిత[2] సమస్తసామన్తచూడామణిప్రభామఞ్జరీ

రెండవరేకు : మొదటిపెడ

1 నాదగ్గఱనున్న రేకుల ననుసరించి. 2. ప్రతాపాతిశయానమిత° అని చదువవలెను.

౮. పుఞ్జరఞ్జితచరణో మాతాపితృపాదానుద్ధ్యా(ధ్యా)తః పరమమాహేశ్వరః

౯. శ్రీమహారాజో హస్తివర్మ్మా। వరాహవర్త్తనీవిషయే రోహణక్యాం

౧౦. సర్వ్వానసమవేతా న్కుటుమ్బిన స్సమాజ్ఞాపయతి విదితమస్తు వోయ

౧౧. థాస్మిన్గ్రామే షణ్ణాం హలానాం భూశ్ఛేదీక్ర(కృ)త్య చతుర్న్నివే

౧౨. శనసహితా భగవతే సప్తార్ణ్నా(ర్ణ)వశాయినే సప్తసామోప

౧౩. గీతాయ సప్తలోకైక నాథాయ రణభీతోదయాభిధానాయ

౧౪. నారాయణాయ బలిచరుసత్రప్రవర్త్తనాయ ఖణ్డస్ఫుటిత

రెండవ రేకు : రెండవ పెడ

౧౫. సంస్కారాయ చ సర్వ్వకరై ప్పరిహృత్యా చన్ద్రార్క్కప్రతిష్ఠం దేవాగ్రహారం

౧౬. క్ర(కృ)త్వా మాతాపిత్రోరాత్మనశ్చ పుణ్యాభివృద్ధయే బుద్ధమఞ్చిభోగికేన ప్రతి

౧౭. బోధితై రస్మాభి ర్దత్తా[।।*] తద్విదిత్వా న కేనచిత్పరివాధా[3] కార్య్యా[।*]

౧౮. సీమాన్తలిఙ్గానిచాత్రపూర్వేణాస్యగ్రామగర్త్తా[।*] దక్షిణేన

౧౯. వరణ్డకః[।*] పశ్చిమేన విషయగర్త్తా కురవకమూలసహితా[।*] ఉత్త

౨౦. రేణసహతాలవాటికయేతి। [।*] భవిష్యద్రాజభిశ్చాయన్దాన

౨౧. ధర్మ్మోను పాలనీయ స్తథాచ [వ్యాసగీతాః] శ్లోకా నుదాహరన్తి[।*]

౩. °పరిబాధా° అని చదువవలెను.

మూడవరేకు : రెండవపెడ

22.
25.
28.

౨౨. బహుభి ర్వ్వసుధా దత్తా బ్బహుభి శ్చానుపా[లితా యస్య యస్య]
౨౩. యదా భూమి స్తస్యతస్య తదాఫలం[॥*] స్వదత్తాం పరదత్తా[ం]వా యత్నాద్ర
౨౪. క్ష యుధిష్ఠిర మహీమ్మహీమతాం శ్రేష్ఠ దానా చ్ఛ్రేయోనుపా [లనం] [॥*]
౨౫. షష్టింవర్ష సహస్రాణి మోదతే దివి భూమిదః ఆక్షేప్తాచా
౨౬. నుమన్తాచ తాన్యేవ [4] నరకేవసే దితి। [।*] ప్రవర్ద్ధమాన విజయరాజ్యసంవ
౨౭. త్సరాః ఏకూనాశీతి [5] ౭౦ ౯ జ్యేష్ఠశుక్లద్వాదశ్యాం।[।*] ఇదం వినయచన్ద్రేణ
౨౮. భానుచన్ద్రస్యసూ[ను][నా*] శాసనంరాజసిఙ్హస్య లిఖితం స్వముఖాజ్ఞయా।[।*]

మూడవరేకు : మొదటిపెడ

29.
30.

౨౯. మణ్డలాగ్రాగ్రనిష్పేషనిష్పిష్టారాతి[సంహ]తేః
౩౦. శ్రీమతో ప్రతిఘాజ్ఞస్య రణభీతస్యశాసనమ్[॥*]

4. ఇచ్చట లేఖకుడు మొదట 'వి' వ్రాసి దానిని 'వ'గ దిద్దెను. 5. ఏకోనాశీతి అని చదువవలెను.

నక్షత్రమండలము

గొబ్బూరు వేంకటానంద రాఘవరావు (కవితాసమితి)

(భావ సంవత్సర భాద్రపదమాసము)

ఉత్తరము

దక్షిణము

[ఈ పటమును తలమీదుగా ఆయాదిక్కులు సరిపడునట్లు పట్టుకొని ఖగోళమును పరిశీలింపవలెను.

ఇందు జూపబడినట్లు నక్షత్రాదులు సెప్టెంబరు 8 తేదీని రాత్రి 8-25 నిమిషములకును ,, 15 ,, ,, 8-52 ,, సెప్టెంబరు 22 తేదీని రాత్రి 7-57 నిమిషములకును ,, 30 ,, ,, 7-26 ,, అక్టోబరు 7 ,, ,, 6-58 ,, కనబడును.]

"These are Thy glorious works, Parent of good
Almighty, Thine this universal frame,
Thus wondrous fair; Thyself how wondrous then?
Unspeakable, who sitest above these heavens,
To us invisible, or dimly seen
In these Thy lowest works; Yet these declare
Thy goodness beyond thought and power divine",

("ఓసర్వశక్తుడా! సజ్జనకుడా! ఈ విశ్వాకారము నీప్రతిభాకల్పితము. సౌందర్యశోభితము, వికాసభాసురము నైన యీవ్యక్తము నీమహిమాణుమాత్ర ప్రదర్శనము. నీవు దేవదేవుడవు. అమిత సద్భావసంపన్నుడవని నిరూపించుట కిది చాలును. ఇదే ఇంత దిగ్భ్రమ మొదవించుచున్నదే! మాకగోచరమై అనంతబ్రహ్మాండకోటుల కావల వేంచేసియున్న నీదివ్యస్వరూప మెట్టిదో ఊహించుకొనుటకు భావము, పలుకుటకు మాట — తోడగక మౌనముతో మ్రాన్పడియున్నాము.")

ఈభావసంవత్సర భాద్రపదమాసమునందు రాత్రి తొలిజామున నగపడు ఖగోళవిశేషముల నారయుదము.

పాలవెల్లి (Milky Way)

ఇది ఉత్తరసమీపపు టీశాన్యమునుండి దక్షిణసమీపపు నైరృతివఱకు గొప్ప అర్ధమండలాకారముతో చక్కగా వ్యాపించియున్నది. దాని మనోహరదృశ్యమును ఒక కవిసత్తము డిట్లు వర్ణించినాడు:

"A broad and ample road where dust is gold,
And pavement stars, as stars to thee appear
Seen in the galaxy, that Milkyway
Which nightly as a circling Zone thou see't
Powdered with stars"

నక్షత్రములతో చదునై, విస్తారమై, విశాలమై, బంగారువలె కాంతిమంతమైన ధూళితో ధూసరితమై వలయాకారముతో నాకాశముమీద తోచు వీథియే పాలవెల్లి. రేణువులట్లు అతిసూక్ష్మములయ్యు అందలి చుక్కలు ధవళధవళమైన తేజస్సుతో మెఱయుచుండును.

First Magnitude Stars

ఈమాసములో రాత్రి తొలిజామున మిక్కిలి తేజోవంతములైన చుక్కలు ఐదుమాత్రమే కానవచ్చును. :—౧. స్వాతి, ౨. బ్రహ్మ, 3. శ్రవణము, ౪. జ్యేష్ఠ, ౫. ఇంద్రద్యుమ్నుడు.

గ్రహములు

కుజుడీమాసములో పుష్యమి, ఆశ్రేష, మఘ నక్షత్రములలో సంచారము గనుక రాత్రి తొలిజామున కనబడడు. శుక్రుడు మఘ, పూర్వఫల్గుని, ఉత్తరఫల్గునీ నక్షత్రములలో సంచరించును. గురుడు చిత్రలో నున్నాడు కావున తొలిజామున కొంతవఱకు పడమట కనబడుచుండును. శని ధనిష్ఠలోనున్నాడు. తప్పక కానరాగలడు. ఈమాసములో మరియు 19-9-34 తేదీని భాద్రపద శుద్ధ ఏకాదశి పరివర్తన ఏకాదశి. శ్రీ మహావిష్ణువు ఒత్తిగిలుట—పడమటనుండి తూర్పునకు మరలుట—అను విశేషము; 22-9-34 న దక్షిణ విషువద్ దినము.

ఇకనక్షత్రములు:—పడమట చిత్ర అస్తమించినది. స్వాతి, విశాఖ త్వరలో నస్తమింపనైయున్నవి. వాయవ్యమూలను సప్తఋషులు కొందరస్తమించినారు. మిగిలినవారు త్వరలో అస్తమింతురు. తూర్పున చ్యవనుడు, అశ్విని, శింశుమారమునందు కొంతభాగము, యుగంధరకమఠము ఉదయించినవి. ఆగ్నేయమున

ప్రావారకర్ణఘూకము, నాళీకజంఘుబకము పొడచూపుచున్నవి. దక్షిణమున మయూరముతో బాణాసురుడు బాసుగా కానవచున్నాడు. ఈశాన్యభాగమున భృగుపరశుమండలము ఉదయించుచున్నది. పులోముడు కూడ గ్రుడ్లు మిటకరించుచు పొడచూపినాడు. దగ్గరను ఇంద్రమదయును, రేవతియును ఉన్నారు. వీటి కావల పేద్వఘూశ్వము (Pegasus) నందలి ఉత్తరాభాద్ర, పూర్వాభాద్ర నక్షత్రములు నాలుగు మంచపుకోళ్లవలె మెఱయుచున్నవి. మధ్యను పాలవెల్లిలో రాజహంసయు, క్రౌంచము ప్రక్కగా ధనిష్ఠ, శ్రవణ నక్షత్రములు మెఱయుచున్నవి. మీనమునకు, పాలవెల్లికి మత్స్య కుంభ, మకర రాసులును, ధనుస్సును కానవచ్చుచున్నవి.

ఉత్తరాకాశమున

ఊర్వశీపురూరవసులను గూర్చి కొంత వివరింపవలసియున్నది. నారాయణుడను ఋషియొక్క ఊరువునుండి జనించినది కావున నీయప్సరస ఊర్వశి యను పేరున బరగుచున్నది. ఈయూరువు రూపము

ఊరువు : ఇందునుండి ఊర్వశి ప్రభవించినది.

ఈనెలలో చక్కగా కానవచ్చును. ప్రాచీనకాలములలో అనేకదేశములవారు దేవాలయాదులలో చిత్రించిన ఖగోళచిత్రములలో ఉత్తరదిశాకాశమున నిట్టిరూపము తెలుచుగా కానవచ్చుచున్నది. Grimaldi దొరవారు తయారుచేసిన ప్రాచీన ఖగోళచిత్రవివరములలో 9-11 పుటలలో బాబిలోనియను చిత్రములలోను, 27-వ పుటలో ఫోనీష్యన్ చిత్రములలోను, 81-వ పుటలో మిత్రవిషయక చిత్రములలోను కాలు (Leg) రూపుగల ఖగోళచిత్రములు గలవని వివరించియున్నారు.

ఊర్వశి జన్మకథనము పురాణములలో వర్ణింపబడినట్లు ఆకాశమునం దుత్తరదిశను నక్షత్రరూపమున చిత్రింపబడియున్నది.

ఊర్వశీపురూరవసులగాథ ఋగ్వేదము X మండలము 95-వ సూక్తమునందు వర్ణింపబడియున్నది. మరియు X 22-14 లో ఊర్వశీపురూరవసుల పుత్రుడైన విశ్వాయువు పేర్కొనబడియున్నాడు. భాగవతము నవమస్కంధమునందు ఊర్వశీపురూరవసుల పుత్రులు, వారివంశము 387 మొదలు 422 వఱకు వివరముగా వర్ణింపబడియున్నవి. అందు ఊర్వశీపురూరవసులకు నాయువు, శ్రుతాయువు, సత్యాయువు, రయుడు, జయుడు, విజయుడు నను పుత్రులు గలిగినట్లు చెప్పబడినది. విజయునకు పదునొకండవతరమువాడగు గాధికి సత్యవతి యను కూతురుండెను. ఆమె భృగువంశజాతుడగు రుచికునికి భార్యయయ్యెను. ఆదంపతులకు జమదగ్నియు, జమదగ్నికి పరశురాముండును జననమైరి. కావున ఊర్వశీపురూరవవంశజులకు భార్గవులతో సంబంధము కలిగి జమదగ్నియు, పరశురాముడును జనించిరని భాగవతమువలన స్పష్టము. ఈయంశము ఖగోళమునందును పరిస్ఫుటమగుచున్నది.

పురూరవసుపుత్రులలో నొకడు, ఋగ్వేదమునందు విశ్వాయువని పేర్కొనబడినవాడు, భాగవతమునందు శ్రుతాయువని పేర్కొనబడినట్లగపడుచున్నది. ఈవిశ్వాయువునే పాశ్చాత్యులు సిఫీయస్ రాజు (King Cepheus) అని చెప్పుచున్నారు. దీనినే 'ఆల్ఫా సిఫీయస్' అని గుర్తింపవచ్చును. ఈనక్షత్ర

[కప్పా—విజయుడు.

తీటా—జయుడు.

డెల్టా—రయుడు.

మ్యూ—సత్యాయువు.

ను—నక్షత్రములసత్తులు.

* ఉల్కలు రాలుచోటు,

7-13 అనగా జూన్ 7-13 తేదీల మధ్య ఇక్కడనుండి ఉల్కలు రాలునట్లు కనపడును.

20. జూన్ - 20 వ ప్రాంతమున ఇటనుండి ఉల్కలు రాలునట్లగుపడును.

'గామా—ఊర్వశి.

బీటా—పురూరవసు (త్రేతాగ్నులను ఏర్పరచినాడు)

ఆల్ఫా—విశ్వాయువు (భాగవతము శ్రుతాయువు అని చెప్పుచున్నది.) ఇక ఐదువేల సంవత్సరములకు ఇదియే ధ్రువస్థానము కాగలదు. ఈశ్రుతాయువునే పాశ్చాత్యులు సిఫియస్ రాజు (Cepheus King) అని చెప్పుచుందురు.]

ఊర్వశీమండలము (Cepheus)

మండలమున కంతకును పాశ్చాత్యులు సిఫియస్ అని పేరుపెట్టినారు. కాని మన వేదపురాణగాథలనుబట్టి, దృశ్యమునుబట్టి ఈమండలమును ఊర్వశీమండల మనుటయే యుక్త మని తోచుచున్నది.

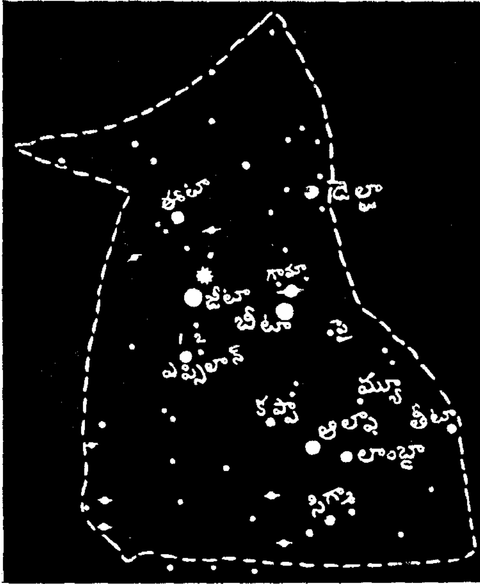
పురూరవసు త్రేతాగ్నుల నేర్పరిచినాడు. "అందు జాతవేదుడను నగ్ని సంభవించె" నని భాగవతము తెల్పుచున్నది.

నక్షత్రపటములలో మూలకు దిగువ దక్షిణమున వేదికామండలమొకటి కానవగును. పాశ్చాత్యు లీవేదికను **Ara the Altar** అని తెలుపు చున్నారు. దక్షిణాకాశమున నిట్టి వేదికారూపముగల నక్షత్రములున్నట్లు **Grimaldi** దొరగారి గ్రంథమున వివరము లున్నవి.*

ఆగ్రంథముయొక్క ౧౦,౧౧,౧౨,౧౪ పుటలలో బాబిలోనియాఖగోళచిత్రములలో క్రమముగా ఒకటి, మూడు, ఐదు, నాలుగు సంఖ్యలు గల అగ్ని వేదికలు చూపట్టుచున్నవి. ౨౧-వ పుటలో ఈజిప్టు దేశపు చిత్రములలో ఒక అగ్నివేదిక ఉన్నట్లు కలదు. మిత్రవిషయక ఖగోళచిత్రములలో ౭౯-వ పుటలో ౯ అగ్నివేదికలును, ౮౦-వ పుటలో ౭ అగ్నివేదికలును, ౮౨-వపుటలో ౧ అగ్నివేదికయు ఉన్నట్లు చూపబడినది.

౧౨౮-వ పుటలో అనుబంధములో ఈజిప్టు దేశపువేదికా చిత్రమొకటి పట్టికలో చేర్చబడినది.

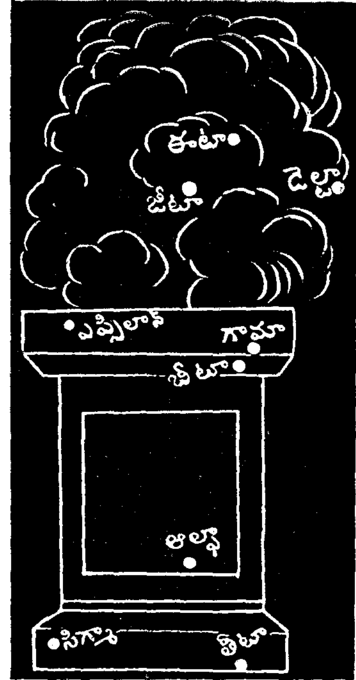
జ్యేష్ఠానక్షత్రసమీపమున, అనగా ఇంద్రునిసమీపమున మూల దిసువనున్న వేదికామండలము చాల ముఖ్య

వేదికామండలము

(Ara The Altar)

మైనది. దాని స్వరూపము విడిగాను, వేదికారూపము స్ఫురింపజేయునట్లుగాను వేరువేరుగా రెండుపటము లలో పైన ఈయబడినది. ఇయ్యది **Milky way** దట్టముగా నున్నచోట నుండుటచేత ఈ అగ్నివేదిక నుండి తెల్లనిపొగ వెడలుచున్నట్లుకూడ స్ఫురించునని కూడ **Proctor** గారు **Myths and Marvels of Astronomy** అను గ్రంథమునందు తెల్పియున్నారు.

వేదికామండలమునందలి నక్షత్రములు, వేదిక యొక్క రూపమును, అందునుండి నెడలు పొగను సూచించు చిత్రము.

భగవద్భక్తులు సమిధలు, సాంబ్రాణి మొదలగునవి వేదికలోవేసి అర్చించునపుడు నెడలు శ్వేతధూమము పాలవెల్లి తెలుపులో లీనమై సాంద్రముగాపించుట చూడ నద్భుతమై యుండును.

పాత పాటలు

నేదునూరి గంగాధరం

౧

నిండుపున్నమునాడు పండువెన్నెలగాచు
స్వల్పగ్రహణంనాడు చందమామనుమింగు
దిగుదిగునాగన్న దివ్యసుందరనాగ
దిగకున్నమంత్రాన దింపెదనాగ
నాగదిగురా నాయన్నదిగురా నాగ దిగురా.

౨

చితుకుచితుకు జొన్నకూడు చింతాకుపులుసు
నీలికాకరాకు తోరణాలు
కందిపప్పు పూరణాలు
డేకవయ్యా పెళ్లికొడక
సంధ్యాలగ్నం ముందరికొచ్చింది
అందలమ్మ ముందరికొచ్చింది.

౩

ఓలోలి కోలవెంకి
నీమొగుడు చంద్రిగాడు
కోలాటంవెయ్యబోతే
విరిగింది ఈతముల్లు
కారింది రక్తకల్లీ.

౪

చెరుకుతోట పున్నాన్ని
చేతిగాజులుపోయె
వేళ్లవుంగరాలు పోయె
ఎక్కడేసేవు బుచ్చిరెడ్డి చెరుకుతోట.

చెరుకుతోట పున్నాన్ని
తలపై రాగిడి పోయె
తలపై మొగలిరేకుపోయె
తమలపాకు పోయె
పాపిడిబిందీలు పోయె
ముక్కున నత్తు పోయె
అడ్డబాస పోయె
మెడలో పట్టెడ పోయె
నడుము వడ్డాణము పోయె
దండ గడియాలు పోయె
చేతి మురుగులు పోయె
కాళ్ల కడియాలు పోయె
వేళ్లచుట్లు పోయె
ఇంత పెద్దరంతు అయ్యో
ఎక్కడేసేవు బుచ్చిరెడ్డి చెరుకుతోట.

దొడ్డి దూడలు పోయె
కాడి యెద్దులు పోయె
ఇల్లు గుల్లయి పోయె
ఒళ్లు గుల్లయి పోయె
ఉల్లము తల్లడించి
కొల్లపెట్టించేను
ఎక్కడేసేవు బుచ్చిరెడ్డి చెరుకుతోట
ఎక్కడేసేవు బోడిమామ చెరుకుతోట.

౫

చిప్పచిప్పగోళ్లు
చెల్లాయి గోళ్లు

చిట్టి పాపగోళ్లు
చిన్నారి గోళ్లు
ముద్దు తల్లిగోళ్లు
ముత్యాల గోళ్లు
మాపాప గోళ్లు
మంద్రగబ్బ గోళ్లు.

౬

ఇసకలో యిసకపుట్టు యింద్రజలంపుట్టు
పసిపిల్లతల్లులకు పాల జలంపుట్టు.

౭

కొండేల మారికి కొడుకుపుట్టాడు
కోటిపల్లి సోమన్న పేరుకొచ్చాడు.
తాసికలమారికి తవ్వపుట్టింది
తాళ్లూరి జియ్యన్న పేరు కొచ్చాడు.

౮

ఉత్త ఉత్తపండు ఉత్తరేణిపండు
దానిమ్మపండు దబ్బపండు.

౯

నల్లనల్లనివాడ! నావెంకటేశ!
నన్ను సుకమడుగ న్యాయమా నీకు
తిరుపతి రమ్మంచు తెలిపెదవు కలలొ
తెలిపి సుకమడుగు దేవుడవా నీవు?

౧౦

పున్నపువెన్నెల పూనికాయంగ
రవ్వల్ల కాముడా రాకు మావాడ
మదిలోన కన్నెల మర్యాదచూడు
చిలుక, తుమ్మెదదండు బలిసికొలువంగ
పువ్వువిల్లు చేబూని బూకరించెదవు
పెళ్లి కానివారమని ఉల్లమున యెంచు.

౧౧

అత్తవారిల్లంటె అక్కయ్యానీకు
అద్దంవంటి మొగము అగ్గితాకింది
కోడరికముచేసి వేరుండునపుడు
అద్దాన్ని పోలును అక్క నీమొగము.

౧౨

పసిబిడ్డలేడిస్తె పాలు కారేను
పసిబిడ్డలతల్లులకు భయాలు లేవు
ఏరుదాటి కొమ్మ వస్తుందంటె
బాలల కన్నతల్లి కెంతో భయాలు.

౧౩

అమ్మ నన్ను కనకే
దొమ్మరాడి కియ్యకే
చాపచుట్ట మంటాడు
చంక పెట్టమంటాడు
ఇల్లెక్కమంటాడు
విద్దాలు చెయ్యమంటాడు.
గెడ యెక్కమంటాడు
గంతులు వెయ్యమంటాడు
అమ్మ నన్నుగనకే
దొమ్మరాడి కియ్యకే.

౧౪

ఆరిచేనుకాడ అన్నకన్నపట్టి
అప్పని ననుబిల్చు అల్లు డబ్బాయి

పత్తిచేనుకాడ బావకన్న పట్టి
పిన్నని నను బిల్చు భీము డబ్బాయి.

౧౫

చుక్కలలోకల్ల సొమ్ము లెట్టింది
సూరన్నకిల్లాలు చంద్రన్న వదినె
మావూరిలోకల్ల సొమ్ము లెట్టింది
వీరన్నకిల్లాలు వెంకన్న వదినె.

౧౬

రాచవారియిళ్లలో భూషణాలు వెలుగు
మాయింట అబ్బాయి కన్నుల్ల వెలుగు
భూషణాలుపెట్ట భూమియందు వెలుగు
భూపతి తమ్ముడు కలిమి జగమెల్ల వెలుగు.

౧౭

తవ్వెడుబియ్యం దంచితే తవుడెట్లు వచ్చు
దరిద్రగొట్టు చెట్టపడితే ధన మేలవచ్చు
నీళ్లమిద చెంగేస్తే నిద్రేలవచ్చు
నిర్భాగ్యుడి చెట్టపడితే సుఖమేలవచ్చు.

౧౮

అరసోల అరగిద్దె వూరేగిరాగ
అరిసికళ్ల యెల్లమ్మ నీకు నివ్వాళి
చిక్కట్టి దువ్వెన వూరేగిరాగ
చీపిరికళ్ల చిలకమ్మ నీకు నివ్వాళి
చీపురుపుల్లలు రెండు వూరేగిరాగ
చికిలికళ్ల పుల్లమ్మ నీకు నివ్వాళి.

గోదావరి వంతెన V. S R.

నవ్యసాహిత్యపరిషత్తు

రాజకీయము కానివ్వండి, మతసంబంధము కానివ్వండి, భాషావిషయం కానివ్వండి, వచ్చేవిప్లవాలు పరిశీలిస్తే స్థూలంగా నాలుగు దశలు కనుపిస్తాయి. మొట్టమొదటిది ఉన్నపరిస్థితులతో అసంతృప్తి, వాటిని ఎట్లాగైనా మార్చవలెననేటి తలంపు కలగడమూను. అసంతృప్తి అందరికీ కలిగినా, ప్రజాసామాన్యానికి, సాధారణంగా ఉండే బద్ధకంచేత 'ఏమిచేస్తాం'మని ఉదాసీనత వహిస్తారు. ఎట్లాగైనా వీటిని మారుస్తేనే కాని వీలులేదనే ఆలోచనా, తీవ్రమైన ఆవేదనా, ఆవేశమూ ఏకొద్దిమందో బుద్ధిమంతులకు కలుగుతుంది. అక్కడనుంచి వారు నిద్రాహారాలు మానుకుని, దీన్ని గురించి ఆలోచిస్తూ ప్రచారం సాగిస్తారు. వీరి ఉద్రేకం ఇతరులకు కూడా కలిగి కొంత బలగము ఏర్పడ్డతరువాత యుద్ధరంగంలోకి దిగుతారు.

వారికి తగినంతబలం చేరేవరకు రాజకీయంలో అయితే, వారిని జైళ్లకు పంపిస్తారు. మతసంబంధమైతే మతద్రోహులనీ, నాస్తికులనీ సంఘం వెలివేస్తుంది. భాషావిషయంలో అయితే వారు మూర్ఖులనీ, అజ్ఞానులనీ హేళన చేస్తారు మిగతావారు.

తగినంతప్రచారం సాగి, బాగా బలంచేరిన తరువాత వీరొకపార్టీగా బయలుదేరి వాగ్వాదము మానేసి తమ ఆదర్శాలను కార్యరూపంగా పరిణమింపచేస్తారు.

ఇలా కొంతకాలంగా జయప్రదంగా జరిగిందంటే, ప్రజామోదమూ, ఆదరణా పొంది అగ్రస్థానం ఆక్రమించి, అల్పసంఖ్యాకులు, బహుసంఖ్యాకులై అధికారంలోకివచ్చి, తమకార్యం తమ ఇష్టానుసారం సాగిస్తారు. మనభాషావిషయంలోకూడా ఇంతాజరిగింది. గురజాడవారూ, గిడుగువారూ, వారిశిష్యులూ, ఒకపదిసంవత్సరములపాటు జరిపిన ఘోరసంగ్రామము వర్ణించడానికి ఇది సమయముకాదు. వారు అంతకుముందూ, ఆపదిసంవత్సరములూ పడ్డశ్రమ, ఖర్చుపడ్డ సొమ్మూ, పొందిన పరాభవములూ పరమేశ్వరునికే ఎరుక. అయితేనేమి, జయము పొందగలిగారు.

రెండవస్టేజిలో, శ్రీ శివశంకరశాస్త్రిగారి యాజమాన్యంక్రింద సాహితీసమితి బయలుదేరింది. వారికి వాదనలతోనూ, ఉపన్యాసాలతోనూ పనిలేకపోయింది. ఒక్కటే ఆలోచన. వ్యావహారికభాషావాదంలో బలముంటే, పుస్తకాలు వ్రాసిపడేస్తే ప్రజలు అంగీకరిస్తారు. అని చెపుతారు. లేదూ, ఇంకో పదిసంవత్సరాలు వాదించినా ఇంతేనని నిశ్చయించుకుని ఒకపత్రిక సాగిస్తూ, గ్రంథరచన ప్రారంభించారు. వారి ఆదర్శము, కేవలము, వ్యావహారికభాషలో వ్రాయడమేకాకుండా, మనదేశంలోనూ, ఇతరదేశాల్లోనూ ఉండే సారస్వతస్వరూపాలను తెలుసుకుని, జీర్ణించుకుని ఆవిజ్ఞానముతో ఆంధ్రభాషకు నూతనాభరణములు కల్పించి నూత్నతేజస్సు తేవలెననడంకూడాను. పద్యరచనలోను, కథారచనలోను, నవలారచనలోను, హాస్యరచనలలోను, నాటకరచనలలోను క్రొత్తదారులు తీశారు. వారిచర్యయావత్తూ ఆంధ్రులకు పరీక్షలాంటిది.

వీరూ చాలా ఇబ్బందులు పడ్డారు. పాతస్నేహాలు వదులుకోవలసివచ్చింది. కొంతడబ్బు ఖర్చుపెట్టవలసివచ్చింది. బొడ్డూడని పసికూనదగ్గరనుంచి వెక్కిరింతలు, వేళాకోళాలు చేస్తూంటే, కిక్కురు మనకుండా నిందకు ప్రతినింద చేయకుండా ఓపికపట్టి తమచేతనైనట్లు భాషాసేవ చేశారు. సుమారు ఏడు సంవత్సరములు కష్టనిష్ఠురాలు పడ్డతరువాత రాజమహేంద్రవరంలో బహిరంగంగా తమ ఆదర్శములను వెల్లడిస్తూ తమ శక్తిసామర్థ్యాలను చూపుతూ మూడు నాలుగు సభలు జరిపారు. అదివరకు తెలియక ఎంత హేళన చేశారో అంత ఆదరించారు రాజమహేంద్ర పౌరులు. అది స్వల్పవిషయము. కాని ముఖ్యమైన దేమిటంటే ఆంధ్రమహాజనులు ఈనూతనశక్తులను ఆమోదించారు.

ఇంక మనలో ఉన్న గొప్ప లోటేమిటంటే- మన్నించండి, ఉన్నమాట చెప్పినందుకు—అసహనమూ, అనుకరణమూను. సాహితీసమితి ఉచ్ఛలోకి వచ్చినది మొదలు, ఎన్ని సమితులు బయలుదేరినాయో లెక్క లేదు. మూడుముత్యాలసరాలు కూర్చగలిగిన మొగాడల్లా ఒకసమితి ప్రారంభించడములోకి దిగింది. ఈ ఇన్నిసమితులవారూ కలిసో, ప్రత్యేకంగానో సాహితీ సమితిని, వారిరచనలనూ, అచ్చువేయించేపద్ధతులనూ మాత్రమే కాకుండా వారిజుట్టూ, కట్టూ బొట్టూ ఇత్యాదులనుకూడ నిందించనివారు, అథవా హేళనచెయ్యని వారూ లేరనే చెప్పవచ్చు. కాని వారిలో నూటికి ౯౦ మందికిసాహితీసమితివారి వరవళ్లే శరణ్యమంటే అతిశయోక్తి కాదు. సరే, కానివ్వండి. దానివల్ల ఎవ్వరికీ బాధ లేదు. (ఇలా అన్నాననిమట్టుకు ఎవ్వరూ బాధపడవద్దు. నన్నేమీ అనవద్దని మనవి.) ప్రధానాంశ మేమిటంటే, ఈనూతనాదర్శనాలు ప్రజాహృదయమును ఆకర్షించకలిగినాయి. అనుకరణము కానివ్వండి ఏమి కానివ్వండి, యువకు డన్నవాడల్లా ఆంధ్రసాహిత్యంలో నూతనత్వం కావలెనంటున్నాడు, దానికోసము తగినంత కృషి చేస్తున్నాడు. ఇది చాలా శుభసూచన. యువకులే అన్నమాటేమిటి, పెద్దలూ చాలావరకు తలలూపుతున్నారు. ఇంక మన భాషావిప్లవము మూడవ దశకి వచ్చింది. వ్యక్తిప్రయత్నములు తగ్గించి, సంఘముగా కృషి చెయ్యవలె. నానాసమితులూ ఏకముకావలె. అందరి శక్తిసామర్థ్యములూ కేంద్రీకృతంచేసి, ఏకముఖంగా పోనివ్వాలి. అప్పుడు మన ఆదర్శములు పూర్తిగా కొనసాగి దిగ్విజయాన్ని పొందగలము.

ఏదో Definite గా లేకపోయినా చూచాయగానైనా ఇటువంటి ఊహతోటే ననుకుంటాను, నవ్యసాహిత్యపరిషత్తు బయలుదేరింది. కవి పండితసభ అనేపేరుతో మొదట బరంపురంలో సభ జరిగింది. ప్రయోజన మేమో తెలలేదు. ఫలితం శూన్యం. కాని ఏమిలేకపోయినా, అక్కడ కొందరికి అంతశ్శైత్యాలూ, వారు వేరేసభ ఏర్పాటుచేసుకోడానికి ప్రయత్నాలూ జరిగినాయి. తరువాత నేమిజరిగిందో నాకు సర్తలేదు. తరువాత సుమారు సంవత్సరానికి రాజమహేంద్రవరంలో మళ్లీ సభ జరిగింది. అక్కడ దానికి నవ్యసాహిత్య పరిషత్తు అనే నామకరణం చేశారు. కొందరు ఉద్యోగులను ఏర్పాటుచేశారు. స్వల్పంగా కార్యక్రమం నిరూపించారు.

సభ్యులు లేనిదే సభ ఉండదుగదా! అటువంటి దానికి అధికారులుండి చేసేదేమిటి. ఇందులో సభ్యత్వానికి ఎటువంటి అర్హత ఉండవలెనో నిరూపించబడలేదు. ఏవిధమైన నిబంధనలూ ఏర్పాటైనట్లు కనుపించదు. సభజరిగింది. వచ్చినవారు విందులారగించారు. ఓపికఉన్నవారు ఉపన్యాసాలిచ్చారు. కొందరు తమ తమపద్యాలను, కథలను—పాతవి కొత్తవి—చదివినారు. ఆరుమాసములు తిరగకుండా మళ్లీ సభజరిపారు. ఎందుకో తెలియదు. ఈ ఆరుమాసములలోను ఎంతమంది సభ్యులను చేర్చారో తెలియదు. అప్పుడు ఎన్నుకోబడ్డ అధికారులు ఏమి చెయ్యవలెననుకున్నారో, ఏమిచేశారో తెలియదు. మళ్లీ ఈసభ ఎందుకో, ఆ అధికారులలో ఎంతమంది ఈసభకు వచ్చారో తెలియదు. అయ్యా ఎందుకీ భాగోతం? క్షమించండి. నిర్మోహమాటంగా అడిగినందుకు.

ఈమూడుసభలకూ అయినఖర్చు, పడ్డశ్రమ వృథా అనక తప్పదు. దానికి కారణ మేమిటంటే, వాటిని తలపెట్టినవారికి కాని, జరపినవారికి కాని ఇదమిత్థం అని ఒక కార్యక్రమమంటూ లేకపోవడ మనుకుంటాను. ఇంక మనకు ఉత్సవాలు దండోరాలు అవసరంలేదు ఇప్పట్లో. రెండుఉపన్యాసాలూ, మూడుకథలూ, నాలుగు పద్యాలూ ఏడాదికోసారి నలుగురూ కూడి చదువుకున్నందువల్ల ప్రయోజనం లేదు. అవి ఎప్పుడో పత్రికల్లో పడనూపడతాయి, మనము చదవనూ చదువుతాము. దానికి వార్షికోత్సవము అవసరంలేదు.

ఈపరిషత్తుపేరు సార్థకం చేసుకుని, చిరస్థాయిగా ఉండి, ప్రారంభమైన సారస్వత విప్లవాన్ని జయప్రదంగా కొనసాగించాలంటే ఒక నిర్మాణకార్యక్రమం

ఉండాలి. ఇంతసేపు ఊరికే బాతాఖానీ వేశాననుకోకుండా ఉండగలందులకు నాబుద్ధికి తోచిన సలహాలు సూక్ష్మంగా సూచిస్తున్నాను. దీనికి ఫీజుకాని, గ్రంథ స్వామ్యముకాని లేదు. వీలైతే పరిషత్తువారు గ్రహించవచ్చును.

౧. ఈపరిషత్తు నవ్య ఆంధ్రసారస్వతము దిగంతములకు వ్యాపించేటట్టు చెయ్యవలె. అందుకు మొదటి పని దీని నొక Registered body గా చెయ్యవలె.

౨. ఆంధ్రసారస్వతములో నవ్యత్వమును అపేక్షించే ప్రతిఆంధ్రుణ్ణీ కాంగ్రెసులో చేర్చినట్లు జేబ్లో, పావలాతీసుకుని ఇందులో సభ్యునిగా చేర్చవలె.

౩. వెంటనే గ్రంథప్రచురణశాఖ ఒకటి ప్రారంభించి సభ్యులలో సమర్థులైనవారిని ఏరి, ప్రస్తుత నాగరికతకూ, విజ్ఞానమునకూ అగత్యమైన ప్రతివిషయమునుగురించీ మొట్టమొదట చిన్నపుస్తకములు, తరువాత ఎక్కువ విపులంగానూ తయారు చేయించి ప్రచురించవలె. నాలుగైదుసంవత్సరములలో ఫలానావిషయాన్నిగురించి తెలుగులో పుస్తకంలేదు అనే లోటు లేకుండా చెయ్యవలె.

౪. ఇంగ్లీషులోనూ, తెలుగులోనూ అన్ని విషయాలను గురించి సంపూర్ణమైన గ్రంథాలయము ఒకటి ఏర్పాటుచెయ్యవలె.

౫. సభ్యులలో కొందరిని ప్రచారకులనుగా నియమించి వారు ఆంధ్రదేశంలో ప్రతిపల్లెకూ వెళ్లి వివిధ విషయాలనుగురించి ఉపన్యాసాలిచ్చే ఏర్పాటు చెయ్యవలె.

౬. ఇందులోనే లలితకళలకు అన్నిటికీ స్థానముండవలె.

౭. సమర్థులైనవారికి ధనసహాయముచేసి కొన్నికొన్నివిషయాలలో మనదేశంలో కాని, విదేశాలలో కాని పరిశోధన చెయ్యడానికి ఏర్పాటుచెయ్యవలె.

ఇంకా ఇలాటివెన్నో చెయ్యవలసి ఉన్నాయి. ఇటువంటి ఉద్దేశాలేమీ లేకపోతే, ఏకార్యమూ సాధించలేకపోతే పరిషత్తెందుకు? ఆపేరుకు తగదు. ఈచేసే ఖర్చుకు తగదు. సంవత్సరానికి మూడురోజులు పదిమందితో సభజరపడానికీ, నాలుగుకథలూ పద్యాలతోటి మూడుమాసముల కొకపత్రికవెయ్యడానికే పరిషత్తెందుకూ? ఏమో నాకు మట్టుకు హాస్యాస్పదంగా ఉంది. కష్టం వ్యయప్రయాసలతోటి కూడుకున్నదంటారా? అవును, అందుకనే పరిషత్తు. లేకపోతే ఎందుకూ. నేనూ పెడతాను రేపో పరిషత్తు. ఇప్పుడున్నవానికంటె దీని విశేషమేమిటి?

పెద్ద పేరు పెట్టడం, కష్టపడకుండా ఖ్యాతి కావాలనడమూ మనఆంధ్రుల లోపాల్లో ఒకటి. ఆకళంకం ఇటువంటి పరిషత్తుకు రాకూడదనే అభిమానంచేత ఇంతదూరం చెప్పవలసివచ్చింది. అంతేనే కాని మరొకటి కాదని నామనవి.

—నవ్యసాహిత్యప్రియుడు

వాన్ హిండింబర్గు

జరుగుమిల్లి సాంబశివరావు

స్వార్థత్యాగి, ఆధునిక జర్మనీపునర్నిర్మాత, జర్మనీ దేశోద్ధారకుడు, ధీరశాంతుడు, ప్రేమమూర్తి, సత్యస్వరూపుడు, నిష్పాక్షిక స్వభావుడు, అచంచల స్వామి భక్తి పరాయణుడు, అద్వితీయ పితృదేశ సేవానిరతుడు, ట్యానన్బర్గు రణవిజయుడు, 'హిండింబర్గు పంక్తి' విఖ్యాతియశుడు, యిరోపామహాసంగ్రామమున మిత్రమండలిని తల్లడిల్లజేసిన పరాక్రమశాలి వాన్ హిండింబర్గు తేజోరాశి ౧౯౩౪ ఆగస్టు, ౨-వ తేదిని అస్తమించినాడు.

వాన్ హిండింబర్గు.

విశ్రాంతిని కోరు వృద్ధాప్యమున స్వీయ సౌఖ్యమును తృణప్రాయముగ తిరస్కరించి పితృదేశ రక్షణ పరాయణుడై ౧౯౧౪ సంవత్సరమున నడుము బిగించి స్వామిభక్తి తత్పరుడయి కెయిజరు చక్రవర్తిమాట జవదాటకుండ రణరంగమున కురికి శత్రుకోటిని చీకాకు పరచినాడు. జర్మనీయుద్ధమున పద్మవ్యూహములను పన్నినాడు. హిండింబర్గు పంక్తియే పద్మవ్యూహమను పేర బరగుచున్నది. నేటికి కూడ హిండింబర్గు పంక్తి యన్న చారిత్రమున, నిఘంటువులయందును 'అభేద్య పంక్తి' యని గ్రంథస్థమైనది.

అచంచల రాజపక్షపాతి అయినను, రిపబ్లికు ప్రభుత్వాధ్యక్షపదవిని స్వీకరించి పరిపాలనమును దిగ్విజయముగ సాగించి అన్నిపక్షముల భక్తి విశ్వాసములను జూరగొన్నాడు. రెండుసారులు జర్మను ప్రజలు అన్ని పక్షములవారును లక్షోపలక్షలుగ హిండింబర్గును రిపబ్లికు ప్రభుత్వాధ్యక్షునిగ ఎన్నుకొనుటయే ఆతని నిష్పాక్షిక పరిపాలనము, సమానదృష్టికిని, ప్రమాణము. రిపబ్లికు ప్రభుత్వమున రాజుపక్షమువారిని మంత్రులుగ నియమించెను.

౧౦ సంవత్సరముల క్రిందట జర్మను సామ్రాజ్య విజయము ప్రకటింపబడిన ఆ వెర్సైయిల్సు అద్దాలగదిలోనే జర్మనీపతనపు టొడంబడికలో విధిలేక కంటతడి బెట్టుచు ఇతడు సంతకము పెట్టి కాలమునకు కట్టుబడినాడు. కాని తాను విగతజీవుడగులోపుగ జర్మనీ మరల నలుగురిలో సమానగౌరవమును బడయునటుల చేసి తీరెదనని బద్ధకంకణుడయినాడు. అన్నమాటను నెరవేర్చినాడు. జర్మనీకి జాతిసమితిలో స్థానమును సాధించినాడు. యిరోపామహాసంగ్రామమునకు జర్మనీయే ఉత్తరవాది యని కావించిన తీర్మానమును వెర్సైయిల్సు ఒడంబడికనుండి రద్దుచేయించినాడు.

హిండింబర్గు మరణమునకు జర్మనీతోపాటు యూరపు అంతయు వగచుచున్నది. ఆతడస్తమించు

టచే మరల యూరపునకు చేటు మూడునని యూరపు అంతయు గజగజ వణంకుచున్నది. హిండింబర్గు ఉన్నంత కాలము యూరపు హాయిగ నిద్రించెను. హిండింబర్గు జర్మనీలో అన్ని పక్షములవారికిని, హిట్లరు నకును అంకుశముగ నుండెను. ఈ అంకుశము ఇపుడు అంతరించుటచే హిట్లరు ఎట్టి విపత్తును దెచ్చిపెట్టునో యని ఫ్రాంసు భయపడుచున్నది. బాల్కను రాజ్యములు దిగులొందుచున్నవి.

హిండింబర్గు సంపూర్ణనామము పాల్ వాన్ హాన్ డెన్ కెన్ డోర్ఫ్ వాన్ హిండింబర్గు. ఇతని జననకాలము ౧౮౪౭. జన్మస్థానము పోసెన్. హిండింబర్గు జనకుడు సైనికోద్యోగి. జనని భిషగ్వరుని పుత్రిక. హిండింబర్గు సైలీషియా సైనిక కళాశాలయందును, బెర్లిను ప్రధాన సైనిక కళాశాలయందును శిక్షణమును బడసెను. ౧౮౬౬ లో ౧౯ సంవత్సరమున నతడు సైన్యములో చేరెను. డాన్జిగు మూడవ కాల్బలమునకు లెఫ్టినెంటుగ నియమింపబడెను. ఆస్ట్రియాతో పోరి గ్రాంటుజు రణరంగమున ఇతడు క్షతగాత్రుడయ్యెను. ౧౮౭౦ లో ఫ్రాంకో జర్మను యుద్ధములో ప్యారిసును ముట్టడించెను. ౪౧ సంవత్సరముల ప్రాయమున ౧౮౭౮ లో హిండింబర్గు సేనాధిపత్యమును వహించెను. ౪౦-వ సంవత్సరమున ౯ పటాలములకు అధికారి ఆయెను. ౧౮౯౬ లో మేజరు జనరలు పదవిని బొందెను. ౧౯౦౦ లో లెఫ్టినెంటు జనరలుగ నియమింపబడెను. ౧౯౧౧ లో సైనిక వృత్తినుండి విరమించెను. విరమించిన మూడుసంవత్సరములకే మరల హస్తమున ఖడ్గమును ధరించి దేశ ఋణమును, స్వామి ఋణమును తీర్చుకొనెను. ౬౭ సంవత్సరములు నిండినను గట్టి యోధునివలె అకుంఠిత పరాక్రమముతో రణమున పోరుసల్పెను. ఇతని రణనైపుణ్యము ప్రపంచ మంతకును ఆశ్చర్యమును కలుగజేసెను.

రషియనులు తూర్పు ప్రషియాపై దండెత్తిరి. కెయిజరు చక్రవర్తి హిండింబర్గును సేనాధిపతిగ నియమించెను. తొలుత నాతడు నిరాకరించెను. కెయిజరు ప్రతిమాలగ ఎట్టకేలకు రైలుబండిలో నున్న లూడెన్ డార్ఫు సేనానితో ఆలోచించి రైలుస్టేషనువద్ద నుండి తంతిమూలముగ కెయిజరునకు తన సమ్మతిని తెలియజేసెను. రషియా సేనలను అస్త్రప్రయోగము లేకనే పలాయనమొనర్చునటులజేసెను. దీనినే మసూరీ లేక్సు యుద్ధమనెదరు. మసూరీ లేక్సు చిత్తడినేల. ఆ రొంపిలో రషియా సైన్యములు దిగబడునటుల హిండింబర్గు వ్యూహమును పన్నెను. మొదట సేనానులు, సైనికులు హిండింబర్గుపన్నుగడకు నవ్విరి. ఇతనికిని మతి లేదా యని శంకించిరి. కాని తరువాత తామే పొరబడితిమని తెలుసుకొనిరి. లూడెన్ డార్ఫు సేనాని ఈ యుద్ధమున హిండింబర్గునకు కుడిభుజముగ నుండెను. మసూరి లేక్సు యుద్ధానంతరమున పోలండుతో పోరి హిండింబర్గు జర్మనీకి విజయము చేకూర్చెను. ౧౯౧౬ లో హిండింబర్గు సర్వసేనాధిపతి ఆయెను. ౧౯౧౮ లో హిండింబర్గు లూడెన్ డార్ఫులు యుద్ధమున ఓడిపోయిరి. ఇక సమరమొనర్చి ప్రయోజనము లేదని వీరు గ్రహించి తమ సైన్యములను రణరంగమునుండి ౧౯౧౮ లో మరలించిరి.

తరువాత హిండింబర్గు హనోవరులో నివసించుచుండెను. అపుడాతడు తన జీవితచరిత్రను లేఖల రూపమున వ్రాయుచుండెను. ఆ లేఖలు ౧౯౨౦ లో గ్రంథస్థమాయెను.

౧౯౨౫ లో జర్మనీరిపబ్లిక ప్రభుత్వాధ్యక్షుడు పరమపదించెను. ఆతని స్థానమున హిండింబర్గు ఎన్నుకొనబడెను. వృద్ధాప్యమని సంశయింపక ౭౮ సంవత్సరముల వయస్సున దేశారాధనమే ప్రధాన మని తలపోసి రాజ్యపాలనాభారమును నిర్వహించుటకు హిండింబర్గు పూనుకొనెను.

హిండింబర్గు వెర్సెయిల్సు ఒడంబడికను సంతకము చేసెనని లూడెన్ డార్ఫు హిండింబర్గును బహిరంగముగ ద్రోహియని ఖండించెను. కాని హిండింబర్గు చలింపలేదు. ఆవంతయు కినుక వహింపలేదు సరికదా, లూడెన్ డార్ఫు అసమర్థతచే జర్మనీ అపజయము గాంచెననియు, అందుచే ఆతనిని దండించవలెననియు

దేశమంతయు కోరగా హిండింబర్గు నీచమానవులవలె సమయము దొరికెను గదాయని తన పగను లూడెన్ డార్ఫుపై సాధించలేదు. అందాతడు తన ధర్మమును చక్కగ నిర్వహించెను. కాని ఆతని తప్పేమియు లేదనెను. నేనును లూడెన్ డార్ఫును కలిసి పోరుటచే నేనుకూడ లూడెన్ డార్ఫుతో ఉత్తరవాది నగుదు ననెను. కాన నన్నుగూడ దండింపవలసియుండును. దీనివలన ఆతని కెదురాడజాలక లూడెన్ డార్ఫును వదలిపెట్టిరి. అపకారికి నుపకారము చేయువాడు ధన్యుడు సుమతీయనునది హిండింబర్గునందు సార్థకమాయెను.

హిండింబర్గు పట్ల జర్మనులు తమ భక్తి విశ్వాసములను జూపుటకు ఆతని ౮౦-వ జన్మదినోత్సవమునకు హిండింబర్గునిధియని అయిదులక్షలపౌనులను ప్రోగుజేసి హిండింబర్గుగారికి సమర్పించిరి.

౧౯౩౦లో హిండింబర్గు డిక్టేటరుగ నియమింపబడెను. ౧౯౩౨లో అధ్యక్షపదవికి రెండవసారి హిట్లరు హిండింబర్గుకు పోటీ వచ్చెను. హిండింబర్గు గెల్చెను. హిట్లరు ఓడెను. ౧౯౧౪ జర్మనీ యుద్ధమున తనపై కుట్రలను బన్నిన వాన్ ప్యాపెనును హిట్లరు చంపింపనుండ హిండింబర్గు వ్యాధిగ్రస్తుడై యుండియు హిట్లరును వారించి ఆతనికి ప్రాణదాన మొనర్చెను. ౧౯౩౨లో ప్యాపెనును హిండింబర్గు ప్రషియా డిక్టేటరుగ నియమించెను. రిపబ్లికను పక్షపాతిని వాన్ ష్లీచరును ఛాన్సిలరుగ నియమించెను.

౧౯౩౨ జూలై ౩౧-వ తేదీని జరిగిన 'రీచి స్టాగు' ఎన్నికలలో హిట్లరుపక్షము గెల్చెను. కాని ఆతనికి స్వతంత్రబలము లేకుండుటచే ప్యాపెనుతో మంత్రివర్గము నేర్పరచవలెనని హిండింబర్గు హిట్లరును కోరెను. కాని హిట్లరు అంగీకరించడాయెను. ఆందోళనము కూడదని హిండింబర్గు హిట్లరును హెచ్చరించెను. హద్దుమీరినచో "పాతాళహోమము" గావించెద ననెను.

హిట్లరుపక్షమువారు మంత్రివర్గముపై విశ్వాసరాహిత్య తీర్మానమును ప్రవేశపెట్టిరి. మంత్రివర్గము పడిపోయెను. అయినను హిండింబర్గు లక్ష్యము చేయలేదు.

౧౯౩౨ నవంబరు ఎన్నికలలో హిట్లరు పక్షబలము తగ్గెను. కావున సంయుక్త మంత్రివర్గ మేర్పడెను. ఇందు నాజీలు, జాతీయవాదులు కలిసిరి. ఈలోపుగ వాన్ ష్లీచరు విప్లవమును సాగించుటకు ప్రయత్నించుచున్నాడని తెలిసి ఛాన్సిలరుపదవినుండి ఆతడు తొలగింపబడెను. హిట్లరు అధికసంఖ్యాకులచే ఎన్నుకొనబడుటచే ఛాన్సిలరుగ నియమించబడెను. ఈ ష్లీచరునే హిట్లరు మరల ఆతడు విప్లవమును తలపెట్టెనని తెలిసి మొనమొన్న హతమార్చినది.

౧౯౩౩లో రీచిస్టాగు సమావేశమైనపుడు హిండింబర్గు సర్వసేనాధిపతి దుస్తులతో దేవళమున ప్రవేశించి రాజకుటుంబమునకు జోహారులొనర్చి తన స్వామి భక్తి పరాయణతను ఇంకొకసారి వెల్లడించెను. అవసానకాలమున కూడ కెయిజరునకు కృతజ్ఞతను తెలిపెను.

రిపబ్లికు పతాకమును తొలగించి సామ్రాజ్య పతాకమును, స్వస్తిపతాకమును విరాజిల్లజేసెను. ఎన్నటికైన జర్మనీ కెయిజరుగాని ఆతని కుటుంబపాలనమున గాని నుండవలెననే హిండింబర్గు నిశ్చితాభిప్రాయము. తదనుగుణముగ తనమరణశాసనమున కెయిజరు సంతతివారి నెవరినైన ప్రభుత్వాధ్యక్షునిగ నియమించవలెనని కడపటి కోర్కగా తెలిపెను.

౧౯౩౩ మార్చిలో హిండింబర్గు నాల్గేండ్లవరకు హిట్లరును డిక్టేటరుగ నియమించెను.

హిట్లరు అన్న హిండింబర్గునకు పంచప్రాణములు. జర్మనీ భావిభాగ్యోదయకర్త హిట్లరే యని అతడు తన మరణశాసనమున తెలిపెను. రీచి ప్రభుత్వమును, కెయిజరును హిట్లరే ఉద్ధరించువాడనెను. ఇంతకాలము హిండింబర్గు సూత్రధారుడుగనుండి జర్మనీని నడిపించెను. తాను నిష్క్రమించుసరికి తన స్థానమున హిట్లరును నియమించెను.

ఆసింహస్వరూపము, ఆగంభీరవిగ్రహము, ఇక కన్పించదు. సైన్యములు బారులుదీర్చి నిలబడి హిండింబర్గునకు ప్రణామములొనర్చు వేళ ఆజానుబాహుడగు

ఆతని మూర్తిని జూచినవార్లకు ఆ గంభీర మూర్తి మరపునకు రాదు. జర్మనీని కష్టసమయమున సురక్షితముగ నడిపించగల్గిన గొప్పవ్యక్తి ఆతడు. ప్రపంచశాంతికి తోడ్పడిన ఆతని మరణమునకు ప్రపంచమంతయు శోకించుచున్నది. యుద్ధానంతరము యూరపునకు ముప్పు రాకుండ హిండింబర్గు తోడ్పడెను. ఆధునిక కాలమున రణధీరులలో ఎవరును ప్రపంచమంతయు అచ్చెరువొందునట్లు రాజ్యభారమును ఇంత గొప్పగా నిర్వహించినవారు లేరు. హిండింబర్గు మనసునకు తోచినట్లుల చేయువాడే కాని ఒకరేమనుకొనెదరో యని జంకువాడు కాడు. ఒరుల ఆగ్రహానుగ్రహములను పాటించువాడు కాడు. రాజకీయములందు స్వోత్కర్ష ఎంతమాత్రము నెరుగడు. నిరాడంబరుడు. కార్యసాఫల్యమే ఆతని పరమావధి. రాజసేవ, ప్రజాసేవ ఆతని లక్ష్యములు.

జర్మను యుద్ధానంతరమున ౧౯౧౯ లో మిత్రమండలి కెయిజరును ఉరిదీయుటకు ప్రయత్నింపగా ఆసంగతి తెలిసి హిండింబర్గు కెయిజరుకు మారు తనను ఉరిదీయవలెనని తెలిపి తన యకుంఠిత స్వామిభక్తిని వెల్లడించినాడు. పరిస్థితులెంత నిరుత్సాహకరముగనున్నను ఆతనికి ఆవంతయు దిగులులేదు. కార్యోత్సాహమే ఆతని దివ్వె. జర్మనీ యన్న మరల భయభక్తులను కలుగజేసినాడు హిండింబర్గు. గనుకనే సింహబలునివలె మొక్కవోని ధైర్యముతో నిలబడి 'పితృదేశ'మును కాపాడి తన ఋణములను తీర్చుకొనెను.

హిండింబర్గు తనకండ్లయెదుట జర్మనీ విజృంభణమును సర్వవ్యాప్తిని గాంచినాడు. తన కష్టములనే ౧౯౧౮ లో జర్మనీపతనమును జూచినాడు. మరల దానిని ఉద్ధరించినాడు.

దారి తెన్ను లేక అధఃపతితమై జర్మను దేశము యొక్క సైనికులు, ప్రజలు జోహారులొనర్చుచు కనుసన్నల మెలగుట హిండింబర్గు కార్యదీక్షను, కార్యదక్షతను వేయినోళ్ల బొగడుచున్నవి.

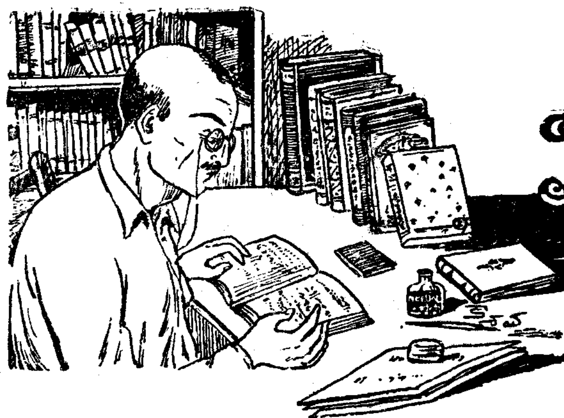
౧౯౧౪ విదేశపత్రికలన్నియు హిండింబర్గుపై ధ్వజమెత్తెను. దారుణముగ ప్రతికూల ప్రచారమును సాగించెను. హిండింబర్గువంటి ఉపద్రవకరుడు లేడనినవి. రక్తపిపాసగల వేటకుక్కవంటివాడనినవి.

హిండింబర్గు ౮౭ సంవత్సరములు జీవించెనన్నమాటగాని ఒక్కనాడుకూడ నాటకములను జూచి యెరుగడు తుదకు ౧౯౩౦ లో పోట్సుడాంనందు కెయిజరు సొంత నాటకశాలయందు ౧౯౧౪ యుద్ధమునకు పూర్వమున్న ప్రతిభను ప్రకటించి ఆనందించుటకు గావింపబడిన ప్రభుత్వనాట్య ప్రదర్శనమునకు కూడపోలేదు.

తనరాయబారులకు, మంత్రులకు ఏడాదికొకసారి విందొసగుట తప్ప మరేమియు ఆతడు చేసియెరుగడు. బెర్లినులో హిండింబర్గు అరుదుగ వసించెడివాడు. అవకాశము చిక్కినపుడెల్ల ఆతడు తన స్వగ్రామమునకు పోయెడివాడు. పల్లెలయందే సుఖముగ కాలమును గడుపుచుండెడివాడు,

జర్మనీలో తనతో అధ్యక్షపదవికి పోటీసల్పిన ప్రత్యర్థులకు కూడ వారి ప్రచారమునకు వలయు సౌకర్యముల నన్నిటిని కలుగజేసెను. ప్రత్యర్థుల బ్రాడ్‌కాస్టు ఎన్నిక ప్రచారమునకు సమ్మతించదని తనపక్షమువారెంత వలదన్నను వారి మాటను పెడచెవిని బెట్టి ప్రత్యర్థులకు న్యాయమును కలుగజేసిన న్యాయమూర్తి హిండింబర్గు.

హిండింబర్గు ఉషఃకాలముననే నిద్రనుండి లేచును. తిండిపోతురాయడు కాడు. అతి స్వల్పముగ భుజించువాడు. రాత్రి ౯ గంటలు దాటి ఎన్నడును పరుండి యెరుగడు. రణరంగముననున్నను ౯ గంటలకు సరికి శయనించవలసినదే. శరీరసాధకమును చేయువాడు. భోగలాలసుడు కాడు. ఇకారణంబుల జేసియే వృద్ధాప్యము వచ్చినను ఆతడు ఉక్కుతునుకవలె చెక్కుచెదరక కార్యభారమును నిర్వహించగల్గెను. ఇట్టి గొప్పవ్యక్తిని ప్రపంచము కోలుపోయి తీరనివిచారమునకు గురియైనది.

విమర్శనములు

హిందూలా: సమష్టికుటుంబము

గ్రంథకర్త: చాగంటి శేషయ్య గారు.

ప్రకాశకులు: హిందూధర్మశాస్త్ర గ్రం. నిలయము. కపిలేశ్వరపురము, తూర్పుగోదావరి, వెల రు. 3.

గ్రంథవిషయము గ్రంథహృదయము; గ్రంథరచనము గ్రంథముఖము. హృదయమునకు ప్రతిబింబము ముఖము. ప్రత్యేకగ్రంథరచనావిధానము ప్రత్యేకగ్రంథవిషయము ననుసరించియుండును. కళారచనము కాంతివంతమైయుండును. శాస్త్రవిషయము తెల్లబట్టవలెనుండును. 'లా' భౌతికశాస్త్రము. హృదయకుంజనుందుగాక ఇది మేధస్సీమయందు బుట్టినది. ఇది రంగులెఱుగదు. దీని రూపము స్పష్టమైనది.

భావసూత్రములు దీసి గీతికలల్లుట నిఘంటుకర్త పనిగాదు. ఓపిక ఎత్తియుండెనేని, అందుండి బహుళశబ్దముల నీతడు లోకముపై రువ్వగలడు. ఈపనియందు ఆరితేరినవ్యక్తి గొప్పపండితుడు కావచ్చును; కష్టమునకు వెనుదీయని సేవకుడును గావచ్చును; కాని ఇతడుకవివిహంగముకాడు. వ్యవహారనిర్వహణమునకు చేతికర్రయగు 'లా' రచనము గంభీరమైనది కాకున్నను నిఘంటురచనమువంటిదికాదు. అయినను దీని కది దూరమైనది కాదు.

'లా' భౌతికశాస్త్ర మంటిమి కాదా? నిఘంటువో? ఇదిశాస్త్రమును కాదు, కళయును కాదు.—దీనియందు సృష్టికి తావులేదు. కవిత్వసులభభావనాశక్తికి భౌతికశాస్త్రమున నెలవు లేకున్నను, స్వతంత్రవిచారమునకును, సహజవిజ్ఞానవిజృంభణమునకును ఎంతేనిచోటున్నది. 'లా'వంటి భౌతికశాస్త్రము మఱొకటి లేదు. తక్కిన భౌతికశాస్త్రములు అచేతనవస్తువులతోడను, చేతికందక సుదూరముననున్న దృశ్యములతోడను ప్రసక్తిగలిగియుండ, మనసును, బుద్ధిని కలిగి, విభిన్నప్రవృత్తులందు మసలు మనుజునితో ప్రసక్తిగలిగిన అద్భుతశాస్త్రము 'లా'. మనశ్శాస్త్ర, నీతిశాస్త్ర, తర్కశాస్త్రములు కలిగిన గాని శాసనశాస్త్రగ్రథనము సాధ్యముకాదు. వట్టిడోల్లను తెచ్చి శాసనశాస్త్రసూత్రమనువాడు సరకులేనిలాయరు. నీతిశాస్త్ర, మనశ్శాస్త్రము లెఱుగని న్యాయవాది ఆవిరియంత్రములను నడపుటకు పనికివచ్చునేమో గాని భువనముల నంతరంగమున సుదియించుకొని మసలు మనుజుని నడుపుటకు పనికిరాడు. శాసనసూత్రములు చచ్చినమోడులుగాక జీవనసంచారముగల భావములు. ఈనిబంధనములు సద్యోగర్భముదాల్చిన 'లా' గ్రంథముల శిశువులు కావు. ఇవి ఎన్నియో అవతారములెత్తి చూపట్టు దైవతములు. వ్యక్తిజీవనమునకును, సంఘజీవనమునకును రాపిడి గలుగనీకుండ ఇవి రక్షణమార్గమును చూపును. సూక్ష్మపరిశీలనము, అంగాంగ విభజనము, అనావశ్యకభాగ విసర్జనము, అగత్యాంశ సంసృష్టియున్నగు ఘట్టములందు మునిగి, నిండిన కుండలై చేతికందునవి నియమములు. పరిశీలించితిమేని వీనియందు తత్త్వపరిజ్ఞానము తొణకుచుండును. ఎంతో వెలుతురును హృదయందిముద్చుకొనిన చిన్నిదీపికలవంటిది ఈనిబంధనములు. పరికించితిమేని శాసన సూత్రములు విశాల హృదయమును కలవని గ్రహింపజాలుదుము.

మెయిన్, గోలప్‌లాలుల 'హిందూలా' లలో కొంత గభీరత్వము కలదు. రోజూ కావలసిన పప్పుసప్పు శముల కీనిజ్ఞానఘోష ఏల యనువారికి మెయిన్ పుస్తకము నచ్చదు. సూక్ష్మములో మోక్షము కావలెననువారికిని, కోర్టుతంతునకు అక్కరగు సరుకుతో సంతృప్తి పడువారికిని, విషయమందు సంకులితనొల్లక చల్లగ పరీక్షలందు తేలవలె నని వాంఛించు విద్యార్థులకును పనికివచ్చు పుస్తకములు వేఱు. హెచ్. బేనర్జీయొక్క 'హిందూలా' ఈపుస్తకశ్రేణిలోనిది. ముల్లా-హిందులా విశేషముగ విద్యార్థుల కుపయోగించునదియే. చెప్పినదే చెప్పుట ఇతనికి వాడుక. విద్యార్థులకు కావలసినదిది. లాసూత్రములు కలకండపుముక్కలు కావు. క్రొత్తవారిపట్ల ఇవి బండరాళ్లు. ఎన్నో సమ్మెటపోటులు పడనిదే ఇవి తొలుత కొరుకుడుపడవు. ఇది ఎఱిగిన గడుసువాడు కావున ముల్లా అట్లు వ్రాసినాడు. కొంత దనుక గాక విశేషముగా ప్రజ్ఞాధురీణుడు ఎమ్. ఆర్. జయకరు ముల్లాహిందూలారచనలో పాల్గొనియున్న యెడల విద్యార్థుల సంతరణశక్తి కది మించియుండెడిది.

తెలుగులో శ్రీ చాగంటి శేషయ్యగారు వ్రాసిన ఈ 'హిందూలా' పుస్తకము నిత్యకృత్యములకు పనికివచ్చు పదార్థముల 'కొట్టుగది'. సమష్టికుటుంబమునుగూర్చి వ్రాయనగున దింతియేయని తెలుపజాలను. గ్రంథమందు విషయపఠనము విపులమైయుండుట మెచ్చదగినది. గట్టి పనికి లొంగని నిఘంటుకర్తవలె శేషయ్యగారు పట్టుపట్టి కలము సాగించిరి. జనసామాన్యమునకై శ్రమించు మహనీయులలో నొకరు వీరు. పామరులకు వలసినది అతలసుతలరసాతలములనుండి పొంగిపొరలు న్యాయశాస్త్రపరిజ్ఞానము కాదు. వారభిలషించునది అద్భుతానందములను రేకెత్తించు మహోన్నతమైన సంజీవిపర్వతము కాదు. చిన్ని 'సంజీవిపుడక' వారికి పదివేలు. న్యాయశాస్త్రసూత్రము తెలుగక అనవసర వ్యాజ్యములలోనికి దిగుచు, ధనవ్యయమునకును, కాలహరణమునకును, మనస్తాపమునకును గురియగు అభాగుల కీపుస్తకము రక్షణహస్తము నీయగలదు. గ్రంథమందు దోచుచున్నది. విజ్ఞానసౌరభముగాక ఘర్మధారయే యైనను, పల్లెప్రాంతములందు మసలునది కావున దీనిప్రాశస్త్యము విశేషమై యుండును.

హిందూలా Civil Procedure Code, Criminal Procedure Code, Evidence Act ల వంటిది కాదు. పండినపంటకు తావు కాజాలునది హిందూలా! తీయని తిండికి పత్రము కాగలుగునది హిందూలా!! తిండిగాని, తీపిగాని, పండుగాని, పంటగాని కోరువారి కీగ్రంథము కొరగాదు. ఇది నోరూరించునది కాదు. పనిజరుపుకొనుటకు అక్కరయగు సూత్రముల దస్తర మిది. దృష్టాంతముల మోపుగూడను. చాలబరువు కలది. ఎంతో ఓపిక ఉన్నగాని ఇట్టిపని జరుగనేరదు. విషయమును పిడికిలియందు బట్టగలిగిన శ్రీ శేషయ్యగారిప్రజ్ఞ ప్రశంసనీయమైనది.

జొన్నలగడ్డ సత్యనారాయణమూర్తి

కవిత్రయావేదన

ఇది యొకపద్యరూపమగు విమర్శగ్రంథము. గ్రంథకర్త: పండిత పెనుమెచ్చ సత్యనారాయణరాజుగారు. క్రౌను ౬౮ పుటలు. చక్కని అచ్చు. మంచికాగితము. వెల ౦-౮-౦. ప్రకాశకులు: పి.ఎస్.రాజు బ్రదర్సు, తణుకు.

గ్రంథకర్త గ్రాంథికభాషాభిమాని. తద్గుణమునకయి దీక్ష బూనినవారిలో నొకరు. నేటి భావకవిత్వమనినను, వ్యావహారికభాష యనినను ఏమాత్రము గిట్టనియాతఁడు. "గ్రామ్యగ్రాంథికభావములకుఁ గలయిక కుదురనట్లే ప్రాచీన నవీన కవిత్వములకును నెయ్యంబు వేయేండ్లకేనియుఁ బొసఁగ" దని యాతని మతము.

నేటి భావకవిత్వమున భావము పూర్ణానుస్వారమనియు, భావకవు 'లసూయ' లనియు, వ్యావహారిక భాష "గ్రామ్య" మనియు గ్రంథకర్త పలుతావులఁ దనయభిప్రాయమును ప్రకటించెను. ఇప్పటివారు గ్రాంథికాంధ్రము పట్టులఁజూపు ననాదరణమునకు దురపిల్లి దాని నుద్ధరించుకొఱకే యీగ్రంథరచనకుఁ గడఁగెను.

తన కోరిక సఫలమగుటకుఁ గథాకల్పన యొకటి పరమసాధనమని యెంచి కవి యిందు కవిత్రయము

వారిని పాత్రలఁగఁ బ్రవేశపెట్టి వారిని భాషాస్థితికి దురపిల్లఁ జేసెను. "కవిత్రయము"వారి "ఆవేదన"యే యిందలి ప్రధానవస్తువు. వారు తమ భారతవాఙ్మయమునకుఁ గలిగినయిడుములకు కటకటంబడి, తమవాఙ్మయము నుద్ధరింప సమర్థుఁ డెవ్వరని యాలోచించి తుదకు జయపురాధీశ్వరుఁడును, గ్రాంథికభాషాభిమానియు నగు శ్రీ విక్రమదేవవర్మప్రభువుకడ తమగోడు వెల్లడించిరి. ఆ ప్రభువు "భూ-చక్రము నేలువారి నుతిసల్పుచు గ్రంథములెల్ల వారికై-చక్రులుగాఁ దలంచి యిడు సన్మతులౌటను దొంటిదృష్టిపైఁ-బ్రక్రియభంగమొందకయ వచ్చిరి నాకడ కొల్లఁగాంచకే—" "అమరనొకమాట చెప్పెద నయ్యా! తమకు-దానఁగల సామరస్యము దారయెఱిఁగి-కొనుఁడు, లోభిత్వమును నాకుఁ గొనకొని తెసు-లుపకయ త్రికాలవేదులు విపులమతులు—" "ఆయతి విశ్వదాతఁగన నంతయుఁ జొప్పడు,వంతరాదయూ-పోయినపోకగా నతనిపొంతకుఁ బొందు మఱొక్క-రీతి నా-శ్రీయుతుఁ డెంచఁబోఁడు తమసెప్పినచొప్పునఁ బ్రాక్తనాంధ్రమే-యేయెడ వృద్ధిఁ గాంచఁగను నెంతటికైనను నాతఁడొప్పఁడే!" నావుడు "వారలు భావములం దుత్తలించి పయనంబగుచు" "ఆంధ్రభారతీపత్రిక లాంధ్రగ్రంథ-మాల విజ్ఞానసర్వస్వమోలి నాల్గు-భుజములై యుదరఁ దెలుంగుపోలఁతిఁ గాచు" దేశోద్ధారకుని, విశ్వదాతను, శ్రీనాగేశ్వరరాయుని జేరి మొఱపెట్టుకొనిరి. అపుడు "విశ్వదాత యతిమోదమునఁ బొంగి" "తమతలంపు వట్టి తప్పు, కింతటినుండి నడచువాఁడ" నని నొడివెను. కవిత్రయమువా రాతనిని దీవించి "వ్రేల్మిడి చనిరి". ఇన్నూటయొక్క-పద్యములతోఁ బుస్తకముఁ బూర్తియయినది.

"ఇందు" కవి "సొంత మేదియు లేదు. భాషాద్రవ్యమును, భావరత్నములును కవిత్రయము వారివ. మిగిలినసొత్తు" ఎవ్వరిదైన నేమి?

"అవియె శబ్దములును నవియె భావములైనఁ బదుగురొక్క-కథనె పాడనిమ్ము, కూర్పునేర్పుచేతఁ గ్రొత్తవా కావ్యముల్......" అని కవియు తృప్తిఁజెందెను.

ఇందు వ్యావహారికభాషాభిమానులు,భావకవులు, భారతముపై ప్రతికూలవిమర్శనలు చేసినవారును దూషింపఁబడిరి. భారతవిమర్శకులదూషణ యిందు ఔచితిని కోలుపోయినది. గ్రంథకర్త తాను గ్రాంథికభాషాభిమానులని తలఁచిన కొందఱు పండితకవులను ఇందు పొగడెను.

వ్యావహారికభాష "గ్రామ్య" మనుకొను గ్రంథకర్తప్రయోగములుకూడ కొన్ని వ్యాకరణవిలక్షణములు కలవు.

విశ్వదాత గ్రాంథికభాషను సముద్ధరింప కవిత్రయమువారికి అభయమొసఁగిన ట్లిందున్నది. ఎవ రేది కోరినను "లే"దనుట ఆయనస్వభావము కాదు. దేశోద్ధారకుని వ్యావహారి కాంధ్రాభిమానము వేవిధముల తెలుఁగుమాగాణమున వ్యక్త మగుచునే యున్నది. ఆయన చతుర్భుజములును గ్రాంథిక వ్యావహారికభాషలను రెండింటిని సమానముగనే ఆదరించుచున్నవి. ఇఁక కవిత్రయమువారి యాశయ మా చతుర్భుజునివలన, ఆ విశ్వదాతవలన ప్రత్యేకముగ నెట్లు తీరనున్నదో!

బు. వేంకటరమణయ్య

S. S. L. C. Public Examination 1935.

Full notes on Telugu "A."

Deitailed and Non-detailed Texts.

కర్తలు: విద్వాన్, ఎమ్. శ్రీపతిశాస్త్రి, పండిత, ఎమ్. ఎన్. వెంకయ్యశర్మ, పండిత, కే. ఎస్. రంగస్వామిగార్లు. క్రౌను ౨౭౬ పుటలు. పీచుకాగితము. వెల రు. ౧.

ప్రకాశకులు: లిటిల్ ఫ్లవర్ కంపెనీవారు; ౩౧౭, లింగసెట్టివీథి, జార్జిటవును, మదరాసు.

ఇందు స్కూలుఫైనలు డిటైల్డు తెలుఁగు టెక్స్టునకును, నాన్-డిటైల్డులో ఒకటియగు 'విభ్రమతరంగిణి'కిని అర్థవివరణాదులు కలవు. గ్రంథములయు, గ్రంథకర్తలయు చరిత్రము, కాలము, వ్యాకరణవిశేషములు, విశేషార్థములు ఇందు గ్రంథకర్తలచే విద్యార్థులకుపకరించురీతిని వివరింపఁబడినవి. మఱియు, పాఠ్య

గ్రంథభాగమున లేనివియు, పరీక్షల కుపయోగించునవియు నగు ఛందోవ్యాకరణాలంకారవిషయములు గ్రంథాదిని సంగ్రహింపఁబడినవి. ఇది పరీక్షార్థులకు మిక్కిలి యుపయోగకరము.

బు. వేంకటరమణయ్య

నిరంజనాంజనము

డిమ్మీసైజు. పుటలు ౫౦. వెల రు. ౦-౮-౦.

గ్రంథకర్త: కొమ్మూరి సంగమేశ్వరకవిగారు.

ఇది 'వడ్డెపాటి నిరంజన'కృతమగు "విశ్వకర్మబ్రాహ్మణ వంశాగమము" అను గ్రంథము విమర్శ. 'విశ్వకర్మ బ్రాహ్మణుల సుస్పష్టబ్రాహ్మణత్వము'ను తొలి గ్రంథము సమర్థించుచుండ దానిని రద్దుచేయుచు మరియొక మార్గమున నడచుచున్నది మలిగ్రంథము. కావున 'విశ్వకర్మబ్రాహ్మణవంశాగమ దుర్వాదగర్వనిర్వాపణ' మను నామాంతర మీగ్రంథమునకు దగినది. ఇట్టి గ్రంథముల యుత్పత్తికి కులాభిమానము, కక్షలు కారణములు. ప్రకృతము పెక్కు బ్రాహ్మణేతర జాతులవారు 'బ్రాహ్మణ'శబ్దసంపన్నులు కాగోరి తమ తమ జాతులను 'బ్రాహ్మణ'కందమునుండి చిగిర్చినవానినిగా కథలను కల్పించుకొనుచున్నారు. ఎందుకో ఈ యుబలాటములు! ప్రకృతము 'బ్రాహ్మణు' డధోగతి నున్నాడు. వెనుకటి మహత్త్వము లేదు; పలుకుబడి లేదు; గౌరవము లేదు. తినతిండియూ, కట్టగుడ్డయు లేదు. 'బ్రాహ్మణ' శబ్దము ప్రసాదించిన సౌభాగ్యమే యిది నేటి బ్రాహ్మణునికి. ఇట్టి 'బ్రాహ్మణ'శబ్దమును దగిలించుకొని ఏమి వారుకొనుదురో, బ్రాహ్మణేతరులు! వెనుక బ్రాహ్మణునకు సర్వవిధముల నాధిక్యమున్నా డిట్టిగట్టిప్రయత్నము చేసియుండినచో కొంత ప్రయోజనముండెడిది. నేటి ప్రయాసకు ఫలము శూన్యము.

---

౧. తూలిక

క్రౌనుసైజు, పు. ౯౨, వెల ౧౦ అణాలు.

ఇందు ఏడుకథ లున్నవి. అన్నియు అనువాదములు. ప్రకటితపూర్వములుకూడ కొన్ని. కథలు ఆస్తికతను, నీతిని, ధర్మమును బోధించునవి.

౨. సంధ్య

క్రౌనుసైజు, పు. ౯౨, వెల ౬ అణాలు.

'టాల్‌స్టాయి' కథ కనువాదము. మానవ జీవితమున కావశ్యకమగు గొప్పపరమార్థమును ప్రబోధించునది.

శ్రీ ముద్దా విశ్వనాథము ఈరెండుగ్రంథములను రచియించెను. రచనము మృదులము, మధురము. చాలవరకు తెలుగుదనము నలవరచుకొనినది. భావములకు, భాషకు ఆనురూప్యము కుదిరినది. రానురాను విశ్వనాథముగారి రచనములకు మెరు గెక్కుచున్నది. తెనుగువచనవాఙ్మయమున వీరిరచనములు చోటుచేసుకొనుచున్నవి. వీనియుపయోగమును తెలుగువారు పొందదగుదురు. అచ్చు, కాగితము, బైండు అందముగనున్నవి.

వ్యాసకుటీరము, మేలుపాక, ఎలమంచిలి, విశాఖపట్టణముజిల్లా.

విదేశయాత్రికులు: ప్రాచీనాంధ్రదేశము

క్రౌను. పు. ౨౧౬. వెల రు. ౧-౪-౦.

గ్రంథకర్త: భావరాజు వేంకటకృష్ణరావు, బి. ఏ., బి. యల్., రాజమహేంద్రవరము.

ఇది 'ఆంధ్రదేశము: విదేశయాత్రికులు' అను గ్రంథమునకు 'పరిష్కృత ద్వితీయముద్రణము.' కావుననిది యాంధ్రులకు పరిచితపూర్వము. 'ప్రథమ ముద్రణమున దొరలిన తప్పులను పెక్కింటిని ఈరెండవ ముద్రణమున పరిష్కరించితిని. నావ్యాఖ్యానమునగూడ అచ్చటచ్చట కొంచెము సంస్కరించితిని.' ఈమాటలు గ్రంథకర్త పీఠికయందలివి. వెనుకటి ముద్రణముతో పోల్చి చూచినవారికి దీని తత్త్వము తెలియఁగలదు.

ఆంధ్రదేశచరిత్రకు సంబంధించినవ్యాసము లనేకములు గ్రంథకర్తవి, పత్రికలయందు ప్రకటితములయినవి. చరిత్రప్రామాణ్యమునకును, రచనాచమత్కారమునకును అవి నిదర్శనములు. శైలియందు పాఠకుని పొం

గించు తీరి యున్నది. ద్వితీయ ముద్రణ భాగ్యమును గాంచగలిగిన ఈగ్రంథము ప్రశస్తిని వేరుగ చెప్ప బని లేదు. ఆంధ్రదేశమున విద్యాలయములయందు చరిత్ర పఠనమున కిట్టిగ్రంథము లావశ్యకములు. తమ దేశము యొక్కయు, తమ పూర్వులయొక్కయు చరిత్రను దెలుపు నీగ్రంథము సకలాంధ్ర జనసామాన్యమును తప్పక చదువవలసినది.

ఆశ్చర్యచూడామణి దర్పణము

క్రౌను. పుటలు ౪౪. వెల రు. ౦-౮-౦.

గ్రంథకర్త: కోగంటి దుర్గామల్లికార్జునరావు, ఉభయభాషాప్రవీణ. ఆంధ్రోపాధ్యాయుడు; బోర్డు హైయర్ ఎలిమెంటరీస్కూలు, అంగలూరు.

'శక్తిభద్ర' విరచితమగు 'ఆశ్చర్యచూడామణి' 'ఉభయభాషాప్రవీణ-ఫైనల్'కు పాఠ్య గ్రంథముగా నుండినది. దానిని గ్రంథకర్త చదివినపుడు వ్రాసికొనిన నోట్సు (ముఖ్యవిషయములను గురువుగారు చెప్పినవి కాబోలు) నిట్లు పుస్తకరూపమున ప్రకటించినారు. దీని ప్రయోజనముమాట ఎట్లున్నను వెలమాత్రము చాల అధికము. రెండణా లయినను అధికమే.

కవిరాయలు

క్రౌను, పు. ౨౭, వెల రు. ౦-౪-౦.

గ్రంథకర్త: కొత్త వీరభద్రయ్యచౌదరి, సంగంజాగర్లమూడి పోస్టు, తెనాలితాలూకా.

ఇది పృథ్వీరాయచాందుభట్టులకథ. దీనికిమూలము శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిలగారి వీరపూజ. దీనిని విద్వాన్ నాగలింగము వేంకటేశ్వర శాస్త్రిగారు దయతో బరిష్కరించినారు.

గ్రంథకర్త 'విశేషోత్సాహము'న కిది ఫలము. ప్రయోజనము నంతియే. ఇందు సంస్కృతశబ్దములు, సమాసములు ఔచిత్యదూరములయి జడిగొని రాలినవి. వెల ఒక్కయణాయైనను అధికమే.

గ్రంథ స్వీకారము

దీర్ఘరోగ చికిత్సాసారము

క్రౌను ౧౩౨ పుటలు, వెల రు. ౧-౮-౦.

గ్రంథకర్త: డాక్టరు పాలపర్తి నరసింహారావు గారు, ప్రకృతిచికిత్సావైద్యులు, దీర్ఘరోగవైద్యశాలాధికారి, వేటపాలెం, గుంటూరు జిల్లా.

---

౧. శ్రీ మయూరధ్వజోపాఖ్యానము

(మూడాశ్వాసముల ప్రబంధము)

డెమ్మిసైజు, ౧౯౫ పుటలు, వెల రు. ౧.

౨. సౌందర్యచక్రధరీయము

(నీతిదాయకమగు ప్రహసనము)

డిమ్మిసైజు, పుటలు ౪౪, వెల రు. ౦-౧౨-౦.

ఈరెండు గ్రంథములు చక్రాల నృసింహకవి విరచితములు. వీరు గుత్తినివాసులు.

ఆంధ్ర కావ్యాలంకార సూత్రవృత్తి

డిమ్మిసైజు, పు. ౧౪౫, వెల తెలియరాదు.

గ్రంథకర్త: న్యాయశిరోమణి వేదాల తిరువేంగళాచార్యులు, సంస్కృతాంధ్రపండితుడు, ఆంధ్రక్రైస్తవకళాశాల, గుంటూరు.

పాశురపరిమళములు

క్రౌనుసైజు, పుటలు ౪౦, వెల 3 అణాలు.

రచయిత: మాడభూషి మఠం వేంకటాచార్యులు గారు, బి. ఏ, ప్లీడరు, తిరుపతి.

ఆహారశాస్త్రము (మొదటి భాగము)

క్రౌనుసైజు, ౨౦౮ పుట, వెల రు. ౧-౮-౦.

ఆంధ్ర సరస్వతీగ్రంథమాల, ౨౨-వ కుసుమము.

ప్రకాశకుడు: తేకుమళ్ల రాజగోపాలరావుగారు, ౧౨౦, వెల్లాలవీథి, పురశవాకము, చెన్నపురి

రాజ్యపాలనాశాస్త్రము

సరస్వతీగ్రంథమాల—౩౬-వ పుష్పము.

క్రౌనుసైజు, పుటలు ౧౧౬, వెల రు. ౧.

గ్రంథకర్త : శనివారపు సుబ్బారావు.

ప్రకాశకులు : సరస్వతీ గ్రంథమాల సంపాదకుడు, కాకరపఱ్ఱు.

శారద లేఖలు (రెండు సంపుటములు)

క్రౌను. ౨౦౦ + ౧౦౩ పుటలు. వెల అమూల్యము.

గ్రంథకర్త్రి : కనుపర్తి వరలక్ష్మమ్మ, బాపట్ల, గుంటూరు.

శ్రీమత్కన్యకావిజయము

(మూడాశ్వాసముల పద్యగేయాత్మక కావ్యము)

క్రౌను, పుటలు ౮౦. వెల అమూల్యము.

గ్రంథకర్త:పసుమర్తి కృష్ణమూర్తి. చెన్నపురిలో ఎగ్మూరున నున్న 'లోధ్ర' ముద్రాలయమున ముద్రితము.

పత్రికలు

ఆంధ్రసారస్వత పరిషత్పత్రిక

సంపుటము ౧, సంచిక ౧.

సంపాదకుడు : సాహిత్యవిశారద, కోన వెంకటరాయశర్మ, నరసరావుపేట.

సాలుచందా : రు. ౨-౦-౦ ;

విడిసంచిక వెల రు. ౦-౬-౦.

రంగభూమి (విశేషసంచిక)

(కన్నడ పత్రిక)

౯-వ సం. సంచిక ౧. (సెప్టెంబరు ౧౯౩౪)

సంపాదకుడు : యం. యస్. సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి.

ప్రకాశకులు : అమెచూర్ నాటక సంఘము, బెంగుళూరు సిటి.

మక్కళపుస్తక - సంక్రాంతియ సంచిక శ్రీముఖ సంవత్సరము

(కన్నడపత్రిక)

సంపాదకులు: సి. అశ్వత్థనారాయణరావు, బి.ఏ., బళేపేట, బెంగుళూరు సిటి.

అతిప్రమాణమగు దీపస్తంభము, కద్రి

కద్రి మంగళూరునం దొక చిన్నయూరు. కొండలమయము. అచట నొక ప్రాచీనదేవాలయ మున్నది. అందు నెలకొనిన దైవము మంజునాథస్వామి. ఆలయమున కెనువ తొమ్మిది పవిత్రతీర్థము లున్నవి. దేవాలయమున కెదుర నతిప్రమాణమగు లోహమయ దీపస్తంభ మున్నది. అది ధ్వజస్తంభముకూడ. దీనిఎత్తు డెబ్బది అడుగులు. దీనిని గురించినగాథ యొకటి అక్కడ యిట్లు వాడుకలో గలదు : ఒకడు స్తంభమునందలి దీపములను క్రిందినుండి పైవరకు వెలిగించుచుపోవునప్పటికి స్తంభము వేడెక్కి వానికి దిగుటకు సాధ్యముకాకపోయెనట. అపుడు వాడు మంజునాథస్వామిని ధ్యానించి, ఆయనపయి భారమునువైచి ప్రక్కనున్న తీర్థములలో నొక్క దానిలో కురికి యక్షతగాత్రుడయి వెలికి వచ్చెనట.

మనవిమాటలు

హిందూదేశచరిత్రము *

ఆదికాలమునాటిభారతీయు డలౌకికప్రతిభావంతుడు. ఆతనిలక్ష్యము విశ్వశ్రేయము. తత్సంపాదనమునకయి యాతడు ప్రపంచము నందలియితరదేశము లింకను కన్నుదెరవజాలనిస్థితిలో ప్రకృతిమాత పరిచిన పాత్త్రికల యందు పరుండియుండిననాడే తనదేశమును వివిధవిజ్ఞానసంపదకు నిలయమును చేసినాడు. అచటినుండి యమేయకాంతులను విశృంఖలముగ విరజిమ్ముచు వెలువడిన సాంద్రవిజ్ఞానచంద్రికలవెలుగున కన్ను లొకింత దెరచి చూడగలిగిన నేటియాప్రపంచము స్వాతిశయప్రకటనమున విర్రవీగుచున్నది. మాననీయమగు నాప్రాచీనభారతీయుని యౌన్నత్యమాచరణముమూలమున దెలియవలసినది. అతనికి స్వాతిశయప్రకటనముగిట్టదు. ప్రత్యేకముతనచరిత్రమునుగాని, తనదేశచరిత్రమునుగాని యాతడు రచియింపమి కదియేకారణము. కాని తచ్చరిత్రమంతయు నాత డార్జించియుంచిన యమూల్యానంతవిజ్ఞానప్రపంచమున నిమిడియున్నది. దానిని ప్రజ్ఞాచక్షువులు వెదకి వెలికి తీయజాలుదురు. ఆవిజ్ఞానప్రపంచమే యాతని మహోన్నతచరిత్రసౌధమునకు పునాదియయి మించునది.

తరువాత, దేశాంతరాదుల సంబంధములుకారణముగ భారతీయునకు చరిత్రజ్ఞానమావశ్యకమని బోధపడినది. కావుననే ప్రత్యేకముగ గాకున్నను, నాడునాట వెలువడుచు వచ్చిన సంస్కృత ప్రాకృతాది వాఙ్మయములయందును, జైనబౌద్ధవాఙ్మయములయందును, దేశభాషాగ్రంథములయందును చరిత్రాంశములు ప్రవేశించుచువచ్చినవి. మఱియు శాసనములు, వైదేశికులవ్రాతలు, స్థానికవృత్తములు, వంశావళులు మొదలగుచరిత్రప్రధానరచనములును వెలువడినవి. వానియందలి చరిత్రాంశము లనేకములు, తత్పవిసక్తములగు పాత్రముల యైశ్వర్యాధికారవాంఛలకు, మతాభిమానములకు బలియయి తారుమారయినవి. ఒండొంటికి సామరస్యము కుదురమిని వానిలో పెక్కింటి యాథార్థ్యమును విశ్వాసానర్హ మయినది. ఇట్టియాధారములనుగొని మొదటిమొదటిచరిత్రకారులు కొందఱు పరిశీలనమునకు, సత్యాన్వేషణపరిశ్రమకు ప్రాల్మాలి, స్థూలదృష్టికి గోచరములగువానికి ఊహలతో సంబంధమును గుదిర్చి చరిత్రము నల్లినారు. అది యొకయదుకుల బొంత అయినది. దానికి దరుచు నున్నయదుకు లూడుచుండెడివి; లేనియదుకులు

* హిందూదేశచరిత్రము, మొదటిభాగము-హిందూమహాయుగము. క్రౌనుసైజున ౨౫౫ పుటలు, వెల రూ. ౧-౦-౦. ప్రకాశకులు: ఇండియను పబ్లిషింగ్ హౌస్ లిమిటెడ్, కొండిశెట్టి వీథి, చెన్నపురి.

కూడుచుండెడివి. దానిరూపమునకే యొకొక్కపుడుమార్పాటునుకలుగుచుండెడిది. దానికిట్లు నిలుకడ లేకపోవుటయేకాక, ప్రామాణ్యమును కొరవడిపోయినది. కొన్ని రాజకీయతంత్రములు కారణముగ యథార్థవిషయములకు గొన్నింటి కన్యథాకరణము ననివార్య మయినది. ఇట్టి చరిత్రవాఙ్మయమునకు ప్రథమావతారభూమి ఆంగ్లభాష యయినది. ప్రకృతము చదువులబడులలో బాలురకొరకు వెలువడిన చరిత్రవాఙ్మయమంతయు ప్రాయశః పైతీరు రచనమునకు సంగ్రహరూపములే.౧

తరువాతి చరిత్రప్రియుల నిరంతరసత్యపరిశీలనమువలన పూర్వచరిత్రములు లోపములు బయలుపడినకొలది సంస్కరింపబడుచు వచ్చినవి. రానురాను పరంపరలుగ బహిర్గతము లగుచున్న అపూర్వచరిత్రాధారము లింకను చరిత్రకు ప్రాభవమును, ప్రాముఖ్యమును, ప్రామాణ్యమును సమకూర్చుచున్నవి. అదియొక ప్రత్యేకవాఙ్మయశాఖగను పరిగణింపబడినది. దేశీయులు, విదేశీయులునగు అనేకు లనేకముఖముల దానిని విస్తరిల్ల జేయుచున్నారు. ఇపుడిపుడు సమగ్రముకాకున్నను నమ్మదగినదాని సజీవాకృతి యొకటి గోచరించుచున్నది. ఇంకను జరుగుచున్న పరిశోధనములవలన దానికి నిండుదనము కలుగగలదనియు తలపదగియున్నది. ఇట్లు బయలుదేరుచున్న చరిత్రవాఙ్మయమంతయు ఇంకను ఆంగ్లముననే యిల్లు కట్టుకొని కూరుచున్నది కాని దేశభాషలయందు ప్రవేశమును గనజాలకున్నది.

విద్యాలయములయందు పై తరగతులవారికిని శాస్త్రాదివిషయబోధనము దేశభాషలయందే కావింప దలపెట్టిన నేటికాలమున నాయాశాస్త్రములవాఙ్మయము తప్పనిసరిగ దేశభాషలయందుత్పత్తి చెందవలసియున్నది. అందుకు గావలసిన ప్రయత్నములును కొలదిగ సాగుచున్నవి. ఆప్రయత్నములవలన ననలువిడిచిన చరిత్రశాఖకు తొలిఫల మీ 'హిందూదేశచరిత్రము'. ఇది హైస్కూలువిద్యార్థులకు క్రొత్త 'ఏ' గ్రూపు సిలబసు ననుసరించి రచియింపబడినది. ఇంగు 'హిందూమహాయుగము' మాత్రము కలదు. ఇది హిందూదేశచరిత్రమున మొదటిభాగము. పరిశోధనమున కందిన వేలకొలది సంవత్సరములపూర్వపు టాదికాలమున నుం

౧. దేశచరిత్రలు, చరిత్రకథలు, చరిత్రవాచకములు, చరిత్రపాఠములు మొదలయిన నానానామరూపభేదములతో వీనిసంఖ్యదినదినమునకు పెరిగిపోవుచున్నది. వీనికి సంస్కరణముకూడ లేదు. ఈపాల్లుపుస్తకములే యిప్పటికిని విద్యార్థులకు చరిత్రాభ్యాసారంభమునకు గతియై యున్నవి. వీని జడుపువలన చరిత్రజ్ఞానము తప్పుదారిని బడిపోవుచుండుట అనుభవసిద్ధము. వీనిని పూర్తిగా తొలగించి సరియయినవానిని, అప్పుడప్పుడు వెలువడుచున్న నూతన చరిత్రాంశములచేర్చుచు బయలుదేరదీయవలెను. వానియోగ్యతను నిర్ణయించుటకు సమర్థులగు చరిత్రపండితులసంఘ మొకటి ఏరుపడవలెను. ఆసంఘము పరిశీలించి అంగీకరించినవానినే పాఠశాలలో ప్రవేశపెట్టవలెను. ఇట్టి యేర్పాటును విద్యాశాఖాధికారులు చేయవలసియున్నారు.

డియు క్రీ. శ. పదుమూడవ శతాబ్దమున, సంపూర్ణముగ హిందూదేశము మహమ్మదీయులచేత బడునాటివరకుగల కాలము హిందుమహాయుగ మనబడునది. ఆకాలము నందలి చరిత్రయంతయు నిందు సంక్షేపముగ వర్ణింపబడినది.

సామాన్యముగ దేశచరిత్రమున కాయాకాలముల వారిప్రాభవము, నాగరికత, మతములు ప్రధానాంగములు. వానివలన తలకెక్కిన అహంకారము మూలమున హైందవేతరజాతులు హింసాద్వేషాదులకు లోనయి తమచరిత్రములను కలుషితముల జేసికొనినవి. హైందవజాతిచరిత్రమాత్ర మట్టిది కాదు. హైందవహృదయము దయామయము; ధర్మపరాయణము ; మానవకల్యాణము నాకాంక్షించునది. తత్కార్యము లన్నియు నాకాంక్ష్య సాధనాసక్తములు. క్రౌర్యము, ద్వేషము, హింస దానిని జేర నెన్నడు సాహసింపవు. అది నిత్యజాగరూకమయి వానిని కడుదూరమున నేయుచును. హృదయ మట్టిదికావుననే తచ్చరిత్రము మహత్త్వపూర్ణమయి నిఖిలప్రపంచమాన్య మయినది. అదియే అతని యీనాటి పతనమునకును హేతువయినది కాని తన్మహత్త్వమున కేనాటికిని హానిలేదు. అది శాశ్వతము. ఈ గ్రంథమున నాదినుండియు హైందవుని అట్టి యనుత్తమమహత్త్వమే వర్ణింపబడినది.

ఆదిమనివాసులగు ననార్యులచరిత్రతో నీగ్రంథము ప్రారంభ మయినది. అది మొదలుకొని క్రమముగ ఆర్యులు, వారి సభ్యత, వారిరాజ్యములు, మతములు, వేద సూత్ర వాఙ్మయపరిణామవికాసములు, జైన బౌద్ధమతముల ఉత్పత్తివ్యాపనములు, మగధ మౌర్యగుప్త సామ్రాజ్యముల ప్రాభవాదులు, అనుపమ వీరవతంసములనబడు రాజపుత్రుల విక్రమచరిత్రాదులు, దక్షిణాపథమునందలి హొయిసల, చోళ పాండ్యాదులరాజ్యచరిత్రములు, ఆయాకాలముల నాయాసామ్రాజ్యాధీశులప్రాపున వెలసిన వాఙ్మయసంసృష్టి మతపరిణామ కళాకౌశల నాగరకతా విశేషాదులు, ఆదినుండియు, హిందూదేశసంపదను కొల్లగొనునాశతో దండయాత్రలను గావించిన పారసీకయవనాది విదేశజాతుల చరిత్రములు మొదలయినవి వర్ణింపబడినవి. హైందవుని 'ధర్మసంరక్షణ' నిరతి కారణముగ 'కట్టకడపట' 'కాకతీయాంధ్రుల త్రిలింగసామ్రాజ్యము' మహమ్మదీయ మహానలమున బడి ప్రగ్గి 'భస్మీభూత' మయి పోవుటతో నీ 'హిందూమహాయుగము' తుదముట్టుచున్నది. కాని, 'తపశ్శాలియయిన విద్యారణ్యమునీంద్రు' 'డభిమంత్రించి' 'తుంగభద్రానదీతీరమున విజయనగరసామ్రాజ్య విభూతిని నూలుకొల్పె'ట 'కించుక యాపవిత్రభస్మము'ను మాత్రము చివర మిగిల్చినది. గ్రంథ మింతకు పదింతలయినను సమగ్రవర్ణనమునకు సాధ్యముకాని యిందలి చరిత్ర యంతయు నింతసంగ్రహముగ నుండుటకు విచారమగుచున్నది. కాని ప్రకాశకుల నియమములకు

కట్టుబడవలసియుండుటచే నిట్లు సంగ్రహింపక తప్పినదికాదు. ఇందలివిషయము సంగ్రహమయ్యునుసానుపూర్వికముగ నమరియుండుటచే నిది ఆంధ్రచరిత్రవాఙ్మయమున అనిదంపూర్వమను గౌరవమునకు పాత్రమగుచున్నది.౨

హిందూదేశమునకు మహత్త్వమును గడించిన విషయముల వర్ణనము 'లాహో'ర్లాలుపుచు చదువరులకు గన్నులకు గట్టినట్లుండును; కోలుపోయిన వెనుకటి గొప్పదనము సంపాదింప పురికొల్పుచుండును. రచనము తిన్నదనము, తీయదనము గలిగి మేలిమి గులుకుచు మదిమెచ్చజేయుచుండును. విషయగౌరవమునను, రచనాసౌందర్యమునను ఆంధ్రచరిత్ర వాఙ్మయమున నద్వితీయ మగు స్థానము నలంకరించిన ఈ యుత్తమ గ్రంథమును రచియించి ఆంధ్రలోకమును తనకు ఋణపడజేసికొనిన యాత డెవ్వడోకాడు. ఆంధ్రలోకమునకు సుపరిచితు డయిన శ్రీమల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ;

తన జీవితమును చరిత్రాన్వేషణము కొరకు సమర్పించిన సుకృతి. 'డిగ్రీ'లకొలత కందని ధీశక్తి యాతనిది. తత్పరిశోధనల ఫలములు ప్రమాణబద్ధము లని సుప్రసిద్ధ చరిత్రకారుల మన్ననలను బడసినవి. ఇట్టి ప్రామాణికుని లేఖిని ప్రసవించిన గ్రంథ ప్రామాణ్యమును గూర్చి ఏమి చెప్పినను ద్విరుక్తప్రాయ మగును. ఆతని యనన్యసామాన్య చరిత్ర పాండిత్యమును గ్రంథము సహస్రముఖముల ఘోషించుచున్నది. చరిత్ర రచనయం దీతని మించగల సమర్థు డాంధ్రులలో నింకను గానరాడని నిశ్శంకముగ చెప్పనగును. ఇది సత్యకథనము.

చిరకాల పరిశోధనమున సిద్ధహస్తుడగు గ్రంథకర్త సేకరించియుంచిన యమూల్యచరిత్రసామగ్రి అపరిమితముగ నున్నది. దానినంతయు వినియోగమునకు దెచ్చుటాతని కొక్కనికి సాధ్యేతరకార్యము. అదియంతయు నిరుపయోగముగ నుండిపోవుట దేశచరిత్రకు గొప్పనష్టము. ఆతనిసామర్థ్యమునకు దగిన యవకాశము లభించినచో నాత డపూర్వచరిత్రవాఙ్మయమును బహురూపముల రచియింపగలడు.

ఇటీవల నాంధ్రమున శాస్త్రవాఙ్మయమును, రచియింపజేయ దలపెట్టిన ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయము ఈ గ్రంథకర్తను చరిత్రవాఙ్మయరచనకు నియమింపదగును. అటులగునేని ఆతడార్జించియుంచిన చరిత్రవిజ్ఞానము సార్థకమగు నుపయోగమునకు రాగలదు.

౨. గ్రంథమున వర్ణింపబడిన రాజవంశముల యందలి రాజులపేరులు, వారికాలములు, ముఖ్యము లగు చరిత్ర సంఘటనములకాలమును మొదలగువానిపట్టికలును, గ్రంథస్థనామముల కకారాదిపట్టికయును లేమి గ్రంథమున కొక లోపము. చరిత్రగ్రంథముల యుపయోగము సుకరమగుట కిట్టిపట్టిక లావశ్యకములు. సంగ్రహరూపమగు నిట్టి గ్రంథమునకు దదావశ్యకము బహుగుణితము. కావున పట్టికల నింకనైన తయారుచేసి గ్రంథాంతమున జేర్చుట లెస్స.

విశ్వవిద్యాలయములన కళావిజ్ఞానములకు నిలయములు. అట్లగుట కవి విజ్ఞానసంపన్నులయ్యాశ్రయమును బహుమానపురస్సరముగ సంపాదించుకొనవలయును. వారివలన సమకూర్చిన విజ్ఞానమును జిజ్ఞాసువులగు విద్యార్థులకు పంచియిడవలయును. అట్లుచేసిననే విశ్వవిద్యాలయములకు సార్థకత సిద్ధించును. ప్రపంచమున విశ్వవిద్యాలయములు పట్టములనేకాక, పాండిత్యమును గౌరవించుచున్నవి. ఇచట కేవలపాండిత్యమును గౌరవించుటయేకాదు. తత్పాండిత్యమువలన నధికలాభమును గలుగుచున్నది. ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయ మీసలహాను బహుమానించుగాక!

ఈపుస్తకము స్కూల్‌ఫైనల్ విద్యార్థుల కొరకుద్దేశింపబడినను ఆంధ్రులెల్లరు విధిగ చదువవలసినది. చరిత్రజ్ఞానశూన్యుడీకాలమున ననాగరకుడుగ పరిగణింపబడుచున్నాడు. ప్రపంచచరిత్రము నంతను కాకున్నను, తనదేశచరిత్రమును సంగ్రహముగనైనను తెలియనివాడనాగరకుడు కాకపోవుటెట్లు!

గ్రంథము వెల ఒకరూపాయ మాత్రము. దీని నీతీరుబడిపుస్తకములతో పోల్చిచూచిన నిది కారుచౌక యనక తప్పదు. గ్రంథకర్త సామర్థ్యమును నెట్లో గుర్తించి యాతనిచే నిట్టి యమూల్యగ్రంథమును రచియింపజేసి, దాని నల్పమూల్యమునకు విక్రయించి ఆంధ్రలోకమున కుభయవిధముల నుపకరించిన ప్రకాశకులు తదభినందనముల కెంతయు బాత్రులు.

గ్రంథకర్త పాండిత్యమున కనురూపమగు పదవియు, పురస్కృతియు లభించునేని ఆంధ్రచరిత్రవాఙ్మయము నిండుదనమును సంతరించుకొనగలదు; ఆంధ్రవాణి నూతనాలంకారశోభిత కాగలదు; ఆంధ్రదేశము పేరుకీర్తుల వెలయగలదు. ఇదియే కోరదగినది. ఇంతకన్న నిక కావలసిన దేముండును?

‘ మహాకావ్యరచన : ఖండకావ్యరచన ’

ఆంధ్రభూమి (ఆగస్టు ౧౯౩౮ సంచిక) నుండి ఉద్ధరించి కడచిన భారతి సంచికలో ‘కలగూరగంప’ శీర్షికయందు ప్రకటించిన ‘మహాకావ్యరచన: ఖండకావ్యరచన’ అను వ్యాసము పుట్టుపూర్వోత్తరములను తత్కర్త శ్రీ రాళ్లపల్లి అనంతకృష్ణశర్మగారు లేఖామూలమున నిట్లు తెలిపినారు:

“ఆంధ్రభూమినుండి భారతిప్రకటించిన ఖండమహా, కావ్యములు నేను అనంతపురము ‘కవికుమారసమితి’ వారి ‘క్రొక్కారు మెఱుగు’ అను కావ్య సంపుటికి వ్రాసిన పీఠికలోనుండి త్రుంచిన తునుక. ఆపత్రికవారు దానిని ప్రకటింపలేదు. మమ్మెవరిని అడుగనులేదు. మనపత్రికల ప్రతిభూత్వ మింతలక్షణముగా నున్నది.

రా. అ. కృ.”

సాభిప్రాయ విశేషములు

"పశ్చిమరణరంగమునందంతయును ప్రశాంతముగ నున్నది" అని మహాసంగ్రామము భయంకరముగనున్న సమయమునందు బ్రిటీషుప్రభుత్వాధికారులు ప్రచురించినవిధమును శ్రీ విల్లింగ్డనుప్రభువుగారి భారతశాసనసభయందలి కడపటి ప్రసంగము స్మరింపజేయుచున్నది. విల్లింగ్డను ప్రభువు మూడునెలలు లండనునగరమునం దధికారులతోను, వర్తకవ్యాపారస్తులతోను సంప్రతించి తిరిగి అధికారమును స్వీకరించిరి. విల్లింగ్డను ప్రభువు, లండను పోవుటకు కారణము రాజ్యాంగసంస్కరణముల విషయమై ప్రభుత్వాధికారులతోను, తదితరులతోను సంప్రతింపులని సర్వత్ర తెలిసినవిషయము. భారతశాసనసభాసభ్యులు, ప్రజలును నీవిషయమై రాజప్రతినిధి యేమిచెప్పునో యని గంపెడాశలతో వేచియుండిరి. రాజప్రతినిధి ప్రధానవిషయము నెప్పటివలెనే తెరచాటుననే యుంచుట ప్రజాహృదయమునందు నిరాశను గలుగజేయుట సహజము. భారతశాసనసభను, నిర్బంధశాసనములను నిర్మించి శాంతిని స్థాపించినందుల కభినందించుటయును, కాంగ్రెసు సత్యాగ్రహమును విరమించి శాసనసభాప్రవేశము నామోదించినందులకును నభినందించియానందించిరి. వీరియభినందనానందములు పిల్లి కన్నులు మూసుకొని పాలుత్రాగినరీతిని నున్నవని ప్రాజ్ఞులందరును నంగీకరించుదురు. నిర్బంధముల సాధనమునను ఇర్విను ప్రభువు సాధింపజాలని ప్రశాంతస్థితిని విల్లింగ్డనుసాధించినట్లు గర్వించుట ఆత్మవంచనమునకువలెను ఆత్మశక్తికి నిదర్శనముకాదు. నిర్బంధములు ప్రజాశక్తి నెల్లకాలమును స్తంభింపజేయజాలవు. స్తంభింపజేయగలిగినను భారతప్రభుత్వమునకును, బ్రిటీషుప్రజలకును సత్తువలేని నిరాశాపూరితులైన ప్రజలవలన నేవిధమైన యుపకృతియును కలుగదని ఇర్విను ప్రభువు తెలిపిన సత్యమును విల్లింగ్డను ప్రభువు విస్మరించుట నీతియును, ధర్మమును కాదు. ప్రపంచమునం దెప్పుడును నెచ్చటను సంభవముకాని విషయము భరతవర్షమునందును సాధ్యముకాదు. ముప్పదియైదుకోట్ల ప్రజలను ప్రజలసంయోగసాహచర్యముల మూలముననను పాలించుట ప్రయోజనకరము కాని నిర్బంధముల మూలముననను పాలించుట సకలవిధములను నిరుపయోగము. గతించిన మూడేండ్లయందును భారతశాసనసభ దేశా

నర్థములకు వినియోగపడినటులు దేశక్షేమమునకు వినియోగపడని విధమునకు నిర్బంధశాసనములు, ఒటావానిర్ణయములు, రిజర్వుబ్యాంకు, మారకపురేటు, సుంకముల నిర్ణయములు, లీమోడియొడంబడిక, సైనిక శాసనము, పన్నుల నిర్ణయములు మొదలగు విషయము లనేకములు ప్రమాణములు. ప్రభుత్వపక్షాభిమానులు, శ్రీయుత ఎ. రామస్వామి మొదల్యారుగారే "గండభేరుండుల స్థానమును రాంబందు లాక్రమించినవి" అని భారతశాసనసభవిషయమై ఒకసందర్భమునందాక్షేపించి యుండిరి. విల్లింగ్డను ప్రభువుగారి యాజ్ఞలనునిర్వహించినభారతశాసనసభ వారి యభినందనములకు పాత్రమగుటయందు విచిత్రమేమియును కనుపడదు. విల్లింగ్డనుప్రభుత్వ మవలంబించిన రాజ్యాంగవిధానము భారతీయుల సంప్రతింపుల కేవిధమైన యవకాశములను గలుగజేయదని బ్రిటీషుజాతీయ ప్రభుత్వ వైఖరియును వెల్లడిచేయుచున్నది. జాతీయపక్షప్రభుత్వము స్వీయబలమును స్వదేశము నందును, విదేశములందును ప్రజాశయములను నిర్మూలము చేయుటకు వినియోగించిన విధమును గతించిన మూడేండ్లచరిత్రయును చాటుచున్నది.

* * *

జాతీయప్రభుత్వము – ప్రజలు

జాతీయప్రభుత్వ మవలంబించిన రాజ్యనీతి పశ్చిమరణరంగమునందలి ప్రశాంతస్థితిని బోలియున్నది. స్వదేశమునందు వ్యాపారపరిశ్రమల నభివృద్ధిచేయుట కేర్పడిన ఒటావానిర్ణయములును, స్టర్లింగువిధానము, సుంకముల నిర్ణయము నిరర్థకములైనను సమర్థించుటమాత్రము తప్పనిసరి యైనది. ఒటావానిర్ణయములు కనడాకు గలుగజేసిన లాభములను గ్రేటుబ్రిటనుకు గలుగజేయ లేదు. ఆస్ట్రేలియా ప్రతిఘటించుచున్నది. సుంకముల నిరోధము వ్యాపారపరిశ్రమలను క్షీణింపజేసినను, ధనస్వాములకు రక్షణమేర్పడినను, ప్రజాసామాన్యమునం దసంతృప్తి వ్యాపించినది. స్టర్లింగువిధాన మసాధ్యమై డోలరు ఫ్రాంకుల మారకపు రేటులు పెరిగినవి. జాతీయప్రభుత్వ నాయకులు, హెండర్సనుగా రెంత మొరపెట్టినను, ఆయుధ విసర్జనసభను నిరర్థకము చేసిరి. నానాజాతి సమితియును నామమాత్రావశిష్టముగ నున్నది. ప్రపంచమునం దంతటను సన్నగిలిన బ్రిటీషు ప్రతిష్ఠ హిందూస్తానమునందు మాత్రము విజృంభించినది. ఒటావానిర్ణయములు బ్రిటీషువ్యాపారపరిశ్రమల రక్షణమున కనుకూలముగను, హిందూస్తానమునకు ప్రతికూలముగను పరిణమించిన విధమును విషయావలోకనము వెల్లడిచేసినది. జర్మని, ఇటలీ, జపాను, హాలండు మొదలగు రాజ్యములు హిందూస్తాన వ్యాపారమునకు ప్రతిబంధకములను గల్పించినవి. హిందూస్తానమునుండి విదేశముల కెగుమతులు క్రమముగను క్షీణించుచున్నవి. గ్రేటుబ్రిటనుకు పోయెడి ఎగుమతులు లెక్కలోనివికావు. దిగుమతులందును

సుంకములు ప్రతిబంధకములను గల్పించు చున్నవి. పౌను-రూపాయ మారకపు రేటు ఎగుమతుల వ్యాపారమునకు ప్రతికూలముగ నున్నది. రక్షణసుంకములు బ్రిటీషువ్యాపార మున కనుకూలములైనను హిందూస్థాన వ్యాపారమునకు ప్రతికూలములైనవి. రిజర్వు బ్యాంకు బ్రిటీషుప్రయోజనముల రక్షణము నకు స్వర్ణదుర్గముగ నేర్పడినది. లీమోడిదూది యొడంబడిక లాంకాషైరు బట్టలకు లాభించి నటులు హిందూస్థానపుదూదికి లాభించలేదు. ఆర్థికవిధానములును, శాసనములును బ్రిటీషు ఎగుమతులకును దిగుమతులకును లాభించు నటులుహిందూస్థానపు యెగుమతులకును దిగు మతులకును ఏరీతిని లాభించుటలేదనిభారత శాసనసభా సభ్యులును, ఆర్థికపండితులును పెట్టినఘోష లరణ్యరోదనములుగను పరిణ మించినవి. ఏవిధమునను చూచినను భారత శాసనసభ దేశమునకుజేసిన యుపకారము మృగ్యముగ నున్నది. కాంగ్రెసుప్రతిష్ఠను, ప్రజలశక్తిని క్షీణింపజేయుటకు దోడ్పడిన భారతశాసనసభ ద్వంద్వ ప్రవృత్తియందు విశ్వాసముగల విల్లింగ్డనుప్రభువుగారి పొగ డ్తలకు పాత్రమగుటయందు విచిత్రము లేదు. సభ్యులును దేశమును ఆతురతతో జూచు చున్న రాజ్యాంగములపట్లను రాజప్రతినిధి తెలిపినభావములు పూజ్యములు.

* * * *

రాజ్యాంగసంస్కరణములు

జాయింటు పార్లమెంటరికమిటి వెంటనే నివేదికను తయారుచేయుటకు పడుచున్న శ్రమను విల్లింగ్డనుప్రభువుగారు ప్రశంసించి నను కాలయాపనము జరుగుచున్నదని యంగీ కరింపవలయును. నివేదికలోని విషయములు కొంతమైనను విల్లింగ్డనుప్రభువుగారికి క్రొత్తది కాదు. కేంద్రప్రభుత్వమునం దేమి మార్పులు జరుగునో, ఎప్పుడు క్రొత్త శాసనసభ ఏర్ప డునో భారతశాసనసభాసభ్యులకు దెలుపుట యాశాజనకముగ నుండును. రాష్ట్రసభలు ౧౯౩౬-వ సంవత్సరమునం దేర్పడునని వారి ప్రసంగము గ్రాహ్యము చేయుచున్నది. పార్లమెంటరికమిటినివేదిక నవంబరు మాస మునందు వెలువడునపుడు గుట్టు బయటపడ గలదు. సంస్కరణముల నాచరణమునందు బెట్టుట కధికారవర్గము చేసెడి ప్రయత్నము లన్నియును ప్రజామోదము లేకను ఫలప్రద ములు గాజాలవు. శ్వేతపత్రమువలెను పార్ల మెంటరికమిటిరిపోర్టును అన్ని పక్షములవారు ను నిరాకరించుట సహజమని దేశపరిస్థితులు తెలుపుచున్నవి. రానున్న భారతశాసనసభ యందు పార్లమెంటరికమిటినివేదిక నిరాక రింపబడుట సంభవము. కాని రాజ్యాంగాధి కార వ్యామోహము మహానుభావులనుసయి తము సంశయాత్ములను జేయుట సహజము. భారతశాసనసభయందు పాల్గొనుటకు నిర్ణ యించిన కాంగ్రెసు రాష్ట్రీయ శాసనసభల యందును ప్రవేశించి పనిజేయుట కనుమతిం

చుటయందు విచిత్రము కనుపడదు. విల్లింగ్డను ప్రభువు సూచించిన సక్రమాందోళన విధానము సకలవిధములను సఫలము కాగలదని విశ్వసింపదగియున్నది.

* * * *

కాంగ్రెసుపక్షములు

ప్రపంచవ్యవహారములం దంతశ్శత్రువులు గలుగజేసెడి యుపద్రవమును బాహ్యశత్రువులు గలుగజేయజాలరు. ముప్పదియైదుకోట్ల భారతీయులశక్తి దుర్జేయమైనను అంతర్భేదములు ప్రజాశక్తిని నిర్వీర్యము చేయుచున్నవి. అంతశ్శత్రువులు లేనపుడు బాహ్యశత్రువులు సహజముగ నంతరించుచుందురు. హిందూస్తానమునం దింతవర కెన్నిపక్షములున్నను కాంగ్రెసు పక్షము మాత్రము ప్రబలమైన సంయోగము గల పక్షముగ నేర్పడి ప్రజాశక్తిని వికసింపజేసినది. గతించిన పదేండ్లయందును గాంధిమహాత్ముని నాయకత్వము ప్రజాశక్తిని విజృంభింపజేయుటకును, జాతీయైక్యమును సాధించుటకును వినియోగపడిన విధము ప్రపంచేతిహాసములందు గంభీరాధ్యాయమై ప్రపంచలక్ష్యము నాకర్షించినది. త్యాగయాత్రయం దంతర్భేదము లంతరించి ప్రజాహృదయమునందు కార్యదీక్ష జనించి ప్రభుత్వమునకును భయకంపములు గలిగినవి. హిందూమహమ్మదీయభేదములు, బ్రాహ్మణ బ్రాహ్మణేతరభేదములు, సవర్ణావర్ణభేదము, దక్షిణోత్తరభేదములు, కార్మికధనస్వామిభేదములు, జాతీయస్వతంత్రపక్షభేదములు మొదలగు భేదములు కొంతవర కంతరించి భారత శక్తిస్వరూప ముదయించినది. నవశక్తి స్వరూపోదయకాంతులు ప్రజలకును, నాయకులకును, ప్రభుత్వాధికారులకును భయసంభ్రమములను గలుగజేసినవి. త్యాగమునందు సాధ్యమైన శక్తి భోగమునందు సాధ్యముకా దని ప్రపంచేతిహాసములు సహస్ర ముఖములను బోధించుచున్నవి. ప్రభుత్వము చతుర్విధోపాయములను ప్రజాశక్తిని స్తంభింపజేయుటకు యావచ్ఛక్తిని వినియోగించినది. గాంధిమహాత్ముడు వికసింపజేసిన ధర్మబలమును ప్రతిఘటించుటకు ప్రభుత్వ మవలంబించిన రాజ్యతంత్రములందు విల్లింగ్డనుప్రభువుగారికి దక్కిన దనుట నిర్వివాదాంశము. మానవులకు సహజమైన ధనాధికారలోభములు ప్రభుత్వనిర్బంధములు అంతర్విభేదములు ప్రభుత్వబలమును వృద్ధిచేయుటకును, ప్రజాబలమును స్తంభింపజేయుటకును వినియోగపడినవి. త్యాగమూర్తులైన కాంగ్రెసుపక్షావలంబనులందె భేదాభిప్రాయములు ప్రవేశించినవి. కాంగ్రెసు స్వరాజ్యపక్షము, కాంగ్రెసుజాతీయపక్షము, స్వతంత్రపక్షము, లిబరలుపక్షము, సాంఘికపక్షము, కార్మికపక్షము, కమ్యూనిస్టుపక్షము మొదలగుపక్షము లుద్భవించినవి. హిందూ మహమ్మదీయ మతభేదములు, సనాతనసంస్కారాభిప్రాయభేదములును పక్షభేదముల కుత్తేజమును గలుగజేసినవి. స్థానికప్రయోజనములును, కులభేదములును పక్షభేదములకు

భయంకర రూపమును గల్పించు చున్నవి. శాసనసభల ఎన్నికలకన్నను కాంగ్రెసు సంఘముల ఎన్నికలందు సంక్షోభ మధిక మైనది. కాంగ్రెసుప్రతిష్ఠకు భంగము కలిగి కాంగ్రెసుబలము క్షీణించుచున్నది. స్థానిక సంస్థలు కాంగ్రెసుపక్షమువారి లక్ష్యమును త్యాగమార్గమునుండి లాభమార్గమున కాక ర్షించినవి. స్థానికసంస్థలను ప్రత్యక్షముగ నారాధించినను, పరోక్షముగ నారాధించినను వ్యక్తులకును, సంఘములకును, పక్షముల కును లక్ష్యభేదము లుదయించి కాంగ్రెసు పక్షబల సంయోగములు శిథిలము లగు చున్నవి. గౌరవచిహ్నమైన కాంగ్రెసు నామరూపధారణము పరిహాసపాత్రమగు చున్నది. సుప్రసిద్ధనాయకులును, దేశభక్తా గ్రేసరులునునైన పూలవ్య వల్లభభాయిగార లకే భేదాభిప్రాయములు గలిగినపుడు సామా న్యులమాట చెప్పవలసిన యవసరము గను పడదు. కాంగ్రెసు పక్షావలంబనులందు గలి గిన యసంతృప్తి గాంధిమహాత్మునకు జిజ్ఞాస కుమూలమైనది. గాంధిమహాత్ముని జిజ్ఞాస యేరూపమును దాల్చునదియును వార్ధా సమావేశమునందు తేలుట సంభవము.

* * *

గాంధిజీ — యోగము

గాంధిమహాత్ముడు కాంగ్రెసువ్యవహార ములం దుపక్రమించిన అనాసక్తయోగము సామాన్యులకు దురారాధ్యము. అనాసక్తయో గమునకు పరిచితమైన ప్రపంచవ్యవహారము లందు త్యాగపరమైన సత్యాగ్రహము దురా రాధ్యము. సత్యాగ్రహము సర్వత్ర ప్రత్య క్షముగనున్న బ్రహ్మపదార్థమువలెను దుర రాధ్యమేకాకను దుర్గ్రాహ్యమును. బ్రహ్మ జ్ఞులవలెను సత్యాగ్రహులును వెలయుట ప్రకృతిధర్మము. నిరపేక్షమైన సత్యాగ్రహము వివిధసందర్భములందును ధర్మాధర్మ ప్రమే యము లేకను సత్యాగ్రహము సామాన్యు లకు శరణ్యమైనది. సత్యాగ్రహ దుర్ణయము లకు గాంధిమహాత్మునకు పాపములకు భైర వునకు వలెను ప్రాయశ్చిత్తము శరణ్యమైనది. గాంధిమహాత్ముని ప్రాయశ్చిత్తోపవాసములు సత్యాగ్రహమునకు సంప్రాప్తమైన యపకీర్తికి నిదర్శనములు. గాంధి యోగీశ్వరుడు సంభవ మైనను ధనుర్ధరులైన సత్యాగ్రహులు దుర్ల భులు. ప్రజాలక్ష్యము నాయకుల లక్ష్యము దురారాధ్యమైన సత్యాగ్రహమునుండి సుఖారాధ్యమైన స్థానికసంస్థలకును, శాసన సభలకును మరలినవి. సత్యాగ్రహనాయకు డైన గాంధిమహాత్ముడు వార్ధాయందు చేయ నున్న నిర్ణయము కాంగ్రెసుపక్షావలంబుల కును, ఇతరనాయకులకును సమాదరణీ యమై దేశక్షేమమునకు వినియోగపడుటకు భగవదనుగ్రహము గలుగుగాత !

Printed and Published by K. Nageswara Rao, at the Andhra Patrika Press, No 7, ThambuChetty St., Madras,
Editor: G. Subbaramayya